Förord

Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet är inne på sitt sjätte decennium av systematiska studier av val, opinion och demokrati. Serien av svenska valundersökningar är världsunik både vad gäller kontinuitet, omfattning och undersökningsdesign: Den första valundersökningen genomfördes 1956. De är långa besöksintervjuundersökningar och bygger på stora befolkningsurval. Och de är utformade som panelundersökningar med både en mellanvalspanel och en valrörelsepanel. De fortfarande höga svarsfrekvenserna väcker internationell uppmärksamhet.

Tacklistan blir som vanligt lång. Att genomföra valundersökningar är ett lagarbete. På Statistiska centralbyrån har Jessica Persson, Slavica Dimic-Kozarac och Ingrid Fekkes varit ansvariga för fältarbetet. Valforskningsprogrammets oumbärlige koordinator, Per Hedberg, har med sedvanlig skicklighet ansvarat för datahantering, dokumentation, bearbetningar och analys. Malin Forsberg har klassificerat respondenternas svar på våra öppna frågor och kodat material inte bara från Valundersökningen, utan också från en speciell nätundersökning i sex panelsteg (e-panelen). Stefan Dahlberg har axlat ett tungt ansvar för fältarbetet för e-panelen 2006. Kerstin Gidsäter har stått för redigering av text, tabeller och figurer.

Vi vill också tacka kollegor som ställt upp med stort och smått under arbetets gång: Jakob Bjur, Ann-Marie Ekengren, Nicklas Håkansson, Bengt Johansson, Staffan Kumlin, Johan Martinsson, Elin Naurin och Mikael Persson. Vi vill också tacka deltagarna i Allmänna Forskarseminariet och i specialseminariet för Val, Opinion och Demokrati (VOD) vid statsvetenskapliga institutionen för inspirerande synpunkter och kritik.

Boken *Regeringsskifte* tillägnas Henry Valen – norsk valforsknings nestor. Han gick bort i januari 2007. Vi saknar honom för hans idérikedom, produktivitet, humor och färgstarka vokabulär.

Göteborg den 17 september 2008

Henrik Oscarsson Sören Holmberg

Kapitel 1
Varför vann Alliansen?

Den 17 september 2006 anordnades det 26:e riksdagsvalet i Sverige sedan demokratins genombrott 1921. Endast vid fyra tidigare tillfällen i vår demokratiska historia (1976, 1982, 1991 och 1994) har valen resulterat i ett fullständigt regeringsskifte – det vill säga att samtliga partier i regeringen byts ut på en och samma gång. Allianssegern 2006 markerar det femte. *Varför vann Alliansen valet 2006?* Valforskningsprogrammets analyser av svenskt väljarbeteende i samband med riksdagsvalet 2006 har som huvudmålsättning att besvara den frågan. Det är regeringsskiftet som skall förklaras. Och det är de svenska väljarna som är i fokus för vår analys.

Systematiska studier av orsakerna bakom regeringsskiften kan tyckas vara en självklar målsättning för väljarforskningen. Men studier av väljarbeteende syftar vanligen till att utveckla och pröva förklaringsmodeller för *individuella* väljares röstningsbeslut. Det är ovanligare att väljarstudier försöker sig på att ge förklaringar till aggregerade valresultat, det vill säga svara på frågan varför enskilda val slutar som de gör.

Att förklara aggregerade valresultat och, som i det här fallet, ett regeringsskifte, är en i flera avseenden större och ambitiösare problemställning än vad väljarforskare normalt påtar sig. Ett uppenbart skäl är att väljare i flerpartisystem som det svenska faktiskt inte röstar på regeringar utan på partier (och deras kandidater). Regeringsbildningsprocessen äger rum *efter* valet på basis av ett aggregerat valresultat. Och vi vet från tidigare studier av svenskt väljarbeteende att regeringsfrågan – vilka partier som efter valet regerar med vilka andra – normalt sett inte toppar väljarnas egna listor över viktiga skäl till partiva-

let. I en valrörelse är regeringsfrågan endast en av många sakfrågor som kan vara viktiga för väljare när de väljer parti.

Ett annat skäl är att individförklaringar sällan ensamt kan bidra med *hela* förklaringen till aggregerade valutslag. Att detaljstudera enskilda medborgares överväganden och motiveringar kan visserligen hjälpa oss att förstå de generella drivkrafterna bakom individuella beslutsprocesser. Men vi vet samtidigt att enskilda människors röstningskalkyler också påverkas av saker som rådande tidsanda och den politiska kontexten i samband med en valrörelse. Ideologiska och ekonomiska konjunkturer, valrörelseagenda, partiernas valbudskap, enskilda händelser, kan justera individers röstningskalkyler så mycket att tillräckligt många kommer fram till ett annat röstningsbeslut än vad de annars hade gjort.

De flesta kontrafaktiska scenarier vi kan tänka ut handlar om omständigheter som inte utan vidare kan inkorporeras i studier av väljarbeteende i *ett* specifikt val: Om vi exempelvis hade kunnat reprisera valrörelsen 2006 och låtit valdebatten handla mindre om sysselsättning och mer om miljö, eller om den öppna arbetslösheten hade fallit under fyra procent före sommaren – ja hur hade det då gått?

Metodologiskt kan en studie av valutgången i det svenska riksdagsvalet 2006 betraktas som ett slags fallstudie. Som alltid när man skall försöka förklara utfallet i ett enda fall hamnar man snabbt och ofrånkomligen i ett tillstånd av *ekvifinalitet*: Antalet möjliga förklaringar till allianssegern ”exploderar i ansiktet”. Det finns ett mycket stort antal potentiellt betydelsefulla förklaringar till varför enskilda val slutar som de gör. Att kunna peka ut en specifik avgörande faktor varför Alliansen vann är inte görligt.

I huvudsak finns två strategier för att lösa problemet. Den första är att gå in på sin kammare, konsultera vad tidigare forskning har sagt och sedan helt enkelt bestämma sig för vilka förklaringsfaktorer man är intresserad av att undersöka närmare. En sådan strategi må bära långt i ett längre tidsperspektiv men leder alltid till kritik som går ut på att man missat *den* viktigaste förklaringen av dem alla. Till alla valutgångar finns unika förklaringar, kan man argumentera.

En delvis annan strategi är att bejaka det stora antalet potentiella förklaringar och försöka – i Karl Poppers anda – tänka ut analyser med stor potential att kunna *avfärda* någon eller några av de förklaringar som tillhör de mest populära och spridda i eftervalsdebatten. Vad vi kan hoppas på är att därigenom bidra till att pröva och korri-

gera några av de mest etablerade föreställningarna om varför riksdagsvalet ledde till att Fredrik Reinfeldt kunde bilda en borgerlig majoritetsregering efter valet 2006.

I det här fallet sammanfaller de två strategierna. Vi har identifierat ett antal populära förklaringar till allianssegern som ofta förekommit i eftervalsanalyserna. Alla dessa populära förklaringar kan, menar vi, framgångsrikt knytas till sina motsvarigheter inom den internationella forskningen kring val och väljarbeteende.

Ett bekymmer med att låta eftervalsdebatten vara utgångspunkt för våra analyser är att den ofta har ett starkt inslag av efterklokhet. Det beror förstås på att man känner till utfallet av valet. Partistrateger och politiska journalister har få anledningar att ägna sig åt hjärngymnastik i form av kontrafaktiskt tänkande som är legio i akademisk forskning. Samtidigt är det utan tvivel så att valet mycket väl hade kunnat sluta annorlunda. Vinstmarginalen för Alliansen (+2,1 procentenheter eller 119 000 väljare) måste rimligen betraktas som liten (se tabell 1.1). Riksdagsvalet 2006 var ett jämnt val – det fjärde jämnaste sedan blockpolitiken på allvar gjorde sitt inträde i svensk politik under 1960-talet.

Om regeringsunderlaget (socialdemokraterna med stödpartierna vänsterpartiet och miljöpartiet) lyckats behålla regeringsmakten hade eftervalsanalyserna sannolikt präglats av helt andra tongångar och slutsatser. En välskött och stark svensk ekonomi hade i så fall säkert pekats ut som en tung förklaring till varför väljarna valde att fortsätta stödja den sittande s-regeringen. De borgerliga partiernas bildande av Allians för Sverige hade betraktats som en djärv satsning som inte gick hem, ja kanske till och med som ett misslyckande med stora återverkningar för framtida borgerligt partisamarbete i kommande valrörelser. Samarbetspartiernas strategi att bedriva självständiga valrörelser hade rosats snarare än risats. Och avslöjandena om folkpartiets dataintrång i socialdemokraternas nätverk hade i mångas ögon antagligen betraktats som en avgörande händelse som fällde Alliansen på upploppet.

Men vetenskaplig forskning åtnjuter inte lyxen att låta kännedom om utfallet i *ett* val vara styrande för vilka förklaringsfaktorer som skall ingå i våra modeller. Det finns ingen anledning att tro att väl beprövade förklaringar som i tidigare forskning visat sig vara framgångsrika (såsom exempelvis väljarnas uppfattningar om tillståndet i landets ekonomi) inte haft lika stora effekter på det aggregerade valresultatet även den här gången. I princip kan alltså ekonomin ha varit en stor

tillgång för socialdemokraterna och samarbetspartierna – men just *den här gången* var den samlade effekten av andra förklaringar helt enkelt starkare. Ett annat sätt att uttrycka samma sak är att riksdagsvalet 2006 möjligen inte hade blivit så spännande om inte den svenska ekonomin bedömts vara i så gott skick: om ekonomin varit sämre hade socialdemokraterna åkt på ett ännu större nederlag än vad de faktiskt gjorde.

Analyserna i den här boken är organiserad på ett klassiskt sätt inom väljarforskningen. Vi använder oss av Michiganmodellens kausalitetstratt – *the funnel of causality* – fast vi har vänt på den (Campbell, Converse, Miller & Stokes 1960; Miller & Shanks 1996). Det innebär att vi inleder analyserna med förklaringar till partival som ligger nära själva röstningsbeslutet (betydelsen av kortsiktiga opinionsvindar, valrörelseagendan, partiernas valbudskap, medievalrörelsen, partiledarna, skandalerna) och förflyttar sedan successivt fokus för analysen allt längre bakåt i orsakstratten (betydelsen av ekonomiska bedömningar, förtroendeband mellan väljare och politiker, ideologi och sakfrågeåsikter och, längst bak i orsakstratten, socioekonomisk grupptillhörighet).

Regeringsskiften kan förstås inte äga rum om inte väljare rör på sig och byter parti. Vi inleder vår analys i kapitel två med en närstudie av långtids- och korttidsrörligheten i den svenska väljarkåren. Särskild uppmärksamhet ägnas åt de blockbytande väljarna. Vilka väljare bytte block mellan 2002 och 2006 års val? Och vid vilken tidpunkt bestämde de sig för det?

I kapitel tre låter vi väljarna själva berätta om hur de upplevde valrörelsen och varför de röstade som de gjorde 2006. En uppsättning av förklaringar till varför regeringar faller har med väljarnas allmänna inställning till en sittande regeringen att göra, det vill säga i vad mån de ansåg att regeringen gjorde ett dåligt jobb. Var det så att väljarna drog undan sitt stöd på grund av en upplevd regeringströtthet efter tolv år av socialdemokratiskt styre? Kan en sådan slutsats beläggas? Var det socialdemokraterna som förlorade valet eller var det Alliansen som vann?

Valrörelsen 2006 blev intensiv och spännande. I kapitel fyra analyseras grundligt väljarnas kontakter med partierna, syn på partiernas vallöften, kunskaper om valbudskap, exponering för medievalrörelsen och användande av partitest. Dessutom genomförs en analys av effekterna av den mest dramatiska händelsen under valrörelsen: avslöjandet

om folkpartiets dataintrång i socialdemokraternas interna nätverk två veckor före valdagen.

Upprepade analyser av partiledareffekter på väljarbeteende har slagit fast att de för svenskt vidkommande är begränsade och att de inte har blivit starkare över tid. Eftervalsanalyser som lyfter fram Göran Perssons betydelse för s-regeringens valnederlag ställer dessa forskningsrön på nya hårda prov. I kapitel fem undersöker vi i vilken utsträckning allianssegern kan förklaras av växande antipatier för statsminister Göran Persson? Förlorade Persson valet för socialdemokratin? Var Persson ett så stort sänke för s att valnederlaget kan skyllas honom som person? Och omvänt, i vilken utsträckning kan statsministerkandidat Reinfeldt betraktas som en tillgång för Alliansen i samband med 2006 års riksdagsval?

De i särklass tyngsta förklaringarna till partival i Sverige är ideologi och sakfrågeåsikter. Spatiala modeller för *ideologisk närhetsröstning* skördar ständigt framgångar i analyser av väljarbeteende. Svenska väljare är notoriska ideologiska röstare. Vänster-högerdimensionen är alltjämt det mest centrala orienteringsverktyget för svenska väljare. I kapitel sex skärskådas föreställningen om att Allianssegern berodde på högervindar i väljarkåren och på moderaternas omorientering vänsterut. Åsiktsröstningsmodeller brukar kunna användas för att pröva i vilken utsträckning partiernas sakfrågeståndpunkter och sakfrågeprofiler attraherar väljare. Den populära uppfattningen att socialdemokraterna förlorade valet 2006 på jobbfrågan kommer att ställas på hårda prov i våra analyser, liksom Göran Perssons egen slutsats att det snarare var frågan om fastighetsskatten som blev spiken i kistan för den socialdemokratiska minoritetsregeringen.

En fördjupad analys av vilka och hur många partier de svenska väljarna övervägde att rösta på i samband med 2006 års val genomförs i kapitel sju. Vi gör bland annat en systematisk jämförelse av nyutvecklade intervjufrågor om väljarnas överväganden inför det slutgiltiga röstningsbeslutet.

Alla makroekonomiska indikatorer målade tillståndet i den svenska ekonomin i rosenröda färger sommaren 2006. Inflationen var historiskt låg, liksom räntenivåerna. Tillväxtsiffrorna för andra kvartalet 2006 var i nivå med rekordsiffror från tidigt sextiotal. Arbetslösheten var sjunkande och på god väg ned mot de fyra procent regeringen satt upp som sitt mål. Gåtan är hur i all världen socialdemokraterna kunde förlora regeringsmakten i en situation som är varje sittande regerings

önskedröm? I kapitel åtta genomför vi analyser av vad väljarnas ekonomiska bedömningar av landets ekonomi och den egna plånboken betydde för deras val av parti i samband med 2006 års riksdagsval.

Kapitel nio ägnas åt fördjupade analyser av regeringsfrågans betydelse för utgången av 2006 års riksdagsval. Kan socialdemokraterna sägas ha förlorat sitt historiska sakägarskap i regeringsfrågan till moderaterna? Hur tungt vägde väljarnas minskade tilltro till socialdemokraternas regeringsduglighet in i deras röstningsbeslut?

En av valforskningsprogrammets viktigaste uppgifter är att noggrant följa utvecklingen av väljarnas relationer till demokratin och dess viktigaste aktörer. I kapitel tio genomförs en analys av väljarnas grundläggande förtroende för det politiska systemet och för svenska politiker. I vilken utsträckning hade Alliansen draghjälp av en generell politikermisstro bland väljarna?

Det avslutande två kapitlen ägnas åt de allt mer försvagade sambanden mellan social struktur och partival. Vilka sociala skiljelinjer strukturerade svenskarnas partival i 2006 års riksdagsval? Hur är partiernas ställning i olika väljargrupper? I vilka befolkningsgrupper vann den borgerliga Alliansen regeringsmakten? (kapitel elva) Och hur såg sammansättningen av partiernas väljare ut i samband med 2006 års riksdagsval (kapitel tolv).

Valutgången

Så hur slutade då riksdagsvalet 2006? Det kanske mest spektakulära med valresultatet är moderaternas starka återkomst efter det stora valfiaskot 2002 (se tabell 1.1). Väljarvinsten mellan 2002 och 2006 är hela 10,9 procentenheter. Det är den i särklass största uppgången för ett enskilt parti mellan två på varandra följande riksdagsval. Lika dramatisk är socialdemokraternas svaga valresultat (35,0 procent). För att hitta ett sämre valresultat för socialdemokraterna behöver man gå tillbaka till fördemokratisk tid, till landstingsvalen 1914.

Folkpartiet blev också ett av valets stora förlorare med minus 5,9 procentenheter. Partiet misslyckades med att konsolidera sina framgångar från 2002 och lyckades endast behålla två tredjedelar av sina väljare. Dataintrångsskandalen som avslöjades två veckor före valet nämns som en bidragande orsak till förlusten – även i partiets egen valanalys (Folkpartiet 2006). Men i själva verket hade en stor andel nya fp-väljare från 2002 redan lämnat partiet under mellanvals-

perioden, alltså långt innan valrörelsen började (se kapitel fyra för den fördjupad analys av effekterna av skandalen.

Tabell 1.1 Valutgången i det svenska riksdagsvalet den 17 september 2006

	antal röster	andel röster	Förändring 2002-2006	riksdags-mandat
vänsterpartiet	324 722	5,9	-2,5	22
socialdemokraterna	1 942 625	35,0	-4,9	130
miljöpartiet	291 121	5,2	+0,6	19
centerpartiet	437 389	7,9	+1,7	29
folkpartiet	418 395	7,5	-5,9	28
kristdemokraterna	365 998	6,6	-2,5	24
moderaterna	1 456 014	26,2	+10,9	97
sverigedemokraterna	162 463	2,9	+1,5	
övriga partier	152 551	2,8	+1,1	
summa procent		100,0		
ogiltiga röster				
blanka röster	96 922	1,7		
övriga	2 216	0,0		
summa avgivna röster	5 650 416			
röstberättigade	6 892 009			
valdeltagande	82,0		+1,9	

Kommentar: Uppgifterna om valresultatet är hämtade från Valmyndigheten (www.val.se). Uppgifterna och valdeltagande och partiernas röststöd är avrundade till en decimal.

Centerpartiet gick framåt för andra riksdagsvalet i rad och blev tredje största parti (7,9 procent). Även miljöpartiet kunde notera en svag uppgång sedan valet 2002 och fick 5,2 procent av rösterna. Kristdemokraterna och vänsterpartiet har delat samma öde i de två senaste riksdagsvalen. Båda partierna har fått se sina röstetal minska från omkring 12 procent 1998 via 8-9 procent 2002 till omkring sex procent i 2006 års riksdagsval.

Andelen väljare som röstar på andra partier än riksdagspartierna slog ett nytt rekord 2006 (5,7 procent). Anti-immigrationspartiet sverigedemokraterna gjorde sitt bästa val hittills (2,9 procent) och partiet passerade därmed den magiska 2,5-procentsgränsen för att bli beviljat statligt partistöd. För övriga utmanare gick det betydligt sämre. Feministiskt initiativ med före detta vänsterpartiledaren Gudrun Schyman i spetsen klarade endast 0,7 procent av rösterna. För junilistan med sina tre mandat i Europaparlamentet var siffrorna ännu lägre (0,5 procent). Piratpartiet och sveriges pensionärers intresseparti (SPI) fick fler röster än junilistan (0,6 respektive 0,5 procent).

Riksdagsvalet blev för ovanlighetens skull ett mobiliseringsval. Efter en period med vikande valdeltagande resulterade 2006 års riksdagsval i en nästan två procentenheters ökning av valdeltagandet i förhållande till 2002 (se tabell 1.1). För de många dysterkvistar som länge uppehållit sig vid trender mot sjunkande valdeltagande i västvärlden är det svenska riksdagsvalet bara ett i raden av motexempel som visar att allmänna demokratiska val fortfarande kan mobilisera medborgare att delta och att nivåerna är fullt i klass med ländernas efterkrigssnitt. I själva verket har cirka två tredjedelar av alla val i Västeuropa efter 2000 inneburit ett ökat valdeltagande. Aktuella exempel är det norska stortingsvalet 2005 (77,4 procent, +1,9 enheter) och det danska folketingsvalet 2007 (86,6 procent, +2,2 procentenheter). Det ”sluttande planet” för den etablerade valdemokratin sluttar inte lika mycket om man viktar in de senaste valdeltagandesiffrorna.

Opinionsutvecklingen under mandatperioden

Mot bakgrund av två misslyckade försök att återta regeringsmakten (1998 och 2002) valde de borgerliga oppositionspartierna att sjösätta en gemensam strategi för maktövertagande inför 2006 års riksdagsval. Redan den 30 augusti 2004 lanserades *Allians för Sverige* vid en presskonferens hemma hos centerledaren Maud Olofsson i västerbottniska Högfors. Huvudsyftet med partisamarbetet var att i god tid före september 2006 etablera ett trovärdigt alternativ till den socialdemokratiska minoritetsregering som styrt Sverige i tolv år med parlamentariskt stöd från först centerpartiet (1994-1998), därefter miljöpartiet och vänsterpartiet (1998-2006).

Bildandet av alliansen blev en injektion i svensk inrikespolitik. Högforsmötet drog igång ett slags lågintensiv valkampanj så tidigt som två år före riksdagsvalet. Inledningsvis resulterade initiativet i stora opinionsmässiga framgångar. Under sommaren 2005 var försprånget för b-blocket omkring tio procentenheter i opinionsmätningarna (se figur 1.1). Opinionsjournalister och välkända väljarforskare spekulerade om att valet skulle bli en ospännande tillställning till följd av den historiskt stora ledningen.

Figur 1.1 Partisympatier för s-blocket och b-blocket i sju opinionsinstituts mätningar under perioden september 2002 - september 2006 (medeltal)

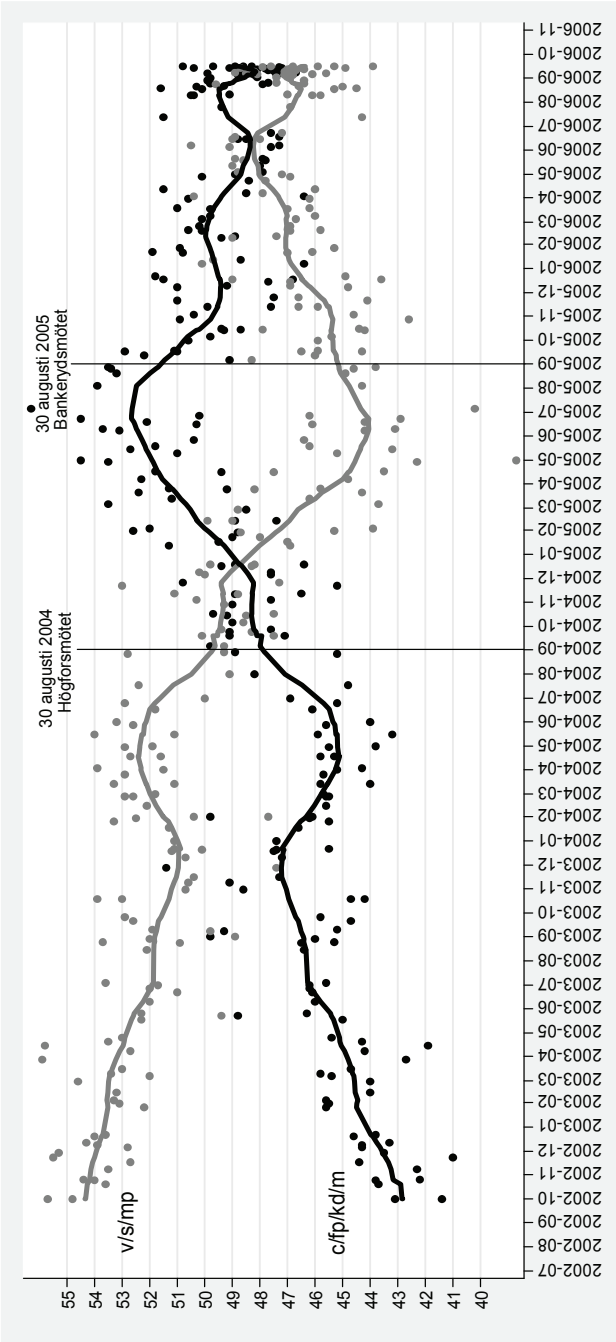

Kommentar. Diagrammet är en bearbetning av opinionsinstitutet Temos sammanställning av i dagspressen publicerade väljarbarometrar för perioden 1 oktober 2002 till 16 september 2006. Underlaget bygger på mätningar från sju olika institut: SCB/PSU, Synovate Temo, Sifo, Skop, Ruab och Zapera. Lokala viktade glidande medelvärden har beräknats för att beskriva opinionsutvecklingen för de båda regeringsalternativen. Skattningarna för s-blocket (●) är summan av vänsterpartiets, socialdemokraternas och miljöpartiets sympatistöd i mätningarna. Skattningarna för b-blocket (●) är summan av centerpartiets, folkpartiets, kristdemokraternas och moderaternas resultat.

Men sommarledningen för Alliansen krympte snabbt under hösten. I Statistiska centralbyråns partisympatimätning i november 2005 (SCB/PSU) kunde inget av regeringsalternativen sägas ha ledningen i väljaropinionen: b-blockets 47,7 procent mot s-blockets 46,9 procent. Vid denna tidpunkt stabiliserades styrkeförhållandena mellan blocken. SCB/PSU-undersökningen från maj 2006 kunde inte utse något av regeringsalternativen som det största (b-blocket fick 48,8 procent mot s-blockets 48,0 procent).

Figur 1.2 Partisympatier för s-blocket och b-blocket i sju opinionsinstituts mätningar under valrörelsens sista fyra veckor (medeltal)

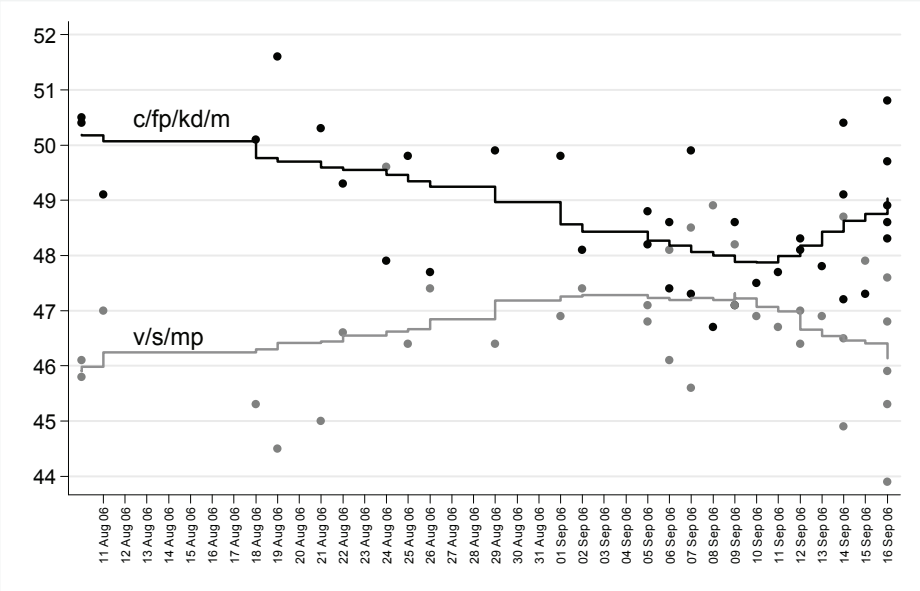

Kommentar: Diagrammet är en bearbetning av opinionsinstitutet Temos sammanställning av i dagspressen publicerade väljarbarometrar för perioden 10 augusti 2006 till 16 september 2006. Underlaget bygger på mätningar från sju olika institut: SCB/PSU, Synovate/Temo, Sifo, Skop, Ruab och Zapera. Lokala viktade glidande medelvärden har beräknats för att beskriva opinionsutvecklingen för de båda regeringsalternativen. Skattningarna för s-blocket är summan av vänsterpartiets, socialdemokraternas och miljöpartiets sympatistöd i mätningarna. Skattningarna för b-blocket är summan av centerpartiets, folkpartiets, kristdemokraternas och moderaternas sympatistöd i mätningarna.

Det stod då klart att riksdagsvalet 2006 skulle bli en oviss och spännande tillställning. Inte minst eftersom andelen väljare som inte visste eller ville tala om hur de tänkte rösta var ovanligt stor, mellan 15-20 procentenheter i de flesta mätningar. Så var det även under de sista

veckorna av valrörelsen då andelen osäkra och avvaktande väljare normalt sett brukar minska avsevärt. Som vi kommer att kunna bekräfta i analyser längre fram avvaktade väljarna ovanligt länge med att slutgiltigt bestämma partivalet.

Kring den 1 juni 2006 var de genomsnittliga skillnaderna i sympatistöd mellan blocken som allra minst (se figur 1.2). Även om s-blocket fick högre skattningar än b-blocket i opinionsmätningar vid några enstaka tillfällen under sommaren hade de fyra alliansspartierna en allt klarare ledning i mätningarna under juni och juli. Först i början av augusti bröts den positiva trenden för Alliansen och opinionsläget blev åter jämnare. Opinionsinstitutet Sifo:s mätningar visade vid några tillfällen under valrörelsens slutskede en ledning för s-blocket: 6-9 september och även så sent som 14-15 september. Men alla övriga opinionsmätningar visade konsekvent en opinionsfördel för Alliansen. Ledningen var knapp och i de flesta mätningar heller inte statistiskt säkerställd. Men det var ändå en ledning.

Dagarna 8-11 september var det som jämnast mellan regeringsalternativen, snittberäkningarna pekar på mindre än en procentenhets skillnad. Vår sammanställning visar att Alliansen sedan drog ifrån samarbetspartierna under de sista dagarna av valrörelsen. De fyra opinionsinstitut som publicerade mätningar på lördagen före valdagen visade en Alliansledning om mellan 0,7 (Skop) och 6,9 procentenheter (Synovate/Temo).

Den stora stabiliteten i väljarkåren inför 2006 års riksdagsval utmanar de i medierna flitigt upprepade föreställningarna om att vi skulle ha en mycket labil och ombytlig väljaropinion i Sverige. Det är uppenbart att en sådan förenklad syn mår bra av att nyanseras eller åtminstone vill-

koras: väljaropinionen som helhet tycks vara betydligt mer stabil om det kommande valet uppfattas som intressant och spännande och de politiska partierna sätter igång med en mobiliseringskamp.[1]

Som vi kommer att se i analyserna i nästa kapitel är väljarrörligheten mellan valen betydande och slog dessutom nya rekord 2006. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att en ansenlig del av rörelserna i väljarkåren äger rum under mellanvalsperioderna och inte i samband med valrörelserna. Förklaringar till partiers valframgångar och valmotgångar behöver inte nödvändigtvis handla om skeenden som ligger nära inpå valen. Det är ett viktigt skäl till varför vi valt att inte enbart undersöka förklaringar till regeringsskiftet som ligger nära valet i tiden. Många av våra analyser gäller förklaringsfaktorer som verkar på medellång sikt såsom ideologiska och ekonomiska konjunkturer eller på längre sikt, såsom förändringar av den socioekonomiska strukturen i valmanskåren.

Datamaterialet

Till grund för våra analyser har vi haft tillgång till ett stort datamaterial. Merparten av de resultat som presenteras i boken är hämtade från Valundersökningen 2006 – en besöksintervjuundersökning med 3 111 röstberättigade svenskar. Undersökningen genomförs i samarbete med Statistiska centralbyrån och är den tjugotredje sedan starten 1956.

Vid sidan av valundersökningen har vi haft stor nytta av vår egen kampanjpanelundersökning. E-panelen 2006 är en sex stegs panelundersökning som genomfördes med hjälp av webbenkäter inför och under valrörelsen. Panelen är självrekryterad och utgör inget riksrepresentativt urval. Vi har använt den för att utveckla nya frågeinstrument, spåra korttidseffekter på väljarbeteende, göra experiment och ställa öppna frågor som inte ryms i valundersökningen.

[1] Opinionsutvecklingen inför riksdagsvalet 2006 har i det här avseendet stora likheter med opinionsutvecklingen i samband med de tre senaste folkomröstningarna (1980, 1994 och 2003) som alla kännetecknats av stor aggregerad stabilitet. Våra folkomröstningar har haft en tendens att avgöras tidigt, långt innan de intensiva kampanjerna dragit igång (Oscarsson & Holmberg 2004). När det gäller opinionsutvecklingen har 2006 års valrörelse alltså större likheter med våra folkomröstningar än med de opinionsmässigt mer turbulenta men också betydligt mindre spännande riksdagsvalen 1994, 1998 och 2002.

I boken använder vi också data från SOM-institutets undersökningar, Sveriges televisions vallokalundersökning (SVTValu) och Statistiska centralbyråns partisympatiundersökningar (SCB/PSU)
Mer detaljer kring de viktigaste undersökningarna som vi använt oss av finns redovisade i appendix E. Ytterligare information om studierna – såsom t ex frågeformulär, dokumentation, publikationer och kodscheman – finns att hämta på Valforskningsprogrammets hemsida (www.valforskning.pol.gu.se) och det nationella dataarkivet Sveriges Nationella Databaser (www.ssd.gu.se).

Beväpnade med fler och mer omfattande väljarundersökningar än någonsin tidigare, med nya datainsamlingsmetoder, större inslag av öppna intervjufrågor och med nya tekniker för att analysera effekter på den aggregerade valutgången ger vi oss nu i kast med bokens huvudfrågeställning: *Varför vann Alliansen?*

Kapitel 2
Väljarrörlighet

Valrörelserna spelar en allt viktigare roll i valdemokratin, brukar det heta. Att de fyra intensiva valrörelseveckorna numera har stor betydelse för partiers öde på väljarmarknaden är en väl inarbetad föreställning bland politiker och journalister. Föreställningen grundar sig framför allt på väljares egna utsagor om tidpunkten för deras röstningsbeslut. År 1964 uppgav 18 procent av väljarna att de bestämde partivalet under valrörelsen. Sedan dess har andelen väljare som uppger att de bestämmer sitt partival sent stadigt ökat. I samband med 2006 års val uppgav 58 procent av väljarna att de bestämt partivalet under valrörelsen. En tredjedel av väljarna uppger i valundersökningen att de bestämde sig under den sista valrörelseveckan.

Figur 2.1 Andel väljare som uppger att de bestämde partivalet under valrörelsen 1964-2006 (procent)

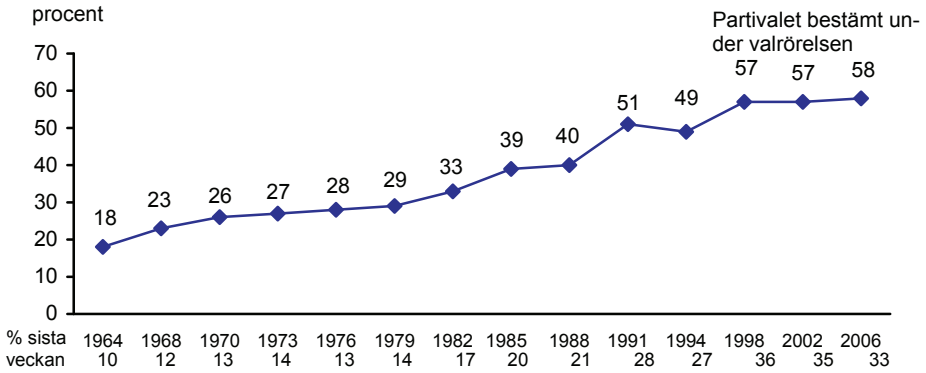

Kommentar: När bestämde du dig för vilket parti du skulle rösta på I årets val? Var det under sista veckan fore valet, tidigare under sommaren eller hösten eller visste du sedan länge hur du skulle rösta?". Andelen väljare som bestämt sig under valrörelsen är summan av andelen som svarat de två första svarsalternativen.

Enligt SVTs vallokalundersökning väntar var tionde väljare till valdagen innan de fattar det slutgiltiga röstningsbeslutet (Hernborn, Holmberg & Näsman 2006). Utvecklingen mot allt senare röstningsbeslut är inte ett genuint svenskt fenomen utan en del i en internationell trend (Norris m fl 1999).

En mandatperiod är 1461 dagar. Men när avgörs egentligen ett riksdagsval? Hur känsligt är väljarnas beteende egentligen för vad som händer under valrörelserna? Betyder fyra veckors intensivt kampanjande verkligen mer än vad som hänt under en fyra år lång mandatperiod? Samlar partierna ständigt och jämt, dag för dag, ihop plus- och minuspoäng bland medborgarna? Eller är det först i samband med valen, när väljarkåren väcks till liv efter en sömnig mellanvalsperiod som medborgarna uppdaterar sina partipreferenser? Frågeställningarna är centrala för vår förståelse av valdemokrati och svenskt väljarbeteende på 2000-talet. I det här sammanhanget närmar vi oss svaren genom en noggrann analys av väljarrörligheten mellan 2002 och 2006 års val.

Fyra av tio byter parti

När det gäller den ökade väljarrörligheten talar valundersökningarnas tidsserier sitt tydliga språk (se figur 2.2). Andelen väljare som byter parti mellan två efter varandra följande val har successivt ökat från måttliga 11,4 procent 1960 till den nya rekordnivån 37,1 procent i valet 2006. Det betyder att närmare fyra av tio väljare bytte parti mellan 2002 och 2006. Efter en femton år lång period då väljarrörligheten inte ökade utan var stabil kring trettio procent är nu påståendena om *ökad* väljarrörlighet plötsligt sanna igen.

Tidigare snabba ökningar av väljarrörligheten – som mellan 1988 och 1991 års val – har alltid haft samband med att det blivit fler partier att välja mellan. Den ökade väljarrörligheten har varit en naturlig följd av ett utökat partisystem. Partibytarrekordet 2006 beror till viss del på att fler utmanarpartier – junilistan, feministiskt initiativ och sverigedemokraterna – knackade på dörren till riksdagen; fler alternativ att välja mellan ökar rörligheten på väljarmarknaden. Men att vi fått fler utmanarpartier räcker inte som enda förklaring till den större rörligheten i väljarkåren. Att *Allians för Sverige* lyckades skapa en stor trafik över blockgränsen är en minst lika god förklaring.

Figur 2.2 Andel väljare som byter parti mellan valen 1956-2006 (procent)

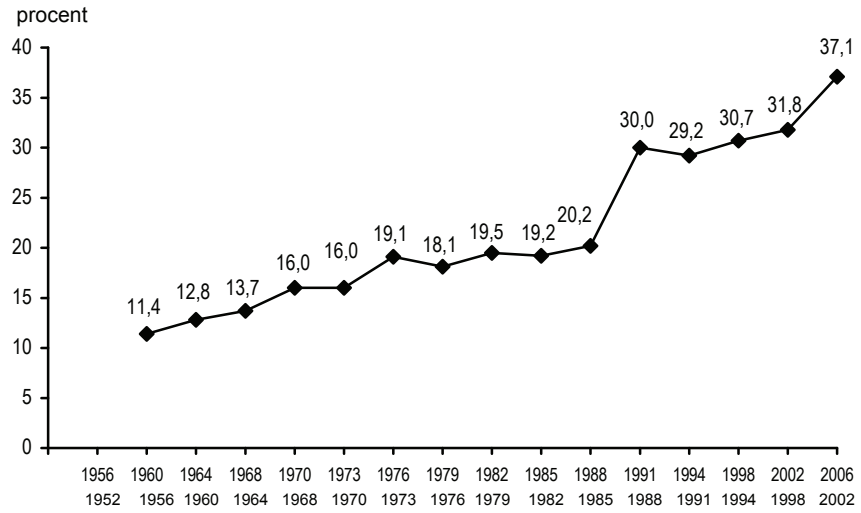

Kommentar: Procentbasen är vid varje tillfälle definierad som antalet intervjupersoner som röstade på något parti i båda valen (blankröstare ingår inte i analysen). Resultaten för valen 1960, 1964 och 1973 bygger helt på intervjupersonernas minnesuppgifter om hur de röstade i det tidigare valet. För övriga val bygger resultaten till hälften på minnesuppgifter och till hälften på uppgifter från panelstudier. Sedan 1976 är valundersökningarna designade som rullande tvåstegspaneler där hälften av alla intervjuade vid ett val återintervjuas i det efterföljande riksdagsvalet. Hälften av de som intervjuades i samband med 2006 års riksdagsval kommer alltså att återintervjuas i samband med 2010 års riksdagsval.

Traditionsenligt är folkpartiet det riksdagsparti som lyckas sämst med att hålla kvar de väljare som tidigare röstat på dem. Knappt en tredjedel (30 procent) av fp-väljarna 2002 valde att rösta på folkpartiet i valet 2006. Folkpartiet har ibland kallats för *partisystemets Hallsberg; en väntsal för partibytare*. Genomsnittsandelen egna väljare som folkpartiet lyckats behålla i riksdagsvalen 1976-2006 är endast 54 procent, vilket är isärklass lägst av alla partier.[1] En andel på 30 procent från valet 2006 (tabell 2.1) är den sämsta prestationen någonsin när det gäller att hålla kvar väljare även med hänsyn taget till partiets framgångar i föregående val. Frågan är om inte *partisystemets vänd-*

[1] Andelen folkpartiväljare som röstat på folkpartiet även i föregående val är enligt tidigare analyser av partibyten följande: 63 procent 1979 (Holmberg 1981), 44 procent 1982 (Holmberg 1984), 83 procent 1985 (Holmberg & Gilljam 1987), 54 procent 1988 (Gilljam & Holmberg 1990), 46 procent 1991 (Gilljam & Holmberg 1993), 41 procent 1994 (Gilljam & Holmberg 1995), 42 procent 1998 (Holmberg 2000), 74 procent 2002 (Holmberg & Oscarsson 2004) och 30 procent 2006.

kors är en mer talande beskrivning av folkpartiet den här gången. Folkpartiet förlorar hela tiden fler väljare än vad man kan förvänta sig *även* med hänsyn taget till en allt högre väljarrörlighet.[2]

Tabell 2.1 Vart gick 2002 års väljare? (procent)

	parti 2006											summa	antal
parti 2002	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	övr	bl	soffan	procent	svarande
vänsterpartiet	42	25	10	3	3	1	2	1	6	1	6	100	180
socialdemokraterna	3	69	3	3	3	1	8	1	1	2	5	100	939
miljöpartiet	5	12	47	9	6	2	4	3	6	2	3	100	131
centerpartiet	1	5	4	56	9	6	10	0	1	1	6	100	140
folkpartiet	1	5	2	9	30	9	40	0	0	0	4	100	318
kristdemokraterna	0	5	1	7	4	49	29	0	1	1	4	100	164
moderaterna	0	3	0	2	3	5	81	0	1	0	4	100	337
sverigedemokraterna	0	15	0	0	0	0	5	75	0	0	5	100	20
övriga partier	6	12	0	12	0	6	18	0	29	0	18	100	17
blankt	2	15	2	4	4	4	17	15	4	22	9	100	46
soffan	3	18	4	4	2	2	15	1	2	3	46	100	362
ej röstberättigad 2002	4	30	6	3	5	4	22	3	2	2	18	100	261

Kommentar: Informationen om partivalet 2002 kommer för halva urvalet från minnesuppgifter insamlade 2006 och för andra halvan från paneldata insamlade 2002. Valdeltagandet har kontrollerats mot röstlängderna.

Att lyckas hålla kvar väljare som tidigare röstat på det egna partiet är förstås en nyckel till elektorala framgångar. Moderaternas valvinst 2006 – den enskilt största framgången för ett parti mellan två på varandra följande val i den svenska historien – sätter sina spår också i bytarmatrisen. Moderaterna lyckades förmå 81 procent av sina väljare från 2002 att stödja partiet även i valet 2006.

Bakom de torra redovisningarna av partiernas procentuella vinster och förluster döljer sig väljare av kött och blod. För att ge en mer märgfylld beskrivning av väljarströmmarna mellan 2002 och 2006 års val har vi med utgångspunkt från bytarmatrisen tagit fram en balansräkning som visar partiernas vinster och förluster i antal väljare (se tabell 2.2). Analysen synliggör väljarströmmar mellan partierna som

[2] Å andra sidan betyder det att andelen väljare som vid något tillfälle i livet röstat på folkpartiet torde vara betydande. Partiets ställning i andrahandsopinionen har historiskt varit mycket stark bortsett från en period under slutet av 1990-talet (Oscarsson 1998, 2000). I samband med 2006 års riksdagsval har folkpartiet återtagit positionen som väljarnas vanligaste andrapreferens: var femte väljare (20 procent) uppger att de har folkpartiet som sitt näst bästa parti.

lätt undgår uppmärksamhet om man enbart studerar aggregerade förändringar av partiernas röststöd.

Tabell 2.2 Balansräkning för partiernas vinster och förluster mellan 2002 och 2006 års val (antal väljare i tusental)

		partival i riksdagsvalet 2006													
partival 2002	antal röster 2002	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	övr	blankt	icke-röst ning	18 - 22 år		antal röster 2006
vänsterpartiet	445		-33	-28	-12	-7	-2	-9	-5	-24	-2	+2	+10	=	334
socialdem	2 114	+33		-26	-50	-36	-14	-154	-17	-28	-19	+50	+78	=	1 931
miljöpartiet	246	+28	+26		-17	-5	-2	-12	-9	-19	-5	+24	+16	=	271
centerpartiet	246	+12	+50	+17		+40	+5	-17	0	0	+2	+12	+9	=	376
folkpartiet	710	+7	+36	+5	-40		-52	-273	-2	-2	+2	-12	+12	=	390
kristdemokraterna	485	+2	+14	+2	-5	+52		-71	0	-2	+2	+7	+11	=	499
moderaterna	809	+9	+154	+12	+17	+273	+71		0	-2	+17	+100	+57	=	1 516
sverigedem	76	+5	+17	+9	0	+2	0	0		0	+17	+5	+8	=	139
övriga partier	89	+24	+28	+19	0	+2	+2	+2	0		+5	+12	+6	=	190
blankröstare	82	+2	+19	+5	-2	-2	-2	-9	-17	-5		+14	+6	=	91
ickeröstare	1 337	-2	-50	-24	-12	12	-7	-100	-5	-12	-14		+48	=	1 171

Väljarströmmarnas tio-i-topplista för riksdagsvalen 2002-2006 (tiotusental väljare)

1.	folkpartiet → moderaterna	273 000
2.	socialdemokraterna → moderaterna	154 000
3.	soffan → moderaterna	100 000
4.	förstagångsväljarna → socialdemokraterna	78 000
5.	kristdemokraterna → moderaterna	71 000
6.	förstagångsväljarna → moderaterna	57 000
7.	folkpartiet → kristdemokraterna	52 000
8.	soffan → socialdemokraterna	53 000
9.	socialdemokraterna → centerpartiet	50 000
10.	folkpartiet → centerpartiet	40 000

Kommentar till tabell 2.2: Siffrorna i tabellen är skattningar av storleken på de väljarströmmar som flutit mellan partierna mellan 2002 och 2006 års riksdagsval. De har beräknats på basis partiernas röstetal 2002 och uttrycks i tusentals väljare. Tabellen läses radvis. Positiva siffror betyder att nettovinsterna till ett annat parti varit större än nettoförlusterna till det partiet. Negativa siffror betyder att nettoförlusterna varit större än nettovinsterna. Kolumnen längs till höger ger en uppskattning av partiets röstetal i 2006 års val som avviker något från det faktiska valresultatet (jfr tabell 2.1). Resultaten i tabellen bygger på helt oviktade data. Antalet personer som ingår i bytaranalysen är 2 654. I tabellen ingår dessutom 261 förstagångsväljare 18-22 år. Kolumnen längst till höger visar det uppskattade antalet röster för de olika partierna givet resultaten i bytarmatrisen. Medelfelet i förhållande till det officiella valresultatet 2006 (de summerade absoluta avvikelserna dividerat med 10 kategorier exklusive icke-röstarna) är 0,7 procentenheter.

Den numerärt största väljarströmmen är folkpartiets förluster till moderaterna (273 000 väljare) – vilket faktiskt vittnar om en mer omfattande trafik mellan de båda partierna än vid folkpartiets succéval 2002 då fp vann 250 000 väljare från moderaterna. Det som räddar folkpartiet från en större aggregerad väljarförlust 2006 är att partiet lyckades vinna väljare från samarbetspartierna. Folkpartiet vann exempelvis 36 000 väljare från socialdemokraterna.

Den näst största väljarströmmen mellan 2002 och 2006 är socialdemokraternas förluster till huvudmotståndaren moderaterna. Hundrafemtiofyra tusen socialdemokrater från 2002 valde att direktbyta till moderaterna i 2006 års riksdagsval. Både till storleken och karaktären saknar denna väljarström motstycke i svensk politisk historia. Moderaternas sammanlagda nettovinster från andra sidan blockgränsen i 2006 års val (175 000 väljare) var större än de övriga allianspartierna tillsammans (145 000 väljare).

Den tredje största väljarströmmen i 2006 års val är moderaternas kraftfulla mobilisering av ickeröstare. Hundratusen väljare som låg på sofflocket 2002 valde att i 2006 års val tåga till valurnorna och stödja moderaterna. Det hör inte till vanligheterna att ett konservativt parti lyckas vinna en så stor grupp soffliggare. Det stärker också bilden av 2006 års val som ett mobiliseringsval.

Även de andra partierna har väljarvinster från gruppen icke-röstare 2002. Socialdemokraterna bidrog också till ett högre valdeltagande genom att mobilisera 53 000 väljare till valurnorna. Det stora undantaget härvidlag är folkpartiet som var det enda parti som inte mobiliserade från soffan. Folkpartiet förlorade omkring 12 000 av sina väljare från 2002 till sofflocket 2006. En hypotes att ta med sig till analyser av valdeltagandet 2006 är att skandalen med dataintrånget i socialdemokraternas nätverk kan ha fungerat avtändande för en väljargrupp som annars hade stött folkpartiet.

I tabellen återfinns också ett antal relativt stora väljarströmmar som också är intressanta att analysera vidare eftersom det kan ge oss ytterligare information om varför 2006 års riksdagsval slutade som det gjorde. Till denna kategori väljarströmmar hör bland annat moderaternas väljarvinster från kristdemokraterna (71 000 väljare), kristdemokraternas väljarvinster från folkpartiet (52 000 väljare) och centerpartiets väljarvinster från socialdemokraterna (53 000 väljare).

De tillkommande förstagångsväljarna 2006 – och de var en ovanligt stor grupp väljare på omkring 425 000 väljare[3] – utgör här en egen särskild kategori eftersom *alla* partier gör vinster från den här gruppen. De nykläckta förstagångsväljarna 2006 gick i första hand till de båda största partierna socialdemokraterna (78 000 väljare) och moderaterna (57 000 väljare) samt till soffan (48 000 väljare).[4]

Eftervalsdebatten kom att handla om väljarströmmar av betydligt mindre kaliber än de vi hittills har redovisat, nämligen väljarströmmarna till och från ett parti som inte ens klarade sig in i riksdagen: sverigedemokraterna.

Enligt valundersökningen 2006 vann sverigedemokraterna sina väljare i huvudsak från de tre samarbetspartierna och från gruppen blankröstare. Sverigedemokraternas väljarvinster motsvarar 18 000 väljare från socialdemokraterna, 18 000 väljare från gruppen blankröstare, 10 000 från miljöpartiet och 5 000 från vänsterpartiet. Valets vinnarpartier, de fyra borgerliga allianspartierna, bidrog visserligen också med väljare till sverigedemokraterna, men drar man ifrån väljarströmmarna som lämnade sd för de olika allianspartierna blir balansräkningen nära noll.[5]

Trafiken mellan soffan och valurnan

Den totala individrörligheten omfattar inte bara rörelser mellan olika partialternativ utan inbegriper också rörelser mellan röstare och icke-röstare. Trafiken mellan soffan och valurnan har tidigare inte uppmärksammats i särskilt stor utsträckning inom svensk väljarforskning (se dock Petersson 1977). Men mer sentida studier av valdeltagande i Sverige (Holmberg & Oscarsson 2004:39) har slagit fast att denna typ av rörlighet är mer omfattande och därmed mer intressant än vad man tidigare trott. Närmare 15 procent av väljarna mobiliseras eller demo-

[3] Men antalet förstagångsväljare var inte något rekord 2006. Rekordet är från 1976 års val då vi hade en halv miljon (499 824) röstberättigade förstagångsväljare. Prognoser tyder dock på att rekordet kommer att slås i samband med 2010 års riksdagsval.

[4] Siffrorna som gäller förstagångsväljarna är underskattade eftersom gruppen är underrepresenterad i 2006 års valundersökning.

[5] Eftersom sverigedemokraterna är något underrepresenterade i 2002 års valundersökning (se tabell E.1) blir även våra skattningar av antalet väljare som strömmat till partiet något i underkant. En omviktning för att kompensera detta förändrar dock inte huvudslutsatserna. Vi föredrar dock att använda oviktade data i alla analyser. SVTs vallokalundersökning 2006 visar en större tillströmning av väljare till sd från borgerliga partier än vad valundersökningen gör (Hernborn, Holmberg & Näsman, 2006).

biliseras från ett val till ett annat (se tabell 2.3). Mer anmärkningsvärt är att andelen *permanenta soffliggare* – som varit icke-röstare i de tre senaste valen – är en mycket liten grupp som endast omfattar drygt fem procent av de röstberättigade. Sådana resultat har ställt tidigare föreställningar om valskolande medborgare på ändan: det finns en rätt stor grupp medborgare som röstar ibland och ibland inte. Det är en förvånansvärt liten grupp medborgare som kan betraktas som för alltid ”förlorade” för valdemokratin i betydelsen att de aldrig deltar i allmänna val.

Var tionde röstberättigad medborgare låg på soffan i både 2002 och 2006 års riksdagsval (se tabell 2.3). Sjuttiosex procent deltog i båda valen. Andelen medborgare som mobiliserades till valurnorna i samband med 2006 års riksdagsval (7 procent) var till antalet lika stort som andelen medborgare som demobiliserades (7 procent), enligt valundersökningens tvåvalspanel.

Tabell 2.3 Trafiken mellan soffan och valurnorna 1976-2002 (procent)

	Panel									
	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006
Samtliga väljare										
Soffliggare	4	4	3	5	5	7	7	8	11	10
Mobiliserade	4	4	3	4	3	9	6	4	6	7
Demobiliserade	4	4	5	4	8	6	6	10	8	7
Röstare	88	88	89	87	84	78	81	78	75	76
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	2344	3513	3506	3521	3623	3505	3097	2735	3508	3593

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarnas tvåvalspaneler. Uppgifter om röstning har hämtats från de officiella röstlängderna.

Beräkningar av den totala rörligheten i hela befolkningen – som också inbegriper trafiken mellan soffan och valurnan – kan bidra till att ytterligare nyansera bilden av allt rörligare medborgare. Sådana totalberäkningar genomförs i flera av våra grannländer (se t ex Aardal 2007) men har tidigare inte redovisats i svensk valforskning. I figur 2.2 har vi justerat ned tidsserien över andelen partibytare bland väljarna så att den istället representerar andelen av samtliga röstberättigade vid varje valtillfälle. Därefter har vi lagt till den rörlighet som finns mellan

gruppen icke-röstare och röstare (summan av andelen mobiliserade och demobiliserade väljare hämtade från tabell 2.3). Det nedre området representerar trafiken mellan olika partier medan det övre området representerar trafiken mellan soffan och valurnan.

Figur 2.3 Den totala väljarrörligheten 1976-2006 (partivalsrörlighet bland samtliga röstberättigade + rörligheten mellan soffan och valurnan, procent)

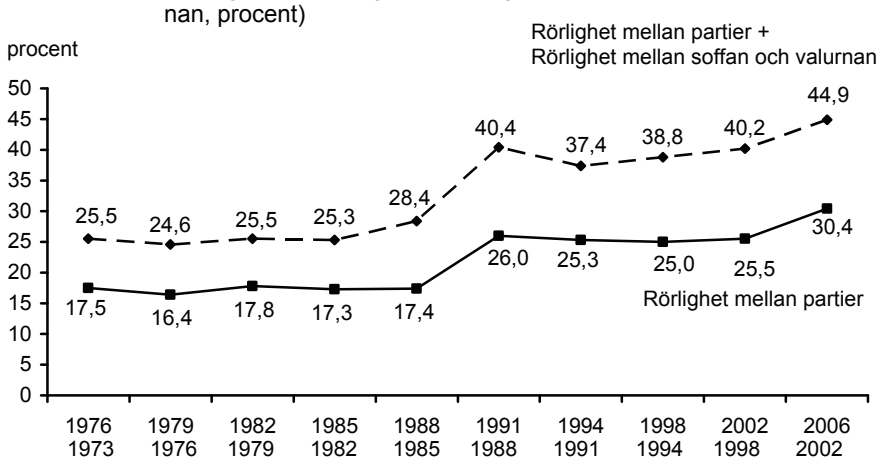

Kommentar: Uppgifterna om partivalsrörlighet är hämtade från figur 2.2 men serien har räknats om för en ny procentbas, nämligen samtliga röstberättigade i respektive val. Det är möjligt att följa tidsserien ännu längre tillbaka men då är det inte längre möjligt att beräkna trafiken mellan soffan och valurnan på ett strikt jämförbart sätt.

Resultaten visar att den totala väljarrörligheten i politiskt beteende (valdeltagande och partival) ökat från omkring 25 procent under 1970-talet till närmare fyrtiofem procent 2006 (se figur 2.2). Närmare hälften av de röstberättigade medborgarna i Sverige förändrar sitt politiska beteende mellan två val. Rörligheten mellan partier – som är den vanligaste måttstocken för en rörlig valmanskår – representerar endast två tredjedelar av den totala rörligheten. Trafiken till och från soffan är så pass stor att man knappast kan bortse ifrån den i framtida analyser av väljarrörlighet.

Partibyten under valrörelsen

Så långt rörligheten mellan valen. Men i moderna valrörelser äger en allt större del av rörligheten rum under veckorna inför valet. Det förändrar sakta förutsättningarna för våra valrörelser. Inför valen finns

större utrymme att övertyga den växande skaran medborgare som in i det sista lämnar dörren öppen för att ombestämma sig när det gäller partivalet. För enskilda partier ökar möjligheterna att göra bra val, men samtidigt ökar också riskerna. Sentida svenska valrörelser talar sitt tydliga språk: enskilda partiers röststöd kan tredubblas mellan Almedalen och valdagen (som kristdemokraterna 1998 eller folkpartiet 2002). På lika kort tid kan stödet erodera (som för moderaterna i 2002 års valrörelse).

Figur 2.4 Andel väljare som byter parti under valrörelsen 1956-2006 (procent)

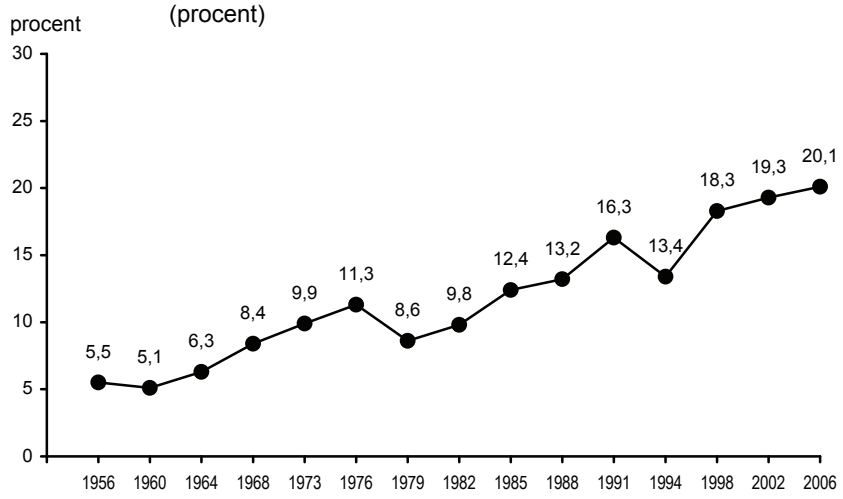

Kommentar: Procentbasen är vid varje tillfälle antalet personer som angett ett bästa parti i valundersökningarnas förvalsintervjuer och angett partival i en enkät efter valet. Eftervalsenkäten besvaras av 91 procent av de som ställt upp för intervju före valet. Antalet respondenter är omkring 1 000 personer respektive undersökningsår.

Frågan är hur många väljare som faktiskt byter parti under valrörelserna? Till vår hjälp har vi valundersökningens internationellt sett unika valrörelsepanel. Valforskningsprogrammets längsta tidsserie för valrörelserörlighet bygger på uppgifter om partisympati, det vill säga vilket parti väljarna tyckt bäst om före valet. Med hjälp av en posten-

kät till samma personer efter valet kan korttidsförändringar under valrörelsen fastställas.[6]

Resultaten från 2006 visar att valrörelserörligheten slog ett nytt rekord. Igen. Enligt vårt sätt att mäta partibyten under valrörelsen röstade mer än var femte väljare (20,1 procent) på ett annat parti den 17 september än vad de hade uppgett som bästa parti i en intervju under de fyra veckorna före valet (se figur 2.4). Jämförelserna tillbaka till 1950-talet visar en nästan linjär trend i valrörelserörligheten. Valrörelsernas betydelse ökar alltså i så måtto att allt fler väljare ombestämmer sig under de sista veckorna.

Partiernas spurtvinster och spurtförluster

Moderna valrörelser innebär en allt större osäkerhet för partierna eftersom de inte längre enbart handlar om att mobilisera egna traditionella stödtrupper. Det handlar om att vinna nya väljare från många håll: från en växande grupp osäkra och avvaktande väljare, från väljare som kanske inte tänkt rösta alls och, inte minst, från andra partier.

Vilka partier spurtade bäst i samband med 2006 års valrörelse? Och finns det några partier som historiskt varit bättre än andra på att vinna väljare under de sista veckorna inför valen? I tabell 2.4a och 2.4b redovisar vi två omfattande analyser av korttidsförändringar under valrörelserna 1956-2006. Båda bygger på valundersökningarnas unika korttidspaneler och vi jämför uppgifter från förvalsintervjuer med uppgifter om partival insamlade efter valet. Notera att analysen endast inbegriper partibytarvinster respektive -förluster. Partiernas vinster och förluster till och från gruppen icke-röstare under 2006 års valrörelse ingår inte i analyserna.

I den första analysen (tabell 2.4a) används uppgifter om svarspersonernas partisympati före valet (”Vilket parti tycker Du bäst om?”). I den andra analysen (tabell 2.4b) används istället uppgifter om röstningsintention (”Vilket parti tänker du rösta på i riksdagsvalet?”).

I det första fallet analyseras alltså generella *attityder* till partierna och i det andra fallet intentionalt *beteende*, det vill säga hur man tänker rösta.

[6] I samband med 2006 års valundersökning erbjöd vi för första gången respondenter i förvalsundersökningen som var tveksamma att ställa upp för en intervju att besvara en förkortad intervju. I den förkortade intervjun ställdes inte frågan om bästa parti. För att bevara tidsserien intakt med så många respondenter som möjligt använde vi svaren från en intervjufråga om röstningsintention för att tilldela bästa partitill ytterligare omkring 170 personer.

uster under valrörelserna 1956-2006. En jämförelse mellan information om partival efter valet (procentenheters förändring)

	valår														historisk snitt
	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006				
	+0,5	±0,0	+0,4	+1,5	+1,7	+2,3	+0,3	+2,4	+2,5	-1,8	-0,2				+0,8
	-2,5	-2,4	-0,4	-1,9	-2,2	-2,1	-1,9	-3,2	-0,8	-2,0	-0,9				-2,0
				+0,1	-0,4	±0,0	+1,5	+0,4	-0,9	+2,0	+0,6				+0,6
	+2,0	+0,3	-1,0	+0,5	-1,2	±0,0	-0,8	-0,5	-0,6	±0,0	+0,3				+0,3
	-1,2	+0,7	-0,7	+0,1	+2,3	-1,0	-2,5	-0,8	-1,9	+3,1	-0,3				-0,3
	+0,3	-0,1	±0,0	+0,4	+0,7	+0,5	0,0	+0,8	+3,4	+0,6	+0,6				+0,6
	+1,3	+1,5	+2,0	-0,6	-0,5	+0,2	+0,2	+0,8	-3,0	-3,0	±0,0				±0,0
							+3,2	+0,2							
	-0,4	±0,0	-0,3	-0,1	-0,4	+0,1	±0,0	-0,1	+1,3	+0,2	+0,1				+0,1
	908	1016	1041	1051	927	951	915	931	678	792	1				
	9,9	11,3	8,6	9,8	12,4	13,2	16,3	13,4	18,3	19,2	20,1				

ån valundersökningar 1956-2006. I analysen ingår de som i valundersökningarnas valet besvarat en eftervalsenkät om hur de faktiskt röstade. Med ”undervägande” garnas förvalsintervjuer, vilket motsvarar de fyra sista veckorna före riksalsintervjuer.

Tabell 2.4b Partiernas spurtvinster och -förluster under valrörelserna 1956-2006. En jämförelse mellan information om röstningsintention från före valet och partival efter valet (procentenheters förändring)

	valår												historiskt
partival	1968	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	snitt
vänsterpartiet	+0,1	+0,7	+0,1	+0,4	+1,6	+0,7	+1,7	-0,1	+1,6	+1,3	-1,1	+0,2	+0,6
socialdemokraterna	-0,4	-1,4	-1,9	-0,3	-1,7	-1,3	-0,1	-0,3	-2,6	-0,4	-2,4	-2,6	-1,3
miljöpartiet					-0,4	-0,5	-1,4	+1,2	+0,4	-0,6	+2,1	+0,6	+0,2
centerpartiet	+2,2	+1,0	+0,5	-1,0	+0,7	-3,0	+0,3	-0,2	-0,4	-0,8	-0,2	+1,3	+0,0
folkpartiet	-1,9	-1,1	+0,5	-0,9	+0,1	+4,0	-1,0	-2,4	-0,5	-1,2	+4,1	-0,7	-0,1
kristdemokraterna	±0,0	±0,0	-0,2	±0,0	±0,0	+2,5	+0,8	-0,6	+0,5	+3,1	±0,0	+0,2	+0,5
moderaterna	±0,0	+1,2	+0,9	+1,6	-0,4	-2,3	-0,3	+0,3	+0,9	-2,8	-2,4	+0,8	-0,2
ny demokrati								+2,1	+0,2				
sverigedemokraterna												+0,6	
övriga partier	±0,0	±0,0	-0,1	-0,1	+0,1	+0,1	+0,1	-0,1	-0,1	+1,3	+0,1	-0,4	+0,1
antal svarande	1184	940	1043	1061	1082	1076	941	929	966	698	817	1121	
andel partibytare under valrörelsen	7,3	8,6	10,5	8,3	8,5	11,7	10,8	14,0	11,3	14,8	17,6	17,2	

Kommentar: Resultaten för tidsserien är hämtade från valundersökningar 1968-2006. I analysen ingår de som i valundersökningarnas förvalsintervjuer uppgett en röstningsintention och som efter valet besvarat en eftervalsenkät om hur de faktiskt röstade. Svarspersoner som inte velat uppge en röstningsintention har tilldelats en röstningsintention med hjälp av en intervjufråga om bästa parti. Med ”under valrörelserna” avses med andra ord fältperioden för valundersökningarnas förvalsintervjuer, vilket motsvarar de fyra sista veckorna före respektive riksdagsval. I 1970 års valundersökning gjordes inga förvalsintervjuer.

Huvudresultaten är desamma i båda analyserna (r=.89), även om de analyser som bygger på rena attitydmått (bästa parti) bjuder på mer dramatiska utslag än analyser som bygger på beteendemått. Det finns också en svag tendens att stora partier som socialdemokraterna och moderaterna systematiskt går tillbaka under valrörelserna samtidigt som mindre partier som t ex vänsterpartiet och kristdemokraterna går framåt. Eventuellt är detta en effekt av att valrörelserna ger små partier en chans att synas mer än vad de annars gör. Slutsatsen skulle vara att stora partier löper större risk att tappa i spurten än vad små partier gör.[7]

Socialdemokraterna skiljer ut sig som det i särklass sämsta spurtpartiet med minusstatistik i varje valrörelse sedan 1950-talet. Det historiska snittet är att socialdemokraterna backar -1,3 procentenheter under valrörelserna (se tabell 2.4b). Intressant nog tenderar dessa spurtförluster att vara som störst i de analyser där vi använder uppgifter om väljarnas bästa parti (tabell 2.4a). Ett icke obetydligt antal väljare som uppger att socialdemokraterna är deras bästa parti i våra förvalsintervjuer tenderar att sedan rösta på andra partier än socialdemokraterna. Detta inträffar inte i enstaka val utan gång på gång, i valrörelse efter valrörelse. Slutsatsen är att socialdemokraterna är osedvanligt dåliga på att omsätta hela sitt sympatikapital i väljarkåren till faktiska röster på valdagen. Skälen är flera. Sannolikt handlar det om normalt röstande socialdemokrater som tillfälligtvis av taktiska skäl väljer att stödja andra partier – främst vänsterpartiet och miljöpartiet (för att säkra regeringsmakten) eller för att man vill använda sin röst för att skicka politiska signaler till det regeringsbärande partiet om i vilken riktning man önskar att partiet skall gå politiskt (mer miljöhänsyn eller förankring åt vänster).

De historiska snitten för de flesta partier stannar nära noll. I det långa loppet tenderar enskilda partiers plus- och minusstatistik alltså ta ut varandra. Samtidigt syns enskilda partiers historiska succéer och fiaskon mycket tydligt i våra resultat (se tabell 2.4b). Några exempel är folkpartiets spurtvinst 1985 (+4,0 procentenheter) och kristdemo-

[7] Korrelationen mellan partistorlek (procentuellt röststöd i valet) och fram- respektive tillbakagångar (i procentenheter) under valrörelserna 1968-2006 är negativ (pearsons r=-.32). Ju större parti desto större spurtförluster. Denna samvariation beror nästan uteslutande på att socialdemokraterna, som varit det största partiet, har haft en generell tendens att förlora väljare i valspurten.

kraternas succéval 1998 (+3,1 procentenheter). Det genomgående mönstret är att partier tycks ha spurtvinster i framgångsval och spurtförluster i motgångsval. Det är ju förstås inte så märkligt, men det intressanta är att förändringarna under valrörelserna oftast är relativt blygsamma i förhållande till de totala vinster- och förluster partierna gör jämfört med föregående val.[8] Valrörelserna tycks ha en stark tendens att förstärka de huvudtrender som redan etablerats i valmanskåren under mandatperioden.[9]

Dessa huvudtendenser är kännetecknande också för 2006 års valrörelse. Enligt resultaten i tabell 2.4b tillhörde centerpartiet (+1,3) och moderaterna (+0,8) procentenheter) valrörelsens största vinnare 2006; det var också de två partier som ökade sitt röststöd mest mellan 2002 och 2006. Även miljöpartiet och sverigedemokraterna (båda +0,6 procentenheter) hade klar plusstatistik under 2006 års valrörelse. De två partier som led svåra förluster i slutspurten av valrörelsen var socialdemokraterna (-2,6 procentenheter) och folkpartiet (-0,7 procentenheter); och det var samtidigt de partier som backade mest mellan 2002

[8] För att undersöka storleksförhållandena mellan partiers valrörelsevinster och -förluster i förhållande till deras fram- och tillbakagång mellan två riksdagsval beräknades en hur stor andel valrörelseförändringarna utgjorde av de totala förändringarna av partiernas röststöd mellan valen. Åttiotre partiers vinster och förluster under valrörelserna respektive mandatperioden ingick i analysen. Medianandelen är 0,33. Det betyder att för hälften av fallen har valrörelsevinsterna och –förlusterna utgjort mindre än en tredjedel av de aggregerade förskjutningarna mellan valen.

[9] Ytterligare analyser av partiernas vinster och förluster under mandatperioderna respektive valspurterna bekräftar denna slutsats. I 60 fall av 83 undersökta partier under perioden 1968-2006 har förändringarna under mandatperioden samma tecken (+/-) som förändringarna under valspurten. Det betyder att det historiskt varit sällsynt att vända negativa opinionstrender under mandatperioden till spurtvinster i samband med valrörelserna. I elva fall har valrörelsen kunnat rädda ett parti från en större valförlust än vad det blev (positiv spurt men ett negativt valresultat i förhållande till föregående val). Lika sällsynt är det att positiva opinionsvindar under mandatperioden förbyts i motvind under valrörelsen: I endast tolv fall har valrörelserna lett till väljarförluster för partier i medvind (negativ spurt men ett positivt valresultat i förhållande till föregående val).

och 2006. Stödet för vänsterpartiet och kristdemokraterna låg däremot kvar i huvudsak oförändrat genom valrörelsen.[10]

Jämfört med folkpartiets totala tillbakagång mellan 2002 och 2006 års val (-5,6 procentenheter) är kräftgången under själva valrörelsen (-0,7 procent) mycket blygsam mot bakgrund av spekulationerna om dataintrångsskandalens betydelse för folkpartiets förlust. Våra resultat stärker snarare slutsatsen att lejonparten av folkpartiets väljarförluster ägde rum tidigare under mandatperioden. Dataintrångsskandalen hade i så fall en mer begränsad betydelse än som tidigare gjorts gällande, exempelvis i folkpartiets egen valanalys (Folkpartiet 2006).

Inom- och mellanblocksrörlighet

Med 37,1 procent partibytare ligger det nära till hands att karaktärisera den svenska väljarkåren som mycket rörlig och instabil. Men ungefär två tredjedelar av all individuell rörlighet i det svenska partisystemet brukar handla om väljartrafik *inom* de båda politiska blocken (Holmberg & Oscarsson 2004). Även i samband med 2006 års val var inomblocksrörligheten klart större än rörligheten mellan blocken. Andelen väljare som bytte mellan partier inom s-blocket (s, v, mp) var 6,8 procent och andelen väljare som bytte mellan partier inom b-blocket (c, fp, kd, m) var 15,1 procent (se figur 2.5).

Inomblocksrörligheten har alltid varit avsevärt större inom b-blocket än inom s-blocket. Den större rörligheten beror till viss del på att det historiskt har funnits fler högeralternativ att rösta på i svensk politik. Dessutom har graden av partiidentifikation – känslan av anhängarskap till det egna partiet – varit starkare bland framför allt socialdemokraternas väljare än bland borgerliga partiers väljare. Större ”trängsel” längs vänster-högerdimensionen bidrar också sannolikt till

[10] Våra skattningar av partiernas förluster och vinster under de sista valrörelseveckorna kan jämföras med resultaten från opinionsinstitutens mätningar under samma period. Jämförelsen visar att rörelserna i opinionen är betydligt större i opinionsinstituten Sifos och Temos mätningar än i valundersökningarnas paneler. Riktningen på spurtvinster och förluster är dock desamma för alla partier med tre undantag: De två första gäller miljöpartiet som led väljarförluster under spurter enligt både Sifo (-0,1 procentenheter) och Temo (-1,1 procentenheter) men som enligt Valundersökningen gjorde en bra spurt (+0,6 procentenheter). Den största avvikelsen mellan undersökningarna gäller dock moderaterna som gjorde en dålig slutspurt enligt Sifo (-1,5 procentenheter mellan den 10 augusti och 16 september) men hade klar plusstatistik i Temo (+1,2 under samma period) och i Valundersökningens valspurtspanel (+0,8).

att det finns en större andel flytande väljare till höger än vad det finns till vänster.

Figur 2.5 Partibyten inom- och mellan blocken 1956-2006 (procent)

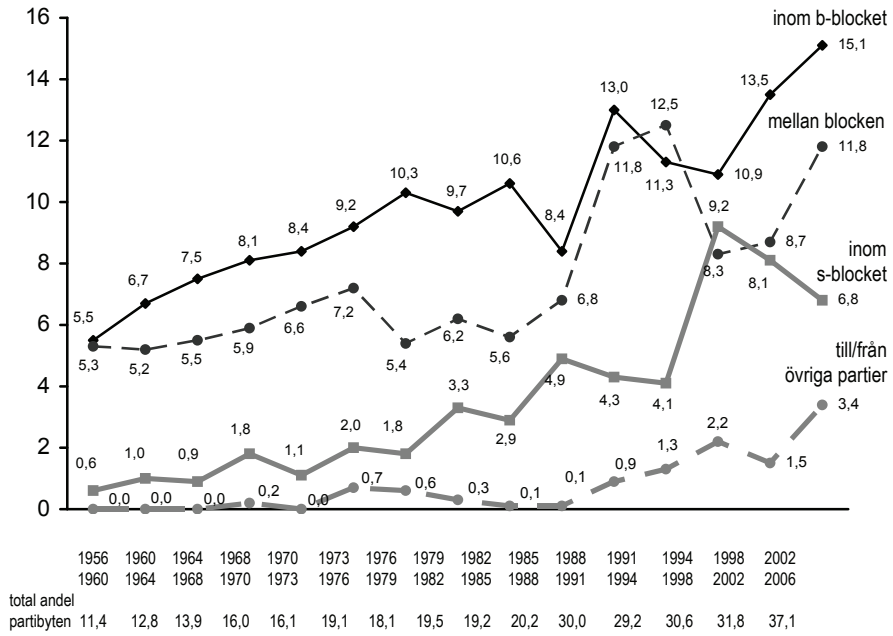

Kommentar: Till *s-blocket* har förts v, s och mp. Partierna tillhörande *b-blocket* är c, fp, kd och m, plus nyd 1991, 1994 och mbs m fl borgerliga samlingspartier under 1960-talet. Alla andra partier har definierats som *övriga*. Procentbasen är definierad som antalet intervjupersoner som partiröstade i två på varandra följande val. Resultaten för riksdagsvalen 1958 – 1960 är: total andel partibyten 7,2 procent; inom s-block 0,4; inom b-block 4,1; mellan blocken 2,7 och till/från övriga partier 0,0 procent.

Ur enskilda partiers synvinkel innebär en situation med närmare fyrtio procent partibytare en större utsatthet på väljarmarknaden. Partier som vänsterpartiet, kristdemokraterna, moderaterna och folkpartiet har redan fått erfara vad en ökad rörlighet bland väljarna innebär i form av snabba förluster eller vinster under intensiva valrörelser. Medvind under valrörelserna kan betyda stora elektorala framgångar. Men hamnar man fel i förhållande till valrörelseagenda eller i sin framtoning kan effekterna bli katastrofala.

Ur demokratisk synvinkel kan man tycka att det är bra att partikonkurrensen i det svenska partisystemet är tuff. Det håller partiorganisationerna vid liv, partiideologier och partipolitik tvingas att uppdateras ofta på grund av trycket från samhällsförändringar och väljargrupper. Våra förtroendevalda tvingas att ständigt vara lyhörda gentemot de väljare som valt dem.

Men i en tid av cementerad blockpolitik på nationell nivå är inomblocksrörligheten överhuvudtaget inte intressant när det gäller regeringsfrågan. I 2006 års riksdagsval var det istället trafiken *mellan* blocken – 11,8 procent blockbytare – som avgjorde valet till Alliansens fördel. Mellanblocksbytarna består av två grupper: väljare som bytte från b-blocket till s-blocket (2,7 procent eller 153 000 väljare) och väljare som bytte från s-blocket till b-blocket (9,1 procent eller 514 000 väljare).[11] Trettio procent av mellanblocksrörligheten tog alltså ut varandra och hade ingen betydelse för balansen mellan regeringsalternativen. Med andra ord återstår det ungefär 360 000 väljare (6,4 procent) som övergav s-blocket för att istället rösta på något av partierna i b-blocket.

Blockbyten har alltså blivit vanligare absolut sett, men inte med hänsyn tagen till den allmänt ökande rörligheten. Blockbyten har tvärtom, relativt sett, blivit *mindre* vanliga. Andelen blockbyten av samtliga partibyten var 46 procent 1956/60 och 41 procent 1960/64 att jämföra med 24 procent 1994/98, 27 procent 1998/02 och 32 procent 2002/06. Dagens blockgräns är alltså relativt sett svårare för väljarna att ta sig över än motsvarande blockgräns på 1950- och 60-talen.

Vem byter när och till vad?

Hur skall utvecklingen mot allt fler sista minuten-väljare egentligen tolkas? Är sena valbeslut orsakade av genuin osäkerhet till följd av ointresse eller okunskap om de olika valalternativen? Eller handlar det om en rationell inväntan av så mycket valrörelseinformation som möjligt? Är de senfärdiga väljarna genuint osäkra eller rationellt avvaktande, eller finns båda kategorierna väljare representerade?[12]

[11] Basen som använts i beräkningarna är 5 650 416 personer som motsvarar antalet röstande (jft tabell 1.1)

[12] En berättigad fråga är om vi alls kan veta exakt när väljare bestämmer sig för hur de skall rösta. Väljarforskare har normalt sett endast tillgång till subjektiva svar på intervjufrågor om vid

Ett sätt att ge ytterligare perspektiv på den tilltagande väljarrörligheten är att analysera bytesbeteendet för väljargrupper som uppger att de bestämmer partivalet vid olika tidpunkter. I vår analys har vi delat in väljarna i fyra grupper efter bytesbeteende: *stabila partiväljare* som inte bytt parti mellan 2002 och 2006 (62 procent), *inomblocksbytare* som bytt parti inom s-blocket eller inom b-blocket (22 procent), *mellanblocksbytare* som bytt mellan de två blocken (12 procent), och *övriga partibytare* som bytt till eller från något övrigt parti mellan 2002 och 2006 (4 procent).

I tabell 2.5 redovisas dessa väljartyper efter vid vilken tidpunkt de uppgett att de bestämde hur de skulle rösta i 2006 års val: de som visste sedan länge hur de skulle rösta, de som bestämde partivalet tidigare under sommaren och hösten, samt de väljare som bestämde partivalet under den sista veckan av valrörelsen. Avsikten är att undersöka vilket slags beteende som är vanligast vid vilka beslutstidpunkter.

Inte oväntat är andelen stabila partiväljare som störst bland väljare som bestämt partivalet sedan länge. Trettioåtta procent av väljarna (drygt 2,1 miljoner av de röstande) kan betraktas som i princip oåtkomliga för all form av kortsiktig opinionspåverkan nära inpå valet (se tabell 2.5). I huvudsak består denna grupp av äldre, relativt lågt utbildade men politiskt kunniga och intresserade, starkt övertygade partianhängare. Dessa 38 procent stabila väljare – varav de flesta är väl ideologiskt förankrade längst ute till vänster eller till höger i partisystemet – representerar ett stort stabilt element i den svenska väljarkåren. Gruppen har knappast någon avgörande roll för utgången av enskilda riksdagsval men bidrar förstås till att upprätthålla politisk stabilitet.

r och till vad? Kombinationer av partibytesbeteende och tidpunkt för beslut bland samtliga väljare med olika kön, ålder, utbildning, partiidentifikation, partiideologi, partival, politisk kunskap och medieexponering 2006 (procent)

| | tidpunkt för partivalet i riksdagsvalet 2006 | | |

kt för partivalet i riksdagsvalet 2006

bestämde partivalet tidigare under hösten eller sommaren				bestämde partivalet under sista veckan				summa procent	antal svarande
tab	Inom	Mellan	Övriga	Stab	Inom	Mellan	Övriga		
12	8	4	1	12	10	7	2	100	2 072
12	2	1	1	6	4	0	0	100	86
14	5	2	1	13	8	4	2	100	436
11	4	7	0	16	10	14	5	100	295
14	12	5	2	9	14	6	2	100	695
4	13	0	0	11	2	2	0	100	54
9	2	0	0	5	1	0	0	100	303
15	5	1	0	10	6	3	1	100	298
14	10	5	1	15	14	8	2	100	778
11	11	9	2	12	16	17	6	100	253
4	6	0	2	23	6	10	4	100	49
13	8	4	1	15	11	8	3	100	620
13	8	4	1	11	12	5	2	100	439
10	9	4	2	8	7	4	2	100	264
8	10	1	0	20	13	1	0	100	116
16	2	2	0	14	3	3	0	100	732
13	10	3	0	18	24	7	0	100	119
10	10	8	0	8	16	16	1	100	172
9	4	9	0	21	12	16	0	100	164
15	14	4	1	12	18	7	0	100	153
10	14	6	0	5	11	9	0	100	537
0	0	0	28	0	0	0	47	100	47

et ställdes i eftervalsundersökningen och i eftervalsenkäten och lyder: ”När be-
”. De fyra typerna av partibyten är: Stab=stabila väljare som röstade på samma
blocket (v, s, mp) *eller* inom b-blocket (c, fp, kd, m). Mellan=väljare som bytte
ex junilistan, feministiskt initiativ eller sverigedemokraterna).

Bland väljare som bestämt sig tidigt förekommer förstås partibytare. Men det rör sig om små väljargrupper (totalt omkring fem procent eller 327 000 väljare) och nästan alla partibytare i den här kategorin är inomblocksbytare. De bestämmer sig tidigt under mandatperioderna att lämna sitt parti för ett annat parti inom samma block. Det kan för-

stås också vara stabila väljare som tillfälligtvis röstat på ett annat parti än de brukar 2002 och vänder hem till sitt ”normala” parti 2006.

Väljare som uppger att de bestämt partivalet ”tidigare under hösten eller sommaren” består till hälften av stabila partiväljare. Tidpunkten för beslutet ligger alltså visserligen nära valet, men de har ändå till slut valt att rösta på samma parti som de gjort fyra år tidigare. Det kan tolkas som att de har använt inledningen av valrörelsen för att ompröva tidigare röstningsbeslut, alternativt för att återbekanta sig med de politiska alternativen i svensk politik. I princip öppnar de upp för att kunna påverkas av valdebatter och partibudskap. De som byter parti i det här skedet är till två tredjedelar inomblocksbytare (8 procent) och till en tredjedel mellanblocksbytare (4 procent).

Bland de senfärdiga väljarna som bestämde partivalet under sista veckan återfinns en klar majoritet av alla mellanblocksbytare (7 procent). För balansen mellan de båda regeringsalternativen var alltså den sista valveckan viktig i så måtto att det var då blockbytarna bestämde sig för att göra slag i saken och ta klivet över blockgränsen. Sena blockbyten är klart vanligast bland personer som saknar partipreferens, aldrig läser nyheter om politik, står ideologiskt i mitten, bland politiskt ointresserade och bland personer med låg politisk kunskap. Det politiska beteende som har störst faktisk betydelse för regeringsfrågan – mellanblocksbyte – är vanligast bland de mest svårmobiliserade, ointresserade och politiskt okunniga medborgarna.

Det finns visst fog för slutsatsen att kampen om regeringsmakten avgjordes sent, under den sista veckan. Alla allianspartierna gjorde sena väljarvinster över blockgränsen under sista veckan, men framför allt centerpartiet och folkpartiet. Av centerpartiets och folkpartiets väljare är hela 16 procent sena vinster över blockgränsen. Motsvarande siffror för moderaterna och kristdemokraterna är nio respektive sju procent (se tabell 2.5).

Å andra sidan visar sammansättningen av moderaternas väljare att moderaterna hämtade hem nästan lika stora vinster över blockgränsen tidigare under mandatperioden och valsommaren (7 procent) som under den sista valrörelseveckan (9 procent). Räknar man om dessa väljarströmmar i absolut antal väljare står det klart att allianssegern knappast roddes i hamn under valrörelsen 2006 utan långt tidigare. För moderaternas del vanns närmare hälften av blockbytarna under sommaren och hösten och hälften under valrörelsens sista vecka. Men utan de tidiga blockbytarna hade valrörelsevinsterna sannolikt inte

räckt för att knipa regeringsmakten. Valrörelsernas slutspurt betyder mycket, men långt ifrån allt.

Kapitel 3
Väljarna vittnar

Att låta väljarna själva vittna om varför de röstar som de gör är något av en svensk specialitet inom valforskningen. Vi har genom åren ställt många intervjufrågor – både öppna utan fasta svarsalternativ och slutna med fördefinierade svar – där väljarna fått möjligheten att själva tala om varför de beter sig som de gör. Undersökningstekniken kan tyckas självklar – varför inte fråga väljarna? Men det är den inte. Subjektiva svar är just subjektiva svar som i bästa fall kan ge en bra bild av människors motiveringar, men inte nödvändigtvis en bra bild av mer grundläggande motiv. Lägg härtill möjliga minnesfel och att olika slags rationaliseringar kan förekomma – och metoden att efterhöra människors egna förklaringar framstår som mindre självklar. Att låta väljare vittna i egen sak är inte oproblematiskt (Holmberg 1981; Gilljam 1990).

Men trots det använder vi metoden; kritiskt naturligtvis och med full kännedom om självförståelsens alla fallgropar (Lazarsfeld 1935). Orsaken är att vi vet att subjektiva orsaksförklaringar kan ge kunskaper utöver vad vi kan utvinna ur olika objektivt anlagda analyser. I vissa sammanhang kan dessutom den subjektivt upplevda verkligheten vara mer relevant än den objektiva. Och vi kommer inte enbart att ägna oss åt att studera väljarnas subjektiva vittnesmål. Vi kommer senare också att genomföra en mängd olika mer distanserade och objektiva studier.

Viktiga skäl för partivalet

Vi börjar med att analysera hur väljarna bedömer hur viktiga ett antal olika skäl till partivalet är för dem själva. Tretton olika skäl har ingått

i mätningarna sedan första gången 1988. I mätningen 2006 ingick tolv skäl. Vart och ett av skälen har härletts ur olika teorier om vad som påverkar väljares partival. I tabell 3.1 har röstningsskälen rangordnats efter hur viktiga svarspersonerna tycker de är.

Svenska väljares dominerande självbild är att de är åsiktsröstare (Gilljam 1993:90). Något över hälften anger att de åsiktsröstar (51 procent i valet 2002; frågan ingick inte i mätningen 2006). Bra nära lika många uppfattar sig som ideologiröstare (49 procent) eller röstare på partiernas program (46 procent). Jämfört med valet 2002 har andelen ideologi/programröstare ökat från en redan tidigare hög nivå. Valets innehållsliga sida kom alltså även 2006 på första platsen när väljarna själva motiverar sitt partival.

Något lägre ned på rangordningen kommer politikens kompetens- och personsida. På fjärde plats, men med klart högre siffror än tidigare val, kommer röstningsskälet att partierna har kompetenta personer att styra landet (42 procent). Personfaktorerna hamnar lägre – partiledarna på plats fem med 23 procent och kandidaterna på listorna på plats elva med endast 10 procent. När det gäller personfaktorerna är resultaten 2006 mycket lika vad vi har sett i tidigare val. Partiledare och kandidater spelar inte huvudrollerna för svenska väljare när de skall bestämma sina partival (Holmberg & Oscarsson 2004).

Valens ökande fokus på den innehållsliga sidan framträder än tydligare när vi kan notera att väljarna i allt mindre utsträckning ser sig själva som slentrian- eller supporterröstare. Endast 14 procent uppger 2006 att de alltid brukar rösta på partiet. Motsvarande andel var hela 27 procent så sent som 1988. Röstningsskälet att man känner sig som en anhängare av partiet anges bara av 11 procent 2006 mot 21 procent 1988. Partilojalitet och gammal vana har blivit mindre gångbara röstningsskäl i Sverige.

Detsamma gäller socioekonomiskt baserad gruppröstning. Partival motiverat av yrke- eller klasstillhörighet har blivit allt ovanligare i Sverige – ned från 21 procent 1988 till 15 procent 2006.

Tidigare iakttagbara mönster står sig alltså och har blivit tydligare genom åren. Svenska väljare är i huvudsak åsikts- och ideologiröstare om de får klassificera sig själva.

Tabell 3.1 Väljarnas skäl till partivalet. Andel som uppger att skälet är ”ett av de absolut viktigaste” för partival bland samtliga väljare 1988-2006 och bland partiernas väljare 2006 (procent)

		År				Partival 2006							
Teori	Skäl för röstning	1988	1994	2002	2006	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd
Sakfrågeröstning	partiet har en bra politik i de frågor som jag tycker är viktiga	-	-	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ideologisk röstning	partiet har en bra politisk ideologi	41	41	45	49	60	50	70	49	54	56	38	31
Agendaröstning	partiet har en bra politik i många av de frågor som debatterats under den senaste tiden	33	32	34	37	40	30	38	38	43	42	42	13
Framåtblickande röstning	partiet har ett bra program inför framtiden			34	46	34	39	57	47	45	50	57	28
Kompetensröstning	partiet har kompetenta personer som kan sköta landets politik	30	31	31	42	23	45	30	39	36	43	51	29
Bakåtblickande röstning	partiet har skött sig bra i politiken under senare år	-	-	25	22	11	26	31	20	19	21	22	11
Partiledarröstning	partiet har en bra partiledare	23	20	24	23	12	19	11	29	10	23	37	10
Vaneröstning	jag brukar alltid rösta på partiet	27	21	16	14	10	23	6	12	5	9	9	0
Gruppintresseröstning	partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör	21	18	14	15	12	23	7	14	5	7	14	10
Partiidentifikationsröstning	jag känner mig som anhängare av partiet	21	16	14	11	15	14	10	11	9	6	8	0
Instrumentell röstning	partiet är ett stort parti och har därför bättre möjligheter än ett mindre parti att genomföra sin politik	-	-	14	17	4	24	4	9	7	4	25	0
Kandidatröstning	partiet har bra riksdagskandidater på valsedeln i min valkrets		9	10	10	9	12	2	10	7	12	9	4
Taktikröstning	partiet är ett litet parti som kan riskera att hamna under 4-procentsspärren till riksdagen	-	-	6	5	14	2	15	2	5	12	2	9

Kommentar: Frågan lyder: ”Du säger att Du röstade på [parti…] vid årets riksdagsval. Hur viktiga var följande skäl för Ditt val av parti”. De svarsalternativ som användes var ”ett av de absolut viktigaste skälen”, ”ganska viktigt skäl”, ”inte särskilt viktigt skäl” och ”inte alls viktigt skäl”. Resultaten från 1994 är hämtade från Gilljam & Holmberg (1995). Resultaten från 1988 är hämtade från (Gilljam & Holmberg 1990). Våra färdigformulerade förklaringar är hämtade från de mest framgångsrika teorierna om väljarbeteende: ideologisk röstning (bra politisk ideologi), partiidentifikation (känner mig som anhängare), åsiktsröstning (bra politik i viktiga/uppmärksammade frågor), kompetensröstning (partiet har kompetenta personer…), partiledarröstning (bra partiledare), vaneröstning (brukar alltid rösta på partiet), taktisk röstning (partiet är ett litet parti…), instrumentell röstning (partiet är ett stort parti…), klassröstning (partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör), retrospektiv bakåtblickande röstning (skött sig bra i politiken under senare år), prospektiv framåtblickande röstning (bra program inför framtiden).

Ser vi på resultaten för de olika partiernas väljare återfinns ett antal signifikativa skillnader. Åsikts- och ideologiröstning betonas mest bland v- och mp-röstare medan kompetensröstning, liksom instrumentell röstning, oftast hänvisas till bland de stora partiernas sympatisörer, bland s- och m-röstare. Partiledarröstning var 2006 – enligt väljarnas självbekännelser – vanligast bland m-väljare följda av c-väljare, Fredrik Reinfeldts och Maud Olofssons väljare, och minst vanlig bland fp-, v- och mp-väljare. Högst andel slentrianväljare 2006 återfanns bland s-väljare. Taktikröstning var inte speciellt vanligt förekommande 2006, men dock som ofta tidigare vanligast bland mp- och v-väljare (Holmberg 1984; Gilljam & Holmberg 1995).

Partiernas profiler i väljarnas ögon

Resultaten i tabell 3.1 är teoretiskt mycket intressanta men de kan bli aningen anemiska. Politikens kött och blod saknas. Händelser och sakfrågor anno 2006 lyser med sin frånvaro. I det följande skall vi därför försöka att vara mer jordnära. Vi inleder med att se på hur väljarna uppfattar vad partierna satsade på inför 2006 års val. Meningsfull åsiktsröstning kan inte förekomma utan att väljarna har någon kännedom om vad partierna står för. Partierna måste profilera sig för att möjliggöra åsiktsröstning och för att vinna röster bland alltmer åsiktsröstande väljare.

I valundersökningarna har vi sedan 1982 helt öppet frågat väljarna om vad de uppfattar att partierna "… lade särskild tonvikt vid inför årets val." Resultaten i tabell 3.2 visar att partiernas genomsnittliga profiler har förblivit lika skarpa eller oskarpa genom alla undersökningsåren. Kring 50-60 procent av väljarna kan i genomsnitt uppge någon profilfråga för varje parti. Den exakta siffran är 55 procent för de sju riksdagspartierna i valet 2006. Tydligast profil har moderaterna; hela 78 procent av svarspersonerna kan peka ut någon fråga som partiet satsat på 2006. Skarpare profil har moderaterna aldrig tidigare uppmätt. Motsvarande andel är endast 57 procent för socialdemokraterna. Den sämsta profilsiffra partiet någonsin uppvisat sedan mätningarna inleddes 1982. Ett annat parti med ett dåligt resultat 2006 är vänsterpartiet med 36 procent, näst sämsta någonsin för v.

Tabell 3.2 Partiernas profiler 1982-2006. Andel väljare som uppger åtminstone en valfråga för respektive parti (procent, medeltal)

parti	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	medel
vänsterpartiet	48	58	47	25	52	63	49	36	47
socialdemokraterna	88	64	59	60	83	78	61	57	69
centerpartiet	58	46	54	42	47	34	35	51	46
folkpartiet	45	62	59	54	46	43	68	63	55
moderaterna	68	70	54	67	66	72	70	78	68
kristdemokraterna	-	29	-	58	49	61	54	51	50
miljöpartiet	-	-	80	52	71	55	51	52	60
ny demokrati	-	-	-	59	38	-	-	-	49
5 gamla partier	61	60	54	50	59	58	57	57	57
7 partier	-	-	-	51	59	58	55	55	56

Kommentar: Frågan ställs endast i valundersökningarnas eftervalsstudier. Intervjufrågan var öppen och ställdes för vart och ett av de sju riksdagspartierna: ”Inför årets val tog partierna upp olika saker som de tyckte var viktiga. Kan Du säga vilka saker som [parti] lade särskild vikt vid inför årets val?”.

Valets rekordvinnare moderaterna är alltså profilmässigt mer kända bland väljarna än någonsin tidigare samtidigt som valets två största förlorarpartier (s och v) slår bottenrekord när det gäller oskarpa profiler. Jämfört med 2002 uppvisar också två andra vinnarpartier - centerpartiet och miljöpartiet - något skarpare profiler samtidigt som de två förlorarpartierna folkpartiet och kristdemokraterna har något mindre skarpa profiler 2006 än 2002. Det är uppenbart att skärpan i partiernas politikframtoning är viktig för valresultatet. Det gäller för partierna att komma fram med sina starka frågor och placera dem högt på väljarnas dagordning. Moderna val är till stor del en kamp om uppmärksamhet och om agendan (Holmberg 1981:71ff; Asp 2006). Den kampen förlorade uppenbarligen socialdemokraterna 2006, och moderaterna vann.

Men det är klart – vad som uppmärksammas är också centralt. Ett parti skall helst profilera sig i frågor som väljarna tycker är viktiga och där partiet har ett positivt opinionsstöd. Resultaten i tabell 3.3 visar vilka sakområden som väljarna nämner som tonviktsfrågor för partierna 2006. Frågor som har nämnts av 15 procent eller fler har markerats ut särskilt. De är partiernas tydligaste profilfrågor.

Tabell 3.3 Partiernas profilfrågor 2006. Andel personer som anger respektive tonviktsfråga för de olika riksdagspartierna (procent)

tonviktsfråga	v	s	mp	c	fp	kd	m	parti med skarpast profil
skatter	2	3	7	5	2	4	29	m
ekonomi	1	3	1	14	1	1	6	c
vänster-höger ideologi	19	1	1	1	0	0	3	v
sjukvård/välfärd	13	22	1	2	4	6	10	s
pensioner/äldrevård	1	8	0	1	2	4	1	s
moral/religion	0	0	0	0	0	4	0	kd
familjepolitik	2	3	1	1	2	32	1	kd
utbildning	2	6	1	1	36	4	4	fp
bostäder	0	0	0	0	0	0	0	inget
jordbruk/decentralisering	0	0	0	8	0	0	0	c
miljö	1	1	38	6	0	0	0	mp
internationellt/försvar	2	0	0	0	0	0	0	v
sysselsättning	12	24	3	22	10	8	51	m
energi/kärnkraft	1	1	9	4	1	0	0	mp
EU/EMU	2	0	1	0	0	0	0	v
invandring/flyktingar	1	1	1	0	18	0	0	fp
lag och ordning	0	0	0	0	6	1	4	fp
jämställdhet	7	2	2	3	0	0	0	v

Kommentar: Resultaten bygger på samtliga svarspersoners bedömningar och kommer från eftervalsundersökningen. Frågan lyder: ”Inför årets val tog partierna upp olika saker som de tyckte var viktiga. Kan du säga vilka saker som [...parti] lade särskild tonvikt vid inför årets val?” De öppna svaren kategoriserades enligt ett kodschema. Tonviktsfrågor som har nämnts av 15 procent eller fler för ett parti har utmärks särskilt. Resultaten från valet 2002 återfinns i Holmberg och Oscarsson 2004:128.

Sysselsättningsfrågans tunga roll i 2006 års valrörelse syns tydligt i resultaten. Flera partier uppvisar sina skarpaste profiler i frågan. Det gäller speciellt moderaterna. Hela 51 procent av valmanskåren pekar ut sysselsättningen som en tonviktsfråga för moderaterna – den klart högsta profilsiffran för något parti eller frågeområde i mätningen 2006. I valet 2002 var det endast 1 procent som pekade ut sysselsättningen som en moderat profilfråga. Partiets satsning på att framstå som det nya arbetarpartiet med arbetslinjen i centrum lyckades. Socialdemokraterna som alltid tidigare haft högst profilsiffror av något parti när det gäller sysselsättningen når endast ett omnämnande på 24

procent 2006; klart slagna av moderaterna och nästan slagna av centerpartiet som uppnår 22 procent.[1]

Mer generellt har partierna 2006 sina starkaste profiler i följande frågor. Vänsterpartiet i ideologiska frågor av vänster-högersnitt (inte jämställdhet som 2002), socialdemokraterna i sysselsättnings- och sjukvårdsfrågorna och med en klart svagare profil i utbildnings- och äldrefrågor jämfört med 2002, miljöpartiet i miljöfrågorna som alltid, centerpartiet i sysselsättningsfrågan (jordbruket toppar inte längre som 2002), folkpartiet i utbildningen (förstärkt jämfört med 2002) och i invandrarfrågor (klart försvagat sedan 2002), kristdemokraterna i familjepolitiken och med en svagare framtoning i moraliskt-religiösa frågor och moderaterna i sysselsättningsfrågan och skatterna (klart mindre skatter dock än 2002).

Väljarnas dagordning

Det hjälper inte att ha en aldrig så skarp och tilltalande profil i olika frågor om inte de aktuella frågorna också upplevs som viktiga av väljarna. Man skall vara bäst där det gäller, och när det gäller. Väljarnas dagordning – vilka frågor de tycker är viktiga – är alltså central i sammanhanget. I valundersökningarna har vi sedan 1979 systematiskt frågat väljarna om vilka frågor de tycker är viktiga när de väljer parti. Intervjufrågan är öppet formulerad utan fastställda frågeområden. Svaren klassificeras i efterhand i ett tjugotal huvudområden. Resultaten i tabell 3.4 visar vilka frågor som dominerat väljarnas dagordning i valen sedan 1979.

[1] Andelen personer som sedan valet 1982 nämnt sysselsättning som en tonviktsfråga för socialdemokraterna respektive moderaterna har sett ut som följer: I valet 1982 nämnde 51 procent sysselsättningen som en tonviktsfråga för s och 8 procent för m; 1985 30 procent för s och 2 procent för m; 1988 15 procent för s och 1 procent för m; 1991 43 procent för s och 6 procent för m; 1994 70 procent för s och 24 för m; 1998 31 procent för s och 20 procent för m; 2002 11 procent för s och 1 procent för m; 2006 24 procent för s och 51 procent för m. Valet 2006 är alltså det första där moderaterna – i väljarnas ögon - slår socialdemokraterna och uppvisar en tydligare profil i sysselsättningsfrågan. Socialdemokraternas sakfrågeägarskap i sysselsättningsfrågan är inte lika självklart längre (Budge & Farlie 1983; Petrocik, Benoit & Hansen 2003; Karlsen & Aardal 2007; Martinsson 2008).

Tabell 3.4 Viktiga frågor för partivalet 1979-2006 (procent)

Fråga	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006
Sysselsättning	18	29	25	5	23	41	34	7	35
Välfärd/Sjukvård	4	12	19	15	22	21	28	36	32
Utbildning	6	3	3	2	4	6	20	29	24
Pensioner/Äldrevård	5	8	8	9	20	9	17	20	21
Skatter	17	8	20	19	18	9	17	14	15
Familjepolitik/Barnomsorg	8	8	17	16	18	13	15	15	14
Ekonomi	9	14	14	8	20	30	14	10	11
Miljö	6	7	22	46	25	20	12	8	11
Invandring/flyktingar	0	0	1	2	8	5	3	10	5
Energi och kärnkraft	26	2	1	3	3	2	3	1	5
Jämställdhet	1	0	0	0	0	2	2	3	4
Lag och ordning	1	1	0	1	3	1	2	4	3
Jordbruk/Decentralisering	1	1	2	1	3	1	1	2	3
Vänster-högerideologi	5	2	7	3	4	4	3	4	2
Bostäder	5	2	2	4	5	1	0	2	2
Fred/Internationellt/Försvar	1	4	6	4	3	2	2	2	2
Moral/ /Religion	2	1	1	1	3	1	2	2	1
EU/EMU	0	0	0	1	10	14	6	5	0
Löntagarfonder	4	33	11	1	0	0	0	0	0
andel väljare som nämnde minst en fråga	62	76	78	72	82	79	77	73	80
antal svarande	2678	2640	2610	2299	2273	2256	1633	1864	1667

Kommentar: Resultaten bygger på kategoriseringar av en öppen fråga: "Om Du tänker på valet i år. Är det någon eller några frågor som är/var viktiga för Dig när det gäller/gällde vilket parti Du tänker rösta/röstade på vid riksdagsvalet den 17 september?" I analysen ingår endast röstande. Endast kategorier som vid något riksdagsval samlat mer än 3 procent av svaren har tagits med i denna tabell.

Sett ur väljarnas perspektiv har svenska val haft förhållandevis olika fokus genom åren. Sysselsättningen är den fråga som oftast har varit nummer ett på väljarnas viktighetsrangordning (1985, 1994, 1998 och 2006). Sjukvården/välfärden har toppat ett val (2002) och miljön två (1988, 1991). Går vi längre tillbaka finner vi kärnkraftsvalet 1979 och löntagarfondsvalet 1982 (Holmberg 1981; Gilljam 1988).

Väljaragendan 2006 toppas alltså av sysselsättningsfrågan med det näst högsta omnämnandet någonsin (35 procent).[2] Endast i valet 1994

[2] I eftervalsundersökningen 2006 ingick en serie frågor kopplade till ett internationellt projekt The Comparative Study of Electoral Systems (CSES) www.cses.org. Bland de frågorna finns två öppna frågor som gäller vilka sakfrågor som svarspersonerna tycker var viktigast respektive näst viktigast för dem personligen i årets val. ”För Dig personligen, vilken fråga var den viktigaste i årets riksdagsval?” Sysselsättningen är den fråga som klart oftast nämns som viktig; 30 procent nämner den som viktigast och 11 procent som näst viktigast. På andra plats kommer välfärd/sjukvård med 12 procent omnämnanden som viktigaste fråga och 15 procent som näst viktigaste fråga.

var sysselsättningen än mer i fokus bland väljarna (41 procent). Andra frågor som hamnar högt 2006 är sjukvården/välfärden med 32 procent (något lägre än 2002) och utbildningen med 24 procent (också den något lägre än 2002).

Fastighetsskatten – som Göran Persson (s) utpekar som den viktigaste frågan bakom socialdemokraternas valförlust – nämns explicit av endast 4 procent som en viktig partivalsfråga (Gilljam 1987:458-60).

Frågeområden som placerade sig lågt 2006 inkluderar invandrare/flyktingar med 5 procent (lägre än 2002) och EU/EMU med 0 procent (också lägre än 2002). Två områden som liksom sysselsättningen blir mer betydelsefulla på väljarnas agenda 2006 är miljön och kärnkraften (Hernborn, Holmberg & Näsman 2006).

Ser vi på vilka frågor som olika partiers väljare pekar ut som viktiga får vi en indikation på vilka frågeområden som kan ha verkat rekryterande respektive repellerande för vart och ett av partierna. Frågor som viktighetsnämns oftare bland ett partis väljare än av genomsnittet i valmanskåren kan potentiellt ha varit rekryteringsfrågor medan sakområden som tvärtom nämns mindre ofta än av genomsnittet kan ha varit frånstötande frågor, eller åtminstone inte lockande frågor. Resultaten i tabell 3.5 visar vilka sakfrågor som de olika partiernas väljare pekar ut som viktiga i valet 2006.

Valets tre stora frågor – sysselsättningen, sjukvården/välfärden och utbildningen – tenderar att var de mest omnämnda frågorna i alla olika partigrupper. För att hitta nyanserna får man skärskåda mer detaljerat. Till exempel vilka sakområden som toppar de olika väljargruppernas rangordningar. För vänsterpartiet, socialdemokraterna och kristdemokraterna är det sjukvård/välfärdsfrågor, för miljöpartiet miljöfrågorna, för folkpartiet utbildningspolitiken, för centerpartiet och moderaterna sysselsättningen och för sverigedemokraterna invandrar/flyktingfrågor. Dessa frågor kan potentiellt ha fungerat som speciella rekryteringsfrågor för de angivna partierna.

Tabell 3.5 Viktiga frågor för partivalet bland de olika partiernas väljare 2006 (procent)

	partival i riksdagsvalet 2006								
fråga	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	samtliga
sysselsättning	27	34	29	36	32	25	38	23	35
välfärd/sjukvård	35	38	33	29	30	34	26	26	32
utbildning	19	23	19	25	35	24	27	23	24
pensioner/äldrevård	16	24	5	20	20	24	20	23	21
skatter	3	11	8	11	14	16	29	11	15
familjepolitik/barnomsorg	9	14	14	16	16	32	11	6	14
ekonomi	4	6	6	18	11	17	15	6	11
miljö	14	6	65	16	9	2	6	6	11
invandring/flyktingar	5	3	5	2	8	5	2	51	5
energi/kärnkraft	5	4	12	6	7	7	4	0	5
jämställdhet	14	3	5	3	2	2	3	0	4
lag och ordning	1	1	0	3	6	5	5	9	3
jordbruk/decentralisering	1	1	6	11	1	5	1	0	3
vänster-högerideologi	9	1	3	2	1	2	2	0	2
bostäder	5	2	2	0	1	2	1	3	2
fred/internationellt/försvar	4	2	3	2	0	0	3	0	2
moral/religion	0	0	1	1	0	5	0	0	1
EU/EMU	0	0	0	1	0	1	0	0	0

Kommentar: Resultaten bygger på en öppen intervjufråga och visar andelen väljare som nämnt respektive fråga som viktigt för valet av parti. Byggt på mycket få intervjupersoner kan nämnas att 39 procent bland *fi-väljare* uppgav jämställdhet som en viktig partivalsfråga (7 av 18 personer). Bland de ännu färre *jl-väljarna* nämnde 25 procent EU/EMU som viktiga för valet av parti (2 av 8 personer).

Ett annat mått får vi om vi ser på omnämnandena inom partierna i förhållande till genomsnittet för alla svarspersoner. I så fall har vänsterpartiet jämställdhet och vänsterideologi som främsta rekryteringsfrågor, socialdemokraterna har sjukvården/välfärden, miljöpartiet miljöfrågorna, centerpartiet jordbruksfrågor och ekonomi, folkpartiet utbildningen, kristdemokraterna familjepolitiken, moderaterna skatterna (men också sysselsättningen) och sverigedemokraterna invandrarpolitik och lag och ordning (Holmberg 2007).

Ett sätt att komma valutgången 2006 än närmare in på livet är att specialgranska vad olika grupper av partibytare uppfattar som viktiga frågor. Sakfrågor som partibytare mer än stabila väljare anger som viktiga kan potentiellt ha fungerat som anledningar till bytet av parti. I tabell 3.6 har vi urskiljt två av de mest centrala partibytargrupperna 2006. De två grupper som gjorde att vi fick ett regeringsskifte 2006 – partibytare från s-blocket till alliansen och mer konkret partibytare från s till m. I analysen jämför vi vad dessa partibytargrupper anger som viktiga partivalsfrågor med vad stabila s-blocksväljare respektiva stabila s-väljare uppger. Ju större skillnader desto större sannolikhet

att de aktuella frågorna medverkar till partibytet. Antalet sakområden som ingår i analysen är cirka tjugo.

Tabell 3.6 Viktiga partivalsfrågor 2006 bland partibytare jämfört med bland väljare som valde att *inte* byta parti. Andel som nämner respektive fråga som viktig. (procent)

s → m byten	stabila s-väljare 2002 och 2006	bytare från s 2002 till m 2006	skillnad
1) sysselsättning	34	51	+17
2) skatter	11	27	+16
3) ekonomi	6	16	+10
4) lag och ordning	1	6	+5
5) familjepolitik	16	19	+3
antal svarspersoner	413	49	

byten från s-block → alliansen	stabila v/s/mp-väljare 2002 och 2006	bytare från v/s/mp 2002 till c/fp/kd/m 2006	skillnad
1) ekonomi	6	17	+11
2) skatter	9	19	+10
3) utbildning	20	28	+8
4) familjepolitik	15	22	+7
5) sysselsättning	33	39	+6
antal svarspersoner	605	130	

Kommentar: Totalt 19 frågeområden ingår i analysen (se tabell 3.4). De frågor som listas ovan var de frågor som uppvisar störst skillnader i omnämnanden för respektive partibytarkategori.

Några dramatiskt stora skillnader finner vi inte. De fem sakområden vi listat upp är de områden som uppvisar störst skillnader. Föga överraskande är det tunga vänster-högerorienterade frågor som tenderar att toppa listorna – ekonomi och skatter när det gäller bytarna från s-blocket till alliansen och sysselsättningen och skatterna när det mer specifikt gäller övergångarna från s till m. Socialdemokraterna förlorar med andra ord valet 2006 i första hand på grund av tre sammanfläta-

de sakfrågor – sysselsättningen, skatterna och ekonomin. Och det mitt i en högkonjunktur.[3]

Partibytarna förklarar sig

Partibytares förklaringar till varför de bytt behöver naturligtvis inte vara av samma slag som stabila väljares. En tänkbar skillnad skulle kunna vara att mer kortsiktiga och kampanjrelaterade faktorer spelar en större roll för partibytare än för partistabila personer. En tendens åt det hållet har vi funnit i tidigare val (Holmberg 2000:112). Men i huvudsak är det samma faktorer som är centrala i båda fallen. Partibytare, liksom väljare som inte byter parti, är i första hand åsiktsröstare. En omständighet som dock tycks vara något viktigare för partibytare än för stabila partiväljare är partiledaren. När vi helt öppet frågar partibytare varför de bytt parti är hänvisningar till partiledarna – positivt eller negativt – ett av de vanligare svaren; inte lika vanligt som hänvisningar till olika sakfrågor, men bland de vanligare.

I valundersökningen 2006 pekar 35 procent av de intervjuade partibytarna ut någon sakfråga som orsak till bytet av parti.[4] Vanligaste områden är utbildning, miljö, sysselsättning och skatter. Utbildningsfrågor nämns relativt ofta bland bytare till folkpartiet medan hänvisningar till miljön är mycket frekventa bland partibytare till miljöpartiet. Andra frågor som också nämndes relativt frekvent är företagsfrågor, invandring och folkpartiets dataintrång. Elva procent av de väljare som lämnar folkpartiet 2006 anger explicit dataintrånget som en orsak. Bland partibytare från socialdemokraterna till Alliansen – den

[3] Om vi ser på partibytarna till sverigedemokraterna från riksdagspartierna framträder invandrar/flyktingfrågan som en mycket tydlig rekryteringsfråga. Bland personer som röstar på något riksdagsparti både 2002 och 2006 är andelen som angav invandrarpolitiken som en viktig partivalsfråga endast 4 procent. Motsvarande siffra för partibytare till sd var hela 55 procent; en skillnad på inte mindre än 51 procentenheter. Antalet intervjupersoner är dock mycket begränsat, enbart 11 personer.

[4] Antalet partibytare som besvarar vår öppna fråga om varför de bytt parti är 227 personer i eftervalsstudien 2006. De svarande kunde uppge fler än en förklaring. Svaren har klassificerats i fem kategorier och en övrigtgrupp. Andelen bytare som uppgivit de olika förklaringarna är som följer för valen 2002 och 2006. Sakfråga 39 procent 2002, 35 procent 2006; Ideologi 13 procent 2002, 11 procent 2006; Kompetens/trovärdighet/regeringsfrågan/behov av förändring 9 procent 2002, 21 procent 2006; Taktikröstning 7 procent 2002, 9 procent 2006; Partiledaren 17 procent 2002, 22 procent 2006; Övrigt 19 procent 2002, 12 procent 2006. Motsvarande resultat för valen 1982-1998 återfinns i Holmberg 2000:112.

stora grupp partibytare som avgör valet – är sysselsättning, utbildning och skatter i allmänhet de oftast nämnda frågorna.[5]

Jämfört med tidigare val ända tillbaka till 1982 är dock hänvisningar till olika sakfrågor något mindre vanliga 2006. Genomsnittet för omnämnande av någon sakfråga som viktig för partibytet är 41 procent för de åtta valen sedan 1982. I valet 2006 är resultatet 35 procent.

Referenser till partiledarna gjordes av 22 procent av partibytarna 2006. Det är en andel något över snittet. I medeltal vid valen 1982-2006 har partiledaren nämns som en påverkansfaktor av 16 procent av partibytarna. I undersökningen 2006 är det främst tre partiledare som nämns. Två utpekas enbart som positiva faktorer som drar till sig röster – *pull* på engelska. De två är Fredrik Reinfeldt och Maud Olofsson, men de nämns nästan uteslutande av personer som bytt parti inom det borgerliga blocket. Blockbytare hänvisar mycket sällan till dem. Reinfeldt och Olofsson var dragplåster, men inte över blockgränsen. Exempelvis nämndes uttryckligen Fredrik Reinfeldt av hela 44 procent av partibytarna från folkpartiet till moderaterna, men endast av 3 procent av bytarna från socialdemokraterna till moderaterna.

Den tredje ofta utpekade partiledaren var Göran Persson. Han får dock enbart negativa utpekanden. Han stöter bort väljare – *push* på engelska. Och samtliga partibytare som hänvisar till Persson var blockbytare. En så hög andel som 15 procent av de intervjuade socialdemokratiska blockbytarna till något borgerligt parti pekar ut Göran Persson som en orsak. Han får omdömen som: ”Göran Persson blev lite diktatorisk”, ”Irritation på Göran Persson”, ”Gillar ej Göran Persson” och ”Persson maktgalen”. Utifrån de intervjuade socialdemokratiska partibytarnas egna vittnesmål är det ingen tvekan om att Göran Persson är ett sänke, inte ett dragplåster, i valet 2006. Han är en bidragande orsak till socialdemokraternas stora valförlust. Men denna slutsats bygger än så länge enbart på subjektiva utsagor från ett begränsat antal intervjuade partibytare. Vi får se senare om slutsatsen håller även när vi analyserar data om partiledarnas popularitet.

En annan vanlig förklaring till partibyte utöver sakfrågor/ideologi och partiledarna är hänvisningar till kompetens/trovärdighet eller mer

[5] Göran Perssons syndabocksfråga – fastighetsskatten – nämns inte av en enda av våra intervjuade socialdemokratiska partibytare.

konkret regeringsfähighet och behovet av förändring. Sammantaget förekommer den här typen av förklaringar bland 21 procent av de intervjuade partibytarna 2006 (samma andel som genomsnittet för perioden 1982-2006). Bland intervjuade bytare från socialdemokraterna till de borgerliga är allmänna hänvisningar till behovet av förnyelse den enskilt vanligaste typen av förklaring. Hela 35 procent av väljare som lämnar s och går till alliansen 2006 motiverar sitt partibyte med resonemang av typen ”bra med förändring”, ”ville ha förändring”, ”ville byta regeringsparti” eller ”ville ha byte vid makten”. Den här typen av allmänna referenser till behovet av förändring är lika vanliga bland socialdemokratiska partibytare till b-blocket som hänvisningar till olika konkreta sakfrågor eller ideologi. Det senare slaget av förklaringar nämns också av 35 procent av de socialdemokratiska partibytarna till alliansen.

Sittande regeringar, speciellt om de suttit länge, har alltid problem med att försvara sig mot argumentet att det behövs växling vid makten. Uppfattningen att maktväxling i sig är något positiv finns i debatten. Regeringsinnehav tär, bland annat därför att vissa väljare hoppas att det blir bättre bara det blir någon förändring. Därför brukar regeringar oftast förlora röster och gå tillbaka i val. Det har hänt 15 gånger av 19 sedan andra världskriget i Sverige. Mönstret ser liknande ut i övriga Europa (Petersson m fl 2000; Narud & Valen 2007). Det långvariga regeringsinnehavet är alltså en av de negativa faktorerna för socialdemokraterna i valet 2006. Något över en tredjedel av partibytarna från det gamla regeringspartiet (s) till den nya Alliansen har bara en explicit motivering för sitt ändrade partival. De vill ha förändring, något nytt. De ville ha en växling vid makten.

Lärdomar

Den viktigaste generella lärdomen vi kan dra av väljarnas vittnesmål är att de fortfarande ser sig själva som åsikts- och ideologiröstare; och det dessutom i en något ökad utsträckning. Kompetens- och personfaktorer spelar en mindre roll, även om just regeringsfrågan utpekas som viktigare 2006. Den nya alliansutmaningen hade en betydelse här. Partiledarna är inte oviktiga röstningsfaktorer i väljarnas ögon, men de matchar inte sakfrågor/ideologier. Dock ökade partiledarnas betydelse något 2006. Gamla stabiliserande röstningsorsaker som inrotad vana och partilojalitet liksom klassröstning nämns av allt färre väljare.

Svensken blir alltså enligt egen utsago alltmer åsiktsröstare och allt mindre vane- eller klassröstare.

Man kan undra hur mycket som politisk korrekthet och vad som är ”inne” att säga spelar en roll här. I senare analyser skall vi granska i vad mån svenska väljare lever som de säger. Vi kommer att studera utvecklingen av såväl vaneröstning som lojalitets- och klassröstning. Väljarnas subjektiva utsagor kommer att prövas. De kommer att fungera som hypoteser som skall granskas.

Andra granskningsbara men mer konkreta hypoteser kan också specificeras utifrån vad väljarna har sagt, inte minst utifrån vad partibytarna har vittnat om. Tre sådana hypoteser som vi kommer att pröva mera är, för det första, sysselsättningsfrågans klara betydelse för socialdemokraternas tillbakagång och moderaternas stora vinst. Socialdemokraternas sakfrågeägarskap i sysselsättningsfrågor tycks ha gått förlorat 2006.[6]

För det andra, regeringsfrågans tyngre roll 2006. Många blockbytare bort från socialdemokraterna talar om behovet av förändring och ett maktskifte. Frågan är om socialdemokraternas gamla sakfrågeägarskap när det gäller att uppfattas som att vara det parti som är bäst på att regera också försvagas allvarligt 2006. I så fall tappar socialdemokraterna försprånget i två av sina traditionellt starkaste grenar samtidigt – sysselsättningen och regeringsfähigheten.

För det tredje, Göran Perssons roll som ett eventuellt sänke för socialdemokraterna 2006. Partibytare brukar oftare än stabila väljare ge partiledarna skulden eller äran för att de bytt parti. I valet 2006 ger

[6] Två indikatorer på att socialdemokraterna tappar sakfrågeägarskapet i sysselsättningsfrågan 2006 är för det första att väljare oftare - på en öppen fråga om vilka partier som har en bra respektive dålig politik i olika sakfrågor - nämner moderaterna än socialdemokraterna som ”ägare” av en bra politik när det gäller sysselsättning, 35 procent mot 21 procent. När det gäller dålig politik i sysselsättningsfrågan får s fler utpekanden än m, 20 procent mot 13 procent. I tidigare valundersökningar tillbaka till 1979 har det aldrig hänt att moderaterna fått fler omnämnanden än socialdemokraterna när det gäller att ha en bra sysselsättningspolitik. Närmast var det 1991 då det blev oavgjort, 23 procent för båda partierna (se vidare Martinsson 2008). En annan indikator kan hämtas från resultaten från CSES-materialet. Där finns två öppna frågor om vilka problem som är viktigast respektive näst viktigast i dagens Sverige. ”Vilket politiskt problem tycker Du är viktigast i dagens Sverige?” Klart oftast utpekas sysselsättningen, 33 procent anger den som det viktigaste problemet och 11 procent som näst viktigaste. På följdfrågorna vilket parti som bäst kan lösa det viktigaste respektive det näst viktigaste problemet nämner 39 respektive 40 procent av svarspersonerna moderaterna när det gäller sysselsättningen. Motsvarande andelar är klart lägre för socialdemokraterna, 18 respektive 23 procent. Hypotesen att socialdemokraterna i valet 2006 förlorar sakfrågeägarskapet i sysselsättningsfrågor har alltså ett starkt stöd i valundersökningens resultat.

många borgerliga partibytare till moderaterna och centerpartiet äran till Fredrik Reinfeldt respektive Maud Olofsson. De tycks framgångsrikt ha fungerat som positiva dragplåster för sina partier. I Göran Perssons fall är det tvärtom. Förhållandevis många väljare som går från socialdemokraterna till Alliansen 2006 ger skulden till en impopulär Persson. Om vittnesmålen är generaliserbara tyder det på att Göran Perssons personliga impopularitet bidrar till socialdemokraternas valförlust.

Men som sagt – och det förtjänar att upprepas – väljarnas subjektiva utsagor är inte allenarådande. De kommer att granskas utifrån annat material. Någon slutgiltig dom har ännu inte avkunnats.

Kapitel 4
Valkampen

Samtidshistorikerna kommer att använda *Alliansvalet* som beteckning för riksdagsvalet 2006 – ni vet, det där valet där de borgerliga partierna utmanade och besegrade socialdemokratin efter 12 långa år i oppositionsställning. Vi kommer att minnas den jämna striden om regeringsmakten mellan samarbetspartierna och *Allians för Sverige*. Frågan är om det är några andra utmärkande karaktäristika, innovationer eller trendbrott som gör 2006 års valrörelse särpräglad i jämförelse med tidigare svenska valrörelser?

Syftet med analyserna i det här kapitlet är att ge en karaktäristik av 2006 års valrörelse utifrån hur väljarna uppfattade den. I tur och ordning undersöks väljarnas syn på valrörelsen, mediebevakningen, partiernas valbudskap och avgivna vallöften. I flertalet analyser har vi möjligheter att systematiskt jämföra med tidigare svenska valrörelser. Vi kommer också att närstudera två nya fenomen: väljarnas användning av Internet och bruket av partitester som ett slags vägledning inför röstningsbeslutet. Kapitlet avslutas med en analys av effekterna av den enskilt mest dramatiska händelsen under valrörelsen: dataintrångsskandalen.

Väljarnas bild av valrörelsen

I en representativ valdemokrati ställs mycket höga krav på valrörelserna. En god demokratisk valrörelse bör vara informativ, saklig, engagerande, mobiliserande och underhållande. Valbudskap, kampanjer, utfrågningar, debatter och mediegranskningen skall ge väljarna goda möjligheter att värdera alternativen och göra välgrundade och själv-

ständiga bedömningar av huruvida olika politiska företrädare är mogna uppgiften att representera dem (Bäck & Gilljam 2006).

Hur uppfattade väljarna valkampen 2006? I vad mån levde kampanjen upp till högt ställda normativa krav på en valkampanj? Sedan 1985 har svarspersonerna i valundersökningarna genom en eftervalsenkät fått möjlighet att beskriva hur de uppfattade valrörelsen. De har fått ta ställning till sju olika påståenden om den valrörelse som just passerat. Resultaten visar att det främst har varit våra negativt formulerade omdömen om valrörelserna som vunnit störst uppslutning bland svenska väljare: för mycket partikäbbel och partiledarcentrering är de i särklass vanligast förekommande. Småsurt är kanske en bra sammanfattning av vad väljarna tycker om valrörelserna.

Tabell 4.1 Väljarna karaktäriserar valrörelserna 1985-2006. Andel som instämmer i sju beskrivningar av valrörelsen (procent)

	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	snitt
för mycket partikäbbel	67	66	51	62	62	46	40	56
alltför koncentrerad på partiledarna	42	27	36	33	40	37	44	37
alltför konfliktfylld och aggressiv	38	27	13	18	12	9	14	19
intressant och spännande	16	10	22	20	9	19	28	18
Klara skillnader mellan partierna	17	18	14	18	12	14	15	15
svårbegriplig valdebatt i press, radio och TV	18	18	13	17	17	16	9	15
saklig och informativ	3	3	6	10	3	5	9	6
antal svarande	1149	845	979	1058	843	1014	1274	

Kommentar: Frågan ställs i valundersökningarnas eftervalsenkäter till de personer som deltagit i intervjuer före valet. Enkätfrågan lyder: ”Hur skulle Du vilja beskriva årets valrörelse? Kryssa för de beteckningar som bäst stämmer överens med din uppfattning. Fler än en beteckning kan anges”. De olika beteckningarna har rangordnats efter det historiska snittet i kolumnen längst till höger i tabellen.

Enligt väljarna var 2006 års valrörelse den mest intressanta och spännande sedan mätningarna startade 1985.[1] En fjärdedel (28 pro-

[1] Svenska valrörelser är inte lika heta hela tiden. Det finns tydliga tecken på att även politiskt intresserade och storkonsumenter av mediebevakningen av valrörelsen 2006 upplever att valrörelserna inledningsvis är tröga. Till deltagarna i e-panelen ställdes i inledningen av valrörelsen en helt öppen fråga om hur de uppfattade valrörelsen. I det här tidiga skedet – fyra veckor före valet – dominerar omdömen som ”lam”, ”tam, utan nerv”, ”småtråkig”, ”konturlös”, ”ljum”, ”ostrukturerad”, ”spretig” och ”avvaktande” även bland de mest intresserade väljarna. Enligt många väljare hade valrörelsen inte riktigt kommit igång. Samtidigt finns en stark förväntan om att den skall göra det. Väljarna väntar på att något spännande skall hända. De politiskt kunniga och intresserade ser t ex fram emot att utfrågningarna av partiledarna skall komma igång.

cent) ansåg att den beskrivningen stämde in på valrörelsen (se tabell 4.1). Även när det gäller saklighet kommer 2006 års valrörelse relativt väl ut: Nio procent höll med om att valrörelsen varit ”saklig och informativ”, en låg andel men faktiskt ändå hög i jämförelse med många tidigare valrörelser. Dessutom ansåg en rekordliten andel väljare (9 procent) att valdebatten i press, radio och TV var svårbegriplig. Omdömet ”för mycket partikäbbel” som har varit den vanligaste beskrivningen av de senaste två decenniernas valrörelser tappade 2006 förstaplatsen (40 procent) till partiledarkoncentrationen (44 procent).

Sammanfattningsvis kan valrörelsen 2006 sägas ha varit en ovanligt bra erfarenhet för väljarna och därmed, kan man argumentera, även för svensk valdemokrati. I väljarnas ögon var det mindre av käbbel, mer av saklighet och klart intressantare än vad valrörelser brukar erbjuda.[2] Samtidigt upplevde många väljare att valrörelsen koncentrerade för mycket på partiledarna. Inte sedan westerbergvalet 1985 har partiledarkoncentrationen upplevts så stor som i valet 2006, enligt de svenska väljarna.[3]

I eftervalsundersökningarna ber vi väljarna betygsätta partiernas valrörelser med hjälp om en fråga om huruvida de blivit mer eller mindre positiva till partierna under resans gång (se tabell 4.2). Betygen brukar spegla ungefär hur det har gått för de olika partierna i valet, och så även denna gång. Väljarna uppger att de blivit mer negativt inställda framför allt till de båda förlorarpartierna socialdemokraterna och folkpartiet (balansmått -29 respektive -23). Även vänsterpartiet och miljöpartiet har minussiffror; det var alltså ett flertal bland väljar-

[2] Valet 2006 var en intressehöjande tillställning. Valundersökningarnas paneler visar att det var klart större andel väljare som efter valet uppgav ett starkare politiskt intresse än vad de hade gjort i intervjuer före valet (20 procent). Motsvarande andel väljare som blivit mindre intresserade under valrörelsen var 12 procent. I aggregatet var det alltså åtta procentenheter fler som blivit intresserade än som blivit mindre intresserade. Motsvarande tal för de olika partiernas väljare är för vänsterpartiet +9 pe, socialdemokraterna +10 pe, centerpartiet -2 pe, folkpartiet ±0 pe, moderaterna +12 pe, kristdemokraterna +14 pe, miljöpartiet ±0 pe och sverigedemokraterna +11 procentenheter. För övriga partier är det statistiska underlaget inte tillförlitligt.

[3] I E-panelen 2006 användes motsvarande frågeserie men med sjugradiga skalor från 1=”stämmer inte alls” till 7=”stämmer helt och hållet”. Skalningsanalyser (faktoranalys och mokkenskalning) visar inte överraskande att det finns två dimensioner som är styrande för väljarnas bedömningar av valrörelsen. Den första samlar de positivt formulerade beskrivningarna av valrörelsen: ”intressant och spännande” (.65), ”klara skillnader mellan partierna” (.56) och ”saklig och informativ” (.67). Den andra faktorn samlar de negativt formulerade beskrivningarna av valrörelsen: ”för mycket partikäbbel” (.68), ”alltför konfliktfylld och aggressiv” (.70). Indikatorerna ”alltför koncentrerad på partiledarna” samt ”svårbegriplig valdebatt i press, radio och TV” har svaga laddningar på dessa båda dimensioner.

na som blivit mer negativa till v och mp under valrörelsen (balansmått -13 respektive -3). Väljarna som helhet blev mer positiva till tre av de segrande allianspartierna, framför allt moderaterna (+28), centerpartiet (+16) och kristdemokraterna (+10).

Bland partiernas egna väljare finns förstås alltid en mer försonande inställning till insatserna under valrörelsen; dessa väljare har ju trots allt röstat på partiet i fråga. Övervikten av väljare med positiv inställning bland socialdemokraternas väljare är mycket knapp (+13) vilket vittnar om stor besvikelse med genomförandet av valrörelsen även bland de egna väljarna. En klart större grupp folkpartiväljare var nöjda med sitt partis insatser i valrörelsen (+36). Mest nöjda av alla partiers väljare var centerpartiets, moderaternas och kristdemokraternas (balansmått +82, +80 respektive +79).

Tabell 4.2 Väljarna betygsätter partiernas valrörelser. Andel som blivit mer positiva respektive mer negativa till partierna under valrörelsen bland samtliga väljare och bland partiernas väljare (procent, balans)

	mycket mer positiv	något mer positiv	varken mer positiv eller mer negativ	något mer negativ	mycket mer negativ	summa procent	balans
samtliga väljare							
vänsterpartiet	3	11	59	15	12	100	-13
socialdemokraterna	3	9	47	27	14	100	-29
miljöpartiet	4	18	53	13	12	100	-3
centerpartiet	8	25	50	10	7	100	+16
folkpartiet	1	12	51	21	15	100	-23
kristdemokraterna	8	21	52	11	8	100	+10
moderaterna	13	33	36	9	9	100	+28
partiernas egna väljare							
vänsterpartiet	24	24	44	6	2	100	+40
socialdemokraterna	8	21	55	14	2	100	+13
miljöpartiet	23	42	34	2	0	100	+63
centerpartiet	41	43	14	2	0	100	+82
folkpartiet	8	38	44	7	3	100	+36
kristdemokraterna	39	40	21	0	0	100	+79
moderaterna	38	44	16	2	0	100	+80

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningens eftervalsenkät. Frågan lyder: ”Har Din inställning till partierna förändrats under årets valrörelse? För vart och ett av partierna, har Du blivit mer positiv eller negativ?” Antal svarande varierar mellan 1 169 och 1 208 personer. Antal svarande för de olika partierna är vänsterpartiet n=66, socialdemokraterna n=375, centerpartiet n=100, folkpartiet n=84, moderaterna n=288, kristdemokraterna n=80, miljöpartiet n=65.

Väljarnas kontakter med partierna

Valundersökningarnas tidsserier över väljarnas direkta exponering för kampanjaktiviteter och valbudskap från de politiska partierna visar att

den är totalt sett är ungefär lika stor idag som för tjugofem år sedan. Väljarna är fortfarande flitiga läsare av broschyrer och trycksaker från de politiska partierna. Femtiosex procent av väljarna uppger att de tagit del av sådant material under valrörelsen 2006. Andelen som varit på valmöte minskar men långsamt, från 13 procent 1982 till 9 procent 2006. Fyra procent uppger att de fick besök eller blev uppringda av ett parti i samband med valrörelsen 2006, vilket är ungefär samma nivå som på 1980-talet. Partierna prövade att använda sig av särskilda telefonuppringningskampanjer i samband med 1994 och 1998 års val men har sedan upphört med den aktiviteten.

Att besöka partiers hemsidor på nätet är den snabbast växande formen av direktkommunikation mellan väljare och partier (se tabell 4.2). Mellan 1998 och 2006 har andelen väljare som uppger att de besöker något eller några partiers hemsidor på nätet ökat från 8 till 14 procent. Den kampanjaktivitet som minskar tydligast är partiernas besök på arbetsplatser. Endast fem procent av väljarna uppger att de varit i personlig kontakt med en valarbetare som gjort besök på arbetsplatsen, en kampanjaktivitet som var dubbelt så vanligt förekommande för tjugofem år sedan.

Tabell 4.2 Väljarnas exponering för partiernas kampanjverksamhet under valrörelserna 1982-2006 (procent)

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	snitt
Läste valbroschyr eller liknande trycksak	56	58	52	56	59	60	59	56	57
Besökt partis hemsida på Internet	–	–	–	–	–	8	9	14	10
Varit på valmöte eller annat arrangemang	13	12	10	12	11	10	10	9	11
Fått besök i hemmet eller blivit uppringd	4	4	2	2	8	10	3	4	5
Varit i personlig kontakt med valarbetare på arbetsplatsen	9	8	8	8	7	7	7	5	7
antal svarande	1437	1516	1349	1307	1145	938	1030	890	

Kommentar: Alla frågor inleds med frasen ”Inför årets val…”. Svarsalternativen är ”ja” eller ”nej” utom för frågan om huruvida man fått personligt besök i hemmet eller blivit uppringd. I tabellen har svaren ”ja, fått besök”, ”ja, blivit uppringd” och ”ja, fått besök och blivit uppringd” slagits samman.

”Stay on message” är ett ofta förekommande råd i politisk marknadsföring. Huvudidén är att partiers budskap måste vara konsistenta och konsekvent användas varje gång man kommunicerar med någon oavsett sammanhang. I praktiken innebär det att partierna måste formulera sitt budskap med korta, välformulerade och minnesvärda *one-liners*

som många väljare kan komma ihåg, återberätta och, inte minst viktigt, associera till rätt parti.

Korta valbudskap eller slogans på affischer är ett traditionellt inslag i valrörelser runt om i hela världen och en flitigt förekommande form av direktkommunikation mellan väljare och partier. I e-panelen undersökte vi i vad mån olika partibudskap kändes igen av deltagarna. Vi valde ut en partislogan från varje parti och frågade om deltagarna kunde identifiera vilket parti som stod bakom valbudskapet. De kunniga och politiskt uppmärksamma paneldeltagarna hade inga problem att känna igen moderaternas valbudskap om att ”Sverige behöver ett nytt arbetarparti” (82-94 procent). Socialdemokraternas, miljöpartiets, folkpartiets och kristdemokraternas budskap kändes igen av mellan 72-80 procent av deltagarna. Betydligt svårare var det att känna igen centerpartiets ”ett samhälle som byggs underifrån” (27-32 procent) och vänsterpartiets ”fem bloggare är fler än fyra tidningsjournalister” (38-40 procent).

För tre valbudskap kan vi påvisa en ökande partiassociering under valrörelsen: moderaternas, folkpartiets och kristdemokraternas slogans kändes igen av något fler väljare efter valrörelsens slut än som var fallet i inledningen av valrörelsen. Genomsnittet för ett valbudskapsindex uppbyggt av indikatorerna i tabell 4.3 (0-7 rätta svar) var klart högre efter riksdagsvalet den 17 september än vad som var fallet under valrörelsen (5,2 jämfört med 4,4). På den här punkten kan vi alltså konstatera en kunskapstillväxt under valrörelsen bland deltagarna i e-panelen. Detta resultat kan vi lägga till de många andra analyser som visat samma sak: svenska val- och folkomröstningskampanjer har genomgående positiva effekt på väljarnas kunskaper även om det för det mesta handlar om små effekter (Holmberg & Asp 1984; Dahlberg 2003; Oscarsson & Holmberg 2004).

CLEARCHANNEL
Sverige behöver ett nytt arbetar-parti!
nya moderaterna

Rättvisa kommer från vänster
V
Vänsterpartiet

JA!
Både dagis och vårdnadsbidrag
Kristdemokraterna

Tabell 4.3 Väljarnas kunskaper om partiernas valbudskap. Andel rätt svar (procent).

Slogan	Rätt svar	F35	M36	O38 efterval
”Sverige behöver ett nytt arbetarparti”	m	82	86	94
”Det går bra för Sverige. Nu kommer jobben. Varför då sänka skatten och ta bort var femte lärare, polis och undersköterska?”	s	75	79	79
”Jag är inte beroende av olja. Jag kan sluta när jag vill. Eller?”	mp	75	79	79
”Svenska skolan världsbäst på kunskap: tidigare betyg gjorde vändningen möjlig”	fp	72	74	80
”Ja! Vi värnar om familjen”	kd	74	77	79
”Fem bloggare är fler än fyra tidningsjournalister den 17 september”	v	39	40	38
”Ett samhälle som byggs underifrån”	c	32	28	27
antal svarande (max)		637	614	869
indexmedelvärde		4,4	4,5	5,2

Kommentar: Frågan lydde: ”Vilket parti står [stod] bakom följande valbudskap i årets valrörelse?”. Svarsalternativen bestod av de sju riksdagspartierna samt alternativet ”vet ej”. Personer som svarat fel parti eller svarat ”vet ej” har slagits samman till en kategori för felaktiga svar. Frågan ställdes vid tre tillfällen till tre olika grupper av deltagare i e-panelen: fredagsgruppen vecka 35, måndagsgruppen vecka 36 och i en eftervalsenkät till onsdagsgruppen vecka 38. De tre grupperna betraktas som jämbördiga eftersom de rekryterats på samma sätt och eftersom deltagarna med slumpens hjälp randomiserats att tillhöra någon av de tre grupperna.

Att vara duktig på att känna igen partiers valbudskap av det här slaget förklaras till stor del av hur intresserade och allmänpolitiskt kunniga människorna är och av väljarnas generella medieexponering för valprogram under valrörelsen. Kunskap om partiernas valbudskap samvarierar också starkt med andra mer traditionella kunskapsindex. Analyserna av e-panelmaterialet ger ytterligare empiriskt stöd för att politisk kunskap i huvudsak är ett endimensionellt fenomen: Är man kunnig på ett område (t ex personkännedom) tenderar man att vara kunnig även på andra område (t ex valbudskapkännedom, sakkunskap eller partiståndpunktskunskap) (jfr Holmberg & Oscarsson 2004:193-226).

Påverkan från vem?

Det brukar ofta heta att medborgare i första hand serveras politisk information *indirekt* via massmedierna. Låt vara att direktkommunikation mellan väljare och partier – i form av valmöten, dörrknackning och arbetsplatsbesök – blir allt sällsyntare inslag under valrörelserna. Men det finns en viktig indirekt kommunikationsväg som sällan uppmärksammas i resonemangen: väljarna erhåller politisk information från *varandra*. Vi har begränsad kunskap om effekter av politiska samtal väljare emellan, men vi vet att de finns och har en betydelsefull

roll i opinionsbildning inför val (se t ex Pettersson & Ribbhagen 2004).

I klassiska teorier om opinionsbildning sker påverkan från eliter (som t ex partier) i två steg (Lazarsfeld, Berelson & Gaudet 1944). I steg 1 utövar eliter påverkan på *opinionsledare* bland medborgarna som i steg 2 påverkar övriga medborgare. Med opinionsledare avses inte debattörer, bloggare, ledarskribenter eller politiker som uppträder i offentlighetens ljus. Det handlar snarare om vänner, familjemedlemmar, grannar och arbetskamrater som utövar ”en nästan osynlig form av ledarskap [...] på ett personligt plan i form av vanliga, intima, informella och vardagliga kontakter” (Katz & Lazarsfeld 1955). En opinionsledare kan definieras utifrån personlighetsdrag, kunskaper och position i sociala nätverk. Opinionsledare är utåtriktade, verbala, politiskt kunniga och intar en central plats i de sociala nätverk de ingår i. Människor ser upp till opinionsledare och använder dem som trovärdiga källor till information. De opinionsledare som ingår i människors sociala nätverk konsulteras och rådfrågas när det gäller politiska frågor, ibland också när det gäller partival.

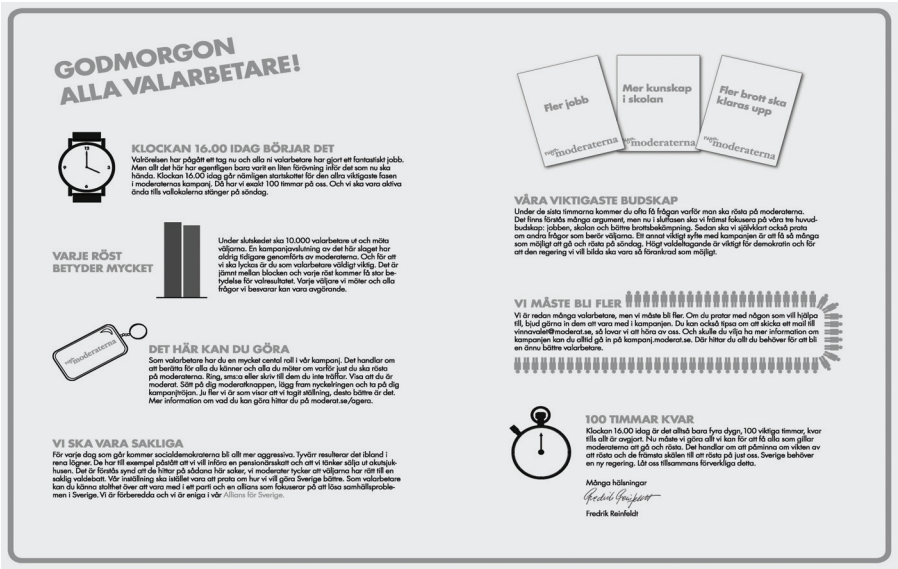

Kommentar: Moderaterna använde under valrörelsen helsidesannonser riktade till sina kampanjarbetare. Annonserna innehöll direkta uppmaningar att sprida partiets budskap till andra och detaljerade instruktioner om partiets kampanjstrategi och argumentationslinje i viktiga sakfrågor.

Inför och under en valrörelse är opinionsledarna bland medborgarna centrala för partierna att nå fram till. Framgångsrik kommunikation med opinionsledarna är en förutsättning för att dessa personer skall kunna fungera som språkrör och föra vidare politisk information (angelägna ämnen, verklighetsuppfattningar, sakargument och sätt att tänka kring viktiga samhällsproblem) genom direktkommunikation öga mot öga med andra människor.

En indikator på om en väljare är en potentiell opinionsledare – åtminstone i samband med allmänna val – är om hon under valrörelsen har försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti. I valundersökningarna har intervjufrågan använts sedan 1982. Resultaten är mycket stabila över tid. Med det här sättet att mäta kvalificerar sig mellan 14-17 procent av väljarna som opinionsledare. De väljare som är mest aktiva när det gäller att påverka andra hur de skall rösta är framför allt unga människor i åldrarna 18-30 år. Bland politiskt intresserade och högutbildade med universitetsexamen finns också en stor andel opinionsledare: Nära hälften av de mycket politiskt intresserade (48 procent) har försökt påverka någon annan väljares partival). Bland personer med högskoleexamen är andelen 20 procent.

Vänsterpartiets och miljöpartiets väljare står i särklass när det gäller andelen som säger sig ha försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti. Det beror till en del på att dessa partiers väljare tenderar att vara yngre, högutbildade och intresserade, men dessa faktorer är inte hela förklaringen. Miljöpartiet och vänsterpartiet tycks ha en större andel väljare som är aktiva när det gäller att påverka andra.

Tabell 4.4 Andel väljare som försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti (procent)

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	snitt
Samtliga	15	15	11	15	15	14	15	17	15
Män	17	17	12	15	15	15	15	17	15
Kvinnor	14	13	10	14	15	13	16	18	14
18-22 år	24	20	18	22	15	20	15	30	21
23-30 år	14	20	10	16	21	18	31	27	20
31-40 år	18	16	16	16	13	16	14	14	15
41-50 år	18	19	14	14	12	14	13	16	15
51-60 år	14	10	7	14	12	11	12	16	12
61-70 år	10	11	9	13	15	12	12	13	12
70+	9	8	6	10	11	8	8	16	10
låg utbildning	13	11	8	10	12	11	8	13	11
medel utbildning	15	14	12	15	12	14	14	16	14
hög utbildning	21	27	18	19	23	17	21	20	21
mycket intresserad	46	38	29	38	38	37	35	36	37
ganska intresserad	17	16	15	17	15	17	15	16	16
Inte särskilt intresserad	8	10	6	7	9	6	10	12	9
Inte alls intresserad	0	8	2	13	4	2	9	5	5
ren landsbygd	11	14	9	10	14	10	13	15	12
mindre tätort	16	13	11	17	12	15	10	18	14
större tätort	15	15	10	15	15	15	16	17	15
Sthlm, Gbg & Malmö	21	20	14	16	18	11	24	21	18
vänsterpartiet	32	13	29	18	27	24	33	34	26
socialdemokraterna	17	18	11	17	12	13	11	20	15
miljöpartiet	24	27	29	21	24	14	25	23	23
centerpartiet	11	9	6	9	14	13	15	10	11
folkpartiet	14	12	4	12	16	8	17	17	13
kristdemokraterna	22	22	13	21	19	12	15	17	18
moderaterna	14	16	16	15	18	16	19	15	16
ny demokrati	–	–	–	16	–	–	–	–	16
sverigedemokraterna	–							8	8
Antal svarande (samtliga)	1437	1428	1354	1301	1144	1423	1033	1437	

Kommentar: Frågan lyder: ”Inför årets val, försökte Du övertyga någon familjemedlem, bekant eller andra personer att rösta på något visst parti?”.

Analyserna visar också att andelen opinionsbildare tenderar att vara fler i storstäderna än på landsbygden. Andelen väljare som försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti var hela 21 procent i Stockholm, Göteborg och Malmö. Motsvarande andel för väljare boende på ren landsbygd var 15 procent 2006. De resultaten väcker liv i en klassisk opinionsbildningshypotes signerad norrmannen Johan Galtung (1964): att effekter av opinionsbildning generellt sett syns tidigare och är inledningsvis större i samhällets centrum än i periferin. Som vi återkommer till i kapitel 11 var det storstädernas högre tjäns-

temän som bidrog starkast till Alliansens seger i kraft av en hög andel blockbyten från s-blocket till b-blocket.

Skillnaderna över tid är som sagt små. Men vi noterar ändå att valrörelsen 2006 har den hittills högsta andelen opinionsledare (17 procent). Även väljarnas aktivitet för att övertyga varandra var alltså hög i samband med 2006 års valrörelse.

Väljarnas exponering för mediernas valrörelsebevakning

Medievalrörelsen 2006 var sannolikt den intensivaste hittills i den svenska demokratins historia. Mängden valprogram – utfrågningar, debatter, magasin och tematiska fördjupningar – har aldrig varit större i en svensk valrörelse (Asp 2006; Findahl 2007). Enligt egen uppgift sände SVT totalt 400 timmar valprogram i sina kanaler. Utfrågningar av alla riksdagspartiers ledare genomfördes av Sveriges Radio, Sveriges television och TV4. I slutspurten av valrörelsen genomfördes två partiledardebatter, den traditionella fredagsdebatten i SVT och en partiledardebatt i TV4 på torsdagsskvällen före valet. Fördjupande nyhetsprogrammet *Agenda*, magasinet *Uppdrag granskning* och debattprogrammet *Karavanen* hårdbevakade valrörelsen på *prime time* dagligen. Det fanns alltså osedvanligt goda möjligheter för medborgarna att ta del av valdebatter via medierna.

Den avslutande partiledardebatten i Sveriges television på fredagskvällen före valet är av tradition valrörelsens höjdpunkt. Vid sidan av Kalle Anka på julafton, melodifestivalen och högoktaniga sportevenemang som fotbolls-VM är partiledardebatten historiskt ett av de mest betittade programmen. Valforskningsprogrammet i Göteborg började mäta väljarnas exponering för partiledardebatten 1979. Då uppgav hela 73 procent av svarspersonerna i eftervalsenkäten att de sett hela eller delar av debatten. Under 1990-talet har denna andel blivit mindre. I samband med 2006 års val var andelen väljare som uppgav att de såg hela eller delar av partiledardebatten 57 procent, lägst någonsin men ändå en imponerande siffra. Att SVTs partiledardebatt har haft sviktande publiksiffror under senaste decenniet är inte särskilt märkligt i ljuset av ökad konkurrens från andra medier (Petersson 2006).

I valundersökningarna överrapporterar väljarna sitt tittande på partiledardebatten. Mer objektiva mediemätningar av tittandet på partiledarutfrågningarna visar dock samma trend som valundersökningsmaterialet. Mätmetoderna är förstås olika men trenderna är desamma.

Enligt MMS har andelen tittare på SVTs partiledardebatt minskat från 48 procent 1979 till endast 15 procent 2006.

Deltagarna i e-panelen 2006 tillfrågades om sin exponering för ett fyrtiotal olika valprogram som sändes under perioden 17 augusti fram till valdagen den 17 september. Tabell 4.5 är en bra sammanfattning av de valprogram som sändes under valrörelsen. Även om nivåskattningarna av andelen som sett valprogrammen är betydligt högre bland e-paneldeltagarna än i befolkningen överensstämmer rangordningen bra med mätningar av TV-tittandet under augusti och september 2006 enligt MMS (Spearmans rho=.73).

Figur 4.1 Andel väljare som har sett den avslutande partiledardebatten i Sveriges Television 1979-2006 enligt valundersökningarna och MMS (procent)

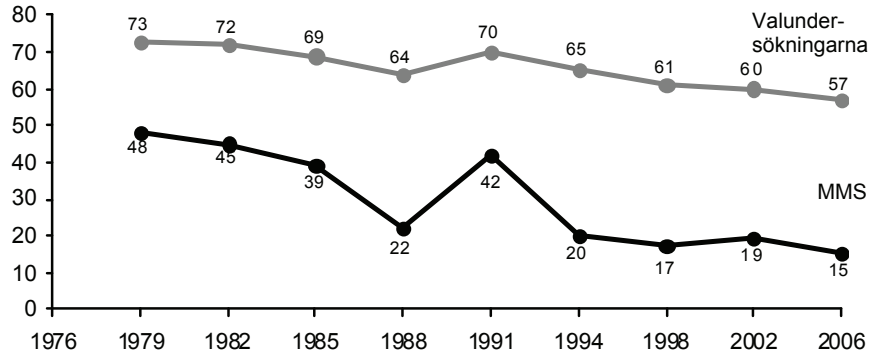

Kommentar: Frågan lyder: ”Såg Du den avslutande partiledardebatten i Sveriges Television (SVT) fredagen före valet den [XX] september?”. Svarsalternativen är ”Ja, jag såg hela partiledardebatten”, ”Ja, jag såg en del av partiledardebatten” och ”Nej, jag såg inte partiledardebatten”. I figuren visas andelen som säger sig ha sett hela eller delar av programmet. Tidsserien från valundersökningarna har även analyserats i Petersson m fl (2006). Resultaten från mediemätningar (MMS) är hämtade från Findahl (2007). MMS-mätningarna visar andelen tittare som sett minst fem sammanhängande minuter på programmet.

Valvakan i SVT var det i särklass mest betittade valprogrammet följt av de olika partiledarutfrågningarna under torsdagen och fredagen före valet. Utfrågningen av Fredrik Reinfeldt den 3 september spränger sig in på tredjeplatsen både i MMS mätningar och bland e-panelens deltagare. De höga tittarsiffrorna – drygt miljonen tittare – vittnar om att det fanns en stor nyfikenhet på statsministerkandidat Reinfeldt.

Tabell 4.5 E-paneldeltagarnas exponering för olika valprogram under valrörelsen 2006 (procent) samt antalet tittare i tusental enligt Mediemätningar i Skandinavien (MMS)

Valprogram	Andel som uppger att de såg/hörde hela eller delar av valprogrammet	MMS (tusentals tittare)
Valvakan i SVT den 17 september	85	2 355
Slutdebatten i SVT den 15 september	66	1 275
Utfrågningen av Fredrik Reinfeldt i SVT den 3 september	60	1 195
Partiledardebatt i TV4 den 14 september	59	720
Partiledarutfrågning i TV4 den 13 september	59	665
Utfrågningen av Lars Leijonborg i SVT den 7 september	57	985
Duellen i TV4 den 6 september	56	915
Duellen i SVT den 10 september	54	1 160
Valvakan i TV4 den 17 september	52	620
Utfrågningen av Göran Persson i SVT den 27 augusti	50	1 010
Utfrågningen av Lars Ohly i SVT den 29 augusti	47	870
Utfrågningen av Maud Olofsson i SVT den 31 augusti	43	665
Utfrågningen av Göran Hägglund i SVT den 24 augusti	42	675
Utfrågningen av Peter Eriksson i SVT den 5 september	42	815
Uppdrag granskning den 12 september	39	1 165
Testa ditt val i SVT den 8 september	37	730
Uppdrag granskning i SVT den 22 augusti	26	840
Valflyget i TV4 den 13 september	24	280
Agenda i SVT den 20 augusti	24	400
Valextra i SVT den 23 augusti	23	420
Valextra i SVT den 18 augusti	23	420
Utfrågningen av Fredrik Reinfeldt i P1 den 15 augusti	21	
Agenda i SVT den 27 augusti	21	410
Utfrågningen av Göran Persson i P1 den 21 augusti	19	
Agenda i SVT den 3 september	18	295
Utfrågningen av Maud Olofsson i P1 den 22 augusti	17	
Utfrågningen av Lars Leijonborg i P1 den 16 augusti	17	
Valflyget i TV4 den 12 september	16	240
Utfrågningen av Göran Hägglund i P1 den 17 augusti	16	
Utfrågningen av Lars Ohly i P1	16	
Karavanen i SVT den 28 augusti	16	500
Karavanen i SVT den 4 september	16	720
Karavanen i SVT den 30 augusti	15	515
Karavanen i SVT den 21 augusti	15	550
Karavanen i SVT den 6 september	13	520
Utfrågningen av Maria Wetterstrand i P1 den 23 augusti	13	
Reagera i SVT den 10 september	13	590
Valflyget i TV4 den 11 september	12	265
Karavanen i SVT den 23 augusti	11	605

Kommentar: Resultaten är hämtade från e-panelen 2006 och från Mediemätningar i Skandinavien (MMS). Listan innehåller de valprogram som användes för att mäta medieexponering för valprogram i e-panelen 2006 och är inte någon fullständig lista över alla valprogram som sändes. *Valflyget* var en del av TV4 *Nyhetsmorgon* och de rapporterade siffrorna från MMS är toppmätningen för *Nyhetsmorgon* från respektive dag. Valprogrammen har rangordnats efter andelen e-paneldeltagare som säger sig ha sett/lyssnat till hela eller delar av respektive program.

Duellerna mellan de två största partiernas ledare Reinfeldt och Persson samlade också miljonpublik, liksom utfrågningen av Göran Persson redan den 27 augusti. Även *Uppdrag granskning* fem dagar före valet drog många tittare. Radioutfrågningarna med partiledarna, de tematiserade debattprogrammen *Karavanen*, veckomagasinet *Agenda* och *Valflyget* hade betydligt mindre publik.[4]

E-panelens mätningar av mediekonsumtion är unika eftersom vi mäter exponering för ett mycket stort antal enskilda valprogram. Vi får därmed en mycket god bild av den individuella variationen i exponering i samband med valen. Informationen kan användas för att studera effekter av att ha sett specifika valprogram på exempelvis hur väljarna värderar olika aktörer och sakfrågors viktighet. Staffan Kumlin har visat att det är fullt möjligt att isolera sådana effekter (2007). Medieinnehållet i valprogrammen har kortsiktiga direkta effekter på väljarnas sätt att tänka under valrörelsen, exempelvis när det gäller ansvarsutkrävande.[5]

Syftet med en god valrörelse är att ge väljarna så bra beslutsunderlag som möjligt innan de klistrar igen sina valkuvert. Medievalrörelsen skall generera ökad kunskap bland väljarna. Det finns inte oväntat ett klart samband mellan exponering för mediernas valrörelse och politisk kunskap. Ett samband som sannolikt är ömsesidigt förstärkande: redan politiskt kunniga exponerar sig gärna för mediernas särskilda valrörelsebevakning, samtidigt som personer med lägre kunskaper lär sig mer av att följa utfrågningar och debatter. Som framgår tydligt av figur 4.2 är mycket riktigt de kunskapshöjande effekterna starkare bland personer med lägre politiskt intresse än bland personer med ett starkt intresse.

[4] Vid en faktoranalys av valprogramexponering erhålls tre faktorer. Den första faktorn är mycket stark och förklarar ensamt hela 55 procent av variationen i modellen. På denna faktor laddar alla utfrågningar och debatter mycket högt. På den andra faktorn laddar tittande på debattprogrammet *Karavanen* och på en svagare tredje faktor laddar TV4-programmet *Valflyget*.

[5] Ett exempel från Staffan Kumlins forskning är på sin plats. Personer som exponerades för innehållet i programmet *Uppdrag granskning* tisdagen före valet – som handlade om statsminister Göran Perssons nybyggda herrgård i Sörmland och om ökade klyftor i det svenska samhället – var mer benägna att bedöma samhällsutvecklingen vad gäller inkomstskillnader negativt än personer som inte såg programmet.

Figur 4.2 Sambandet mellan exponering för TV-sända utfrågningar och debatter under valrörelsen och politisk kunskap bland personer med olika grad av politiskt intresse (prediktionslinjer)

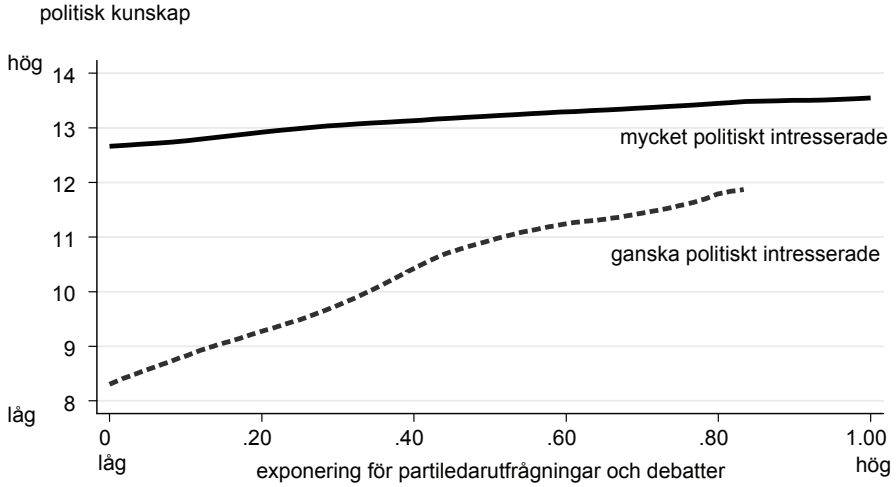

Kommentar till figur 4.2: Resultaten är hämtade från e-panelen 2006. Kunskapsindexet är uppbyggt av sjutton olika kunskapsfrågor som täcker in såväl sakfrågekunskap och personkunskap (0-17). I medieexponeringsindexet ingår exponering för totalt 18 TV-sända partiledarutfrågningar, dueller och debatter samt valvakan. E-paneldeltagarna är klart mer intresserade av politik än genomsnittsväljaren (se Nilsson m fl 2007). Andelen som betraktar sig som mycket intresserade är 41 procent. Gruppen ”ganska politiskt intresserade” utgör 44 procent av respondenterna. Personer med lägre politiskt intresse är få (15 procent) och har förts till gruppen ”ganska politiskt intresserade” i den här analysen.

Våra panelanalyser ger stöd för att personer som följt utfrågningarna samlar på sig mer politiskt kunskap än personer som inte följt utfrågningarna. Även här är effekterna starkare bland personer med lägre politiskt intresse. Slutsatsen är att medievalrörelserna i första hand hjälper väljare med från början lägre intresse och motivation att hämta ikapp en del – men långt ifrån allt – av det kunskapsförsprång som de mer intresserade väljarna har.

Väljarna om partiernas vallöften

Centralt i alla statsvetenskapliga modeller för representativ demokrati är partiernas utfästelser om vad de tänker driva för politik under den kommande mandatperioden (Manin 1997; Przeworski, Stokes & Manin 1999; Gilljam & Hermansson 2003). Partiernas vallöften i samband med valen har dubbel funktionalitet: för det första fungerar de som *avsiktsförklaringar* inför framtiden. Vallöften är konkretiseringar av partiernas ideologier och är därmed viktiga tidsbesparande genvägar för väljarna. För det andra är partiernas vallöften en *grund för utvärdering* av vad partierna har åstadkommit under den gångna mandatperioden. I vilken utsträckning har partierna agerat ansvarsfullt i ljuset av tidigare avgivna vallöften?

Paradoxen inom vallöftesforskningen handlar om två empiriska iakttagelser som går på tvärs. Å ena sidan kan vi belägga att partier faktiskt är duktiga på att ge konkreta vallöften (Royed 1996; Mansergh 2004). Och inte nog med det. Vi kan också belägga att en klar majoritet av alla givna vallöften – det vill säga utvärderingsbara utsagor om partiernas framtida agerande under kommande mandatperiod – faktiskt infrias (Naurin 2006). Å andra sidan är förtroendet bland väljarna i botten när det gäller uppfattningar av vallöften. Partierna lovar runt och håller tunt, är den vanliga slutsatsen bland väljarna. Endast 15 procent av de svenska väljarna tror att politiker ens försöker hålla sina löften (Naurin 1999, 2001).

En lösning till denna paradox kan vara att väljarnas definitioner av vallöften skiljer sig dramatiskt från statsvetarnas och politikernas (Naurin 2009). För att komma närmare lösningen på denna gåta ställde vi i e-panelen 2006 en öppen enkätfråga om vilket eller vilka vallöften som väljarna uppfattar som partiernas viktigaste inför valet. Svaren kan användas för att ge en bild av vilka av partiernas vallöften 2006 som nådde ut till väljarna och vad i partiernas budskap som väljarna egentligen uppfattar som löften? Resultaten presenteras i tabell 4.6.

Paneldeltagarna hade lättast att svara på frågan om folkpartiets och socialdemokraternas viktigaste vallöften inför valet (42 procent). För de andra partierna är andelen svar lägre. För små partier som sverigedemokraterna och junilistan är andelen angivna vallöften klart färre än för de andra partierna (27 respektive 21 procent). Analysen visar också – som förväntat – att det i de flesta fall är klart lättare att uppge vallöften för det egna favoritpartiet.

Vallöftesforskningen ger ofta partierna beröm för deras konkreta och utvärderingsbara utfästelser i partimanifesten. I e-paneldeltagarnas beskrivningar av partiernas vallöften återfinns klart färre konkreta utvärderingsbara vallöften. Var tionde respondent använder exempelvis uttrycket ”alla skall med” som ett socialdemokratiskt vallöfte – något som är ännu flitigare förekommande bland s-väljare (3 av 10). Liknande formuleringar av s-löften handlar om att bevara och värna välfärden, utjämna klasskillnader, rättvisa för alla, förbättra skolan. Något enskilt konkret s-löfte som fastnat på väljarnas minne lyser med sin frånvaro i 2006 års valrörelse, undantaget möjligen införandet av fri tandvård för alla under 24 år.

Bland alliansväljarna uppfattas socialdemokraternas viktigaste vallöfte i valet 2006 som att ”göra ingenting”, ”att fortsätta som vanligt”, ”behålla allting som det är nu” och ”fortsätta inslagen väg” vilket vittnar om att s-kampanjen i dessa väljargrupper har uppfattats som defensiv, som ett ensidigt försvar av rådande förhållanden. Borgerliga väljares svar på frågorna framstår mer som kritik mot socialdemokraternas politik än ett försök att svara på frågan om vallöften. Socialdemokraterna lovar, menar man, att ”höja bidragen”, ”höja skatten”, och ”öka andelen bidragstagare”.

När det gäller vänsterpartiets vallöften har utfästelsen om 200 000 nya jobb i offentlig sektor haft stort genomslag. För de ideologiskt närstående till partiet anser man att vänsterpartiet lovat att arbeta för

rättvisa och för minskade klyftor i samhället. För väljare med längre avstånd till v är beskrivningen av vallöftena annorlunda. Vänsterpartiets vallöften uppfattas här vara att ta från de rika, anställa alla arbetslösa i offentlig sektor, införa mindre valfrihet och förstatliga mera. Det är uppenbart att det egna perspektivet styr hur man väljer att uppfatta partiers vallöften.

Tabell 4.6 Andel som kan uppge ett vallöfte för partierna bland samtliga, bland partiernas egna väljare (procent) samt väljarnas egna exempel på vallöften

	Andel som uppger ett vallöfte	Andel som uppger ett vallöfte bland partiets egna väljare	Väljarna ger exempel på vallöften
vänsterpartiet	35	33	200 000 jobb i offentlig sektor; Sex timmars arbetsdag; Kvoterad föräldrapenning; Inga läxor i skolorna; utjämna löneskillnader; minska arbetslösheten
socialdemokraterna	42	39	Billigare tandvård; fri tandvård < 24 år; Försvara ersättningsnivåer; höjd a-kassa; Inte sänka skatterna; minska arbetslösheten
miljöpartiet	34	52	Grön skatteväxling, ersätta kärnkraften; höjda energiskatter; fler trängselavgifter; ministerposter i regeringen; stödja socialdemokraterna vid rödgrön majoritet; sex timmars arbetsdag; minskat försvar
centerpartiet	40	38	Subventionera hushållsnära tjänster; avveckla kärnkraften; vara lojal mot Alliansen; förbättrade villkor för småföretagare; lättare att anställa ungdomar; sänka arbetslösheten;
folkpartiet	42	50	Betyg från sjätte klass; fler poliser; införa språktest för invandrare; mer buggning; mer disciplin i skolan; skapa fler jobb; lojal mot Alliansen.
kristdemokraterna	33	40	Sänka fastighetsskatten; vårdnadsbidrag; sänkt bensinskatt; sänkt inkomstskatt; ökad valfrihet för barnfamiljer;
moderaterna	35	51	Sänka skatterna; ta bort fastighetsskatten; slopad förmögenhetsskatt; 1000 kr mer i plånboken varje månad; Sänka arbetslösheten; sänkt a-kassa.
sverigedemokraterna	27	43	Stoppa/minska invandringen; återflyttningsbidrag; Skicka tillbaka invandrare; hårdare straff
junilistan	21	44	Folkomröstning om EU-fördraget; Utträde ur EU

Kommentar: Resultaten är hämtade från e-panelen 2006 och samlades in under fredagen före riksdagsvalet den 17 september. Frågan lyder: ”Inför riksdagsvalet presenterar partierna vilken politik som de tänker föra under nästa mandatperiod. Vilket eller vilka vallöften uppfattar Du som partiernas viktigaste löfte/löften inför valet?” Antal respondenter i analyserna är n=577/634. Bland exempel på vallöften listas vallöften som är återkommande och som bedöms äga centralitet i de öppna svaren.

Allmänna miljöpolitiska mål dominerar i beskrivningarna av miljöpartiets vallöften: ”Hejda klimatförändringarna”, ”bättre miljö” och ”ett ekologiskt samhälle”. Bland de mer konkreta vallöftena återkommer regeringsfrågan i beskrivningarna av miljöpartiets vallöften. Många väljare, framför allt bland alliansspartiernas väljare uppfattar att partiet ”vill ha makten”, ”plats i regeringen” och inte tänker stödja en rödgrön samarbetsregering utan att partiet får ministerposter.

Utfästelser riktade mot småföretagare och förändringen av arbetsrätten är centerpartilöften som slagit rot bland väljarna. Centerpartiet lovar att förenkla för småföretagare och göra det lättare att anställa framför allt unga människor. Kärnkraftsavvecklingen nämns som ett centerkrav framför allt av s-blockets väljare. Lojalitet mot Alliansen är också ett viktigt centerpartilöfte.

Folkpartiets vallöften handlar i huvudsak om två politikområden, skolpolitik och integrationspolitik. Hårdare krav gäller på båda områdena. Införande av betyg, mer ordning och reda i skolan uppfattas som centrala löften. När det gäller integrationspolitiken är det helt dominerande vallöftet införande av språktest för invandrare. Kamp mot brottsligheten och att ge polisen möjlighet att bugga är också fp-löften som återkommer i svaren.

Löften om sänkta skatter, slopad fastighetsskatt och konkreta utfästelser om tusen kronor mer i månaden i plånboken är, tillsammans med satsningar på fler jobb den helt dominerande bilden av moderaternas vallöften i 2006 års val. Bland s-blockets väljare återkommer kommentarer om en m-politik som skall ”tvinga folk i arbete oavsett kapacitet”, ”förbättra för de rika och försämra för de fattiga” och ”trycka till sjuka, gamla och arbetslösa”.

Bilden av kristdemokraternas vallöften hör till den mest tydliga i väljarnas ögon. Kristdemokraterna lovar att införa vårdnadsbidrag, slopa fastighetsskatten och sänka bensinskatten. Väljarna uppfattar att kristdemokraterna vill värna familjen och de äldre, göra det möjligt för föräldrar att spendera mer tid med sina barn och öka valfriheten i barnomsorgen. Den kristna värdegrunden och önskan om kristendomsundervisning i skolan återkommer i många svar. Bland andra partiers väljare förekommer ofta kommentarer om att kd önskar begränsa HBT-rättigheter och värnar det heterosexuella äktenskapet.

Bilden av sverigedemokraternas löften är helt dominerad av invandrings- och flyktingpolitiska utfästelser om att minska eller stoppa invandringen till Sverige, minska kostnaderna för flyktingmottagning

och att repatriera icke-svenskar med hjälp av återflyttningsbidrag. Sverigedemokraternas kampanjslogan i 2006 års val – ”trygghet och tradition” – förekommer i svaren liksom mer allmänt formulerade budskap som att bevara svensk kultur och bevara Sverige svenskt.

Junilistans huvudsakliga vallöfte är, enligt väljarna, att man vill få till stånd en folkomröstning om EUs författning. Uppfattningen att junilistan verkar för ett svenskt utträde (vilket för övrigt är felaktigt) tycks fortfarande vara väl representerad bland svenska väljare precis som det var vid Europaparlamentsvalet 2004 (se Oscarsson & Holmberg 2006).

I det här sammanhanget kommer vi inte genomföra någon djupare analys av överensstämmelsen mellan väljarnas uppfattningar av vallöften och den uppsättning vallöften som partierna faktiskt gav i samband med valet. Beskrivningen av väljarnas vallöftesperceptioner skall varken betygsättas (är det verkligen löften?) eller utvärderas mot faktiskt avgivna löften (lovade verkligen partierna detta?). Detta är uppgiften i kommande vallöftesstudier (Oscarsson, Naurin & Håkansson 2008).

Vi nöjer oss med att dra slutsatsen att väljarna inte i första hand associerar partiers vallöften med konkreta utsagor om framtida politik. Många svar är mer abstrakta beskrivningar av partiets ideologiska mål (rättvisa, valfrihet, solidaritet). Samtidigt är det klart att vissa centrala vallöften har genomslag. Många löften känns igen från partiernas egna valkampanjer. Väljarna är också betydligt duktigare på att ange konkreta vallöften för det egna partiet än för andra partier. Slopad fastighetsskatt, sänka eller försvara ersättningsnivåer i sociala välfärdssystem, tidigare betyg i skolan, sänkt bensinskatt, språktest för invandrare, nya jobb i offentlig sektor, slopade LAS-regler för ungdomar under 24 år och tandvårdsreformen var saker som partierna diskuterade mycket i valrörelsen. De riktiga ”kändisarna” bland vallöftena är väl representerade i paneldeltagarnas svar.

Inget Internetval 2006 heller

Stora förväntningar är knutna till den kommunikationella revolutionen också när det gäller valrörelser. Ökad Internetanvändning skapar nya möjligheter för medborgare att på eget initiativ inhämta politisk information, att själva delta i politiska diskussioner och självständigt bedöma partiers valbudskap utan att de först filtrerats genom traditio-

nella mediekanaler. Internetmediets möjligheter åstadkomma dialog, interaktivitet och individanpassning är en lockande dröm för opinionsbildare och kampanjstrateger. För hårt prövade partier som anser sig vara styvmoderligt behandlade av medierna är tanken på direktkommunikation med väljarna med hjälp av Internet attraktiv.

Varje riksdagsval sedan 1998 har benämnts det stora genombrottet för interaktiv direktkommunikation mellan väljare och valda. Och visst, internetanvändningen ökar om än numera i långsammare takt, den politiska bloggosfären expanderar, partier och kandidater satsar allt större resurser på sina hemsidor. Men förväntningarna om ett stort genombrott, ett Internetval, har varje gång kommit på skam. Resultaten från valundersökningen 2006 understryker än en gång att Internetmediets genomslag än så länge är begränsat i samband med våra valrörelser. Trots att förutsättningarna för ett sådant genombrott sannolikt är som störst i just Sverige: Hela åttiotvå procent av de svenska hushållen hade tillgång till Internet – huvuddelen i form av bredbandsuppkoppling – i samband med 2006 års riksdagsval (Holmberg & Weibull 2007:25). I internationella jämförelser av internettäckningen är Sverige alltid med på tio i topp-listan.

Tabell 4.7 Andel väljare som besökt olika politiska hemsidor ”flera gånger” under svenska valrörelser 1998-2006 bland nätanvändare och samtliga väljare (procent)

	Nätanvändare			Samtliga väljare			
	1998	2002	2006	1998	2002	2006	Diff 98-06
Någon morgontidnings hemsida	33	30	40	14	20	32	+18
Någon kvällstidnings hemsida	38	35	45	16	23	36	+20
Någon TV-kanals hemsida	24	22	25	10	15	20	+10
Riksdagens hemsida	–	7	6	–	5	5	–
Valmyndighetens hemsida	–	5	7	–	3	6	–
Vänsterpartiets hemsida	6	6	5	3	4	4	+1
Socialdemokraternas hemsida	11	8	9	5	5	7	+2
Centerpartiets hemsida	6	4	6	3	3	5	+2
Folkpartiets hemsida	7	7	8	3	5	6	+3
Moderaternas hemsida	13	8	10	5	5	8	+3
Kristdemokraternas hemsida	5	5	6	2	3	5	+3
Miljöpartiets hemsida	5	5	6	2	3	5	+3
En eller flera riksdagskandidaters hemsida	5	4	3	2	3	2	±0

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarnas eftervalsenkäter 1998, 2002 och 2006. Frågan lyder: ”Har Du under [valår] besökt någon eller några av följande hemsidor på Internet för att få information om politik eller vad de politiska partierna står för?” Svarsalternativen är ”ja, flera gånger”, ”ja, någon gång” och ”nej, aldrig”. De som uppger att de inte har tillgång till Internet ombeds att hoppa över frågan. Valmyndigheten fanns inte 1998. Andelen väljare med tillgång till Internet har varit 42, 67 respektive 79 procent vid valen 1998, 2002 och 2006 (n=356, 680 respektive 1003).

I valundersökningens eftervalsenkät ställde vi en serie frågor om vilka hemsidor väljarna besökt under valrörelsen. Vår korta tidsserie visar att besöken på partiernas hemsida långsamt blir mer frekventa: andelen som besöker någon eller några av partiernas hemsidor har dubblerats från 7 procent 1998 till 14 procent 2006 (se tabell 4.2). Moderaternas och socialdemokraternas hemsidor var något mer välbesökta (8 respektive 7 procent) än övriga partiers. Enskilda riksdagskandidaters hemsidor besöktes i mycket blygsam utsträckning. Endast två procent av valmanskåren besökte kandidaters hemsidor.

Närmare analyser kan bekräfta att det framför allt är de politiskt kunniga, intresserade och partiidentifierade som ägnar sig åt att surfa in på politiska partiers hemsidor. Slutsatserna från tidigare studier håller – att det i stor utsträckning är de redan intresserade och kunniga som besöker partiernas hemsidor i samband med valrörelserna. Ännu så länge är valrörelserna på nätet endast för de redan frälsta (Bergström 2006, 2007). Vi väntar ännu på valrörelsernas stora informationsteknologiska genombrott.

Partitest

Ett inslag i det uteblivna Internetvalet 2006 var fenomenet att erbjuda medborgarna olika typer av partitest där de kan fylla i en enkät för att få hjälp med att matcha sina åsikter i politiska sakfrågor med partiernas ståndpunkter. Partitest har funnits i tidigare valrörelser. Men valet 2006 blev något av ett genombrott för den här typen av ”hitta ditt parti”-test. Alla stora morgontidningar och kvällstidningar utvecklade egna test och lade ut på sina valsidor. I Sveriges television ägnades en hel fredagskväll åt programmet *Testa ditt val* där medborgarpaneler i direktsändning fick möjlighet att matcha sina egna sakfrågeåsikter med partiernas.

Frågan är om partitest i första hand uppfattas som ren underhållning – *politainment* – eller om väljarna verkligen tar testen på allvar? Har den information som testerna ger väljarna någon effekt på deras röstningsbeslut?

Att partitest på nätet skulle vara ett lämpligt sätt att sprida information om partiernas sakfrågeståndpunkter och att ge vägledning åt individuella väljare är inte okontroversiellt. Tvärtom innebär valet att erbjuda partitest ett kraftfullt normativt ställningstagande från medieredaktionernas sida. Testen kan sägas bygga på en extrem typ av

åsiktsröstningsmodell. Testkonstruktören gör antagandet att inga andra faktorer än matchningen av sakfrågeståndpunkter mellan väljare och valda bör vara betydelsefulla för väljarnas partival. Åsiktsrepresentation är förstås betydelsefullt men knappast ett allenarådande utvärderingskriterium på en välmående valdemokrati.[6]

I valundersökningarnas eftervalsenkät ställde vi frågan om respondenterna hade "... gjort något av de partitest som olika massmedier hade på sina hemsidor på Internet, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt var närmast?". Tjugosju procent av väljarna uppgav att de hade genomfört något sådant partitest (se tabell 4.8). Merparten av de som gjort ett partitest hade bara gjort "något enstaka" test.

Följdfrågan handlade om huruvida partitesten spelat någon roll för valet av parti i riksdagsvalet. Tre av fyra partitestare uppgav att testet inte spelat någon roll alls för hur de röstade. Sammantaget var det endast en procent av väljarna som uppgav att partitest "spelade en stor roll" för valet av parti och sex procent att partitest "spelade en viss roll". Den eventuella påverkan av partitest tycks vara klart störst bland de yngsta väljarna och det är samtidigt de unga som flitigast utnyttjat sig av partitest. Bland förstagångsväljarna 18-22 år uppger 12 procent att de påverkats av partitest. I åldersgruppen 23-30 år är motsvarande andel hela 19 procent.

[6] Ett annat problem i sammanhanget är att utfallet av ett enskilt test i hög utsträckning beror på hur testen har konstruerats. Matchningen av partiers och kandidaters ståndpunkter beräknas med hjälp av matematiska formler som inte är offentliga. Oftast tas hänsyn till både testdeltagarens ståndpunkter i sakfrågor och hur viktiga testdeltagarna anser att olika sakfrågor är. Varje parti tilldelas poäng efter åsiktsnärhet och efter hur viktig sakfrågan bedöms vara: ett slags viktat index alltså. Resultatet av testet presenteras oftast genom att partierna rangordnas efter åsiktsavstånd. Vid den här typen av indexkonstruktion tenderar personer med ovanliga eller oortodoxa åsiktskombinationer – exempelvis om han eller hon varvar tydliga högerståndpunkter med tydliga vänsterståndpunkter – att placeras nära den ideologiska mitten längs de mest centrala ideologiska dimensionerna. Resultatet kan ofta bli att partier med mer modererade ståndpunkter i mitten av åsiktsdimensionerna erhåller en konstlat god åsiktsöverensstämmelse med många väljare.

Tabell 4.8 Andel väljare som gjort partitest på nätet i samband med 2006 års valrörelse samt andelen som uppgivit att testet spelade en stor roll, en viss roll eller ingen roll för röstningsbeteendet (procent)

	Gjort partitest på nätet					
		Ja				
	Nej	spelade en stor roll	spelade en viss roll	spelade ingen roll	summa procent	antal svars-personer
samtliga	73	1	6	20	100	1 202
män	72	0	5	23	100	601
kvinnor	75	1	7	17	100	601
18-22 år	62	1	11	26	100	81
23-30 år	54	1	18	27	100	146
31-40 år	68	0	9	23	100	232
41-50 år	78	1	2	19	100	238
51-60 år	85	0	1	15	100	233
61-70 år	82	0	2	16	100	163
70+	76	0	4	20	100	109
låg utbildning	77	1	3	19	100	201
medel utbildning	77	0	5	18	100	498
hög utbildning	69	1	8	22	100	452
mycket intresserad	62	0	4	34	100	130
ganska intresserad	72	1	7	21	100	531
Inte särskilt intresserad	76	1	6	17	100	451
Inte alls intresserad	86	1	2	11	100	90
låg kunskap	75	1	7	17	100	112
medellåg kunskap	71	1	6	22	100	160
medel kunskap	72	0	8	20	100	319
medelhög kunskap	73	0	5	22	100	185
hög kunskap	73	2	2	23	100	100
vänsterpartiet	78	0	6	16	100	64
socialdemokraterna	79	0	2	19	100	367
miljöpartiet	68	2	12	18	100	65
centerpartiet	66	2	16	16	100	94
folkpartiet	62	0	8	30	100	86
kristdemokraterna	62	3	10	25	100	79
moderaterna	73	0	6	21	100	286
sverigedemokraterna	75	0	0	25	100	24

Kommentar: Frågan ställdes i valundersökningens eftervalsenkät och lyder: ”Inför årets val, gjorde Du något av de partitester som olika massmedier hade på sina hemsidor på Internet, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt var närmast?”.

Partitestaktivitet och bedömningar av dess effekter samvarierar framför allt med politiskt intresse. Intresserade är flitigare partitestare än ointresserade. Däremot finns det inte något statistiskt samband med politisk kunskap. Kunniga väljare använder partitest i samma utsträckning som okunniga väljare, vilket tyder på att partitest inte i första hand är ett redskap som framför allt mindre kunniga använder sig av. Däremot är det något större andel bland de minst kunniga som

uppger att testen spelat roll (8 procent) jämfört med bland de mest kunniga (2 procent).

Högutbildade personer har i kraft av sitt starkare politiska intresse en svag tendens att använda partitest oftare än personer med lägre utbildning (se tabell 4.8). De flitigaste partitestarna återfinns bland de borgerliga småpartiernas väljare. Av folkpartiets och kristdemokraternas väljare uppger 38 procent att de har gjort partitest på nätet. Motsvarande andel bland centerpartiets väljare är 34 procent.

Men har partitesten någon effekt på väljarnas röstning? Ställer man frågan till väljarna själva blir svaret ett rungande nej. En förkrossande majoritet bland de som genomfört testerna svarar att de inte haft betydelse för valet av parti. För de allra flesta väljarna tycks partitesten vara ren *politainment* – politik som underhållning. Sex procent svarade att testen haft viss betydelse och 1 procent att testen spelat en stor roll för partivalet.

Eftersom partitesten representerar en ny källa till politisk information är forskningsfrågan given: Vad har testen haft för effekter? Finns det något som tyder på att partitestare har fattat andra röstningsbeslut än personer som inte genomfört partitest?

Frågeställningen är intressant men svåranalyserad. I den lilla grupp väljare som tyckte att testen spelat viss roll eller stor roll för partivalet (totalt 7 procent) är de två största partierna, moderaterna och socialdemokraterna, underrepresenterade (-4 respektive -18 procentenheter). Analysen visar istället att det är de mindre partierna, framför allt centerpartiet (+16 pe), kristdemokraternas (+5 pe) och miljöpartiet (+7 pe) som kan ha gynnats av att väljare använt partitest som vägledning för valet av parti. Om vi antar att dessa maxestimat helt motsvarar storleken på de direkta partitesteffekterna på partivalet i 2006 års val skulle det omräknat i röststöd motsvara vinster i storleksordningen +1,1 procentenheter för centerpartiet, +0,5 procentenheter för kristdemokraterna och +0,4 procentenheter för miljöpartiet. Socialdemokraterna skulle på motsvarande sätt ha förlorat drygt en procentenhet på väljare som tog partitest på allvar.

Eftersom vi vet att det finns bakomliggande faktorer som styr både partival och sannolikheten att man genomför ett partitest – som t ex ålder, intresse, utbildning, yrkesgruppstillhörighet och kön – behöver vi genomföra en serie multivariata kontroller av effekterna. Partitesteffekterna överlever sådana kontroller utan att reduceras. Allt annat lika klarade sig socialdemokraterna sämre och centerpartiet bättre bland

personer som gjort test och tagit dem på allvar jämfört med personer som antingen inte tagit test alls eller inte tagit testen på allvar. Effekterna är inte bara statistiskt signifikanta, de är också förvånande stora.

I multivariata regressionsanalyser med kön, ålder, utbildning, yrkesgruppstillhörighet, bostadsort och politiskt intresse[7] är effekten av att ta partitest på allvar hela -23 procentenheter för socialdemokraterna och +18 procentenheter för centerpartiet. Omräknat i aggregerade valresultat (eftersom det är en grupp som utgör 7 procent av valmanskåren) skulle socialdemokraterna ha erhållit (-23*0,07) -1,6 procentenheter färre röster och centerpartiet (+18*0,07) +1,3 procentenheter fler röster på grund av partitesten.

Inte ens överkontrollerade modeller – där vi också tar hänsyn till väljarnas grundläggande ideologier (egen vänster-högerplacering) och evalueringar av partierna (sympatipoäng på ogillar-gillarskalor) – kan reducera de direkta effekterna av partitesten. Utökar vi kontrollerna ytterligare med politisk kunskap (partitesteffekten kan misstänkas vara en del i en generell kunskapseffekt eftersom testen ger väljaren ny politisk information) kvarstår ändå effekten.

Kampen om regeringsmakten då? Partitesten kan väl ändå inte ha varit avgörande för regeringsskiftet? Nej, men effekterna är totalt sett klart i Alliansens favör. Enligt motsvarande regressionsanalyser som ovan fast med blockval som beroende variabel vann Alliansen +1,1 procentenheter på partitesten. Det handlar om maxestimat, men mycket hårt kontrollerade maxestimat. De överraskande stora effekterna till trots spelade partitesten inte någon roll för utfallet av valet. Men utan dem hade riksdagsvalet sannolikt blivit ännu mer spännande.

Att en helt ny och tidigare okänd faktor – partitest – plötsligt tornar upp på valforskningens himmel hör sannerligen inte till vanligheterna. Det är rimligt att vara mycket skeptisk. Alternativa eller kompletterande förklaringar till de partitesteffekter vi funnit skulle kunna finnas i partitestarnas övriga medievanor i samband med valrörelsen –

[7] Samtliga variabler går in som dummyvariabler i regressionerna. Samtliga analyser har genomförts med både OLS och logistisk regression. Antalet respondenter i analyserna är omkring n=1 000. Andelen förklarad varians är omkring R^2=.20 i analyser där centerpartiröstning är beroende variabel, kring R^2=.45 när s-röstning är beroende variabel och kring R^2=.68 i analyser där blockval är beroende variabel. Frågan om partitest ingick i valundersökningens eftervalsenkät till de respondenter som intervjuats före valet.

det skulle kunna vara så att personer som säger sig ta partitest på allvar systematiskt ägnar sig åt andra former av informationsinhämtande som exempelvis att besöka partiernas hemsidor eller nätsurfa på dagstidningarnas nätsidor. Och visst har partitestarna en mycket högre aktivitet på nätet generellt än vad icke-partitestarna har, men aktiviteten är inte högre bland dem som tar test på allvar än bland de som ser testen som ren underhållning. Därför kan inte heller ett index för politisk nätsurfning (uppbyggt av indikatorerna i tabell 4.8) släcka ut effekterna av partitest på partival.

Motsvarande analyser i e-panelen visar genomgående svagare effekter än i valundersökningsmaterialet, sannolikt på grund av självselektionseffekter som givit en grupp e-deltagare som är mer homogen än befolkningen i stort (huvuddelen av deltagarna i e-panelen 2006 rekryterades nämligen via Expressens partitest!). I de största multivariata modellerna kvarstår dock statistiskt signifikanta effekter av att ta partitest på allvar. Estimaten för aggregerade blockvinster minskar till +0,7 procentenheter. Motsvarande effekter för centerpartiet är +0,6 och för socialdemokraterna -0,5 procentenheter (ej längre signifikant).

E-panelen kan användas för att få uppfattning om hur väljarna uppfattade testen och värdet av resultaten av testerna. Vi ställde en öppen fråga om paneldeltagarna hade några ytterligare kommentarer om partitesten. Särskilt intressant är förstås gruppen som tog testen på allvar (av e-paneldeltagarna var det två procent som gjorde det). De tyckte att det var kul och spännande med partitest. ”Mest en kul grej, men visst speglar det ens uppfattningar, så helt oviktigt eller oseriöst är det inte”. ”Bra på så vis att jag verkligen fick rannsaka mig själv om vad jag tycker i vissa sakfrågor, bitvis tankeväckande, roligt tidsfördriv”.

Många är nöjda med resultaten av partitesten antingen eftersom de alla visade samma sak eller eftersom testen uppfattades stämma väl överens med vad man tidigare trott. ”Eftersom jag fick i princip samma resultat på alla, så känns de som att de till viss del faktiskt kan ses som vägvisare.” Testresultaten upplevdes som en viktig bekräftelse på att man stod åsiktsmässigt nära ett visst parti: ”Jag var redan folkpartist och i testen växlade jag mellan fp och m, så jag har om något bara stärkt de känslor jag hade innan testen. Men det var kul, och förhoppningsvis hjälpte det många, speciellt förstahandsröstarna.”

Det förekommer svar som vittnar om att testresultaten faktiskt har varit helt avgörande för hur personer skulle rösta: ”Jag tvekade mellan

olika allianspartier men eftersom alla testen pekade på ett och samma parti avgjorde det saken" (röstade på centerpartiet). "Jag var osäker in i det sista och därför gick jag och röstade efter vad testet visade." (röstade på vänsterpartiet). "Hade det inte varit för den så hade jag lagt min röst på moderaterna" (röstade på folkpartiet). "Jag visste sedan tidigare att jag var höger och att det lutade åt folkpartiet eller centern, och i båda testerna jag gjorde blev jag mest centerpartist. Delvis därför valde jag centern och inte som förra gången folkpartiet (röstade på centerpartiet).

Andra beskriver upplevelsen som omskakande: "Jag fick mig en rejäl tankeställare när jag gjorde valkompassen första gången. Som medlem i folkpartiet blev det en vändning för mig när jag i de olika testerna var klart v eller i andra hand mp" (röstade på folkpartiet). Testen var "...mycket bra, känner ett antal som blivit mycket förvånade över resultatet". Insikter om att testen "är ovetenskapliga", "gynnar små partier" och "går lätt att manipulera" är också vanligt förekommande även bland personer som uppgett att testen haft betydelse för deras röstningsbeteende. Många av e-panelens deltagare kommenterar gärna att testen är utmärkta verktyg för *andra* än en själv: osäkra, förstagångsväljare och ideologiskt vilsna.

Förbannelse eller välsignelse? Partitesten kommer sannolikt att bli ett stående inslag och ett stort debattämne i kommande svenska valrörelser. Bakom de mer skeptiska kommentarerna om bristande tillförlitlighet, opartiskhet och alltför förenklande finns i de öppna svaren ändå en stor efterfrågan efter nya, annorlunda, mer omfattande och bättre test, gärna "certifierade av experter". Även om många tonar ned testens betydelse för det egna partivalet vill man samtidigt uttrycka att partitest är kul, fungerar som ett riktmärke och kan bekräfta att man tänkt rätt när det gäller valet av parti: "Testerna jag gjorde låg till grund för vilka partier jag sökte mer information om. Det var kul att göra."

Dataintrångsskandalen

Sent på kvällen söndagen den 3 september – endast två veckor före riksdagsvalet 2006 – avslöjade tidningen Dagens Industri att folkpartiet gjort sig skyldigt till dataintrång i socialdemokraternas interna nätverk SAPnet. Upprinnelsen till skandalen kunde såsmåningom spåras tillbaka till hösten 2005. Ordföranden i västsektionen av liberala ung-

domsförbundet, Nicklas Lagerlöf, snappade då upp inloggningsuppgifter till socialdemokraten Stig-Olof Fribergs användarkonto på SAPnet under ett samtal med vännen SSU-ombudsmannen Niklas Sörman. Inloggningsuppgifterna – användarnamnet ”Sigge” och lösenordet ”Sigge” – spreds sedan vidare till pressekreteraren i LUF, Per Jodenius. Hemligt socialdemokratiskt material om den kommande valkampanjen kom sedan att spridas vidare till folkpartiets innersta krets. Vid minst tio tillfällen tog pressekreteraren Niki Westerberg del av partiinternt material från SAPnet, framför allt när det gäller socialdemokraternas kampanjmaterial om skolpolitiken. Informationen påverkade partiets kampanjarbete genom att tidigarelägga en kampanj om sjukvård så att den bättre tajmade socialdemokraternas initiativ på sakområdet. Vid flera tillfällen fram till valet lyckas man svara på socialdemokratiska utspel och pressutskick inom loppet av några få timmar (rapport om äldrepolitik 2 februari, rapport om skolan den 17 februari, plan för bussturné under valrörelsen den 3 augusti, utspel om internationell konferens den 4 augusti).

Partisekreteraren Johan Jakobsson fick tidigt under våren kännedom om dataintrången och bad då Jodenius att upphöra med inloggningarna och istället ge inloggningsuppgifterna till en journalist. Jodenius följde Jakobssons råd och läckte inloggningsuppgifterna till Expressenreportern Niklas Svensson. Historien om dataintrånget blev offentlig den tredje september 2006. Den fjärde september gjorde polisen husrannsakan (!) på folkpartiets kansli i centrala Stockholm (något liknande har så vitt känt inte hänt i fredstid i Sverige; senaste gången var när statspolisen gjorde husrannsakan i kommunistpartiets lokaler den 4 juni 1941). Tre dagar senare tvingades folkpartiets pressekreterare och partisekreterare att lämna sina uppdrag.[8]

I folkpartiets egen valanalys (Folkpartiet 2006) dras slutsatsen att ”dataintrångsaffären spelade en betydande roll för vårt väljartapp de sista veckorna. För denna slutsats talar folkpartiets exceptionellt dåliga mediebild under denna tid, kombinerat med faktum att folkpartiet har en särskilt rörlig väljarkår som bestämmer sig senare än väljare i

8 Det rättsliga efterspelet till dataintrångsskandalen slutade så här: Per Jodenius fälldes för dataintrång och anstiftan till dataintrång. Expressenjournalisten Niklas Svensson och SSU-tjänstemannen Niklas Sörman fälldes för dataintrång. Samtliga dömdes till dagsböter. Niki Westerberg och Johan Jakobsson friades från alla anklagelser.

allmänhet" (s. 49). När rapporten kom kommenterade Lars Leijonborg att partiet hade fått tio procent om dataintrångsskandalen aldrig hade ägt rum.

Men hur är det egentligen? Spelade dataintrångsskandalen verkligen någon roll för utgången av 2006 års riksdagsval? Vi skall så långt det är möjligt försöka undersöka effekterna av dataintrångsskandalen dag för dag allteftersom skandalen rullas upp i medierna. Det skall med en gång sägas att dataintrångsskandalen inte bara handlade om folkpartiet. Det var två tydliga parter i skandalen: folkpartiet och socialdemokraterna. Analyserna kommer därför att omfatta båda dessa partier.

Väljarreaktionerna efter dataintrångsskandalen lät inte vänta på sig och var mycket kraftiga. I e-panelen ställde vi öppna frågor om vad deltagarna tyckte om vad som hade hänt. Dessa svar vittnar om den agiterade och upprörda stämning som helt kom att dominera dagarna 4-8 september. Politiska ledare bidrog till att elda på stämningen med kommentarer och utspel.

> "Det har skadat oss. I en valrörelse som ser ut att bli jämnare än någonsin. Och det kan mycket väl komma att påverka utgången av valet. Det är en stor skandal! .../... här är det uppenbarligen misstankar om mycket grova brott och det har pågått under en lång tid. Det kan jämföras med om någon har stulit en nyckel och gått in i din bostad och röjt runt när du inte har varit där och tittat i dina papper. Det är vad som har inträffat. Och det sker uppenbarligen i det liberala partiets hägn. Det förvånar mig och det chockar mig. Och när chocken släpper kommer ilskan."
>
> Göran Persson i SVT den 5 september

Socialdemokraternas partisekreterare Marita Ulvskog fällde följande uttalande i en intervju som sändes i Ekot på morgonen den 6 september: "Jag hoppas att man väljer att ta ansvar och inte skyller ifrån sig som Leijonborg har gjort. Han agerar som en våldtäktsman som skyller på offret istället för att säga "vi har gjort fel, vi tar det fulla ansvaret". Han kan inte låta bli att försöka skuldbelägga oss". I Ekots lördagsintervju efter valet den 23 september 2006 ångrade Ulvskog sitt uttalande men försvarade sig med att hon varit så arg.

Det står klart att nyheten om dataintrånget skapade turbulens när det gäller väljarnas syn på valrörelsen, på folkpartiet och på socialdemokraterna. En stor andel av väljarna kände sig manade att bilda sig en bestämd uppfattning av vad som hade hänt och hur det skulle tol-

kas. Väljarna var förstås upprörda över spionaget som upplevdes som ett sabotage mot den demokratiska processen (se tabell 4.10). Samtidigt fick konspirationsteorierna fritt spelrum eftersom det fortfarande fanns mycket litet information om vad som hade hänt och vilka konsekvenser intrången haft för s-kampanjen. Istället bildade väljarna uppfattningar om närliggande skeenden som de hade bättre möjlighet att följa direkt via medierna: folkpartiledningens hantering av krisen (genomgående mycket dåligt betyg) och socialdemokraternas kommentarer om intrånget (socialdemokraterna bedöms överutnyttja situationen av strategiska skäl).

Många väljare uttrycker inte någon förvåning utan menar snarare att den här typen av beteende är vad man kan förvänta sig av svenska politiker i allmänhet, och av unga makthungriga ungdomsförbundspolitiker i synnerhet. Dessutom menar många att socialdemokraterna får skylla sig själva för att de har så dålig säkerhet i sin interna kommunikation.

Irritationen hos borgerliga väljare över Marita Ulvskogs och Göran Perssons uttalanden går inte att ta fel på. Det finns rikligt med svar som vittnar om att många är helt övertygade om att socialdemokraterna länge känt till intrånget och i desperation och som kampanjtaktik valde att släppa nyheten lagom till slutspurten av valrörelsen. Kritiken slår också hårt mot medierna som man upplever blåser upp historien till orimliga proportioner.

Givet de svarta löpsedelrubrikerna om dataintrånget, den agiterade stämningen, kraven på folkpartiledaren Lars Leijonborgs avgång, huvuddelen av folkpartiets kampanjledning inkapaciterad, de vilda spekulationerna från statsvetare och politiska kommentatorer skulle man förvänta sig mycket stora effekter av dataintrångsskandalen på väljarnas beteende. Men spurtanalyserna från kapitel 2 visar att effekterna snarast var högst blygsamma. Hur är det egentligen?

Tabell 4.9 Exempel på reaktioner på nyheten om dataintrångsskandalen

Förkastligt
"Mkt dåligt av fp. Hade funderingar om att rösta på dem men inte mer" (v)
"Fruktansvärt oärligt och skitigt!" (s)
"Oerhört dålig stil av Folkpartiet" (s)
"Fp borde skämmas. prata om fusk och ordning i skolan och sedan försöka anpassa sin strategi efter uppgifter som de fuskat sig till är inte bra!" (s)
"Överdramatiserat men tråkigt och klantigt av fp" (m)
"Folkpartiets företrädare saknar ryggrad och moral "(m)

Slår tillbaka på s
"Jag har blivit än mer misstänksam mot folkpartiet. Samtidigt har jag i viss mån irriterats på att socialdemkraternas partisekreterare så ogenerat försöker utnyttja situationen" (s).
"Kraftig överreaktion. Socialdemokraterna utnyttjar det till bristningsgränsen" (c)
"Att (S) försöker dra nytta av skandalen för att vinna politiska poäng" (c)
"Socialdemokraterna har arbetat aktivt för att förstora skandalen och förlänga den så långt som det bara är möjligt" (c)

s får skylla sig själva för dålig säkerhet
"Uppenbarligen hade/har SAPnet dålig säkerhet vilket i och för sig inte ursäktar folkpartisternas tilltag" (s)
"Vem bryr sig. Vad för hemligheter kan de egentligen hittat. Vad som bekymmrar mig mer är att de har så pass dålig säkerhet!!" (fp)
"Kom lägligt för den röda sidan, vilken säkerhet har de egentligen? (fp)
det var väl inget å röra upp himmel och jord över... större skam över sossarna som inte hade skyddat sig bättre" (fp)

Späder på politikermisstron
"Alla andra partier gör säkert likadant" (v)
"Det är väl bara början på smutskastningen!" (v)
"Jag är förvånad över att Folkpartiet tar risken, men även irriterad över att Socialdemokraterna försökt göra en stor grej av det" (v)
klart att det var helt fel att göra intrång men sossarna rider lite väl långt på skandalen" (v)
"De tjafsar bara på varandra. Den ena är inte bättre än den andra. Man blir bara mer förvillad på vad man ska rösta" (c)
"Det hade lika gärna kunnat häda i något annat parti. Att detta pressenteras nu precis innan valet gör mig ännu mera irriterad. Socialdemokraterna sjönk j-ligt långt ner nu på min lista" (fp)
"Bryr mig inte, finns inget parti som är bättre än den andra vad gäller den frågan" (m)

Storm i ett vattenglas
"Onödigt och klantigt! Självklart ska det utredas vad som var olagligt i det de gjorde och rätt personer ska straffas. Hela grejen är uppförstorad löjligt mycket i media" (s)
"För mycket fokus har lagts på den händelsen. Visserligen var dataintrånget helt fel men reaktionerna har varit överdrivna" (fp)
"Att media gottar sig i en händelse och sen försöker hålla liv i den" (fp)
"Omoraliskt betende från några hos Fp, men överdriven mediereaktion bortom alla proportioner (m)
"Fruktansvärt uppblåst i media och av sossarna i allmänhet och Ulvskog i synnerhet" (m)

S har planerat alltihop
"Tror att S redan hade kännedom om saken men att de väntade med att gå ut med det för att kunna använda det i valrörelsen" (c)
"Första tanken är att socialdemokraterna har känt till detta en längre tid, och att de har väntat tills nu med att släppa bomben eftersom de inte alls är säkra på att vinna" (c)
"Detta är något som sossarna känt till länge nu var en lämplig tidpunkt att se till att avslöjandet kom" (fp)
"Dåligt av media att lägga vikt på så ointressanta saker. Skit dåligt. Det är planerat från Socialdemokraternas sida att det skulle komma fram nu, för att förstöra för alliansen, det fattar ju vem som helst" (fp)
"En allvarlig händelse, som inträffade för länge sedan och som har varit känd av sossarna sedan länge. Tidpunkten för offentliggörandet verkade strategiskt vald, alldeles efter Reinfelts utfrågning i SVT. Märkligt med presskonferens mitt i natten" (m)
"Känns inte särskilt överraskande, det verkar som om alla medel är tillåtna nuförtiden. Men naturligtvis urdåligt gjort. Man kan också undra om socialdemokraterna har vetat om det länge men inte offentliggjort det förrän nu" (v)

Kommentar: Fritextsvaren är hämtade från E-panelen 2006.

I e-panelen 2006 förändrades sympatierna för folkpartiet totalt sett i negativ riktning av dataintrångsskandalen.[9] Av de e-paneldeltagare som fick möjlighet att ge folkpartiet sympatibetyg vid två tillfällen under valrörelsen – före och efter dataintrångsskandalen – är effekten av dataintrånget -0,4 enheter på den elvagradiga ogillar-gillarskalan. Motsvarande resultat för socialdemokraterna är -0,8 enheter.

Minus 0,4 är alltså inte någon stor effekt. Men bakom detta tal döljer sig en intressant historia. Effektens storlek är dramatiskt olika i olika väljargrupper. Analyserna bekräftar att en faktor tycks ha varit helt styrande för hur väljarna reagerade på dataintrångsskandalen: väljarnas vänster-högerideologi.

Bland personer som står till vänster i partisystemet var reaktionerna på dataintrångsskandalen klart negativa (-1,2 enheter). Och bland personer i den ideologiska mitten ledde skandalen också till ökade antipatier gentemot folkpartiet (-1,3 enheter). Men bland personer som stod folkpartiet ideologiskt nära – det vill säga till höger på den ideologiska vänster-högerskalan – ledde skandalen istället till *ökade* sympatier för folkpartiet (+0,3 enheter). För betygsättningen av socialdemokraterna är mönstret det omvända: högerväljare -1,0, mittenväljare -1,2 och vänsterväljare -0,3.

Polariseringsmönstret är inte någon överraskning i ljuset av socialpsykologiskt inspirerade teorier om opinionsförändring: politiska händelser tolkas, särskilt under intensiva valrörelser, i ljuset av predispositioner i form av ideologi och känslor av anhängarskap: väljare som står till vänster och som aldrig någonsin ens övervägt att rösta på folkpartiet har lättare att lägga skuld på fp och kritisera partiledningens agerande medan personer som står till höger i politiken är mer överslätande i sin kritik och istället väljer att vara mer kritisk mot socialdemokraterna.

I figur 4.3 har vi försökt sammanfatta hur de genomsnittliga sympatierna för folkpartiet och socialdemokraterna utvecklade sig under valrörelsen bland våra e-paneldeltagare. De omedelbara reaktionerna

9 E-panelen 2006 är inte representativ för befolkningen men är ändå det bästa tillgängliga materialet för att undersöka korttidseffekter på väljarbeteende under de intensiva valrörelseveckorna. Även om nivåskattningar av partiernas röststöd avviker mycket från valmanskåren (andelen fp-väljare i e-panelen är 14 procent och andelen s-väljare endast 17 procent) vågar vi ändå lita på förändringsskattningar – det vill säga om, i vilken riktning och med vilken magnitud det ägt rum förändringar av väljarnas röstningsintentioner under valrörelsen.

på nyheten om dataintrånget var negativ bland personer både till höger och vänster. De mest dramatiska effekterna syns bland mittenväljarna som på mycket kort tid förändrade sitt gillande för folkpartiet. Mellan söndagen den 4 september och tisdagen den 6 september sjönk folkpartiets snittbetyg från +1,3 till -1,8 bland mittenväljarna. Partiet hämtade sig dock snabbt från denna opinionschock.

Figur 4.3 Folkpartiets och socialdemokraternas genomsnittliga sympatipoäng på en ogillar-gillarskala under valrörelsen 2006 bland personer med olika vänster-högerideologi (prediktionslinjer)

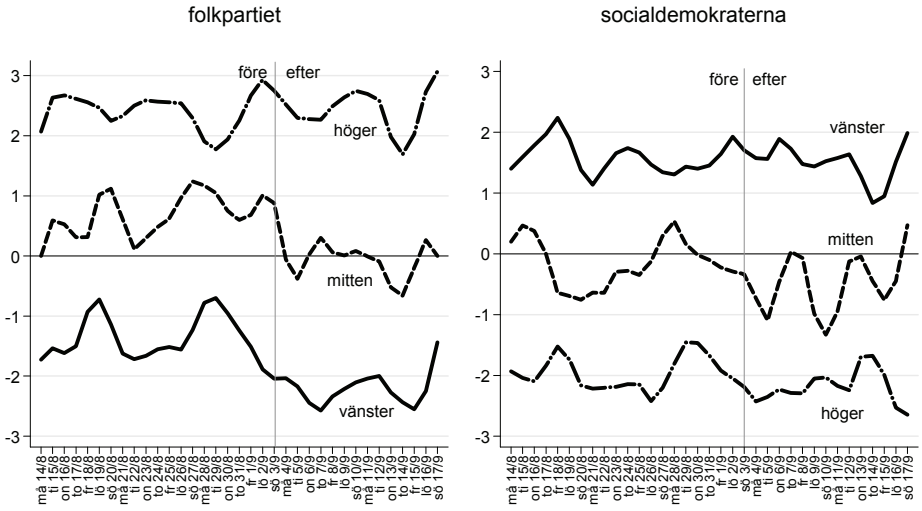

Kommentar: Resultaten är hämtade från e-panelen 2006. Folkpartiets och socialdemokraternas snittbetyg på ogillar-gillarskalan har beräknats för varje dag under valrörelsen mellan den 14 augusti och 17 september. Prediktionslinjer har tagits fram med hjälp av en lowessfunktion med låg bandbredd (0,15). Analysen bygger på sammanlagt mer än 10 000 poängsättningar av de båda partierna under perioden. Paneldeltagarna har kategoriserats i tre grupper efter deras självuppskattade positioner på en elvagradig vänster-högerskala: 0/4=vänster, 5=mitten och 6/10=höger.

Sympatipoängen för fp var klart lägre efter dataintrångsskandalen än före. Samtidigt finns det en hel del oförklarad variation i fp-sympatierna före dataintrångsskandalen: Intressant nog är folkpartiets kräftgång bland vänsterväljarna synlig flera dagar innan dataintrångsskandalen gjordes känd (!) och dessutom tycks partiet ha haft en kraftig uppgång bland mittenväljarna under perioden 22-27 augusti som vi

inte har någon beredskap att förklara i det här sammanhanget. Det tycks röra sig en hel del i väljaropinionen under valrörelserna alldeles oavsett skandaler. Gemensamt för alla grupper av väljare är att folkpartiet tycks ha förbättrat sin ställning i väljarkåren under de sista två dygnen före valet. Snittbetyget för folkpartiet den 17 september ligger faktiskt mycket nära det snittbetyg som paneldeltagarna gav fp en månad tidigare.

Figur 4.4 Utvecklingen av folkpartiets opinionsstöd under perioden 17augusti - 16 september 2006 (procent)

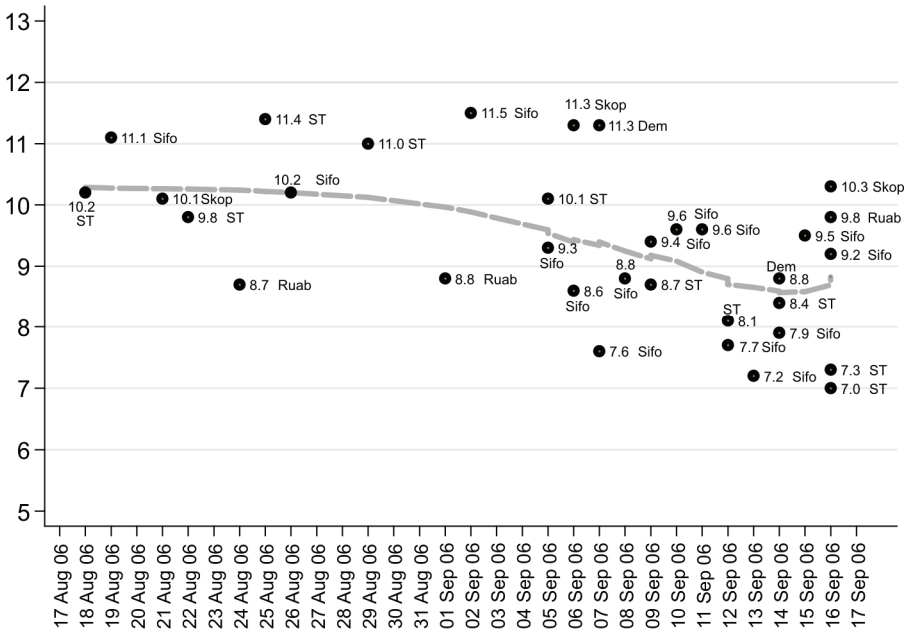

Kommentar: Diagrammet är en bearbetning av opinionsinstitutet Temos sammanställning av i dagspressen publicerade väljarbarometrar för perioden 1 oktober 2002 till 16 september 2006. Underlaget bygger på mätningar från fem olika institut, Synovate Temo (ST), Sifo, Skop, Ruab och Demoskop (Dem). Lokala viktade glidande medelvärden har beräknats för att beskriva den genomsnittliga opinionsutvecklingen för partiet.

Sympatier och antipatier i all ära – på valdagen är det röster som räknas. Vad alla vill veta är om och i vilken utsträckning folkpartiets och socialdemokraternas valresultat påverkades av dataintrångsskandalen? Hur hade valet gått om skandalen inte ägt rum? Vi kommer här att

göra en mer detaljerad analys av valspurten än vad vi gjorde i kapitel 2.

En närmare analys av opinionsinstitutens mätningar under valrörelsen visar att folkpartiets opinionsstöd i mätningarna visserligen påverkades negativt av nyheten om dataintrångsskandalen (se figur 4.4). Men det handlar inte om några stora effekter. Under valrörelsens inledning – perioden 10 augusti-3 september – var skattningarna för folkpartiets opinionsstöd i snitt 10,3 procent i opinionsmätningarna. Efter den 3 september var genomsnittsstödet lägre, 8,9 procent. Folkpartiets opinionstapp till följd av dataintrångsskandalen skulle i så fall vara -1,4 procentenheter.

Effekterna av dataintrångsskandalen avläses bäst i kolumn c) i tabell 4.12. Resultaten från e-panelen visar att socialdemokraterna inte tappade röster mellan vecka 35 (då skandalen ännu inte var känd) och valdagen den 17 september (±0 procentenheter). Motsvarande förändring för folkpartiet är en dryg procentenhet nedåt (-1,2 procentenheter). Det skulle i så fall vara storleksordningen på den direkta kortsiktiga effekten av dataintrångsskandalen. Under veckorna efter skandalen är de aggregerade förändringarna av partiernas röststöd överlag relativt små i vår kampanjpanel. Här är istället helt andra partier inblandade i de största förskjutningarna. Miljöpartiet och centerpartiet går bra under de två sista veckorna medan sverigedemokraterna går tillbaka.

Med valundersökningsmaterialet har vi möjlighet att dela upp förvalsintervjuerna i två delar: de som intervjuades före söndagen den 3 september och de som intervjuades efter den 3 september. Vi kan sedan göra om spurtanalysen från kapitel 2 för var och en av grupperna.

För socialdemokraternas del är det tydligt att man förlorade väljare. Bland de som uppgav socialdemokraterna som bästa parti förlorade man -3,6 procentenheter. Motsvarande tapp bland väljare som uppgav att de tänkte rösta på socialdemokraterna (röstningsintention) är -2,2 procentenheter. Problemet är att dessa förluster inte nödvändigtvis går att koppla till dataintrångsskandalen. För det första vet vi från kapitel 2 att socialdemokraterna tenderar att göra dåliga spurter och har gjort så i alla val från vilka vi har jämförbara data. För det andra visar resultaten att socialdemokraterna fortsatte att göra svåra förluster fram till valet även i den grupp som intervjuades *efter* den 3 september (bästa parti: -4,3; röstningsintention: -2,9 procentenheter).

Tabell 4.12 Partiernas valspurt bland e-panelens deltagare. Förändringar av partiernas röststöd från olika tidpunkter fram till valet (procentenheter)

	a Förändring sommaren → valdagen	b Förändring v34 → valdagen	c Förändring v35 → valdagen	Dataintrångsskandalen 3 september ↓ d Förändring v36 → valdagen	e Förändring v37 → valdagen
vänsterpartiet	+0,5	+0,6	+0,4	+0,1	+0,2
socialdemokraterna	-0,5	+0,2	±0,0	-0,1	-0,1
miljöpartiet	+0,8	+0,4	+0,7	+0,9	+0,6
centerpartiet	+1,1	+0,6	+1,1	+1,4	+0,6
folkpartiet	-1,5	-2,2	-1,2	+0,1	-0,2
kristdemokraterna	+0,1	+0,2	-0,2	-0,1	±0,0
moderaterna	-0,2	+0,7	+1,0	-0,1	±0,0
sverigedemokraterna	-0,4	-0,2	-0,3	-0,6	-0,5
övriga partier	+0,1	-0,3	-1,5	-1,6	-0,7
antal svarande	3 051	1 817	1 979	2 018	1 650
andel vet ej vid respektive tillfälle	6,5	7,9	6,8	5,5	4,0
aggregerad förändring	5,2	5,4	6,4	5,0	2,9

Kommentar: Resultaten är hämtade från e-panelen 2006. Frågan om röstningsintention ställdes i slutet av alla webbenkäter som skickades ut. E-paneldeltagarnas röstningsintention från respektive tidpunkt har jämförts med uppgifter om deltagarnas slutgiltiga val av parti. Personer som svarat att de redan har röstat (förtidsröstning från och med 30 augusti 2006) har tilldelats sitt partival som röstningsintention. Vet-ej svar har förts utanför procentbasen. Aggregerade förändringar är summan av partiernas spurtvinster och spurtförluster. Dataintrångsskandalen avslöjades sent på kvällen söndagen den 3 september.

För folkpartiet är väljarförlusterna i gruppen som intervjuades före 3 september i samma storleksordning som för socialdemokraterna. De två sista veckorna av valrörelsen kan ha kostat folkpartiet som mest -3,0 procentenheter (i analysen med bästa parti) och som minst -1,8 procentenheter (i analysen med röstningsintention). Bland de respondenter som fortfarande – trots dataintrångsskandalen – uppgav fp som sitt bästa parti eller röstningsintention efter den 3 september är förändringarna i närheten av noll (-0,6 respektive +0,2 pe).

Tolkningen av resultaten från valundersökningarna är att de väljare som potentiellt kan ha lämnat fp på grund av skandalen i så fall gjorde det i samma stund skandalen blev känd. För socialdemokraterna fortsatte dock förlusterna ända in till valdagen.

Sammanfattningsvis understryker resultaten från valundersökningarna att båda partierna hade en negativ trend även innan dataintrångsskan-

dalen blev känd. Både s och fp skulle under alla omständigheter ha gjort ett klart sämre valresultat i 2006 års val än 2002.

De mest tillförlitliga skattningarna av folkpartiets förluster till följd av dataintrånget – de som bygger på uppgifter om röstningsintention – landar någonstans mellan e-panelens -1,2 procentenheter och valundersökningarnas -1,8 procentenheter. Motsvarande förluster för s är mellan ±0,0 och -2,2 procentenheter. I så fall måste man köpa antagandet att alla väljarförluster efter tredje september berodde på dataintrångsskandalen. Fp kan möjligen ha tappat något fler röster än s gjorde under de sista veckorna men nu talar vi om tiondelar. Den balanserade slutsatsen blir att båda partier förlorade lika mycket och därför fick dataintrånget mycket begränsade effekter, om några, på den aggregerade valutgången. Alliansen hade vunnit valet och socialdemokraterna förlorat även om dataintrångsskandalen inte ägt rum.

En bra valrörelse?

Dataintrångsskandalen till trots blev väljarnas möte med partierna i samband med 2006 års val övervägande positivt. Sympatierna för partierna ökade överlag, ett flertal väljare ansåg att de blivit mer positiva till de olika partierna under valrörelsen. Valrörelsen upplevdes som ovanligt saklig, intressant och spännande och många återvände därför till valurnorna. Medievalrörelsen var den intensivaste hittills och väljarnas exponering för valprogram och utfrågningar ledde till ökat intresse och ökade politiska kunskaper.

Introduktionen av partitest i full skala kan enligt våra analyser ha satt betydligt större spår i väljarnas röstningsbeteende än till och med storskandalen om folkpartiets dataintrång i SAPnet. De blygsamma effekterna av den händelse som dominerade mediebevakningen under det intensiva slutskedet av valrörelsen är på sätt och vis ett uppmuntrande resultat. Tvärtom mot vad alla förståsigpåare var övertygade om när händelsen inträffade lät sig väljarna inte påverkas nämnvärt.

Kapitel 5
Partiledarna som dragplåster eller sänken

Det mest kända exemplet vi har i modern svensk politik på en partiledare som fungerade som ett framgångsrikt dragplåster för sitt parti är Bengt Westerberg. I hans första val som partiledare – det var 1985 – drog hans personliga popularitet så mycket röster till folkpartiet att han fick en effekt uppkallad efter sig – westerbergeffekten.

Utmärkelsen var dock mest medial. I valundersökningens resultat var effekten mindre påtaglig. Enligt en analys byggd på valundersökningsdata plussade westerbergeffekten på folkpartiets valresultat 1985 med cirka tre procentenheter (Gilljam 1987). Möjligen är den uppskattningen av effekten nära ett maxestimat. Men oavsett det – med tanke på att folkpartiet fick ett totalt röststöd på 14,2 procent 1985 är extra tre procentenheter, eller något mindre, inte ett obetydligt eller oväsentligt tillskott. Bengt Westerberg är värd sin effekt.

De flesta andra svenska partiledare som vi mätt popularitetsmässigt sedan 1979 har inte varit lika lyckosamma som dragplåster och några av dem har till och med snarast varit sänken för sina partier. Det vill säga att deras svaga uppskattning kan ha kostat det egna partiet röster. Göran Persson och valet 1998 skulle kunna vara ett exempel. Han var ny partiledare och statsminister med mycket låga popularitetssiffror. Socialdemokratiska partiet gjorde ett mycket dåligt val – det näst sämsta sedan Sverige blev en demokrati 1921. Valundersökningens analyser tyder på att Perssons personliga impopularitet kan ha bidragit något till partiets stora förlust (Holmberg 2000).

Men ånyo, vi talar inte om någon stor effekt. Det generella resultatet från valundersökningarnas hittillsvarande analyser av partiledareffekter på partivalet i Sverige är att de i de flesta fall är begränsade

(Curtice & Holmberg 2005; Holmberg & Oscarsson 2004). Det finns några exempel på dragplåster respektive sänken, men i de allra flesta fall spelar partiledarens personliga popularitet en mycket begränsad roll för svenska väljares röstningsbeslut. Svenskar är fortfarande och i första hand åsiktsröstare, klassröstare och vaneröstare men ännu inte ledarröstare (en dansk jämförelse finns i Andersen & Borre 2007).

Frågan är om detta ändrades i 2006 års val. Vi har en nästan pseudoexperimentell situation med en klart impopulär sittande statsminister som ställs mot en ny mycket populär utmanare (Hernborn, Holmberg & Näsman 2006; Holmberg 2007). Och resultatet blir en rekordförlust för den regerande statsministern och en rekordframgång för utmanaren. Om vi skall finna effekter av partiledares personliga popularitet bör vi finna dem 2006. En analys av partiledareffekter på röstningen 2006 är alltså extra spännande. Förutsättningarna för att finna påtagliga effekter är bättre än vid något tidigare tillfälle sedan vi började mäta partiledarpopularitet i valet 1979 (Holmberg 1981).[1]

Partiledarpopularitet 1979-2006

Vi börjar analysen genom att se hur populära svenska partiledare har varit sedan första mätningen 1979 (se figur 5.1). Två mätserier redovisas – en som visar hur uppskattade partiledarna har varit bland samtliga svarspersoner och en annan som visar hur populära de varit bland det egna partiets väljare. Resultaten bygger på en intervjufråga där de svarande – på en popularitetsskala mellan -5 till +5 – får ange hur mycket de gillar eller ogillar de olika partiledarna. De redovisade siffrorna i figuren är medeltal som kan variera mellan -50 (max ogillar) och +50 (max gillar). Vi har multiplicerat resultaten med tio för att slippa decimaler.

Svenska partiledare är välkända och de flesta svarspersoner är villiga att uttrycka sin sympati eller antipati för dem. I genomsnitt besvarade 91 procent sympatifrågan för var och en av partiledarna. En ny partiledare som Göran Hägglund (c) är något mindre välkänd (84 procent satte sympatipoäng) jämfört med ärrade veteraner som Göran

[1] Många av analyserna och skrivningarna i det kommande är uppföljningar av de analyser som gjordes i Holmberg 2000: 157-190.

Figur 5.1 Partiledarpopularitet 1979-2006 (medeltal)

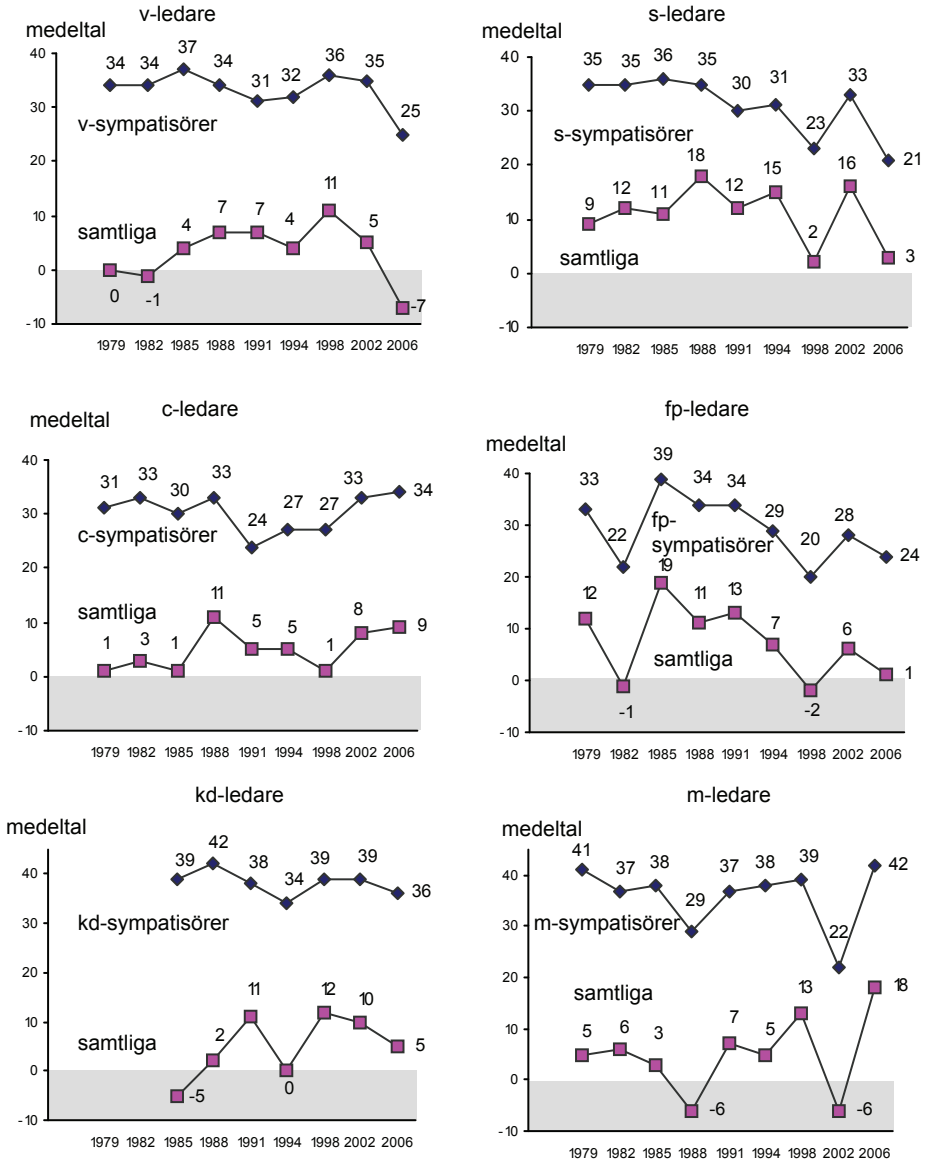

Kommentar: Partiledarnas popularitet har mätts på en elvagradig ogillar-gillarskala mellan –5 och +5. Medeltalen för samtliga svarspersoner respektive för det egna partiets sympatisörer har multiplicerats med 10 för att få en skala mellan –50 och +50. Alf Svensson ingick inte i

1979, 1982 och 1988 års undersökningar och miljöpartiets språkrör ingick inte i 1982, 1985 och 1988 års undersökningar. Siffrorna för Alf Svensson och Birger Schlaug 1988 är hämtade från 1988 års SOM-undersökning och har justerats med hänsyn till skillnaden i resultaten mellan valundersökningen och SOM-undersökningen för övriga partiledare. Resultaten för 1979 – 1994 har sammanställts av Mikael Gilljam i Gilljam och Holmberg 1995:80. Data för 1998, 2002 och 2006 har i eftervalsdelen justerats för att bli jämförbara med data från förvalsstudien och med de tidigare undersökningarna. Resultaten för Birger Schlaug 1988, 1994, 1998 och för Margareta Gisselberg 1991 bland mp-sympatisörer respektive bland samtliga är: 1988 +20/±0; 1991 +16/-2; 1994 +25/+4; 1998 +26/-3. Resultaten för Peter Eriksson och Maria Wetterstrand är 2002 och 2006 bland mp-sympatisörer respektive bland samtliga: +23/-2 och +27/-0 respektive +22/-2 och +29/+3. Resultaten för Ian Wachtmeister 1991 bland nyd-sympatisörer och bland samtliga var +33/-6. Motsvarande siffror för Bert Karlsson 1991 och för Viviann Franzén 1994 är +17/-17 respektive +17/-21.

Partiledarna har varit: för v Lars Werner 1979 – 1991, Gudrun Schyman 1994 – 2002, Lars Ohly 2006; för s Olof Palme 1979 – 1985, Ingvar Carlsson 1988 – 1994, Göran Persson 1998 – 2006; för c Thorbjörn Fälldin 1979 – 1985, Olof Johansson 1988 – 1994, Lennart Daléus 1998, Maud Olofsson 2002 – 2006; för fp Ola Ullsten 1979 – 1982, Bengt Westerberg 1985 – 1994, Lars Leijonborg 1998 – 2006; för kd Alf Svensson 1985 – 2002, Göran Hägglund 2006; för m Gösta Bohman 1979, Ulf Adelsohn 1982 – 1985, Carl Bildt 1988 – 1998, Bo Lundgren 2002, Fredrik Reinfeldt 2006.

Persson och Lars Leijonborg (98 respektive 95 procent svar).[2] Även nye partiledaren Fredrik Reinfeldt var dock välkänd i sitt första val (95 procent svar).[3]

Bengt Westerberg (fp) 1985 behåller rekordet som mest uppskattade partiledare bland samtliga svarspersoner. Hans resultat på +19 på vår skala mellan -50 till +50 är något bättre än Ingvar Carlssons (s) +18 i valet 1988, strax efter mordet på Olof Palme (s), och Fredrik Reinfeldts (m) +18 i valet 2006. Främst Westerberg men också Carlsson tappade i popularitet i senare val. Det är inte lätt att starta på rekordnivå.

Bottenrekordet i uppskattning bland samtliga svarande slår Lars Ohly (v) i valet 2006 (-7).[4] Tidigare bottennoteringar är Bildts (m) från

[2] Partiledare är klart mer välkända än andra ledande politiker. I valundersökningarna frågar vi i ett kunskapstest om partiitillhörigheten hos ett antal namngivna politiker. Andel rätt svar blev följande 2006: Bosse Ringholm (s) 84 procent rätt, Jan Eliasson (s) 67 procent, Carin Jämtin (s) 54 procent, Karin Pilsäter (fp) 36 procent, Inger Davidsson (kd) 26 procent, Yvonne Ruwaida (mp) 25 procent, Gunilla Carlsson (m) (23) procent, Alice Åström (v) 12 procent och Fredrik Federley (c) 6 procent. Tidigare års resultat tillbaka till 1985 återfinns i Holmberg och Oscarsson 2004:203.

[3] Gudrun Schyman fick 95 procent svar, alltså fortfarande välkänd medan junilistans Nils Lundgren enbart fick 63 procent svar. För Peter Eriksson blev andelen svar 82 procent, för Maria Wetterstrand 87 procent, för Lars Ohly 91 procent och för Maud Olofsson 94 procent.

[4] Räknar vi också med ny demokrati innehas bottenrekordet av Bert Karlsson (nyd) 1991 med -17 och Viviann Franzén (nyd) 1994 med -21.

hans första val 1988 (-6) och Lundgrens (m) från hans första och enda val 2002 (-6). Bildt förbättrade senare sina popularitetssiffror mycket påtagligt. Lundgren fick aldrig chansen. Han avsattes.

Göran Perssons (s) popularitetsresultat 2006 bland samtliga är +3. Det näst sämsta en s-ledare uppnått sedan mätningarna började 1979. Endast Göran Persson i valet 1998 uppvisar ett ännu svagare resultat (+2). Däremellan i valet 2002 har Persson en mycket högre popularitetssiffra (+16); en av de bästa som någon partiledare någonsin uppnått (fjärde plats efter Westerberg, Carlsson och Reinfeldt). Göran Persson startade svagt, kom igen starkt för att sedan falla tungt i spurten.

Klart mest populära bland egna väljare har tre partiledare varit – Alf Svensson (kd) 1988, Gösta Bohman (m) 1979 och Fredrik Reinfeldt (m) 2006. De har alla uppnått popularitetssiffror något över +40 bland det egna partiets väljare. I Svenssons fall sjönk populariteten senare när partiet blev större. Bohman och Reinfeldt har bara mätts en gång vardera. Två andra partiledare som har varit uppe och nästan tangerat +40-nivån är Bengt Westerberg (fp) 1985 och Carl Bildt (m) 1998. I båda fallen nådde de +39.

Minst uppskattning bland egna väljare har följande kvartett haft – Lars Leijonborg (fp) 1998 +20, Göran Persson (s) 2006 +21, Ola Ullsten (fp) 1982 +22 och Bo Lundgren (m) +22. Andra exempel på partiledare med svag uppskattning bland de egna är Olof Johansson (c) 1991 med +24 och Lars Ohly (v) 2006 med +25.[5]

Om vi jämför partiledarnas popularitet mellan 2002 och 2006 för att se hur opinionsvindarna har blåst visar det sig att tre ledare uppvisar en förstärkt personlig popularitet, antingen jämfört med sig själva eller jämfört med en föregångare. De tre är först och främst Fredrik Reinfeldt (m), men också Maud Olofsson (c) och Maria Wetterstrand (mp). Övriga fem partiledare har försvagade popularitetssiffror. Främst gäller det Göran Persson (s) och Lars Ohly (v). Leijonborg (fp),

[5] Inkluderar vi också ny demokrati och mp:s språkrör hittar vi några ännu svagare resultat. Sämst resultat av alla uppvisar Margareta Gisselberg (mp) 1991 med en popularitet på endast +16 bland mp-väljare. Birger Schlaug (mp) hade som sämst +20 1988. I valet 2006 har Peter Eriksson (mp) +22. Wetterstrand (mp) har +29. Bert Karlsson (nyd) 1991 och Viviann Franzén (nyd) 1994 uppvisar båda popularitetsmedeltal på +17 bland nyd-väljare.

Hägglund (kd) och Eriksson (mp) tappade också i uppskattning, men klart mindre.[6]

Endast ett av periodens tre partiledarbyten innebar att en mer populär partiledare efterträdde en mindre populär (Reinfeldt i stället för Lundgren i moderaterna). I övriga två fall byttes en mer populär partiledare ut mot en mindre populär (Hägglund i stället för Svensson i kristdemokraterna och Ohly i stället för Schyman i vänsterpartiet). I samtliga dessa tre fall har partiledarbytet ett klart samband med valresultatet 2006. Moderaterna som bytte till en mer populär partiledare går framåt i valet medan kristdemokraterna och vänsterpartiet som bytte till mindre populära ledare tappar röster. Ett illustrativt exempel på partiledareffekter om man tror att valresultat bestäms av partiledarbyten.

Partiledarnas starka och svaga sidor

Innan vi ser närmare på de eventuella partiledareffekterna i valet 2006 måste vi dock något mer problematisera våra popularitetsmätningar. Frågan är vad det är vi mäter när vi ber människor placera ut olika partiledare på en ogillar-gillarskala. Man kan ju gilla eller ogilla någon av många olika skäl. Det opreciserade i intervjufrågan är både en styrka och en svaghet. En styrka eftersom ogillar-gillarskalan kan appliceras på många olika företeelser (t ex också på partierna) och människor har lätt för att svara. Svagheten uppstår ur styrkan. Just därför att intervjufrågan är så bred blir tolkningsmöjligheterna också många.

Ett sätt att snäva in tolkningarna är att se vad det är för andra egenskaper hos partiledarna som bland svarspersonerna kopplas till ett gillande respektive ogillande. Eller annorlunda uttryckt – vilka olika egenskaper hos ledarna är det som gör dem uppskattade respektive

[6] En ytterligare partiledare som tappat klart i personlig popularitet är Gudrun Schyman. Hennes popularitet bland samtliga svarspersoner var +5 när hon var partiledare för vänsterpartiet 2002. I valet 2006 när hon var ledare för feministiskt initiativ sjunker hennes popularitet till -9. Ett bra exempel på betydelsen av partiet för en ledares uppskattning. Feministiskt initiativ var ett mycket impopulärt parti 2006 med en popularitetssiffra på -21 bland hela svenska folket. Bland de få fi-väljarna var Schyman dock mer populär med en genomsnittlig uppskattningssiffra på +33. Junilistans Nils Lundgren 2006 hade popularitetspoängen -9 bland alla svarande och +13 bland jl-väljare. Junilistan hade uppskattningsresultatet -16 bland samtliga svarspersoner, alltså även det ett mycket impopulärt parti 2006 (se vidare Holmberg 2007). Det bör observeras att både Schyman och Lundgren i valet 2006, trots låga personliga popularitetssiffror, genomsnittligt sett var klart mer populära än sina impopulära partier.

mindre uppskattade? Vad är det för egenskaper som gör en partiledare populär?

Forskningen på området brukar fokusera på begreppet *image*. Det är människors perceptioner av vad som karaktäriserar en ledare som är det centrala, inte ledarnas "objektiva" egenskaper. Fyra olika egenskapsdimensioner brukar urskiljas (Miller & Shanks 1996) – *kompetens* (t ex kunnighet), *effektivitet* (ledarförmåga, få saker gjorda), *integritet* (pålitlig, hederlig) och *empati* (veta hur vanligt folk tänker, bry sig om).

Bland alla dessa olika egenskaper visar både svensk och amerikansk forskning att det främst är egenskaper som har att göra med effektivitet och integritet som är kopplade till ledares grad av popularitet. Uppfattad kompetens och empati uppvisar svagare samband. Peter Esaiasson har utifrån svenska data visat att egenskaper som inspirationsförmåga och pålitlighet har ett speciellt starkt samband med partiledarnas popularitet (Esaiasson 1993, 1994; Holmberg 2000). Uppfattad kompetens (kunnighet) och empati (veta vad folk tänker) är, för att låna ett uttryck från Peter Esaiasson, egenskaper som betalar sig sämre för partiledarna. Med Esaiassons ord: väljarna uppskattar politiker "som uppfattas kunna motivera och inte bara förvalta", "som uppfattas stå för någon form av stabilitet" (Esaiasson 1993:38-39; Ohr & Oscarsson 2003).

När vi nu tar del av hur svenska väljare bedömer Göran Perssons och Fredrik Reinfeldts olika egenskaper 2006 skall vi alltså komma ihåg att det betalar sig popularitetsmässigt bäst att uppfattas som pålitlig och inspirerande. Om väljarna tycker man är kunnig eller vet vad folk tycker och tänker är inte lika centralt. I mätningen ingår sju olika egenskaper, förutom de fyra nämnda (pålitlig, inspirerande, kunnig, vet hur vanligt folk tycker och tänker) också sympatisk, talar begripligt och stark ledare.[7]

Intervjufrågan gäller om man tycker att de olika egenskaperna stämmer in mycket eller ganska bra respektive mycket eller ganska dåligt på de två namngivna partiledarna. Göran Persson image var något mer utmejslad för väljarna än nye Fredrik Reinfeldts. Andelen

[7] I valundersökningen 2006 frågade vi enbart om Göran Perssons och Fredrik Reinfeldts egenskaper. Övriga partiledare ingick inte i studien. Image-mätningen 2006 omfattade också två partier – socialdemokraterna och moderaterna (Holmberg och Oscarsson 2004).

vet inte-svar var mycket låg för båda, men dock något lägre för Persson – i hans fall mellan 2 till 5 procent för de olika egenskaperna jämfört med mellan 7 till 14 procent för Reinfeldt. Resultaten redovisas i tabell 5.1. För jämförelsens skull tar vi också med tidigare resultat för Göran Persson och resultat för tidigare s- och m-ledare (Ingvar Carlsson, Carl Bildt och Bo Lundgren). Procentsiffrorna visar andelen svarspersoner som uppger att de olika egenskaperna stämmer mycket eller ganska bra in på de olika partiledarna.

Tabell 5.1 Partiledarimage – andel personer som anser att ett antal egenskaper stämmer bra in på fem olika partiledare 1988 – 2006 (procent)

	Ingvar Carlson		Göran Persson			Carl Bildt			Bo Lundgren	Fredrik Reinfeldt
egenskap	88	91	98	02	06	88	91	98	02	06
pålitlig	70	65	51	70	61	49	62	75	57	78
inspirerande	41	27	23	38	31	30	45	61	23	74
kunnig	94	92	84	93	93	84	91	97	89	94
sympatisk	-	67*	39	59	46	-	44*	52	45	77
vet hur vanl folk tänker	72	59	41	54	49	25	32	32	28	52
talar begripligt	-	-	-	85	83	-	-	-	55	84
stark ledare	-	-	-	88	86	-	-	-	37	90

Kommentar: Intervjufrågan löd: ”På det här kortet finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos partiledare och partier. Jag skulle vilja att Du talar om hur bra Du tycker att vart och ett av dem stämmer in på… ” I valundersökningarna 1988 och 1991 frågade vi enbart om partiledare, inte partier. Svarsalternativen är: stämmer mycket bra, stämmer ganska bra, stämmer ganska dåligt, stämmer mycket dåligt. Resultaten anger personer som svarade stämmer mycket eller ganska bra. Svarspersoner som ej besvarat frågorna (=oftast färre än 5 procent) ingår inte i procentbasen. Ett *) indikerar att resultatet hämtats från en SOM-undersökning. Övriga resultat kommer från valundersökningarnas förvalsstudier respektive valår.

Fredrik Reinfeldts image är starkare än Göran Perssons på varje punkt. Det är fler människor som uppfattar Reinfeldt som pålitlig, inspirerande, kunnig, sympatisk, vet hur vanligt folk tänker, talar begripligt och som en stark ledare. För flera av egenskaperna är skillnaderna i hur folk uppfattar Reinfeldt och Persson dock inte särskilt stora. De uppfattas i huvudsak som lika kunniga, lika begripliga talare,

lika starka ledare och lika (lite) ”folkliga”. Men när det gäller att vara inspirerande och sympatisk, och delvis också pålitlig, är skillnaderna större. Reinfeldts image är på dessa områden klart mer positiv än Perssons. Och det är just dessa egenskaper som är starkast kopplade till en politikers grad av popularitet.[8] Reinfeldt vinner mest över Persson där det betyder mest.

Göran Perssons image 2006 är svagare på varje punkt jämfört med framgångsvalet 2002. Försvagningen är mest påtaglig där det skadar mest, det vill säga när det gäller egenskaperna sympatisk, pålitlig och inspirerande. Jämfört med 1998 är dock resultaten något bättre överlag 2006. Göran Persson slutade något lite bättre än han började.

Stark partikoppling

En mycket tydlig egenskapen alla partiledare har i väljarnas ögon är att de är ledare för respektive parti. Över 90 procent av röstberättigade personer i Sverige brukar känna till partiledarna; ibland något lägre siffror när de ställer upp i sina första val (Holmberg 2007). Partiledare är kändisar. Och deras popularitet är mycket starkt kopplad till det egna partiets. Människor som tycker om ett parti tenderar också att tycka om partiledaren medan människor som ogillar ett parti oftast också ogillar partiledaren. Genomsnittssambandet bland väljarna mellan vad man tycker om ledaren och partiet är .77 (r) i valundersökningen 2006. Så starkt har sambandet i huvudsak varit hela tiden sedan vi började popularitetsmätningarna 1979. Det nära äktenskapet mellan parti och partiledare förblir nära.[9] De svenska resultaten är heller inte internationellt unika. I de flesta länder vi har data ifrån håller sig sambandet mellan parti- och partiledaruppskattning kring .70-.75. Ett land där kopplingen dock är svagare är USA, även om sam-

[8] Korrelationerna mellan Perssons/Reinfeldts popularitet och väljarnas bedömning av vilka egenskaper de har ser följande ut 2006: Pålitlig .63/.56; inspirerande .58/.51; kunnig .44/.36; sympatisk .62/.55; vet hur folk tänker .41/.46; talar begripligt .37/.35; stark ledare .35/.30. Perssons korrelationer är oftast något högre än Reinfeldts, men i båda fallen är sambanden mellan popularitet och image starkast när det gäller egenskaperna pålitlig, sympatisk och inspirerande.

[9] Genomsnittskorrelationen mellan parti och ledares uppskattning har för de fem gamla partierna sett ut som följer: 1979 .76; 1982 .75, 1985 .76, 1988 .75, 1991 .72, 1994 .73, 1998 .70, 2002 .74, 2006 .77. En viss försvagning i sambandet under åren 1991-1998 har återställts under de senaste två valen.

bandet också där är klart positivt (kring .50). I västerländska demokratier förknippas uppenbarligen parti och partiledare mycket starkt med varandra.

Den dominerande partnern i relationen är partiet. Ledare kommer och går medan partierna oftast består. Människors uppskattning av partierna färgar av sig på partiledarna. En avslöjande indikation på detta är att panelkorrelationen över tid när det gäller ledares popularitet påverkas mycket lite om ett parti byter ledare. Genomsnittskorrelationen i valundersökningens panel 2002-2006 för hur populär en och samma partiledare är med fyra års mellanrum är .49. Motsvarande korrelation för de tre partiledare som byttes ut under perioden är densamma (.50). Konkret uttryckt betyder det exempelvis att människor som gillar respektive ogillar Bo Lundgren 2002 har en stark tendens att också gilla respektive ogilla Fredrik Reinfeldt 2006 (korrelationen är .46). Nivån är annorlunda – det vill säga att Reinfeldt är mer populär – men mönstret detsamma.[10]

Den bakomliggande faktorn som strukturerar överföringen av ledaruppskattningen är väljarnas partisympatier.[11] Människor har en stark tendens att uppskatta ledare för det egna partiet och ogilla ledare för motståndarpartier. Och denna tendens är till en stor del oberoende av vilka de aktuella partiledarna är. För att omskriva en gammal engelsk devis – *rätt eller fel, min partiledare*.

Ett bra sätt att illustrera hur nära kopplade parti och partiledare är popularitetsmässigt är att studera sambandet efter det att vi har tagit hänsyn till den i Sverige så centrala vänster-högerdimensionen. Den viktigaste faktorn bakom svenska väljares partisympatier är var man står någonstans på vänster-högerskalan. Och det visar sig att vänster-högerplaceringen också mycket påtagligt strukturerar vad väljarna tycker om partiledarna. Resultaten i figur 5.2 visar hur två partier och deras ledare uppskattades 2006 av väljare med olika ideologisk inriktning. Partierna är socialdemokraterna och moderaterna. Partiledarna är Göran Persson och Fredrik Reinfeldt.

[10] Se Holmberg 2000:167-168 för tidigare analyser av detta slags panelsamband.

[11] Den genomsnittliga panelkorrelationen för hur uppskattad var och en av sju riksdagspartier är över perioden 2002-2006 är .62; alltså ett stabilare samband än för partiledarna (snitt .49). Och så bör det se ut om partierna är den dominerande partnern i relationen.

Figur 5.2 Perssons och socialdemokratiska partiets respektive Reinfeldts och moderata partiets popularitet bland personer med olika positioner på vänster-högerskalan 2006 (medeltal)

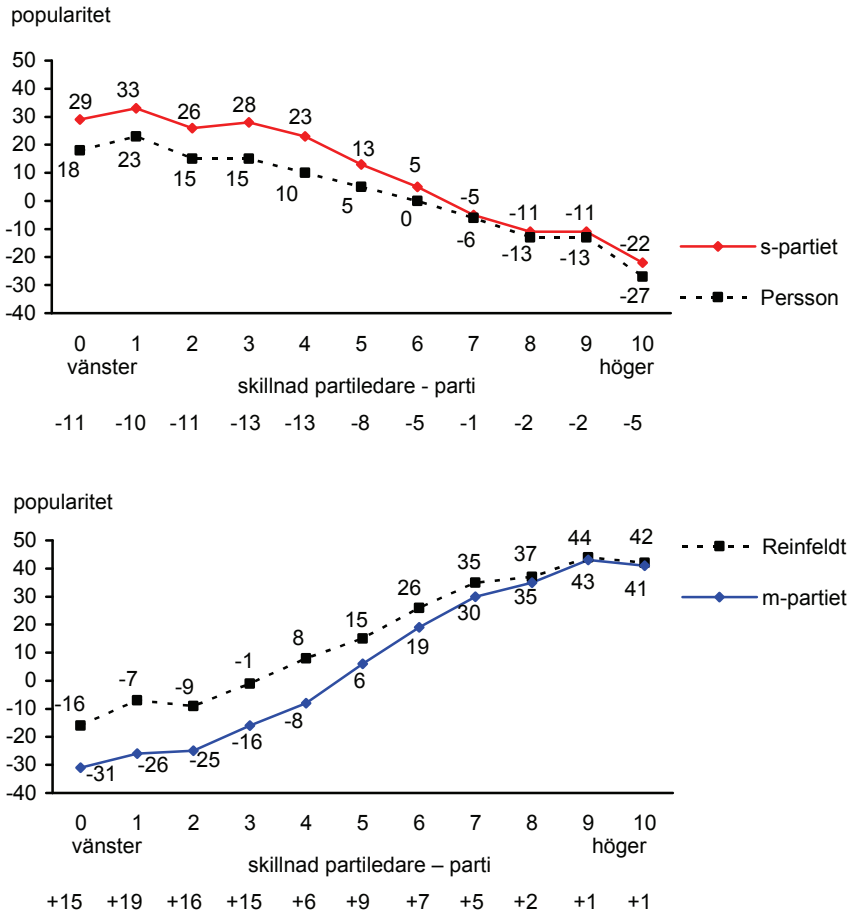

Kommentar: Popularitetsskalan kan variera mellan -50 (ogillar) till +50 (gillar). Den subjektiva vänster-högerpskalan har elva värden mellan 0 (långt till vänster) och 10 (långt till höger). Samtliga svarspersoner ingår i analysen. Resultaten kommer från 2006 års valundersökning.

Överensstämmelsen är slående i båda fallen. I fallet socialdemokraterna och Persson är båda mest populära ute till vänster och uppvisar sedan en sjunkande uppskattning vartefter väljarna blir mer och mer högerorienterade. Motsvarande kurvor för moderaterna och Reinfeldt

är likartade fast omvända. Här är uppskattningen störst till höger för att sedan avta vartefter väljarna blir alltmer vänsterinriktade. En tydlig skillnad mellan de båda fallen är dock att Persson är mindre populär än sitt parti oavsett vilken ideologisk åsikt som väljarna har medan Reinfeldt tvärtom över hela fältet är mer uppskattad än sitt parti.

Speciellt synlig är denna skillnad bland väljare till vänster om mitten. Bland dem är skillnaden mellan Perssons och socialdemokraternas popularitet respektive mellan Reinfeldts och moderaternas som störst. Bland väljare till höger gör man mindre skillnad mellan partierna och ledarna.

Det är alltså främst till vänster som Persson relativt partiet är svagast popularitetsmässigt. På högerkanten är skillnaden klart mindre. Där ogillar man Persson och partiet ungefär lika mycket. För Reinfeldt gäller det omvända. Han är relativt sitt parti starkast till vänster medan han till höger är ungefär lika uppskattad som moderata partiet.

Ur röstvinnarsynpunkt har både Persson och Reinfeldt bekymmer med resultaten. Den impopuläre Persson är relativt partiet svagast bland socialdemokraternas potentiella väljare till vänster. Hans svaghet där kan riskera tappade röster. Han kan bli ett sänke. Perssons ännu större impopularitet bland väljare till höger gör mindre. Där finns nästan inga potentiella s-väljare ändå.[12]

Den populäre Reinfeldt är klart mer uppskattad än sitt parti till vänster där hans popularitet inte gör mycket nytta eftersom moderaterna har mycket få potentiella väljare till vänster om mitten. Till höger där moderaterna har den övervägande delen av sina väljare är Reinfeldt och partiet ungefär lika uppskattade. Möjligheten för Reinfeldt att kunna tjänstgöra som ett dragplåster blir begränsade.[13]

I Perssons fall visar resultaten att han relativt sitt parti är impopulär bland fel väljare. Han riskerar att bli ett sänke. I Reinfeldts fall är han också relativt sitt parti populär bland fel väljare. Hans möjligheter att vara ett framgångsrikt dragplåster minskar.

[12] Resultaten har sett liknande ut i tidigare val för Persson, se Holmberg 2000:170.

[13] Gudrun Schyman hade ett liknade läge som Reinfeldt, fast ideologiskt omvänt. Hon var relativt vänsterpartiet klart mer populär än partiet på högerkanten där vänsterpartiet inte har några väljare. Till vänster där vänsterpartiets väljare finns var Schyman snarare mindre populär än sitt parti. Effekten blev att hon inte i valundersökningarna kan visas ha varit något större dragplåster för vänsterpartiet (Holmberg 2000:169).

Potentiella dragplåster och sänken

Om en partiledare skall dra röster på sin personliga popularitet bör hon eller han inte vara mindre uppskattad än sitt parti. Helst bör partiledaren naturligtvis vara mer gillad än partiet. Tack vare att vi i valundersökningarna mäter partiledarnas och partiernas uppskattning på samma elvagradiga skala kan vi studera partiledarnas popularitet under kontroll för partiuppskattningen.

Resultaten i tabell 5.2 visar i vilken utsträckning som svenska partiledare varit mer populära än sina partier under perioden 1979-2006. Procentsiffrorna anger hur stor andel av partiernas egna sympatisörer som ger en högre popularitetspoäng till partiledaren än till partiet på den elvagradiga ogillar-gillarskalan.

Huvudmönstret är att det är en liten minoritet bland väljarna som tycker bättre om partiledaren än partiet – i genomsnitt 16 procent under vår mätperiod som omfattar nio val.[14] Lägst andel uppmättes i valet 2002 med 13 procent och högst andel i valet 2006 med 20 procent. Här har vi ett slags maximumestimat på hur stor andel av väljarna som kan ha rekryterats till partierna på grund av partiledarnas popularitet; ett maxmått på dragplåstereffekten. Det bör understrykas att det är fråga om ett maxestimat. Alla väljare som uppskattar sin partiledare mer än sitt parti behöver självfallet inte ha stött partiet på grund av partiledaren.

Det är klart vanligare att väljare tycker sämre om partiledarna än om partierna. I genomsnitt 45 procent gör det i valet 2006. Dessa väljare röstar på sina partier trots att de är mindre förtjusta i partiledaren än i partiet. Det är inte rimligt att dra slutsatsen att partiledarna varit framgångsrika dragplåster och dragit extraröster här. Väljarna i fråga gillar ju partiledarna sämre än deras partier.

De mest framgångsrika potentiella dragplåstren för sina partier har enligt vår maxmätning varit Maud Olofsson 2006 (35 procent av c-sympatisörerna tycker bättre om henne än om partiet), Carl Bildt 1998 och 1994 (33 procent respektive 28 procent), Alf Svensson 2002 (32

[14] Andelen partisympatisörer som uppskattar sin partiledare mindre än partiet var som följer 2006: v 55 procent, s 57 procent, mp 74 procent för Eriksson och 47 procent för Wetterstrand, snitt 61 procent, c 22 procent, fp 62 procent, kd 39 procent och m 17 procent. Genomsnittet blir 45 procent för sju partier. Dessa partisympatisörer stödjer sina partier trots att de gillar partiledaren mindre än partiet.

procent), Fredrik Reinfeldt 2006 (29 procent) och Bengt Westerberg 1985 (27 procent). Maud Olofsson 2006 toppar listan och den omtalade westerbergeffekten kommer först på sjätteplats.

Tabell 5.2 Andel egna partisympatisörer som uppskattar partiledaren mer än det egna partiet 1979 – 2006 (procent)

parti	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006
vänsterpartiet	15	18	26	22	26	13	19	23	16
socialdemokraterna	11	16	13	14	9	7	6	11	10
centerpartiet	10	20	13	14	6	10	12	21	35
folkpartiet	22	8	27	18	18	17	4	6	8
moderaterna	26	14	18	7	18	28	33	4	29
kristdemokraterna	-	-	7	-	13	18	25	32	11
miljöpartiet	-	-	-	-	3	6	6	11	9
ny demokrati	-	-	-	-	20	8	-	-	-
medeltal fem gamla partier	17	15	19	15	15	15	15	13	20
medeltal sju partier	-	-	-	-	13	14	15	16	17

Kommentar: Resultaten bygger på intervjupersonernas placering av parti respektive partiledare på en ogillar-gillarskala. Procentbasen utgörs av respektive partis sympatisörer vid varje mättillfälle. Mp:s resultat gäller för Gisselberg 1991, för Schlaug 1994 och 1998 och för ett genomsnitt för de två språkrören 2002 och 2006. Nyd:s resultat 1991 gäller för Ian Wachtmeister. För Bert Karlsson blir resultatet 4 procent. Ett ”-” markerar ingen mätning det valåret.

Några partiledare från v, s eller mp platsar inte bland de allra mest framgångsrika potentiella dragplåstren. Lars Werner och Gudrun Schyman är de som kommer närmast med siffror kring 25 procent bland v-sympatisörer som gillar dem mer än vänsterpartiet. Socialdemokratiska partiledare uppvisar väsentligt lägre siffror med Olof Palmes maxestimat på 16 procent från valet 1982 som bästa resultat.

Sämst resultat som potentiella dragplåster uppvisar Lars Leijonborg 1998 och Bo Lundgren 2002. I båda fallen var de endast mer uppskattade än sina partier bland 4 procent av de egna sympatisörerna.[15] I Leijonborgs fall uppvisar han marginellt bättre siffror 2002 (6 procent) och 2006 (8 procent). Någon lejonkung var Leijonborg alltså aldrig enligt valundersökningarnas siffror. Det var han endast i media.

[15] Bert Karlsson (ny demokrati) hade ett lika dåligt resultat bland nyd-sympatisörer 1991 (enbart 4 procent gillade honom mer än partiet). Om vi inkluderar mp:s språkrör hittar vi ett än svagare resultat för Margareta Gisselberg 1991 (3 procent).

Göran Persson uppvisar liksom Leijonborg mycket svaga dragplåstertendenser, dock inte lika svaga. Persson har sämst siffror i valet 1998 då endast 6 procent av s-sympatisörerna uppskattar honom mer än partiet. Motsvarande estimat är något bättre 2002 och 2006, 11 respektive 10 procent; klart under genomsnittet för den potentiella dragplåstereffekten, men dock något bättre än bottenresultatet 1998.

Potentiellt draglåster är dock bara uppsidan i analysen. Det finns även en nedsida. En impopulär partiledare kan fungera som ett potentiellt sänke för sitt parti. Det vill säga att hon eller han kan stöta bort gamla väljare eller avhålla nya väljare från att stödja partiet. En populär partiledare kan hoppas på att vara ett dragplåster. En impopulär partiledare kan hoppas på att slippa fungera som ett sänke.

En metod att mäta de potentiella förluster en partiledares impopularitet kan förorsaka ett parti är att undersöka hur stor andel det är av väljare som sympatiserar med andra partier som uppskattar en partiledare *mindre* än hennes eller hans parti. Personer utanför ett parti som gillar partiledaren mindre än partiet kan potentiellt ha avstått från att stödja partiet på grund av partiledaren. De kan ha stötts bort eller avskräckts av en ogillad partiledare. Vi får ett användbart maxestimat på partiledarnas potential som sänken för sina partier.

Resultaten i tabell 5.3 redovisar dylika maxestimat för partiledarna som potentiella sänken under perioden 1979-2006. Procentbasen är samtliga partiväljare respektive valår. Vi har kompletterat analysen genom att beräkna motsvarande maxestimat bland samtliga partiväljare när det gäller partiledarna som potentiella dragplåster grundat på resultaten i tabell 5.2.

Fredrik Reinfeldt är den svenske partiledare som potentiellt dragit flest väljare till sitt parti. Beräknat med alla partiväljare som procentbas blir Reinfeldts maxeffekt som röstvärvare 9 procentenheter. Andra partiledare som uppnått nästan lika starka siffror är Carl Bildt 1998 och Olof Palme 1982. I båda fallen blir maxestimaten 8 procentenheter. Sämst utväxling som potentiellt dragplåster har enligt detta sätt att räkna följande partiledare haft – Ola Ullsten 1982, Alf Svensson 1985 och Lars Leijonborg 1998. I samtliga dessa fall är maxvinsterna noll

procentenheter.[16] Den genomsnittliga siffran för dragplåstereffekten per parti har hållit sig kring 3 procentenheter sedan valet 1979; år 2006 är snittet också 3 procentenheter.

Tabell 5.3 Potentiella partiledareeffekter – maxvinster/maxförluster för de olika partierna 1979 – 2006 (procentenheter)

parti	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006
v	1/9	1/9	1/7	1/9	1/11	1/18	2/13	3/16	1/21
s	5/21	8/16	6/19	7/12	4/13	4/11	2/30	5/17	3/31
c	2/34	3/29	1/34	2/18	1/31	1/29	1/29	2/20	3/20
fp	2/16	0/28	4/13	2/18	2/21	2/23	0/38	1/30	1/37
m	5/11	3/10	4/14	1/28	4/20	6/15	8/11	1/29	9/8
kd	-	-	0/20	-	1/17	1/17	2/12	3/11	1/15
mp	-	-	-	-	0/35	0/34	0/37	1/20	1/21
nyd	-	-	-	-	1/17	0/19	-	-	-
medeltal fem partier	3/18	3/18	3/17	3/17	2/19	3/19	3/24	2/22	3/23

Kommentar: Procentbasen är samtliga partiväljare. Siffran ovan bråkstrecket för respektive parti och valår visar procentandelen röster ett parti potentiellt vann på sin partiledares popularitet om samtliga sympatisörer med det egna partiet som uppskattade partiledaren mer är partiet stödde partiet på grund av uppskattningen av partiledaren (maxvinst för partiledaren). Siffran under bråkstrecket visar andelen röster ett parti potentiellt förlorar om samtliga väljare som sympatiserar med andra partier och uppskattar det aktuella partiets ledare mindre än partiet och på grund av det inte stödjer partiet (maxförlust för partiledaren). Icke-röstare och blankröstare ingår inte i analysen.

Göran Persson har ett maxestimat på 3 procentenheter vunna röster 2006; något bättre än resultatet 1998 som är 2 procentenheter, men sämre än 2002 då Perssons maxdrar 5 procentenheter.

Men det mest intressant med resultaten i tabell 5.3 är maxestimaten för den potentiella sänkeeffekten. Hur mycket kan impopulära partiledare i teorin ha kostat sina partier? Här är estimaten väsentligt större än när det gäller dragplåstereffekten. Risken att vara ett sänke är stör-

[16] Andra partiledare/språkrör som också maxdragit noll procentenheter är Margareta Gisselberg 1991, Birger Schlaug 1994 och 1998, Bert Karlsson 1991 och Viviann Franzén 1994.

re än chansen att vara ett dragplåster. Maxuppskattningen för partiledarna som potentiella röstbortstötare varierar mellan som minst 7-8 procentenheter (Lars Werner 1985 respektive Fredrik Reinfeldt 2006) till som mest 37-38 procent (Lars Leijonborg 2006 respektive 1998 och Birger Schlaug 1998). Genomsnittet per partiledare har hållit sig strax under 20 procentenheter genom åren med en topp på 24 procentenheter 1998. I valet 2006 blev det potentiella sänkesnittet per partiledare 23 procentenheter med Leijonborg (37 procentenheter) och Persson (31 procentenheter) som sämst och med Reinfeldt (8 procentenheter) och Hägglund (15 procentenheter) som bäst.

Resultaten så långt visar alltså att Göran Persson 2006 potentiellt var mer sänke än dragplåster för socialdemokraterna medan det var tvärtom för Fredrik Reinfeldt. Han var potentiellt mer dragplåster än sänke för moderaterna. Men maxestimat är just maximala uppskattningar. I verkligheten har partiledarna inte varit så avskräckande eller mobiliserande som maxuppskattningarna anger. Men det är svårt att precisera effekterna närmare.

Partiledareffekter på partivalet

Utanför maxestimatens hypotetiska värld blir allt mer komplicerat – både teoretiskt och empiriskt. Det svåraste problemet är hur partifaktorn hanteras. Vi måste ta hänsyn till att människors sympatier för partierna färgar av sig på hur mycket de gillar eller ogillar partiledarna – men hur mycket skall denna partifaktor kontrolleras? Ett annat problem är mätmässigt. Vi har inte tillgång till tillräckligt långa och kontinuerliga panelmätningar för att kunna detaljfölja samspelet över tid mellan uppskattningen för partiledare och partier. Partiledarnas eventuella mer långsiktiga inverkan på hur mycket det egna partiet uppskattas kan vi inte följa särskilt väl. Vi har tillgång till viss paneldata men endast för ett antal tre- respektive fyraårsperioder.

Resultaten i tabell 5.4 illustrerar svårigheterna med att kontrollera partifaktorn mycket konkret. Här har den konstanthållits fullt ut och vi får en möjlighet att undersöka eventuella direkta effekter av partiledarpopulariteten på partivalet 2006. Vi utnyttjar Persson och Reinfeldt som exempel. Procentsiffrorna visar hur stor andel av väljarna som stödde socialdemokraterna respektive moderaterna sedan vi tagit hänsyn till hur mycket de uppskattade respektive parti och partiledare. En direkt partiledareffekt på partivalet syns om procentsiffrorna har

en tendens att öka radvis när vi går ifrån en mer negativ uppskattning av en ledare till en mer positiv. Ju mer väljarna uppskattar en partiledare desto mer röstar de på hans eller hennes parti. Det omvända gäller också. Ju sämre väljarna gillar en partiledare desto mindre stöd får partiet. Och allt detta oavsett hur gillat eller ogillat partiet är.

Tabell 5.4 Sambandet mellan partiets och partiledarens popularitet och röstning i riksdagsvalet 2006 (procent)

procent s-röster 2006		uppskattning av Persson						
		-5/-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
	-5/-1	2	2	3	-	-	-	-
	0	10	13	16	-	-	-	-
uppskattning	+1	12	26	31	12	-	-	-
av	+2	33	45	56	57	40	-	-
s-partiet	+3	77	62	70	58	67	42	-
	+4	-	-	-	85	76	77	-
	+5	-	-	-	-	95	96	96

procent m-röster 2006		uppskattning av Reinfeldt						
		-5/-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
	-5/-1	1	1	0	2	0	-	-
	0	15	3	2	4	0	-	-
uppskattning	+1	-	-	9	4	17	-	-
av	+2	-	-	15	14	22	23	-
m-partiet	+3	-	-	-	38	58	48	41
	+4	-	-	-	-	81	69	76
	+5	-	-	-	-	-	-	90

Kommentar: Resultaten för partiernas och partiledarnas popularitet bygger på mätningar med en ogillar-gillarskala med värden mellan –5 och +5. Procentsiffrorna visar andelen väljare som röstade på vart och ett av partierna med hänsyn tagen till uppskattningen av parti och partiledare. Eventuella partiledareffekter återfinns om procenttalen ökar inom raderna i de olika tabellerna. Ett ”-” betyder färre än 20 svarspersoner.

På samma sätt som procentsiffrornas förändring radvis avslöjar en eventuell partiledareffekt, visar siffrornas förändring kolumnvis storleken på partieffekten. Om siffrorna stiger när vi följer kolumnerna nedåt ökar sannolikheten att rösta på det aktuella partiet vartefter sympatierna växer. Ett föga uppseendeväckande resultat naturligtvis – ju mer vi gillar ett parti desto större sannolikhet att vi också röstar på det. Men analysen är inte gjord för att belägga denna gamla sanning. Analysen är gjord för att testa det mycket mer omdiskuterade påståen-

det att partiledares personliga popularitet påverkar människors röstande.

Men vi börjar trots allt med att se på effekten av partipopulariteten på röstningen. För när vi kan konstatera att resultaten ser ut som sig bör - det vill säga att procentsiffrorna så gott som undantagslöst stiger när vi följer resultaten nedåt i kolumnerna – ja då ökar vår tilltro till mättekniken. Ogillar-gillarskalan fungerar. Den mäter människors sympatier på ett meningsfullt sätt. Sambanden mellan partiuppskattningen och partivalet är mycket starkt - som det bör vara i den bästa av alla mätvärldar. Sannolikheten att rösta på ett parti ökar monotont ju mer väljarna uppskattar partiet. Så bör det vara teoretiskt och så är det i vår mätning.

När det gäller effekterna av partiledarpopulariteten ser resultaten helt annorlunda ut. Om man – rad för rad – följer tendensen att rösta på socialdemokraterna eller moderaterna finner man inga entydiga och klara ökningar eller minskningar varefter partiledaren blir mer eller mindre populär. Och det skulle man finna om det finns en oberoende partiledareffekt på partivalet. Några enstaka exempel på monotona förändringar av röstningssannolikheterna återfinns, men de är just bara enstaka. Det vanligaste mönstret är istället oregelbundet svängande siffror upp och ned. Det vill säga ett utfall vi kan förvänta oss om den eventuella partiledareffekten är liten och vi har att arbeta med få svarspersoner i varje cell och därmed en relativt stor slumpvariation i resultaten.[17]

Analyserna i tabell 5.4 är pedagogiskt illustrativa. De visar mycket tydligt hur parti- och partiledarpopularitet är – eller inte är – kopplade till väljarnas partival. Regressionsanalys kan användas för samma syfte och kan ge underlag för mer generella slutsatser. Resultaten av de logistiska regressionsanalyser vi genomfört bekräftar till fullo slutsatserna från de mer pedagogiska tabellanalyserna. Parti- och partiledarpopularitet har definierats som oberoende variabler medan röstning eller icke-röstning på respektive parti definierats som beroende varia-

[17] Mönstren ser lika oregelbundna ut för de övriga partiledarna 2006. Det vill säga svaga till inga direkteffekter på partivalet av partiledarpopulariteten. I tidigare valundersökningar har resultaten varit mycket likartade; se Holmberg 1981 och 2000 och Holmberg och Oscarsson 2004.

bel. En regressionsanalys per parti görs sedan; inte bara för valet 2006 utan för alla val sedan 1979.

Resultaten genom åren är mycket likartade. Partieffekterna är alltid klart starkast och statistiskt signifikanta medan partiledareffekterna är klart svagare och oftast insignifikanta.[18] I genomsnitt för våra femtionio partiledartester sedan 1979 hamnar partieffekten på värdet 1.03 medan partiledareffekten uppgår till 0.10. I 68 procent av fallen är dessutom inte partiledareffekten statistiskt signifikant. I valet 2006 var partiledareffekten signifikant för tre partiledare – Göran Persson, Fredrik Reinfeldt och Göran Hägglund. Det är en bra nyhet för Reinfeldt som var klart populär, men en sämre nyhet för den impopuläre Persson. Regressionsresultaten förstärker med andra ord vår tidigare slutsats från analysen utifrån maxestimaten att Göran Persson snarast var ett sänke för sitt parti 2006 medan Fredrik Reinfeldt var ett dragplåster. Men att effekterna i båda fallen var små.

Och att effekterna var begränsade är knappast konstigt med tanke på var Persson respektive Reinfeldt popularitetsmässigt är som mest avvikande från sina respektive partier. I båda fallen är det främst på vänsterkanten de är mindre respektive mer uppskattade än sina partier. Det betyder att Persson som potentiellt sänke är som mest skadlig för socialdemokraterna ute till vänster. Och där ute är det få socialdemokrater som överger partiet och går till vänsterpartiet eller miljöpartiet. Men bland de få som gör det återfinns i valundersökningen en svag men signifikant effekt av Perssons impopularitet.

På högerkanten är Persson och s respektive Reinfeldt och m ungefär lika impopulära respektive lika populära, vilket innebär att utrymmet för oberoende partiledareffekter är mycket begränsat. Och det är vad vi finner när vi studerar några av de stora partibytarströmmarna till höger om mitten. Bland s-bytare åt höger till Alliansen finns inte någon signifikant bortstötande effekt av Perssons impopularitet. Socialdemokratiska bytare till moderaterna uppvisar heller inte någon signifikant tilldragandeeffekt av Reinfeldts popularitet. Inte heller bland fp-

[18] Signifikansnivån är specificerad till .05. De oberoende variablerna är kodade mellan -5 till +5. Den beroende röstningsvariabeln har värdena 1 för det aktuella partiet och 0 för övriga partier. Resultaten 2006 blev: för v partieffekt .92 och ledareffekt .03; för s .87 och .08; för mp .98 och .01 för Eriksson och .97 och .06 och för Wetterstedt; för c .96 och .04; för fp .87 och .08; för kd .96 och .20 och för m 1.01 och .14.

bytare till moderaterna kan man finna någon signifikant dragande effekt av Reinfeldts popularitet.

De studerade partibytargrupperna är små till antalet vilket gör analyserna statistiskt osäkra, men slutsatsen håller att det mesta av alla samband mellan inställning till partiledare och tendensen att byta parti försvinner när partifaktorn kontrolleras. Eventuella ledareffekter är mycket begränsade.

Begränsade effekter är ordet

Den sammanfattande slutsatsen måste bli densamma som vi dragit många gånger tidigare. Partiledareffekter på partivalet finns i Sverige, men de är klart begränsade. Göran Persson tenderar att vara ett sänke för socialdemokraterna 2006, men någon huvudfaktor bakom valnederlaget talar vi inte om. Skadan finns där, men den var begränsad. En liknande fast omvänd slutsats kan vi dra när det gäller Fredrik Reinfeldt. Han är klart populär i valet och han tenderar att vara ett dragplåster för moderaterna. Men eftersom han jämfört med partiet är mest populär ute till vänster där nästan inga röstar på moderaterna blir röstvinnareffekten högst begränsad. Begränsade effekter är ordet.

Slutsatsen blir densamma om vi direkt frågar dom som var med och därför kan ge besked. Vi visade tidigare att en begränsad minoritet bland väljarna – när de explicit frågades om röstningsskäl eller skäl bakom partibyten – angav att partiledarna varit betydelsefulla. När vi helt öppet frågar om viktiga skäl för partivalet brukar endast cirka 3 procent av svarspersonerna säga någonting med koppling till partiledarna.[19] Hänvisningar till partiledaren är vanligare bland partibytare. I genomsnitt brukar partiledare utpekas som en påverkansfaktor av cirka 16 procent av svenska partibytare (Holmberg 2000).[20] Högst är andelen 1985 med 26 procent och med Bengt Westerberg som den

[19] Resultaten är från valundersökningarna 1988 och 1991. Intervjufrågan har inte ställts i senare studier (Gilljam 1993).

[20] Den öppna intervjufrågan till partibytare om varför de bytt har funnits med i valundersökningarna sedan 1982. Andelen som omnämnt partiledarna som en faktor har varit 1982 10 procent, 1985 26, 1988 12, 1991 11, 1994 13, 1998 17, 2002 17 och 2006 22 procent.

mest utpekade; i valet 2006 är andelen 22 procent.[21] Reinfeldt och Persson är de partiledare som oftast omnämns av partibytare 2006. Reinfeldt får nästan enbart positiva omnämnanden som en dragande faktor medan Persson enbart får negativa utpekanden som en bortstötande faktor.

Andelen som utpekar partiledarna som viktiga röstningsskäl brukar vara ännu något större när vi utgår från intervjufrågor med fasta svarsalternativ som explicit frågar om partiledarnas betydelse. I valundersökningarna 1988, 1994, 2002 och 2006 när denna typ av fråga har ställts angav 23, 20, 24 respektive 23 procent av svarspersonerna att skälet *partiet har en bra partiledare* var ett av de absolut viktigaste bakom valet av parti (Gilljam 1995). Men flera andra skäl angavs som viktiga av många fler väljare. Rangordningsmässigt har partiledarna genom åren kommit på 5:e till 7:e plats bland de olika skäl vi undersökt som viktiga för väljarnas partival.

Man bör dock observera att frågan är ställd så att endast dragplåstereffekter efterfrågas. Vi frågar ju svarspersonerna om de tycker att den relevante partiledaren är så bra att det är ett skäl att stödja partiet. Vi frågar inte om eventuellt bortstötande partiledare vars partier man undvikit att rösta på. Det faktum att frågan gäller för eventuella dragplåster syns tydligt i resultaten bland de olika partiernas väljare 2006. Bland moderater nämner 37 procent att partiledaren (Reinfeldt) är ett av de absolut viktigaste skälen bakom valet av parti. Motsvarande andel är enbart 19 procent bland socialdemokratiska väljare. Och då gäller frågan partiledare Persson. Några andra partiledare uppvisar än lägre siffror än Persson för hur stor andel av deras partiers väljare som utpekar partiledaren som en central faktor bakom partivalet. För fp-väljare och Leijonborg är resultatet 10 procent, för mp-väljare och språkrören 11 procent och för v-väljare och Ohly 12 procent.[22] Pers-

[21] Andelen partibytare var 20 procent 1988, 30 procent 1991 och 37 procent 2006. Bland dem uppgav 12 procent 1988 att någon partiledare påverkat partibytet, 11 procent 1991 och 22 procent 2006. Omräknat med samtliga partiröstare i basen blir det 2,4 procent, 3,3 procent och 8,1 procent; en ökande andel men fortfarande en liten minoritet.

[22] En annan partiledare med låga siffror är Jimmie Åkesson med 10 procent av sd-väljarna som anger partiledaren som ett av de absolut viktigaste skälen till valet av parti. Jimmie Åkessons popularitet på ogillar-gillarskalan mäts för första gången i SOM-undersökningen 2007, se Holmberg och Weibull 2008.

sons resultat är inte bra, men han är inte sämst i klassen. Lars Leijonborg får bära den tvivelaktiga utmärkelsen.

Mellan 3 till 24 procent av väljarna utpekar alltså partiledarna som viktiga för dem när de röstar. Det är minoritetssiffror men inga försumbara andelar. Tre procent är naturligtvis klart mindre och mer begränsat än 24 procent. I det första fallet är det mer berättigat att tala om begränsade effekter än i det senare. Men även när det handlar om vår maxsiffra 24 procent är det fråga om en tydlig minoritet. Vår slutsats står sig. Effekt säger många i media, begränsade säger valforskarna i Göteborg.

Kapitel 6
Högervind hjälpte Alliansen

Politiska val påverkas av opinionsvindar. Det är naturligtvis inte den enda faktor som avgör val. Men det är en av de viktigaste. Speciellt om vi talar om ideologiskt kopplade vindar i vänster-högerfrågor. Högervindar gynnar borgerliga partier medan vänstervindar är positiva för partier inom s-blocket. I svenska val är tendenser av detta slag extra tydliga eftersom vänster-högerdimensionen fortfarande strukturerar väljarnas partival på ett mycket tydligt sätt. Korrelationen mellan människors placering av sig själva på vänster-högerskalan och hur de röstar har hållit sig stabil kring höga .70 (eta) genom alla val sedan första mätningen 1968. Vid valet 2006 var eta-värdet .74. Det starka sambandet mellan vänster-högerideologi och partival i Sverige gör att alla opinionsförskjutningar på dimensionen kan påverka valresultaten (Aardal 2007; Goul Andersen 2007).

I figur 6.1 redovisas hur vänster-högervindarna har blåst i Sverige sedan sent 1960-tal då den första mätningen gjordes. Intervjufrågan som resultaten bygger på gäller hur människor helt subjektivt placerar sig själva på en elvagradig skala från 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). Kurvorna i figuren visar andelen som placerat sig till vänster (0-4) respektive till höger (6-10). Medeltalen och andelen som placerat sig i mitten på varken vänster eller höger (5) redovisas separat.

Andelen personer som placerar sig till höger har aldrig tidigare varit så hög som vid valet 2006 (46 procent). Och motsatt på andra sidan är andelen som uppfattar sig till vänster bland den lägsta någonsin (32 procent). Endast valet 1991 uppvisar en än lägre andel självidentifierade vänsterpersoner (27 procent). Ser vi på hela tidsserien var vänstern som starkast i valet 1968 med en andel på 43 procent. Då hade

högern endast en andel på 31 procent. Sent sextiotal var en vänstervriden period. Under 1970-talet behöll vänstern sitt ideologiska försprång med en andel kring 35 procent medan högern hade omkring 30 procent. På 1980-talet jämnade det ut sig mellan de två ideologiska lägren. Båda hade stöd av cirka 35 procent av väljarna. Under 1990-talet och början av 2000-talet har de ideologiska vindarna kastat mer, men med en tendens till fördel för högern. Högersidan har uppvisat klara övervikter över vänstersidan vid tre val (1991, 1998 och 2006) med andelar mellan 41 till 46 procent mot endast mellan 27 till 35 procent för vänstern. Vid två val har vänstern nätt och jämt haft starkare stöd än högern (1994 och 2002) med en andel på 39 procent i båda fallen mot 36 respektive 38 procent för högern.

Figur 6.1 Svenska folket placerar sig på vänster-högerskalan 1968 – 2006 (procent)

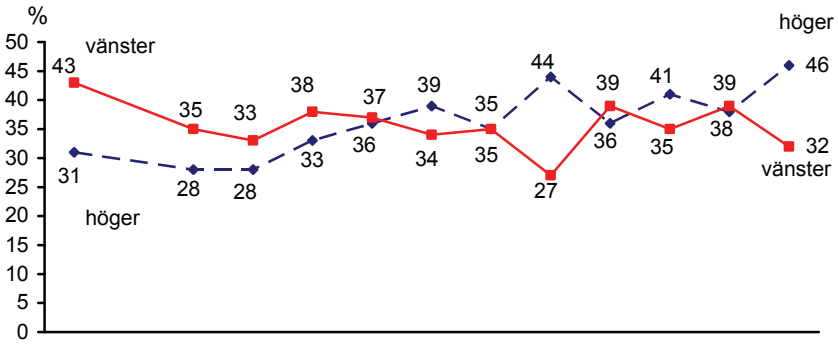

	1968	1970	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006
varken eller	26	-	37	40	28	27	27	30	29	26	24	23	22
medeltal	47	-	49	49	49	50	52	50	55	49	51	49	52

Kommentar: Resultaten bygger på hur samtliga svarspersoner placerar sig på en elvagradig vänster-högerskala, där 0 står för långt till vänster och 10 långt till höger. I figuren har värdena 0 – 4 benämnts som *vänster,* 5 *varken/eller* och 6 – 10 *höger.* Medeltalen kan variera mellan 0 (vänster) och 100 (höger). De har multiplicerats med 10 för att undvika decimaler. Personer som ej besvarat frågan (mellan 3-10 procent genom åren) ingår inte i analysen.

Sett över hela den undersökta fyrtioårsperioden från sent sextiotal till tidigt tvåtusental kan en tydlig ideologisk förskjutning iakttas. Andelen svenskar som identifierar sig som ideologiskt till vänster har minskat samtidigt som andelen som uppfattar sig till höger har ökat. Sex-

tio- och sjuttiotalens vänstervridna opinion har sedan nittiotalets början ersatts med en klart mer högervriden opinion.

Och denna klara ideologiska förskjutning syns mycket tydligt i valresultaten. I början på vänstervågen vid valet 1968 fick vänsterpartiet och socialdemokraterna tillsammans 53,1 procent av rösterna. I högervindsvalet 2006 fick s och v endast 40,8 procent tillsammans. Lägger vi till miljöpartiet 2006 blir den totala röstandelen för vänsterblocket något bättre (46,0 procent), men fortfarande klart svagare än vänsterblockets andel 1968.

Kampen om mitten

Ideologiska vindar spelar alltså en roll, en mycket stor roll. Kopplingen mellan ideologisk självplacering på vänster-högerskalan och val av parti är mycket stark i Sverige. Historiskt sett och fortfarande idag stödjer cirka 85-95 procent av alla människor som uppfattar sig själva som ideologiskt till vänster något parti i vänsterblocket (v/s/mp) medan 85-95 procent av människor som ser sig själva som ideologiskt till höger röstar på något borgerligt parti (c/fp/kd/m). Blocköverskridande röstning är mycket ovanlig bland människor med en klar ideologisk hemvist till vänster eller till höger (hittills alltid färre än 15 procent).

I mitten – bland de 25-30 procent av valmanskåren som inte identifierar sig som vänster eller höger – väger det klart jämnare mellan de båda blockens röststöd. Kampen om mittenväljarna avgör valen, speciellt när det inte blåser någon tydlig ideologisk förändringsvind. Resultaten i tabell 6.1 visar hur väljare med olika ideologisk hemvist – vänster, mitten eller höger – har blockröstat i valen sedan 1968.

Vänsterblocket har vunnit slaget om mitten i alla val utom vid tre tillfällen under 1970-talet. I valen 1973, 1976 och 1979 röstade fler väljare i mitten på något borgerligt parti än på v eller s. I dessa tre val uppnådde också de borgerliga partierna (inklusive kd) ett majoritetsstöd bland väljarna. Att de borgerliga inte nådde regeringsmakten 1973, som de gjorde 1976 och 1979, berodde alltså inte på väljarna (Särlvik & Petersson 1976). Det berodde på valsystemet som via 4-procentsspärren höll kristdemokraterna utanför riksdagen 1973. Röstmässigt hade de fyra borgerlig partierna en majoritet på 50,6 procent 1973.

Tabell 6.1 Subjektiv ideologisk vänster-högerposition och blockval 1968 – 2006 (procent)

ideologisk	andel röster på v/s/mp											
självklassificering	68	43	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06
vänster	88	85	85	92	96	96	95	94	95	95	93	90
varken/eller	59	46	47	43	52	54	63	52	61	58	52	52
höger	13	12	11	5	7	8	13	9	12	13	13	9

ideologisk	andel röster på c/fp/kd/m											
självklassificering	68	43	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06
vänster	12	15	14	7	4	4	4	3	5	4	6	5
varken/eller	41	54	52	57	48	46	36	38	37	38	45	40
höger	86	88	89	95	93	92	87	82	85	85	86	87

Kommentar: Inklusive nyd i det borgerliga blocket blir resultaten 1991 vänster 5; varken/eller 47; höger 90. Och 1994 vänster 5; varken/eller 38; höger 87. Vid valen 1968, 1973 och 1976 frågades först om egen vänster-högerposition och sedan om ”bästa parti”. Från och med 1979 frågas först om samtliga partiers positioner och därefter om egen position.

Vid övriga nio val sedan 1968 har vänsterblocket vunnit en majoritet av rösterna i mitten, alltså även vid valen 1991 och 2006 när socialdemokraterna förlorade regeringsmakten.[1] Valförlusterna 1991och 2006 inträffade alltså inte i första hand på grund av att s- sidan tappade i mitten. En viktigare orsak till båda förlusterna är de opinionsförskjutningar åt höger som inträffade såväl 1991 som 2006.

Andelen väljare som själva uppfattade sig som ideologiskt till höger har aldrig varit så hög som just vid valen 1991 och 2006. Högervinden var en av faktorerna som kostade socialdemokraterna regeringsmakten 2006, precis som 1991.

[1] I SVT/Valu 2006 och i SOM-studien 2006 vann Alliansen kampen om mitten, om än mycket nätt i båda fallen. I Valu röstade väljare i mitten på vänster-högerskalan på s-blocket till 44 procent och på något allianspartі till 47 procent. Motsvarande resultat i SOM-undersökningen är 45 respektive 47 procent. I båda fallen är det första gången som de borgerliga vinner kampen om mitten i en SOM-studie eller i en Valu.

Trängre i mitten

Det har blivit trängre i mitten på vänster-högerdimensionen. Väljarna uppfattar att flera partier har förflyttat sig in mot mitten, främst socialdemokraterna men också flankpartier som moderaterna och vänsterpartiet. Vi talar dock inte om några dramatiska förändringar. På en vänster-högerskala mellan 0 (vänster) och 100 (höger) uppfattar svarspersonerna i genomsnitt socialdemokraternas position till 36 år 2006. I valen 1979, 1982 och 1985 var motsvarande position 29 respektive 28; en högerförskjutning på 7-8 enheter med andra ord.

Figur 6.2 Väljarnas placeringar av partierna längs vänster-högerdimensionen 1979-2006 (medeltal)

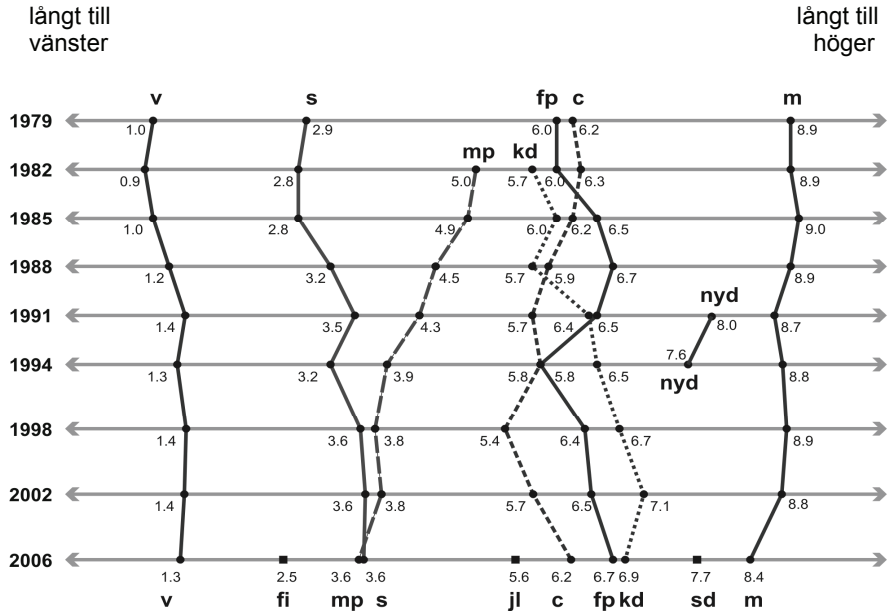

Kommentar: Uppgifterna om partiernas genomsnittpositioner längs vänster-högerdimensionen är hämtade från svenska valundersökningar 1979-2006. Intervjufrågan lyder: ”Man brukar ju ibland tänka sig att partierna kan ordnas från vänster till höger efter politisk ställning. På det här kortet finns en skala. Jag skulle vilja att Du placerade de politiska partierna på skalan. Var någonstans skulle Du vilja placera [parti]”. Skalan går från 0 ”långt till vänster” till 10 ”långt till höger” med mittenalternativet 5=”varken till vänster eller till höger”. Medeltalen har multiplicerats med 10 i texten.

De nya moderaterna placeras i genomsnitt på position 84 av svarspersonerna 2006. Vid valen 1979, 1982 och 1985 var motsvarande uppskattningar 89 respektive 90; alltså en vänsterförskjutning på 5-6 en-

heter (se figur 6.2). Avståndet mellan s och m har aldrig uppfattats som så litet som det gjordes i valet 2006, 48 enheter jämfört med som mest 62 enheter i valet 1985.

Sveriges två stora partier uppfattas således som ideologiskt närmare varandra idag än tidigare. Samma närmande kan också iakttas när det gäller väljarnas egna ideologiska positioner. Avståndet mellan s och m har krympt även här, inte mycket men dock krympt. I valet 1979 placerade sig s-väljare i genomsnitt på värdet 34 på vänster-högerskalan. Den positionen har förskjutits något till höger (37) i valet 2006. Moderata väljare har gjort en motsatt resa åt vänster från en medeltalsposition på 73 1979 och 76 1982 till 71 i valet 2006. Det genomsnittliga ideologiska vänster-högeravståndet mellan s- och m-väljare är kortare i valet 2006 än någonsin tidigare, 34 enheter mot som mest 41 enheter vid valen 1982 och 1985. Dagens svenska val utkämpas med andra ord alltmer på mittfältet där fler väljare och partier samlas. Ytterkanterna på vänster-högerdimensionen är inte helt avfolkade men klart mer glesbefolkade än under 1900-talet (se figur 6.3).

De nya partierna i valet 2006 bidrog inte till att upprätthålla kantbredden på vänster-högerdimensionen. De uppfattades inte som speciellt extrema på vänster-högerskalan. Feministiskt initiativ placerades i genomsnitt något till höger om v men till vänster om s (position 25). Junilistan uppfattades genomsnittligt som ett mittparti (position 56). Sverigedemokraterna placerades till höger men dock något till vänster om moderaterna. Medeltalsplacering blev 77, ungefär samma position som ny demokrati fick i valet 1991.[2]

Inte heller åsiktsmässigt hamnar de nya partiernas väljare ute på någon extremkant på vänster-högerdimensionen. Åtminstone inte när väljarna får positionera sig själva (se figur 6.3). Feministiskt initiativs väljare placerar sig själva på position 32 i genomsnitt, strax till höger om v-väljare och strax till vänster om s-väljare. Junilistans väljare sprider ut sina positioneringar över hela vänster-högerskalan – ungefär en fjärdedel till vänster och något över en tredjedel i mitten respektive till höger. Medeltalet blir 51. Sverigedemokraterna tenderar att placera

[2] Bakom sd:s medeltal döljer sig följande fördelning – andel som uppfattar sd till vänster är 15 procent, i mitten 10 procent och till höger 75 procent. Motsvarande resultat bland sd:s egna väljare är till vänster 14 procent, i mitten 25 procent och till höger 61 procent. Majoriteten av svenska folket och av sd:s egna väljare är med andra ord överens om att sverigedemokraterna är ett parti till höger om mitten på vänster-högerskalan.

sig i mitten (36 procent) eller till höger (49 procent), mer sällan till vänster (15 procent). Den genomsnittliga positionen blir 54.

Figur 6.3 Genomsnittliga vänster-högerplaceringar för partiernas väljare 1979-2006 (medeltal)

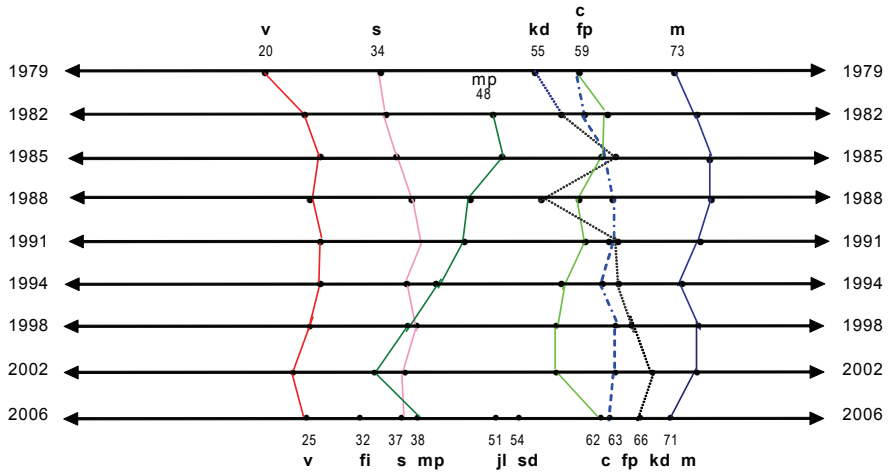

Kommentar: Genomsnittet för samtliga väljare var 49 1979, 50 1982, 52 1985, 50 1988, 55 1991, 49 1994, 51 1998, 49 2002 och 52 2006. Genomsnittet för ny demokratis väljare var 63 1991 och 61 1994.

De nya partierna i valet 2006 är alltså inga ytterkantspartier sett utifrån väljarnas positioneringen på vänster-högerdimensionen. Feministiskt initiativs väljare lutar något åt vänster, sverigedemokraternas något åt höger och junilistans väljare är splittrade med en liten tyngdpunkt åt höger. De nya partierna har andra profilfrågor än klassiska vänster-högerfrågor. Bland fi:s väljare står jämställdhetsfrågor i centrum. Sverigedemokraternas väljare sätter invandrings- och flyktingfrågor främst medan junilistans väljare betonar EU-frågor som viktiga.

Men vad är vänster-höger idag?

Om den gamla vänster-högerdimensionen är död som det ibland påstås i debatten, eller om den fått ett helt nytt innehåll är det självfallet inte någon större mening att tala om långsiktiga vänster- eller högervindar. Men död är dimensionen i vilket fall inte, åtminstone inte bland väljarna. Över 90 procent av svarspersonerna i alla valundersökningar sedan 1968 har på ett i allt väsentligt meningsfullt sätt placerat ut sig själva och de olika partierna på dimensionen. Detsamma

gäller de allra flesta ledamöter av riksdagen. De har också placerat ut sig själva och partierna på vänster-högerskalan ända sedan Riksdagsstudien 1985 och så sent som i motsvarande studie hösten 2006 (Holmberg & Esaiasson 1988; Brothén, Holmberg & Eriksson 2007). Vänster-högerskalan lever alltså fortfarande i högönskelig välmåga i människors subjektiva medvetande – såväl bland väljare som bland valda.

Frågan är då om dimensionen ändrat innehåll på något avgörande sätt? Ett sätt att besvara frågan är att se på vilka sakfrågeåsikter det är som är starkast kopplade till människors klassificeringar av sig själva som vänster eller höger, och om dessa frågor har ändrats över tid. De sakfrågor som har starkast åsiktssamband med människors subjektiva vänster-högerplaceringar utgör kärnan i vänster-högerdimensionen på väljarnivå.

När vi genomför en sådan korrelationsanalys 2006 och jämför med resultaten från motsvarande analyser på 1970- och 80-talen visar det sig att utfallet blir mycket likartat (Holmberg 1989; Gilljam & Holmberg 1993; Oscarsson 1998). De sakfrågor som uppvisar starkast samband 2006 uppvisade också starkast kopplingar tidigare. Vänster-högerdimensionens innehållsliga kärna har inte förändrats på väljarnivå. Det är fortfarande frågor som har att göra med ekonomi och statens förhållande till det privata näringslivet som utgör dimensionens innersta kärna.

De sakfrågor som 2006 uppvisar starkast korrelation med väljarnas subjektiva vänster-högerplaceringar är frågan om ett marknadsekonomiskt samhälle, frågan om ett socialistiskt samhälle, frågan om utförsäljning av statliga företag, frågan om att minska den offentliga sektorn och frågan om mer sjukvård i privat regi. Korrelationerna är i samtliga dessa fall kring .50 till .60.

Två frågor om sociala bidrag och reformer hamnar också på ungefär samma nivå 2006, vilket i båda fallen innebär ett något förstärkt samband jämfört med tidigare. Det tycks alltså som om bidrags- och jämlikhetsfrågor har blivit en aning mer vänster-högerladdade jämfört med för tjugo år sedan.

Två andra frågeområden som på en lägre korrelationsnivå också uppvisar ett förstärkt samband med vänster-högerdimensionen är kärnkraften och miljön. Tendensen att vänster går samman med kärnkraftsmotstånd och med en grön miljöideologi har förstärkts liksom att höger lutar åt en gråare miljöposition och en större entusiasm för

kärnkraft. Åsiktssambanden var nära noll mellan vänster-högerposition och kärnkrafts- respektive miljöåsikt i exempelvis valet 1982 (korrelationer på .04 respektive .06). Motsvarande korrelationer är .28 respektive .23 i valet 2006.

Sakområden med en svagare koppling till vänster-högerdimensionen är kristet-moraliska frågor, frågor som handlar om lag och ordning och frågor kring flyktingar och invandring. När det gäller det förstnämnda slaget av frågor (t ex abortfrågan, förbjuda pornografi, satsa på ett samhälle med mer kristna värden) kan vi inte iaktta någon förstärkt åsiktskoppling till vänster-högerdimensionen. Korrelationerna ligger under .20 i valet 2006. När det däremot gäller frågor kring flyktingar och lag och ordning kan vi eventuellt spåra en viss liten förstärkning i vänster-högerladdningen. Några av sambanden har parkerat sig över .20-strecket 2006, till exempel frågan om ett samhälle med mer lag och ordning (.27) och frågan om att ta emot färre flyktingar i Sverige (.22).

Slutsatsen blir att vänster-högerdimensionen i huvudsak har samma innehåll som när vi började mäta fenomenet för trettiofem år sedan. Och kärnan har förblivit densamma med ekonomiska frågor och frågor kring relationen mellan offentligt och privat i centrum. Vänster-högerkonflikten är inte en allomfattande dimension som omfattar alla diskuterade sakfrågor. Men den är en imperialistisk dimension som blivit något bredare genom åren. Gröna frågor har exempelvis börjat inkorporeras. Någon alternativ ekologisk dimension är det svårare att tala om idag jämfört med för trettio år sedan (Bennulf 1994). Möjligen har också flykting- och invandringsfrågor börjat inlemmas i vänster-högerdimensionen.

Men huvudslutsatsen är att vänster-högerdimensionen lever och är sig mycket lik från gamla tider. Vi kan lugnt fortsätta att tala om vänster- och högervindar.

Opinionsvindar 2006

Vi har sett hur valet 2006 kännetecknas av en tydlig högervind när väljarna själva får karakterisera var de står ideologiskt. Andelen personer som anger att de står till höger ökar från 38 till 46 procent mellan valen 2002 och 2006 – en 8 procentenheters högerförskjutning av

opinionen.[3] Frågan är naturligtvis hur reell en sådan opinionsförändring är. Kan motsvarande åsiktsförskjutningar noteras för andra mer konkreta sakfrågor eller är förändringen begränsad till det subjektiva vänster-högermåttet? Om det senare gäller kan vi misstänka att en del av förändringen har orsakats av att många väljare som bytt parti från s-blocket till Alliansen i efterhand rationaliserar sitt beteende genom att hävda att de numera ideologiskt tillhör högern inte vänstern. Det vill säga att beteendeförändringen kom före attitydförändringen. I teorin skall ju orsakspilen gå åt andra hållet – åsiktsförändringar skall ge upphov till beteendeförändringar.

Ett sätt att analysera detta problem är att studera hur väljarnas åsikter i olika mer eller mindre konkreta sakfrågor förändras mellan valen 2002 och 2006. Om vi även här kan spåra en högerförskjutning i sakfrågor av central vänster-högerkaraktär stärker det tilltron till att opinionen verkligen försköts åt höger i samband med valet 2006.

I tabell 6.2 har vi i rangordnad form sammanställt hur svenska folkets åsikter förändras i ett fyrtiotal olika sakfrågor mellan 2002 och 2006. I topp återfinns de frågor där opinionen har förskjutits mest.

De allra flesta frågor uppvisar ingen entydig opinionsförändring alls. Procentförändringarna håller sig inom en felmarginal på ±5 procentenheter. Tre fjärdedelar av alla frågor hamnar i denna i huvudsak stabila kategori.

Bland de områden som uppvisar störst åsiktsförskjutningar återfinns flera moraliskt-kristna frågor. Och i alla dessa frågor har åsikterna förändrats i en moralliberal riktning – mindre stöd för att förbjuda porr (-15 procentenheter), mindre stöd för ett samhälle som slår vakt om traditionellt svenska värden (-11 procentenheter), mer stöd för att tillåta homosexuella par att adoptera barn (+11 procentenheter) och mindre stöd för ett samhälle där kristna värden spelar en större roll (-9 procentenheter). Det blåste alltså tydliga moralliberala vindar 2006, inte moralkonservativa.

[3] I SVT/Valu ökar andelen röstande som placerar sig till höger från 34 procent 2002 till 41 procent 2006 - en 7 procentenheters förändring (Hernborn, Holmberg & Näsman 2006). I SOM-undersökningarna är motsvarande högerförskjutning också 7 procentenheter från 32 procent 2002 till 39 procent 2006. SOMs mätningar är årliga och visar följande andelar som placerar sig till höger: 2002 32 procent, 2003 32 procent, 2004 34 procent, 2005 34 procent och 2006 39 procent; med andra ord en gradvis högerglidning med acceleration 2006 (Holmberg & Weibull 2007).

Tabell 6.2 Åsiktsförändringar i olika sakfrågor mellan valen 2002 och 2006 (procent)

förslag/satsa på ett samhälle …	Andel bra förslag 2002	2006	för-ändring
• förbjuda alla former av pornografi	62	47	-15
• tillåta homosexuella par att adoptera barn	27	38	+11
• som slår vakt om traditionellt svenska värden	64	53	-11
• Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	52	43	-9
• Sverige bör införa euro som valuta	46	37	-9
• där kristna värden spelar en större roll	29	20	-9
• bedriva mer av sjukvården i privat regi	31	39	+8
• ta emot färre flyktingar i Sverige	44	36	-8
• med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi	54	61	+7
• satsa mer på friskolor	37	30	-7
• sänka skatterna	50	56	+6
• i huvudsak för eller emot kärnkraften som energikälla (andel för)	46	51	+5
• behålla fastighetsskatten	19	24	+5
• Sverige bör söka medlemskap i Nato	24	19	-5
• stoppa privatbilismen i innerstäderna	41	36	-5
• som stärker familjens ställning	80	75	-5
• med mer jämställdhet mellan män och kvinnor	91	87	-4
• öka det ekonomiska stödet till glesbygden	73	69	-4
• införa språktest för att kunna bli svensk medborgare	62	58	-4
• i huvudsak för eller emot det svenska medlemskapet i EU (andel för)	48	51	+3
• minska de sociala bidragen	33	30	-3
• minska u-hjälpen	18	15	-3
• införa mycket hårdare fängelsestraff för brottslingar	65	62	-3
• med mer lag och ordning	78	75	-3
• de ledande bankerna och industrin får alldeles för mycket inflytande om samhället inte har möjlighet att kontrollera det privata näringslivet (andel instämmer)	78	75	-3
• det har gått så långt med sociala reformer i det här landet att staten i fortsättningen hellre borde minska än öka bidrag och stöd till medborgarna (andel instämmer)	57	59	+2
• öka arbetskraftsinvandringen till Sverige	27	29	+2
• minska den offentliga sektorn	26	28	+2
• Sverige bör utträda ur EU	30	28	-2
• införa sex timmars arbetsdag för alla förvärvsarbetande	55	53	-2
• begränsa rätten till fri abort	14	12	-2
• personvalsinslaget bör ökas ytterligare i kommande riksdagsval	15	13	-2
• sälja statliga företag och affärsverk till privata köpare	25	26	+1
• ett socialistiskt samhälle	25	24	-1
• ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	42	41	-1
• ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder med andra religioner och levnadssätt	58	57	-1
• med mer internationell inriktning och mindre av gränser mellan folk och länder	59	58	-1
• Sverige bör arbeta för ökad frihandel i hela världen	67	67	±0
• öka det ekonomiska stödet till invandrare så att de kan bevara sin egen kultur	14	14	±0
• införa betyg i skolan tidigare än idag	62	62	±0
• positivt eller negativt att EU utvecklas till en förbundsstat (andel positivt)	26	26	±0

Kommentar: Procentbasen utgörs i samtliga fall av dem som besvarat respektive fråga med något av de explicit angivna svarsalternativen.

Bland frågor med störst åsiktsförändringar 2006 finns också tre centrala vänster-högerfrågor där opinionen försköts åt höger. Stödet ökar för mer sjukvård i privat regi (+8 procentenheter), för ett samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi (+7 procentenheter) och för sänkta skatter (+6 procentenheter).[4]

I fyra andra frågor med en svagare koppling till vänster-högerdimensionen kan också klara opinionsförändringar noteras. Men här har inte opinionsvinden blåst entydigt åt ”höger”. Jämfört med 2002 är väljarna 2006 mer negativa till att införa euron som valuta (-9 procentenheter; en ”vänsterförskjutning”). Samma förändring åt ”vänster” kan iakttas när det gäller stödet för friskolor (-7 procentenheter) och stödet för att ta emot färre flyktingar (-8 procentenheter). När det däremot gäller stödet för att långsiktigt avveckla kärnkraften kan en ”högerförskjutning” noteras. Andelen personer som vill avveckla kärnkraften på lång sikt minskar med -9 procentenheter mellan valen 2002 och 2006 (Holmberg 2007).

En något blandad bild med andra ord. Men bland de frågor som uppvisar störst förändringar ingår tre kärnfrågor på vänster-högerdimensionen och för dem kan vi iaktta klara åsiktsförändringar åt höger. Väljarna 2006 är jämfört med 2002 mer positiva till marknadsekonomiska lösningar och sänkta skatter. Resultaten för ytterligare tre centrala vänster-högerfrågor - som dock inte uppvisar några stora åsiktsförändringar 2006 - förstärker denna slutsats. Väljarna är mer intresserade av en minskad offentlig sektor (+2 procentenheter), av att sälja statliga företag till privata köpare (+1 procentenhet) och mindre positiva till ett socialistiskt samhälle (-1 procentenhet).

En detaljanalys av hur åsikterna förändrades bland s-blockets väljare från 2002 fram till valet 2006 förstärker vår slutsats att det verkligen blåste en ideologisk högervind 2006. Analysen bygger på paneldata, det vill säga att samma individer har intervjuats vid båda tillfällena. Resultaten avspeglar alltså riktiga individuella åsiktsförändringar. Det visar sig då att samtliga våra sex centrala vänster-högerfrågor uppvisar en högerförskjutning i åsikterna bland s-blockets väljare från valet

[4] Centrala vänster-högerfrågor har dels definierats substantiellt som frågor som handlar om ekonomi och förhållandet mellan offentligt och privat, dels avgränsats med hjälp av dimensionsanalyser och en stark åsiktskoppling till den subjektiva vänster-högerdimensionen. Följande sakfrågor har definierats som ingående i vänster-högerdimensionens kärna – åsikter om ett marknadsekonomiskt samhälle, om ett socialistiskt samhälle, om mer privat sjukvård, om att sälja ut statliga företag, om en minskad offentlig sektor och om sänkta skatter.

2002; mest påtagligt när det gäller mer sjukvård i privat regi och skattesänkningar (+10 procentenheter i båda fallen). Men även åsikterna om marknadsekonomi, socialism, offentliga sektorns storlek, och utförsäljning av statliga företag förändras åt höger med mellan 3 till 5 procentenheter.

Vänsterblockets väljare från valet 2002 glider tydligt åt höger i centrala vänster-högerfrågor fram till valet 2006. Konsekvenserna av den opinionsförändringen skall vi strax studera när vi analyserar partibytena i 2006 års val. Men först måste vi undersöka vilka sakfrågeåsikter det är som är starkast kopplade till hur svenska väljare partiröstar.

Sambandet mellan sakfrågeåsikter och partival

Opinionsförändringar i sakfrågor som inte har något starkare samband med hur människor röstar kan ha ett intresse i sig, men de är inte särskilt intressanta när man analyserar varför ett val gick som det gick. Vi vet sedan många tidigare studier att det främst är ideologiskt laddade vänster-högerfrågor som är klart starkast kopplade till hur svenska väljare röstar. Det gäller främst valet mellan vänsterblocket och de borgerliga, men också valet av parti inom blocken. Människor klart till vänster respektive höger brukar ha störst tendens att stödja vänsterpartiet respektive moderaterna (fd högerpartiet). Personer mer in mot mitten på vänster-högerskalan brukar oftast rösta på socialdemokraterna om de lutar vänster och på något borgerligt mittenparti om de lutar höger. Denna enkla modell är också giltig för en stor del av röstandet 2006.

I tabell 6.3 och 6.4 har vi i rangordnad form sammanställt hur starkt sambandet är i valet 2006 mellan människors partival och åsikter i ett fyrtiotal sakfrågor och ett tiotal mer ideologiska frågor om olika framtida samhällen. Det sambandsmått vi använder är eta som kan variera mellan .00 (inget samband) och 1.00 (maximalt samband). I tabellen redovisas också vad väljare på olika partier tycker i de olika frågorna. Det gör det möjligt att studera hur stora åsiktsskillnaderna är mellan till exempel s- och m-väljare och vad sverigedemokraternas väljare har för åsikter.

Tabell 6.3 Sambandet mellan sakfrågeåsikt och partival 2006 (procent och eta)

sakfrågeåsikt	*andel mycket eller ganska bra förslag* partival i riksdagsvalet 2006 v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	blankt	icke-röstare	samt-liga	samband åsikt och partival (eta)
sälja statliga företag och affärsverk till privata köpare	4	11	11	28	39	42	49	15	23	26	26	.51
bedriva mer av sjukvården i privat regi	10	18	25	44	60	60	68	38	50	31	39	.50
minska de sociala bidragen	3	14	11	43	39	35	57	49	25	30	30	.49
minska den offentliga sektorn	8	13	13	30	47	34	52	22	14	20	28	.47
sänka skatterna	19	38	28	65	60	68	83	80	56	65	56	.47
det har gått så långt med sociala reformer i det här landet att staten i fortsättningen hellre borde minska än öka bidrag och stöd till medborgarna (andel instämmer)	16	40	33	74	75	71	89	68	54	58	59	.47
införa skatteavdrag för hushållsnära tjänster	21	32	26	76	71	69	71	39	31	47	50	.46
behålla fastighetsskatten	41	38	30	9	14	14	9	19	24	29	24	.41
i huvudsak för eller emot kärnkraften som energikälla (andel för)	28	49	14	40	59	53	75	46	30	49	51	.41
de ledande bankerna och industrin får alldeles för mycket inflytande om inte samhället har möjlighet att kontrollera det privata näringslivet (% inst.)	91	88	91	68	64	71	52	93	79	81	75	.36
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	71	42	81	51	34	46	26	52	54	43	43	.36
införa betyg i skolan tidigare än idag	30	52	34	72	78	71	79	62	57	71	62	.36
satsa mer på friskolor	11	17	27	33	37	56	44	27	19	27	30	.36
införa språktest för att kunna bli svensk medborgare	22	51	28	59	71	65	75	79	52	61	58	.35
införa sex timmar arbetsdag för alla förvärvsarbetare	72	64	73	46	39	38	35	66	60	59	53	.33
minska inkomstskillnaderna i samhället	93	82	88	68	66	68	51	74	83	71	72	.33
Sverige bör införa euro som valuta	15	30	20	39	51	38	56	15	23	31	37	.32
Sverige bör söka medlemskap i NATO	2	13	6	18	27	24	32	28	4	18	19	.32
ta emot färre flyktingar i Sverige	20	37	14	29	28	33	45	83	37	40	36	.32
Sverige bör utträda ur EU	54	30	35	25	15	24	14	57	32	35	28	.30
i huvudsak för svenskt medlemskap i EU (andel för)	28	47	37	56	66	51	72	17	34	38	51	.30
i huvudsak för eller emot någon form av vårdnadsbidrag (andel för)	29	38	44	50	51	75	54	61	37	47	47	.30
minska u-hjälpen	12	15	4	13	10	10	20	38	29	20	15	.28
tillåta homosexuella par att adoptera barn	59	37	65	37	38	16	39	12	50	30	38	.28
stoppa privatbilismen i innerstäderna	40	39	71	38	35	32	22	39	46	33	36	.28
öka det ekonomiska stödet t glesbygden	79	77	68	76	56	72	52	71	85	78	69	.26
öka det ekonomiska stödet till invandrare så att de kan bevara sin egen kultur	33	15	26	15	10	17	6	3	18	9	14	.26
personvalsinslaget bör ökas ytterligare i kommande riksdagsval	5	27	2	9	11	10	32	1	30	17	13	.26
minska försvarsutgifterna	68	49	71	43	47	39	36	34	35	51	46	.24
införa mycket hårdare fängelsestraff för brottslingar	40	67	45	53	54	52	71	85	83	72	62	.24
positivt eller negativt att EU utvecklas till en förbundsstat (andel positivt)	9	22	15	25	36	25	39	3	12	26	26	.24
begränsa rätten till fri abort	11	12	7	12	10	25	8	26	14	23	12	.22

Tabell 6.3 forts

sakfrågeåsikt	andel mycket eller ganska bra förslag – partival i riksdagsvalet 2006: v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	blankt	icke-röstare	samt-liga	samband åsikt och partival (eta)
öka arbetskraftsinvandringen till Sverige	29	25	33	35	39	29	35	6	21	18	29	.17
föräldraförsäkringen; föräldrarna skall själva få bestämma hur samtliga vårdnadsdagar skall fördelas mellan dem	60	69	59	71	78	89	84	80	67	74	74	.17
förbjuda alla former av pornografi	50	52	46	48	42	61	38	31	59	45	47	.17
Sverige bör arbeta för ökad frihandel i världen	56	63	56	74	76	69	75	45	63	70	67	.17
öka arbetskraftsinvandringen till Sverige	29	25	33	35	39	29	35	6	21	18	29	.17
skärpa straffsatserna för sexköp	78	79	81	79	77	78	70	71	71	79	76	.10
tillåta gratis nedladdning av all film och musik från Internet	52	46	46	44	39	27	44	65	44	54	45	.10

Tabell 6.4 Sambandet mellan åsikter om olika ideologiskt färgade framtidssamhällen och valet av parti 2006 (medeltal och eta)

framtidsamhälle…	andel mycket eller ganska bra förslag – partival i riksdagsvalet 2006: v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	blankt	icke-röstare	samt-liga	samband åsikt och partival (eta)
… med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi	35	52	50	71	73	73	79	63	57	62	62	.56
… ett socialistiskt samhälle	65	51	51	26	25	23	20	39	39	40	37	.55
… ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	59	52	71	53	50	50	40	47	50	49	50	.30
… där kristna värden spelar större roll	24	32	32	37	37	65	32	32	20	33	35	.33
… med mer lag och ordning	57	69	54	68	73	79	73	82	76	71	70	.28
… med mer jämställdhet mellan män och kvinnor	89	82	88	83	84	75	77	76	84	83	81	.20
… som slår vakt om traditionellt svenska värden	42	62	43	57	56	64	60	81	55	67	59	.26
… som stärker familjens ställning	54	72	58	70	70	84	71	80	74	75	71	.30
… ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder med andra religioner och levnadssätt	72	59	77	60	64	63	57	23	54	57	60	.30
... med mer internationell inriktning och mindre av gränser mellan folk och länder	66	59	71	65	67	62	64	30	61	59	62	.26
… där människor arbetar mer	46	55	44	58	62	62	67	61	67	59	58	.22
… där homo-, bi- och transsexuellas rättigheter stärks	76	59	78	57	65	50	59	42	61	56	60	.28
… där makt omfördelas från gruppen män till gruppen kvinnor	61	52	60	54	53	47	45	47	54	56	52	.17

Kommentar: Svarsskalan för *satsa samhällefrågan* varierar mellan 0 (dåligt förslag) och 10 (bra förslag). Svaren 6 – 10 har definierats som bra förslag. Åtta partier ingår i eta-analysen, riksdagspartierna plus sverigedemokraterna. Eta kan variera mellan .00 (inget samband) och 1.00 (maxsamband).

Starkast samband med partivalet uppvisar mycket entydigt de sakfrågeområden som vi tidigare benämnt centrala vänster- högerfrågor. Det gäller inställningen till marknadsekonomi och privat företagsamhet, socialism, utförsäljning av statliga företag, privat sjukvård, offentliga sektorns storlek och sänkta skatter. Eta-koefficienterna håller sig i samtliga fall mellan .47 och .56. Tre andra frågor av vänster-högerkaraktär, men med ett mer socialpolitiskt innehåll har också starka samband på samma nivå. Det handlar om två frågor om sociala bidrags storlek och frågan om skatteavdrag för hushållsnära tjänster. I alla dess nio frågor är åsiktsskillnaderna mellan socialdemokratiska och moderata väljare mycket stor med s-väljare till vänster och m-väljare till höger, och med sd-väljare där emellan. I tre av frågorna ligger sd-väljare åsiktsmässigt närmast m-väljare. Det gäller för de två frågorna om de sociala bidragens storlek och för frågan om sänkta skatter. I övriga sex frågor kring marknadsekonomi, socialism, offentliga sektorns storlek, hushållsnära tjänster och olika privatiseringar befinner sig sd-väljare i genomsnitt närmare socialdemokratiska väljare än m-väljare.

Om vi istället vänder på perspektivet och ser på vilka sakfrågor - bland de femtiotal vi undersökt – som allmänt sett betyder *minst* för svenska väljares partival finner vi många moraliskt-kristna frågor och feministiska frågor. Men också piratpartiets fildelningsfråga. Exempel på moraliska frågor med ett svagt åsiktssamband med partivalet är abortfrågan, frågorna om att förbjuda all pornografi och att skärpa straffsatserna för sexköp. Den senare frågan var en profilfråga för feministiskt initiativ i valet. Feministiska frågor med svag koppling till partivalet var dessutom frågan om att satsa på ett jämställt samhälle respektive frågan om att satsa på ett samhälle där makt omfördelas mellan gruppen män och gruppen kvinnor.

De svaga åsiktssambanden med partivalet för dessa frågor gäller när vi mer generellt studerar gruppen alla partiväljare. Vilket betyder att det naturligtvis kan finnas mindre grupper eller intensiva minoriteter för vilka även dessa sakfrågor kan ha varit mycket avgörande vid valet av parti. Fildelningsfrågan och röstning på piratpartiet kan var ett exempel, vissa av de feministiska frågorna och stöd till feministiskt initiativ kan vara ett annat. Ett tredje exempel skulle kunna vara frågan om en ökad arbetskraftsinvandring. Åsiktssambandet med partivalet är generellt lågt i den frågan. De flesta väljare som stödjer ett etablerat riksdagsparti är i huvudsak överens om en negativ hållning,

men minoriteter på cirka 30 procent i alla riksdagspartier intar en positiv hållning. Det enda partis väljare som skiljer ut sig är sverigedemokraternas. Bland dem är det endast 6 procent som är positiva till en ökad arbetskraftsinvandring.

Sverigedemokraternas väljare skiljer också ut sig i övriga sakfrågor som berör flyktingar och invandring även om de generella åsiktssambanden ibland är något starkare med partivalet än för de sakfrågor vi nyss diskuterat. Sverigedemokraternas väljare är t ex det enda partis väljare som uppvisar ett majoritetsstöd (83 procent) för att Sverige skall ta emot färre flyktingar. För övriga partiers väljare varierar motsvarande resultat från 45 procent bland m-väljare till 14 procent bland mp-väljare.

Åsiktsdimensioner

Myllret av siffror i tabellerna 6.3 och 6.4 försvårar all överblick. Det är inte lätt att hitta fram till de relevanta mönstren. I figur 6.4 har vi med hjälp av dimensionsanalyser och datareduktioner försökt att underlätta överblicken. Vi har reducerat våra femtiotvå sakfrågor till enbart nio åsiktsdimensioner.[5] De olika dimensionerna mäter inte bara innehållsligt olika saker. De mäter också i de flesta fall olika och förhållandevis orelaterade attityder hos de många människorna. Korrelationerna mellan de olika dimensionerna är i de flesta fall mycket svaga eller modesta.

Endast sex av totalt trettiosex korrelationer mellan åsiktsdimensionerna är större än .30 och bara två överstiger .40. De åsiktsdimensioner som hänger samman starkast är en som mäter attityder till offentliga kontra privat lösningar och en som gäller inställning till sociala bidrag (”välfärdsstaten”). Korrelationen är här .47. Ett annat par av

[5] De olika åsiktsdimensionerna är sammansatta utifrån följande intervjufrågor: offentligt-privat (sälja statliga företag, mer privat sjukvård, samhälle med mer marknadsekonomi); generös-restriktiv flyktingmottagning (ta emot färre flyktingar, inför språktest, mer mångkulturellt samhälle); mot-för EU-medlemskap (åsikt om EU-medlemskapet, EU som förbundsstat; utträde ur EU); positiv-negativ till jämställdhet (mer jämställt samhälle, samhälle med mer makt åt gruppen kvinnor); moralliberal-moralkonservativ (samhälle med mer kristna värden, begränsa fri abort, tillåta homosexuella par att adoptera barn); positiv-negativ till sociala bidrag (minska sociala bidrag, gått för långt med sociala reformer); positiv-negativ till globalisering (samhälle med mer internationell inriktning, samhälle som slår vakt om traditionellt svenska värden); grön-grå miljöideologi (miljövänligt samhälle, stoppa bilismen i innerstäder, för-mot kärnkraft, på sikt avveckla kärnkraften) och postmaterialism-materialism (Ingleharts skala byggd på fyra frågor). För jämförbara norska och danska studier se (Aardal 2007; Borre 2007).

sammanhängande åsiktsdimensioner är åsikter om flyktingmottagning och inställning till globaliseringen (.59). Övriga fem åsiktsdimensioner är inte starkt kopplade till någon av dessa fyra dimensioner eller till varandra. Bland de fem finns en EU-dimension, en jämställdhetsdimension, en moraldimension, en miljödimension och en postmaterialistisk dimension.

Två av våra nio åsiktsdimensioner har en tydlig koppling till den subjektiva vänster-högerdimensionen. Det är dimensionen offentligt kontra privat och välfärdsstatsdimensionen. Korrelationerna med människors självvalda vänster-högerplaceringar är i dessa fall .62 respektive .53. Man kan säga att vi mäter två olika varianter av vänster-högerkonflikten. En med fokus på den klassiska motsättningen mellan offentliga lösningar kontra privata – staten mot kapitalet – och en som mer handlar om jämlikhet och välfärdsstatens bidragssystem.

De övriga sex åsiktsdimensionerna uppvisar endast svagare kopplingar till den subjektiva vänster-högeruppdelningen. Bland dem har dock den gröna miljödimensionen den starkaste vänster-högerkopplingen med en korrelation på .32. Svagast samband med vänster-högerideologin har jämställdhetsdimensionen (.17) och globaliseringsdimensionen (.11).

I figur 6.4 redovisas partiväljarnas genomsnittliga positioner på de nio åsiktsdimensionerna och hur starkt det statistiska sambandet är mellan väljarnas positioner och valet av parti. Det mått vi använder är ånyo eta. Ett visuellt sätt att läsa figuren är att se hur utspridda partiernas väljare är på de olika dimensionerna. Ju mer utspridda - det vill säga ju större avstånd mellan väljargrupperna - desto högre eta och desto större sannolikhet att de aktuella åsikterna verkligen påverkat hur väljarna har valt parti. Eftersom totalt sett cirka sextio procent av alla väljare röstar på socialdemokraterna eller moderaterna kommer deras positioner att väga extra tungt i kalkylerna. Om s- respektive m-väljare har klart olika åsikter på en dimension får eta med nödvändighet ett högt värde.

Men oavsett om vi ser på eta:s storlek eller på åsiktsavstånden mellan partiväljarna visar resultaten i figur 6.4 tydligt att det framförallt är två åsiktsdimensioner som strukturerar svenska väljares partival 2006. De dimensionerna är konflikten mellan offentliga och privata lösningar och kampen om storleken på bidragen i välfärdstaten (eta på .62 och .54). Och i båda fallen intar v- och m-väljare flankpositionerna. Vänsterpartiets väljare är mest positiva till offentliga lösningar och

höga välfärdsbidrag medan m-väljare är mest positiva till privata lösningar och till mindre bidrag. På båda dimensionerna befinner sig sverigedemokraternas väljare genomsnittligt sett mot mitten men något närmare s-väljare än m-väljare.

Figur 6.4 Partiväljarnas positioner på nio olika åsiktsdimensioner i valet 2006 (medeltal)

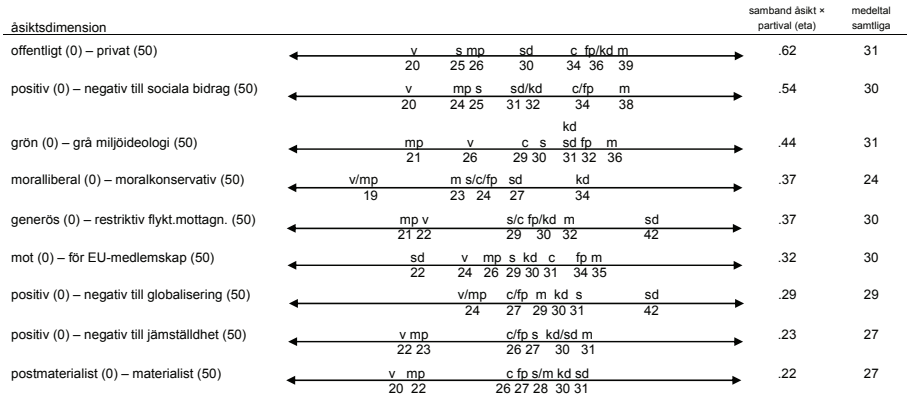

Kommentar: Medeltalen på åsiktsdimensionerna kan variera mellan 0 och 50. Hur dimensionerna har sammansats och mätts framgår av fotnot 5. Åtta partier ingår i eta-analyserna. Eta kan variera mellan .00 (inget samband) till 1.00 (maxsamband).

Övriga sju åsiktsdimensioner uppvisar klart kortare åsiktsavstånd mellan de större partiernas väljare och alltså svagare kopplingar till partivalet. Starkast samband bland dessa uppvisar miljödimensionen med ett eta på .44, och med mp-väljare klart grönast och m-väljare klart gråast. Svagast koppling till partivalet har jämställdhetsdimensionen (.23) och postmaterialistdimensionen (.22). I det senare fallet är v-väljare mest postmaterialistiska medan sverigedemokraternas väljare är mest materialistiska. När det gäller jämställdhetsdimensionen är v-väljare mest positiva medan m-väljare är minst positiva.

För några av konfliktdimensionerna kan vi notera att enskilda partiers väljare intar klart avvikande positioner, vilket kan tolkas som att de aktuella frågorna kan ha spelat en speciell roll för hur just dessa väljare har röstat. Sverigedemokraternas väljare är exempelvis klart mer negativa i flyktingfrågan och till globaliseringen än övriga partiers

väljare. Kristdemokraternas väljare är på ett motsvarande sätt påtagligt mer moralkonservativa än övriga väljare.

Åsiktsavstånden mellan de två stora partiernas väljare säger mycket om trängseln i mitten i modern svensk politik. Något avstånd att tala om mellan s- och m-väljare existerar endast i de två varianterna av vänster-högerdimensionen; 14 enheter när det gäller motsättningen mellan offentligt och privat och 13 enheter för välfärdsstatsdimensionen. För övriga sju åsiktsdimensioner hittar vi endast mellan 0 till 6 enheters åsiktsskillnad mellan socialdemokraternas och moderaternas väljare. Minst skillnader återfinns när det gäller postmaterialism; båda partiernas väljare är något mer materialistiska än genomsnittet i valmanskåren. Och när det gäller moralinställning; här befinner sig såväl s- som m-väljare i mitten.

Sverigedemokraternas väljare intar en åsiktsmässig flankposition på tre dimensioner. De är mest emot en generös flyktingmottagning, mest negativa till globalisering och mest EU-negativa. Om vi jämför med s- och m-väljares positioner visar det sig att sd-väljare är åsiktsmässigt närmast s-väljare på sex dimensioner (offentligt-privat; EU, moral, välfärdsstaten, globalisering, och miljö), närmast m-väljare på två (flyktingmottagning och jämställdhet) medan avståndet är lika långt när det gäller postmaterialism-materialism.

Åsiktsröstning på väg tillbaka?

Åsiktsröstning bland svenska väljare har blivit vanligare sett i ett längre perspektiv. Jämfört med väljare på 1950- och 60-talen åsiktsröster dagens väljare klart mer. Sambandet mellan sakfrågeåsikter och partival har blivit starkare. Mest tydligt syns detta när det gäller centrala vänster-högerfrågor. Men historiskt sett är åsiktsröstningen inte som allra starkast på 2000-talet. Den var än mer uttalad för tjugofem år sedan vid valen 1979 och 1982. Då för tjugofem år sedan fanns en ideologisk socialiseringsdebatt och kampen stod om löntagarfonderna. Dessutom som om inte detta vore nog var kärnkraften en stor stridsfråga. Men konflikten om löntagarfonderna var det viktiga (Åsard 1985; Gilljam 1988). Ingen annan sakfråga i svensk politik har tidigare eller senare uppvisat ett så starkt åsiktssamband med partivalet som fondfrågan. Eta-sambandet mellan vad väljarna tyckte om löntagarfonderna och hur de röstade var .71 i valet 1979, .70 1982 och .72 1985 (Holmberg 2000). När fondstriden sedan ebbade ut under sent

1980-tal – tillsammans med debatten om socialism – avtog vänster-högermotsättningarna i Sverige och åsiktsröstningen blev mindre tydlig.

Resultaten i figur 6.5 illustrerar utvecklingen. Vi har beräknat ett genomsnittligt eta för de tre sakfrågor som i varje valundersökning sedan 1956 uppvisar starkast samband med partivalet. I praktiken innebär det att vi över tid skapar ett mått på graden av koppling mellan vänster-högeråsikt och valet av parti. Detta eftersom de frågor som alltid hittills uppvisat de starkaste sambanden med partival i Sverige är vänster-högerfrågor.

Figur 6.5 Åsiktsröstning 1956-2006. Samband mellan vänster-högerrelaterade sakfrågeåsikter och partival (eta)

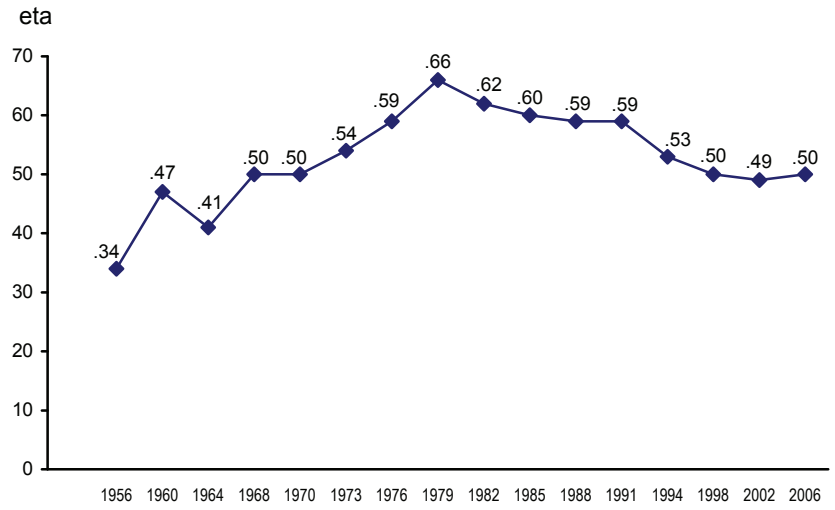

Kommentar: Resultaten är genomsnittliga eta-värden hämtade från variansanalyser där partival är oberoende variabler (5-8 partier) och de tre högst korrelerade åsiktsfrågorna är beroende variabel. I samtliga fall är det fråga om vänster-högerrelaterade frågor. De åsiktsfrågor som använts i analysen är inte desamma vid varje tidpunkt.

Åsiktsröstningens uppgång från 1950-talet fram till skiftet mellan 1970- och 80-talet syns mycket tydligt i resultaten med en ökning i eta-värdet från .34 i valet 1956 till hela .66 i valet 1979 och .62 1982. Därefter går åsiktsröstandet nedåt fram till valet 2002. Nivåerna blir dock aldrig lika låga som under 1950- och 60-talen. I det senaste valet har trenden måhända ånyo vänt. Åsiktsröstningen ökar igen. Men re-

kordnivåerna från valen 1979 och 1982 är vi inte i närheten av. Etavärdet är .50 för valet 2006. Det är en bra bit kvar till värdet .66 som uppnåddes 1979. Vad resultatet dock visar är att motsättningarna mellan s-blockets och Alliansens väljare är något ökande, inte minskande, i centrala vänster- högerfrågor.[6] Valet 2006 blev ett vänster-högerval där högern vann eftersom det blåste högervind.

Partibyten från s-blocket till alliansen

Partibytena från v, s och mp till alliansen var det viktigaste väljarflödet som avgjorde 2006 års val. Andra väljarflöden var också viktiga som till exempel mobiliseringen av tidigare icke-röstare, men räknat netto i antal vunna väljare var Alliansens vinster från s-blocket den viktigaste faktorn. Som vi visat tidigare vann Alliansen netto 320 000 väljare på partibytena med s-blocket mellan valen 2002 och 2006. Alliansens nettovinster bland blankröstare och icke-röstare var mindre, 17 000 respektive 107 000 väljare (se tabell 2.2).

Om man skall få ett grepp om varför Alliansen vann valet 2006 är alltså blockbytarvinsterna från s-sidan det mest centrala att studera. Det var där som valet i första hand vanns.

I det följande skall vi göra just det. Det vill säga fokusera analysen på blockbytarna från s-sidan 2002 till Alliansen 2006. Den beroende variabeln kommer att vara blockbyte från s-sidan till något alliansparti 2006 eller kvarstannande i s-blocket även 2006. Variabeln är alltså tudelad – stabilt röstande på s-sidan eller byte till Alliansen. Som oberoende förklaringsvariabler använder vi de nio åsiktsdimensionerna och väljarnas subjektiva vänster-högerplaceringar.

Eftersom den beroende variabeln är tudelad utnyttjar vi logistisk regression för sambandsanalyserna. Separata analyser byggda på enbart data från förvals- respektive eftervalsurvalen och från det totala materialet har genomförts. Orsaken är att vi vill kunna studera hur

[6] Genomsnittsplaceringen för s-sidans väljare på den subjektiva vänster-högerskalan är 35 1998, 34 2002 och 36 2006. Motsvarande resultat för alliansväljarna är 69 1998, 67 2002 och 68 2006. Det betyder att blockskillnaden i subjektiv vänster-högerplacering är 34 enheter 1998, 33 2002 och 32 2006. Det vill säga ett litet men dock ideologiskt närmande mellan blocken. Om vi istället ser på den genomsnittliga åsiktsskillnaden mellan s-sidans och alliansens väljare i våra sex central vänster-högerfrågor har de förändrats från 38 enheter 1998, 39 2002 till 39 2006; om något en svag ökning av avståndet med andra ord. Sammantaget måste slutsatsen bli att alla förändringar är mycket små. De ideologiska blockskillnaderna på väljarnivå är i allt väsentligt desamma idag som de var 2002 och 1998.

robusta resultaten är. Mellan förvals- och eftervalsstudierna ligger en valrörelse med opinionsbildningseffekter där människor byter såväl åsikter som parti. Resultaten från eftervalsstudien bör avspegla och inkludera mer av eventuella valrörelseeffekter än förvalsstudien. Och eftersom valrörelseeffekter naturligtvis bör ingå i analysen av sambanden mellan åsikter och partival är eftervalsresultaten mer valida för vår studie än förvalsresultaten.

Men i eftervalsstudien frågar vi samtidigt om beteende (partival) och attityder (sakfrågeåsikter). Det gör vi inte i förvalsstudien, som är en slags panelstudie där åsikter mäts i första panelsteget och partivalet i det andra efter valet. Eventuella effekter av rationaliseringar i intervjusvaren och påverkan från partivalsbeteendet på de politiska åsikterna bör därför vara större i eftervalsstudien än i panelstudien. Samtidigheten i mätningarna i eftervalsstudien ökar kontamineringsrisken att beteendet färgar av sig på åsikterna, vilket kan leda till uppblåst starka samband för vissa åsikter och kanske försvagningar för andra.

I vår teoretiskt förenklade åsiktröstningsmodell utgår vi ifrån att sådana effekter är små och försumbara. Vi föreställer oss med andra ord att sakfrågeåsikter i huvudsak kommer först och påverkar röstandet, inte att partivalet kommer först och sedan anpassas olika politiska åsikter därefter. I verkligheten förekommer naturligtvis båda processerna – väljare åsiktsröstar men väljare anpassar sig också efter sina partier. De effekter vi återfinner i våra regressionsanalyser är alltså inga rena mått. Vi lever inte i den bästa av alla tänkbara forskarvärldar där allt kan kontrolleras experimentellt. Men ju mer robusta våra resultat är när vi jämför effekterna från för- respektive eftervalsstudierna desto mer kan vi lita på att vi funnit något generaliserbart.

I tabell 6.5 återfinns resultaten, och vi kan andas ut. Det mesta är robust. Generaliserbara sanningar finns, även om man som alltid när det gäller empirisk forskning kan upptäcka intressanta nyanseringar.

Den mest påtagliga sanningen är att de två åsiktsdimensioner som mäter olika varianter av vänster-högerkonflikten i Sverige är de enda två med entydiga och starka samband med blockbytena till Alliansen 2006. Störst tendens att överge s-sidan och gå till Alliansen 2006 har väljare som är för privata lösningar och är negativa till bidragssverige. S-blocket tappar alltså i första hand sina högerlutande anhängare. Och de är fler 2006 än 2002 eftersom det har blåst en ideologisk högervind mellan valen.

Övriga åsiktsdimensioner uppvisar alla svaga och oftast statistiskt insignifikanta effekter. Om vi för beskrivningens skull bortser från att sambanden är mycket svaga visar det sig att följande åsiktsgrupper har en förhöjd tendens att byta från s-blocket till alliansen 2006 – globaliseringsanhängare mer än globaliseringsmotståndare, moralliberaler mer än moralkonservativa, personer för en restriktiv flyktingmottagning mer än personer för en generös flyktingmottagning, miljögrå personer mer än miljögröna, jämställdhetsmotståndare mer än jämställdhetsförespråkare, postmaterialister mer än materialister och EU-anhängare mer än EU-motståndare. Men som sagt, sambanden är mycket svaga och dessutom ibland något olika beroende på om vi ser på förvals- eller eftervalsresultaten. Huvudsanningen är att ingen av dessa övriga dimensioner spelar någon större roll för blockbytena från s-sidan till b-blocket 2006.

När det gäller jämförelsen mellan resultaten i förvals- och eftervalsstudierna slås man av tre saker. För det första att de två vänster-högerindexen är de enda med klara effekter oberoende av urval. För det andra att de flesta effekter (sex av åtta) är starkare i eftervalsstudien än i förvalsundersökningen. Och så bör det vara om valrörelsen bidrar till att strukturera väljares åsikter och partival så att de passar mer ihop. Speciellt märks denna förstärkningseffekt för de två vänster-högerindexen. Förstärkningseffekten syns också när vi analyserar sambandet mellan blockbyte och väljarnas subjektiva vänster-högerposition. Vänster-högereffekten är något starkare efter valet än före.[7] Men så skall resultaten också se ut om väljare har en tendens att i efterhand harmoniera sina sakfrågeåsikter med partivalet. Hönan eller ägget-problemet har med andra ord inte lösts. Partival påverkar åsikter och åsikter påverkar partival.

[7] Koefficienten för den subjektiva vänster-högerdimensionen är 1.35 i förvalsstudien , 1.42 i eftervalsstudien och 1.38 totalt. R^2 max är .33, .39 respektive .36 i de tre analyserna. Skillnaderna är alltså inte speciellt stora mellan de olika resultaten. Oberoende av valrörelseeffekter eller eventuella rationaliseringar är slutsatsen densamma. Väljarnas subjektiva vänster-högerplacering är den enskilda faktor som är klarast kopplad till blockbyte eller inte i valet 2006.

Tabell 6.5 Åsiktseffekter på partibyten från v/s/mp/ 2002 till c/fp/kd/m 2006 (regressionskoefficienter)

	förval b-värde			*efterval* b-värde			*för- och efterval* b-värde		
	multi	bivariat	R^2	multi	bivariat	R^2	multi	bivariat	R^2
offentligt (1) – privat (5)	.84	1.05	.20	1.21	1.21	.24	1.01	1.12	.21
pos (1) – neg (5) till sociala bidrag	.83	.94	.18	1.10	1.14	.25	.96	1.03	.21
pos (1) – neg (5) till globalisering	-.50	-.22*	.01	-.32*	.01*	.00	-.40	-.12*	.00
morallib (1) – moralkonservativ (5)	-.24*	-.05*	.00	-.42*	-.02*	.00	-.35	-.03*	.00
generös (1) – restriktiv (5) flykt mottagn	.29*	.33	.03	.33*	.18*	.01	.30*	.26	.02
grön (1) – grå (5) miljöideologi	.42	.59	.06	.04*	.18*	.01	.22*	.42	.03
pos (1) – neg (5) till jämställdhet	-.08*	.08*	.00	.23*	.21*	.01	.06*	.15*	.01
postmaterialist (1) – materialist (5)	-.06*	.10*	.00	-	-	-	-	-	-
mot (1) – för (5) EU	.03*	.33	.03	.06*	.33	.03	.05	.32	.03

Kommentar: Resultaten kommer från en serie logistiska regressionsanalyser med partibyte från v/s/mp 2002 (1) till c(fp/kd/m 2006 (5) som beroende variabel och nio åsiktsdimensioner kodade mellan 1 till 5 som oberoende variabler. Postmaterialism – materialismdimensionen mättes endast i förvalsstudien. R^2-värdena för de multivariata analyserna är .37 i förvalsstudien, .43 i eftervalsstudien och .38 i den samlade studien. Koefficienter med en asterix (*) är inte signifikanta på .05-nivån.

För det tredje att resultaten för de sju icke-vänster/högerdominerade åsiktsdimensionerna ofta är föga robusta. För flera av dem varierar koefficienterna relativt kraftigt mellan för- och eftervalsstudierna; på en låg nivå naturligtvis men dock. Denna darrighet i resultaten syns tydligast för den grön-grå miljödimensionen, globaliseringsdimensionen och jämställdhetsdimensionen. När det gäller jämställdhet är effekterna starkast i eftervalsundersökningen medan effekterna tvärtom är starkast för globaliserings- och miljödimensionerna i förvalsstudien. Vad dessa mindre skillnader kan bero på avstår vi ifrån att spekulera om i detta sammanhang.

Istället vill vi ännu en gång och avslutningsvis slå fast vårt mycket klara huvudresultat. Den avgörande väljarströmmen 2006 från s-sidan till Alliansen motiveras åsiktsmässigt i första hand av vänster-högerfrågor som gäller offentliga lösningar kontra privata och hur omfattande bidragssystemen bör vara i välfärdsstaten Sverige. De som byter och avgör valet tenderar att vara för mer privata lösningar och mindre bidrag. Klatschigt uttryckt kan man säga att de lutar åt höger och därför sveps med av högervågen och röstar på högeralliansen.

Ett sätt att mycket konkret illustrera vårt huvudresultat är att se på vilka enskilda sakfrågeåsikter som är starkast förknippade med partibyten bort från s-sidan och över till b-blocker 2006. En sådan analys visar att alla åsikter med störst partibytarpotential har att göra med vänster-högerkonflikten. Bland våra femtiotvå undersökta sakfrågor uppvisar v/s/mp-väljare från 2002 med följande åtta åsikter störst tendens att byta till något borgerligt parti 2006. Störst tendens att byta hade väljare som ville minska de sociala bidragen, följt av väljare som ville satsa på ett samhälle med mer marknadsekonomi, tillåta avdrag för hushållsnära tjänster, sänka skatterna, ha mer sjukvård i privat regi, sälja statliga företag, *inte* ville satsa på ett socialistiskt samhälle och *inte* ville behålla fastighetsskatten.[8]

Göran Perssons favoritförklaring till socialdemokraternas valförlust finns med på listan – men först på åttonde plats (Persson 2007). Högst upp återfinns bidragsfrågan och graden av marknadslösningar – två klassiska vänster-högerfrågor i svensk politik.

[8] Analysen bygger på en serie bivariata regressionsanalyser bland v/s/mp-väljare från 2002. Oberoende variabler är ett femtiotal sakfrågeåsikter; beroende variabler är byte till något borgerligt parti 2006 eller en förnyad röst på v, s eller mp. Sakfrågeåsikterna i testen har rangordnats efter storleken på effekten på partibytena.

Men – och det är ett viktigt men – Göran Persson talade inte främst om individuellt väljarbeteende och vad som sannolikt fick enskilda socialdemokrater att byta block. Han talade om hela valutgången och vilken fråga som fick *många* socialdemokrater att byta block. Och då när vi inte bara ser till olika bytarsannolikheter utan också till hur många väljare som är berörda ökar fastighetsskattens betydelse. Sett till hur många väljare s-sidan potentiellt förlorade på olika sakfrågor 2006 hamnar fastighetsskatten på fjärde plats; inte medaljplats, men nästan.[9] En klar poäng till Göran Persson med andra ord.

Inget nytt under solen

Svensk politik är ovanligt dominerad av en och samma konfliktdimension; mer så än i de flesta andra länder där vi har motsvarande undersökningar (Oppenhuis 1995, Thomassen 2005). Den dominerande dimensionen går under namnet vänster-höger. Och den är fortfarande minst lika relevant och dominant som under 1900-talet, åtminstone på väljarnivå. Innehållsmässigt är vänster-högerdimen-sionen något bredare idag, men kärnan är densamma som förr. Det är staten mot kapitalet och välfärdsstatens bidragssytem som står i centrum.

Denna gamla traditionella konfliktdimension var med och avgjorde 2006 års val i och med att opinionen försköts åt höger mellan valen 2002 och 2006 och det gynnade Alliansen. De frågor som framförallt bidrog till blockbyten från s-sidan till Alliansen 2006 hade att göra med mer privata lösningar, mindre bidragsystem och lägre skatter. Socialdemokraterna tappade i huvudsak högerlutande väljare till den borgerliga alliansen. Och dessa högerlutande väljare var fler 2006 på grund av högervinden i opinionen.

En gammal sanning bekräftas alltså. Om det blåser en så tydlig högervind som i valet 2006, ja då gynnas de borgerliga partierna. Och det är vad som hände 2006.

[9] Mer marknadsekonomi kommer etta, följd av skatteavdrag för hushållsnära tjänster och sänkta skatter i allmänhet.

Kapitel 7
Väljarnas partiuppsättningar

Det är sällsynt att medborgares faktiska valsituation i samband med allmänna demokratiska val inbegriper mer än två, tre alternativ. När det kommer till kritan agerar inte väljare som de ekonomiska demokratiteoriernas idealmedborgare (se t ex Downs 1957): Väljare ägnar inte valrörelserna åt att beräkna nyttokalkyler för sju-åtta partier innan de slutligen bestämmer partivalet. En betydligt mer realistisk beskrivning av dagens moderna, självständiga, kognitivt mobiliserade och ideologiskt välorienterade svenska väljare är att de ägnar sig åt överväganden som inbegriper en betydligt mindre uppsättning alternativ.

Detta är utmaningen för forskningen om partiuppsättningsmodeller för väljarbeteende: att för det första identifiera hur många och vilka valalternativ väljare *faktiskt* står inför och seriöst överväger under beslutsprocessen inför ett partival. Och, för det andra, att förklara varför väljare med flera övervägda alternativ till slut beslutar sig för att rösta på ett av dem (Oscarsson, Gilljam & Granberg 1997; Holmberg & Oscarsson 2004).

Ansträngningarna att skapa nya förklaringsmodeller för partival är ett direkt svar på utvecklingen mot ett allt mer individualiserat väljarbeteende. Partiuppsättningsmodellen är ett exempel på ett nytt sätt att försöka förklara partival i en situation där förklaringskraften i våra etablerade modeller minskar till följd av sjunkande partiidentifikation, minskad klassröstning, ökad väljarrörlighet, allt senare röstningsbeslut och händelserikare valkampanjer.

I den internationella väljarforskningen pågår nya spännande försök att närstudera väljarnas beslutsprocesser inför valen med hjälp av oli-

ka typer av partiuppsättningsmodeller (*consideration set models*). Modellerna kräver nya teoretiska verktyg, nya datainsamlingsmetoder, nya typer av frågeinstrument, nya sätt att organisera data och nya sätt att analysera dem på (de Vries & Rosema 2008; Steenbergen & Hangartner 2008).

Det här kapitlet kan betraktas som pågående forskning ”fångad i flykten”. Här analyseras svenska väljares partiuppsättningar i samband med 2006 års riksdagsval med hjälp av data från många olika undersökningar bland annat valundersökningen 2006, en kampanjpanel i sex steg (e-panelen 2006) och Statistiska centralbyråns partisympatiundersökning (PSU). Fokus ligger här på att utvärdera hur effektivt olika typer av mätinstrument skiljer ut vilka och hur många partier väljarna har i sina partiuppsättningar. Vi kommer också att närstudera utvecklingen under 2006 års valrörelse och redovisa vad väljarna själva tyckte vägde för respektive emot att rösta på sina övervägda alternativ.

Farväl anhängarskap

De svenska väljarnas känslomässiga band till ett särskilt parti fortsätter att försvagas. Valundersökningen 2006 visar att andelen väljare som själva betraktar sig som anhängare av ett parti har fallit dramatiskt sedan 2002 års val, från 40 till 31 procent (se figur 10.2). Andelen starkt övertygade partianhängare är numera endast 15 procent. Den svenska utvecklingen slår ned ännu en spik i kistan för den historiskt mycket framgångsrika *partiidentifikationsmodellen* – hörnstenen i den så kallade Michiganskolan inom väljarbeteendeforskningen (Campbell, Converse, Miller & Stokes 1960).[1]

Sjunkande grad av partiidentifikation är ett återkommande fenomen i nästan alla etablerade västdemokratier (Dalton & Wattenberg 2000). Förslitningen av banden mellan väljare och partier är inte generell överallt och det finns många intressanta undantag (Schmitt,

1 Partiernas väljare är olika starkt identifierade med sina partier. Socialdemokraternas väljare är alltjämt de som är starkast i anden. Hälften av s-väljarna betraktar sig själva som anhängare till socialdemokraterna (50 procent). Motsvarande siffror för andra partier är betydligt lägre: vänsterpartiet 42 procent, moderaterna 37 procent, centerpartiet 31 procent, kristdemokraterna 29 procent, folkpartiet 21 procent och miljöpartiet 20 procent partianhängare (se vidare kapitel 12 om partiernas väljare).

Holmberg & Berglund 2004). Sverige är dock ett bra exempel på ett land där det råder en närmast linjär utveckling.

Vi vet samtidigt att uppslutningen bakom grundidén med en partidemokrati är mycket stark (Holmberg 2003). Väljarna gillar partier som sådana och har – liksom många statsvetare – svårt att tänka sig en valdemokrati utan partier. Men väljarna utvecklar inte längre några starka känslomässiga band till partier och blir i minskande utsträckning medlemmar i partier. Tjugohundratalets partier kommer inte att ha trogna sympatisörer, partianhängare och medlemmar i lika stor utsträckning som nittonhundratalets. Våra gamla medlemspartier förvandlas sakta till kampanjpartier som måste tjusa potentiella sympatisörer på nytt i varje ny valrörelse (jfr Gilljam & Möller 1996).

Det empiriska stödet för partiidentifikationsmodellen framstår som än svagare om man närstuderar utvecklingen av politiskt beteende bland väljare som själva bekänner sig som partianhängare (se tabell 7.1). Panelundersökningar genomförda under de senaste trettio åren visar att andelen partibytare ökat från 6-8 procent på 1970-talet till 13-15 procent på 2000-talet bland de starkt övertygade anhängarna.

Det faktum att andelen partibytare har ökat även bland väljare som betraktar sig som övertygade anhängare av ett parti visar att det har ”gått inflation” i bekännelserna. Att betrakta sig som anhängare är mindre värt idag än på 1970-talet. Det betyder i sin tur att partierna inte längre kan känna sig lika säkra på att deras övertygade anhängare kommer att stödja dem i framtida val. Även de redan frälsta måste mobiliseras på nytt inför varje val.

Tabell 7.1 Andel partibytare bland väljare med olika stark partiidentifikation 1976-2006 (procent)

	andel partibytare									
grad av partiidentifikation	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02
vid första mättillfället	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06
starkt övertygad partianhängare	6	8	9	8	10	11	14	15	15	13
svagt övertygad partianhängare	31	20	17	21	22	28	23	27	28	31
enbart partipreferens	33	30	34	35	28	41	44	43	45	54
ingen partipreferens	43	28	31	41	40	51	55	48	53	69

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarnas rullande tvåstegspaneler och bygger på mellan 1 000-1 500 svarspersoner.

En stark klassröstning, starka partier och en hög grad av partiidentifikation bidrog starkt till att göra det svenska politiska systemet till ett

av världens mest stabila. Men om alla dessa stabiliserande element inte längre är lika närvarande idag, vad är det i så fall som stabiliserar väljarbeteendet bland svenska väljare?

Huvudkandidaten är väljarnas ideologiska identifikation. Vänster-högeridentifikationen är alltjämt stark i den svenska väljarkåren. Andelen väljare som utan vidare placerar in sig själva på en vänster-högerskala är fortfarande omkring 95 procent i de flesta mätningar (94 procent 2006). Väljarnas åsikter i vänster-högerrelaterade sakfrågor – såsom graden av statlig intervention i näringslivet, storleken på transfereringar i välfärdssystem, omfattningen och organiseringen av den offentliga sektorn, privatisering och arbetsrätt – är alltjämt väl sammanhållna och uppvisar stor stabilitet över tid.[2] Och när de väl förändras har de starkt samband med förändrat politiskt beteende: våra starkaste förklaringar till partibyte eller blockbyte handlar i första hand om vänster-högerrelaterade sakfrågor (se kapitel 6). Vänster-högerideologi är starkt strukturerande för vilka partier väljare överväger att rösta på i samband med valen.

Partiuppsättningsmodeller

Idén om att väljarna har partiuppsättningar med mer än ett parti som de funderar över att rösta på är egentligen varken särskilt ny eller originell. Teorier om multipel partiidentifikation – att många väljare har fullt utvecklade känslomässiga band till mer än ett specifikt parti – föddes i samma stund som den traditionella Michiganmodellen tog steget över Atlanten och började tillämpas i en europeisk flerpartikontext (Thomassen 1976; Niemi, Wright & Powell 1987; Tillie 1990; Marsh 2003; Schmitt & Wessels 2005; Thomassen & Rosema 2008).[3]

[2] Valundersökningarnas paneler visar dessutom att stabiliteten i väljarnas vänster-högerpositioner är mycket stor trots att det numera går fyra år mellan mättillfällena. Panelkorrelationerna håller sig mellan .67 och .73 under den senaste trettioårsperioden och visar inte några tecken att försvagas. 1976-79: r=.67; 1979-82: r=.75; 1982-85: r=.76; 1985-88: r=.80; 1988-91: r=.72; 1991-94: r=.75; 1994-98: r=.73; 1998-02: r=.73; 2002-06: r=.73. Denna ideologiska vänster-högeridentifikation framstår som ett särskilt viktigt orienteringsverktyg för svenska väljare när många inte längre har ett starkt partianhängarskap att luta sig mot som en effektiv vägledning.

[3] En annan variant som bygger på liknande idéer är olika typer av så kallade normalröstningsteorier (normal voting): att de flesta väljare normalt sett alltid röstar på ett visst parti i nio av tio val men att de ändå, trots denna känslomässiga bindning, under särskilda omständigheter är beredda att göra ett avsteg från sitt normala partival (Boyd 1972; Anker 1992).

Inom andra forskningsfält har det länge funnits liknande valmodeller. I konsument- och marknadsföringsforskning används sedan länge begreppet *consideration set*. Målsättningen är att försöka förklara varför konsumenter väljer de märkesvaror de gör när de hamnar i en valsituation (Wright 1975; Shocker, Ben-Akiva, Boccara & Nedungadi 1991; Kardes, Kalyanaram, Chandrashekaran & Dornoff 1993; Shapiro, Macinnis & Heckler 1997; Wu & Rangaswamy 1999). Överraskande nog är korsbefruktningen med väljarforskningen marginell trots att det i båda fallen handlar om individer som man tänker sig gör sina val i två steg: i det första steget skiljer de ut en uppsättning varor/partier som de kan tänka sig att köpa/välja och i det andra steget görs ett val inom denna mindre uppsättning av varor/partier. Att överbrygga klyftan mellan dessa forskningsfält är en viktig utmaning för forskningen kring partiuppsättningar.

Syftet med partiuppsättningsmodellerna är att försöka imitera de beslutsprocesser som individuella väljare står inför i nära anslutning till valen. För att kunna göra det måste man först studera hur det går till när väljare formar sina partiuppsättningar. Varför får vissa partier ingå i partiuppsättningen medan andra lämnas utanför? Vad krävs för att ett parti skall få komma med eller tas bort från en väljares partiuppsättning? Hur ofta uppdaterar väljarna sina partiuppsättningar? Många av de här frågorna väntar fortfarande på ett bra svar. Vi vet som sagt att grundläggande ideologiska predispositioner – såsom vänster-högerideologi – hårt strukturerar vilka partier som finns med i uppsättningarna. Samtidigt har panelstudier lärt oss att svenska väljare partiuppsättningar inte är särskilt stabila från val till val utan kan ändra storlek och innehåll (Oscarsson, Gilljam & Granberg 1997).

När valrörelserna börjar antas väljarna ha klart för sig vilka partier som ingår i deras partiuppsättning och vilka alternativ valet står mellan. Processen att redan ha skiljt ut flertalet av de partier som ställer upp till val är fullt rationell: det sparar tid och kognitiva resurser att slippa behöva exponera sig för och värdera störtfloden av politisk information under valrörelserna. I den slutgiltiga beslutsprocessen antas all information som rör alternativen som inte finns med i partiuppsättningen vara betydelselös för väljaren. Istället fokuserar hon på att jämföra och väga röstningsalternativen mot varandra efter olika krite-

rier. Hur jämförelserna faktiskt går till och hur kriterierna egentligen ser ut är förmodligen mycket olika från väljare till väljare. Häri ligger en stor del av forskningsutmaningen.

Målsättningen är att erbjuda generella förklaringar till varför en väljare med en partiuppsättning ABC till slut väljer att rösta på parti A och inte på parti B eller C. Vilken betydelse har de traditionella förklaringsfaktorerna – såsom ideologiska värderingar, sakfrågeåsikter, tidigare röstningsvanor, grupplojaliteter, partiernas ledare och kandidater, mediernas valrörelsebevakning, partiernas valkampanjer, utspel och skandaler under valrörelsen, samtal med vänner och bekanta – för detta slutgiltiga val av parti?

Partiuppsättningarnas storlek

En första utmaning är att utveckla ett effektivt tillvägagångssätt att identifiera hur många alternativ väljarna reellt överväger att faktiskt rösta på. Stämmer verkligen antagandena om att många väljare har många partier som de står och väger mellan och som de aktivt överväger nära inpå valen? Hur stora är väljarnas partiuppsättningar?[4]

Ett stort antal frågeinstrument kan användas för att försöka urskilja hur många och vilka partier som ingår i väljarnas partiuppsättningar. En jämförelse (se tabell 7.2) visar att valet av operationella indikatorer spelar stor roll för våra skattningar av antalet partier väljare har i sin partiuppsättning. Med de mått vi jämför här varierar storleken på väljarnas partiuppsättningar mellan 1,2 och 3,2 partier.

a) antal partier som värderas positivt

I flera tidigare analyser har vi använt väljarnas placeringar av partierna längs den elvagradiga ogillar-gillarskalan från -5 till +5 för att uppskatta antalet partier som ingår i väljares beslutsprocess (Oscarsson, Gilljam & Granberg 1997). Räknar man alla partier som tilldelas en högre poäng än noll på skalan blir det genomsnittliga antalet partier i

4 Ett uppenbart stöd för att allt fler väljare faktiskt kan tänka sig att rösta på mer än ett parti är att röstdelning blir vanligare i Sverige – det vill säga att man röstar på olika partier i de samtidiga riksdagsvalen, kommunvalen och region/landstingsvalen. Andelen väljare som röstar på olika partier i riksdagsvalet och kommunvalet var 25 procent 2006 jämfört med 6 procent i 1970 års val. Röstdelning handlar dock om röstning på olika partier *i olika val* – och de beslutsprocesserna behöver inte nödvändigtvis ha med varandra att göra.

uppsättningarna oftast högre än tre (Holmberg & Oscarsson 2004).[5] Även om det är mycket sällsynt att partier som tilldelas lägre poäng än noll faktiskt blir det slutgiltiga partivalet kan man misstänka att vi med denna metod överskattar antalet partier i partiuppsättningarna. Väljarna tenderar att gilla fler partier än vad de seriöst överväger att rösta på i samband med valen. Gillande tycks vara ett nödvändigt men ej tillräckligt villkor för att ett parti skall övervägas för röstning.

b) ...ytterligare parti du väljer mellan?

I 2006 års förvalsundersökning ställdes för första gången en serie frågor med det uttalade syftet att försöka ta reda på vilka och hur många partier väljarna faktiskt väljer mellan i riksdagsvalet. Efter de sedvanliga intervjufrågorna om röstningsintention i riksdagsvalet ställdes följdfrågan: ”Finns det ytterligare något eller några partier Du väljer mellan i årets riksdagsval?”. De som svarade ja på frågan ombads att nämna vilket eller vilka partier deras egna personliga val egentligen handlade om. Frågan återupprepades sedan ända tills respondenterna svarade nej.

Nittio procent av intervjupersonerna i förvalsundersökningen uppgav en röstningsintention och talade om vilket parti de tänkte rösta på (eller lutade åt att rösta på) i riksdagsvalet. Bland dessa var det 61 procent som på följdfrågan svarade att det inte fanns något ytterligare parti som de valde mellan. Sex av tio väljare hade alltså bara ett enda parti i sin partiuppsättning. Tjugofyra procent angav ytterligare ett parti. Tretton procent uppgav att de hade tre partier som de valde mellan och endast drygt två procent hade fyra partier i sin partiuppsättning.

Med det här frågeinstrumentet och med två-tre veckor kvar till valet var det genomsnittliga antalet partier i väljarnas partiuppsättningar 1,6 partier. Det genomsnittet bekräftar att en klar majoritet av de svenska väljarna redan har skalat bort många tänkbara valalternativ i det sista skedet av valrörelsen. Med det här sättet att operationalisera partiuppsättningar rymmer de alltså inte särskilt många partier. Valundersökningens sätt att ställa frågor om vilka partier väljarna väljer

5 I 2006 års valundersökning fick väljarna möjlighet att placera ut tio partier på ogillar-gillarskalan (v, s, mp, c, fp, kd, m, sd, fi och jl). Det genomsnittliga antalet partier som gavs en högre poäng än 0 (det vill säga placerades på +1, +2, +3, +4 eller +5) var 3,2 partier. Motsvarande genomsnittsberäkning för de sju riksdagspartierna gav ett snitt på 3,0 partier.

mellan ger alltså mycket försiktiga skattningar av storleken på väljarnas partiuppsättningar.

c) ...övervägt något annat parti?
I valundersökningens eftervalsintervjuer ställdes också frågor om huruvida man övervägt att rösta på något annat parti än vad man faktiskt gjorde. De som svarade ja fick följdfrågan om vilket eller vilka partier det i så fall var. Intervjufrågan är en del av det frågeblock som ställs på samma sätt i mer än 40 olika länder inom ramen för det internationella samarbetsprojektet CSES (Comparative Study of Electoral Systems) där det göteborgska Valforskningsprogrammet deltar sedan starten 1995. Genomsnittsstorleken på partiuppsättningarna med detta eftervalsinstrument är 1,5 partier. Det är alltså inga dramatiska skillnader i resultat mellan valundersökningarnas förval- och eftervalsinstrument för att identifiera partiuppsättningar – ett gott argument om man anser sig behöva analysera både förval- och eftervalsintervjuade.

d) *...parti du tycker näst bäst om?*
Intervjufrågor om väljarnas andrapreferenser – vilket parti de tycker *näst* bäst om – har ställts sedan valundersökningarna startade 1956 och är därför en intressant indikator om man vill genomföra analyser som går så långt tillbaka i tiden som möjligt. Dessutom har näst bästa parti-frågor ställts i många valundersökningar runt om i världen. Frågeserien inleds med frågor om vilket parti man tycker bäst om och följs sedan upp med frågan om andrapreferens. Närmare åtta av tio väljare förmår uppge ett andrahandsalternativ, vilket innebär att genomsnittsstorleken på partiuppsättningarna är 1,8 partier. Den stora nackdelen med instrumentet är förstås att det inte gäller faktiskt röstningsbeteende utan partisympati. Icke desto mindre vet vi att andrapreferenser har ett bra prediktionsvärde när det gäller partibyten mellan valen men framför allt under valrörelserna (Oscarsson 1998).

e) *...partier du kan tänka dig att rösta på*
SOM-institutet och några av opinionsinstituten har historiskt låtit respondenterna nämna eller kryssa för alla partier de ”kan tänka sig att rösta på”. Eftersom frågeformuleringen oftast inte har något definierat tidsperspektiv blir det genomsnittliga antalet partier i väljarnas parti-

uppsättningar högre, särskilt om utmanarpartier som står utanför riksdagen anges eller nämns. I RiksSOM-undersökningen 2000 uppmättes antalet partier väljarna kunde tänka sig att rösta på till 2,1.

Tabell 8.2 Antalet partier som ingår i väljarnas partiuppsättningar i samband med 2006 års val mätt med olika indikatorer (medeltal)

Källa	Frågeformulering/ operationell indikator	antal partier i partiuppsättningen
Vu	Ogillar-gillarskalan (antal partier som värderas positivt på en elvagradig skala från -5 till +5)	3,2
SOM 2000	”Vilket eller vilka riksdagspartier skulle Du kunna tänka Dig att rösta på om det var val idag?”	2,1
SCB/PSU	”Vilka partier tvekar Du mellan?” Följdfråga till respondenter som inte vill uppge någon röstningsintention. Sju riksdagspartier + kategorin övriga ingår i analysen	2,1
E-panelen	”Vilket eller vilka partier överväger Du att rösta på i riksdagsvalet [2006/den 17 september]?” Riksdagspartierna plus sd, jl och fi	1,6-1,9
Vu	”Vilket parti tycker Du näst bäst om?” Följdfråga till personer som uppgivit ett bästa parti. Riksdagspartierna plus jl, sd och fi	1,8
Vu förvalsintervju	Finns det ytterligare något eller några partier Du väljer mellan i årets riksdagsval? [JA/NEJ] Frågan ställs om tills respondenten svarar nej. Riksdagspartierna plus fi, jl och sd.	1,6
Vu eftervalsintervju	Övervägde Du att rösta på något annat parti i rikdagsvalet? Vilket eller vilka partier var det? Riksdagspartierna plus fi, jl och sd ingår i analysen.	1,5
SCB/PSU	”Vilka andra partier överväger Du att rösta på?” Följdfråga till respondenter som uppgett en röstningsintention. Sju riksdagspartier plus kategorin övriga ingår i analysen	1,2-1,3
Vu	Faktiskt beteende (röstdelning). Andelen väljare som röstat på olika partier i kommunval och riksdagsval. Alla partier ingår i analysen.	1,25

Kommentar: De olika frågeinstrumenten har rangordnats efter hur stora partiuppsättningar de genererar (genomsnittligt antal partier). SOM 2000=RiksSOMundersökningen från SOM-institutet (Samhälle Opinion Massmedia) vid Göteborgs universitet. Vu=Valundersökningen 2006. SCB/PSU=Statistiska centralbyråns partisympatiundersökning panel 76 med intervjuer i tre omgångar (maj, september och november 2006).

f) ...partier du överväger att rösta på (SCB/PSU)

I statistiska centralbyråns partisympatiundersökning i maj och strax före valet 2006 ställdes för första gången frågor om vilka andra partier

väljarna överväger att rösta på. Övervägandefrågan användes som en följdfråga till de klassiska frågorna om röstningsintention, det vill säga hur man skulle rösta ”om det vore val idag” (maj) respektive ”vid riksdagsvalet den 17 september” (september).

Bland personer som uppger en bestämd röstningsintention är det mycket få personer som väljer att uppge vilka partier som de överväger att rösta på. Tjugoen procent i majmätningen och fjorton procent i septembermätningen stannar vid att uppge röstningsintention på ett parti genom att aktivt svara att de inte överväger röstning på några andra partier. Med det här tillvägagångssättet blir det genomsnittliga antalet partier i väljarnas partiuppsättningar mycket lågt, endast 1,3 i maj och något lägre 1,2 i september.

Men de som ännu inte hade bestämt sig eller inte ville svara på frågan om röstningsintention – och de motsvarar omkring tio procent av väljarna – fick också en följdfråga där de ombads tala om ”vilka partier de tvekar emellan”. För väljargruppen som saknar en klar röstningsintention är partiuppsättningarna som väntat klart större: 2,1 (maj) respektive 2,1 (september) övervägda partier.

Slår man samman svaren från de båda följdfrågor om partiuppsättningar som användes i SCB/PSU är det genomsnittliga antalet partier i de svenska väljarnas partiuppsättningar 1,4 (maj) och 1,3 (september). Tjugofem procent av väljarna skulle i så fall ha mer än ett parti i sin partiuppsättning.

g) *...partier du överväger att rösta på* (E-panelen 2006)

I e-panelen 2006 ställdes frågan ”Vilket eller vilka partier överväger Du att rösta på i riksdagsvalet 2006”. En tilläggsinstruktion förtydligade att deltagarna förväntades kryssa för alla partier de överväger att rösta på. Listan över partier innehöll här tio partier: de sju riksdagspartierna, junilistan, sverigedemokraterna och feministiskt initiativ samt två rutor för ”annat parti” där deltagarna själva kunde fylla i ett partinamn.

I tabell 7.3 redovisas andelen e-paneldeltagare som övervägt att rösta på de olika partierna vid olika tidpunkter under 2006 års valrörelse. Måttet kan betraktas som ett slags *maximal elektoral potential*: detta är partiets röststöd i den bästa av alla världar; men då måste partiet alltså ”vinna samtliga matcher” mot övriga partier som ingår i varje väljares partiuppsättning.

Tabell 7.3 Andel av e-paneldeltagarna som uppger att de överväger att rösta på de olika partierna (procent)

	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	jl	fi			Genomsnittligt antal partier i partiuppsättningen
Rekrytering	14	25	16	19	35	18	45	6	6	6			1,89
Vecka 34	13	25	14	18	35	19	43	6	6	6			1,83
Vecka 35	14	26	16	20	34	22	43	5	6	5			1,94
Vecka 36	12	23	15	20	28	17	41	5	4	6			1,71
Vecka 37	12	21	13	17	25	16	39	4	4	4			1,56
	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	jl	fi	övr	summa	antal svarande
Partival	8	14	7	11	12	7	31	3	1	2	4	100	609

Kommentar: Resultaten är hämtade från e-panelen 2006 och bygger på data från den grupp som fick sina enkäter utskickade på måndagarna. Frågan lyder: ”Vilket eller vilka partier överväger du att rösta på i riksdagsvalet 2006. Markera alla partier som du överväger att rösta på”. Svarsalternativen var de sju riksdagspartierna, junilistan, sverigedemokraterna och feministiskt initiativ samt två tomma fält för ”Annat parti”. I medeltalsberäkningarna ingår endast de tio partier som redovisas i tabellen. Den stora andelen ”övrigt” (4 procent) rymmer ett stort antal deltagare som röstat på piratpartiet.

E-panelen ger ytterligare stöd för att folkpartiet förlorade mer på dataintrångsskandalen än vad socialdemokraterna gjorde. Före dataintrångsskandalen fanns folkpartiet med i 35 procent av paneldeltagarnas partiuppsättningar. Efter det ödesdigra avslöjandet den 3 september blev motsvarande andel 28 procent. Många plockade alltså bort folkpartiet från sina partiuppsättningar efter händelsen och övervägde inte längre att rösta på partiet. Den slutsatsen stärks av att inget av de andra partierna förändrade sin närvaro i väljarnas partiuppsättningar under valrörelsen på samma dramatiska sätt som fp.

Resultaten ger stöd för ett viktigt antagande bakom partiuppsättningsmodeller, nämligen att antalet partier i uppsättningarna minskar allteftersom valrörelsen fortskrider. Panelanalysen visar att det genomsnittliga antalet partier som väljarna överväger att rösta på är oförändrat (1,8-1,9 partier) fram till två veckor före valdagen. De två sista veckorna börjar antalet partier att minska. Två veckor före valet är snittet 1,7 partier. Veckan före valet är snittet 1,6 partier. Små förändringar, men ändå ett resultat som ger stöd för att väljarna successivt plockar bort partier ur sina partiuppsättningar när valet närmar sig

och att denna process – att avfärda övervägda röstningsalternativ – pågår genom hela valrörelsen.[6]

Partiuppsättningarnas innehåll

I samband med en valrörelse är en central uppgift för partierna att försöka öka andelen väljare som överväger att rösta på partiet. Det är en grundförutsättning för att nå målsättningen att vinna fler väljare att många väljare faktiskt överväger att rösta på partiet. Partierna måste finnas med i många väljares överväganden.

I tabell 7.4 redovisas andelen väljare som hade med respektive parti i sin partiuppsättning inför slutspurten av valrörelsen 2006. Resultaten är hämtade från valundersökningen 2006. Siffrorna för de olika partierna representerar ett slags maxgräns för hur starka partierna står i väljaropinionen: *en maximal elektoral potential*. Inte mindre än 46 procent av väljarna uppgav att socialdemokraterna var ett av de partier de valde mellan inför valet – klart högre än de 37 procent som uppgav s som huvudsaklig röstningsavsikt. Moderaterna fanns representerade i partiuppsättningen för 36 procent av väljarna.

Många av de små partierna ingår visserligen i många väljares partiuppsättningar men har särskilt svårt att omsätta sympatistödet i faktiska röster. Elva procent av väljarna har miljöpartiet med i sina överväganden inför valet men partiet erhöll endast sex procent av rösterna. Miljöpartiet ”förlorade” alltså kampen mot andra partier i partiuppsättningen ungefär hälften av gångerna. Samma förlustkvot gäller för kristdemokraterna. Partiet som dock oftast stod som förlorare i de beslutsprocesser partiet deltog i 2006 var folkpartiet. Partiet finns med

[6] En validering av mätningen kan göras genom att jämföra antalet övervägda partier bland personer som efter valet har uppgett olika tidpunkter för det slutgiltiga partivalet. Avvaktande väljare bör ha fler partier i sin partiuppsättning än väljare som bestämt sig sedan länge hur de skall rösta. Och så är det också. Det genomsnittliga antalet partier bland personer som säger sig ha bestämt partivalet sedan länge är relativt lågt: snittet minskar från 1,5 partier under sommaren till 1,2 partier under sista veckan. I den växande grupp väljare som bestämmer partivalet sista veckan eller på självaste valdagen är partiuppsättningarnas storlek i genomsnitt 2,3 partier under sommarmånaderna och minskar till 2,1 partier vid sista mätningen inför valdagen. I normalfallet tycks alltså även de senfärdiga väljarna ha reducerat antalet faktiska valalternativ till två partier. Många svenska väljares slutgiltiga beslutsprocesser inbegriper två röstningsalternativ – situationen liknar alltså den som exempelvis amerikanska väljare står inför i samband med presidentvalen.

i partiuppsättningen för var femte väljare (20 procent) men valdes som slutgiltigt partival endast en gång av tre (7 procent röster).

Tabell 7.4 Partiernas maximala elektorala potential, väljarnas röstningsavsikter och partival 2006 (procent)

	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	jl	fi	övr			antal svarande
partiernas maximala elektoral potential andel väljare som har partiet med i sin partiuppsättning	9	46	11	14	20	12	36	2	1	2	3			1 187
väljarnas partival 2006	6	35	6	9	7	6	26	2	1	1	1	=	100	1 087

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2006 års valundersökning (förvalsintervjuer). Frågan om röstningsintention följdes upp med en intervjufråga om det finns ytterligare något eller några partier som respondenten väljer mellan i årets riksdagsval. Röstningsintentionen och alla partier som nämns i följdfrågan ingår i väljarnas partiuppsättningar.

Antalet helt unika partiuppsättningar i valundersökningsmaterialet uppgår till 57. De två vanligaste partiuppsättningarna bland väljarna inför 2006 års riksdagsval innehöll endast ett parti: [s] 28,7 procent, och [m] 15,9 procent. De därefter vanligast förekommande partikombinationerna är [fp+m] 4,1 procent, [s+m] 4,1 procent, [fp] 4,0 procent, [mp] 3,4 procent, [c] 3,3 procent, [kd] 3,2 procent, [v] 3,0 procent, [c+fp+m] 2,2 procent, [s+v] 2,0 procent, [s+mp] 1,9 procent, [kd+m] 1,9 procent, [fp+kd+m] 1,7 procent.

Precis som tidigare analyser av väljarnas partiuppsättningar har visat består de flesta partiuppsättningar av ideologiskt närbesläktade partier. Och då är det förstås släktskap längs vänster-högerdimensionen som avses. I samband med 2006 års val tycks den cementerade blockpolitiken och de två tydliga regeringsalternativen ha strukturerat väljarnas partiuppsättningar i större utsträckning än vad vi sett i tidigare analyser: Andelen väljare som har blocköverskridande partiuppsättningar – som innehåller partier från både s-blocket [v s mp] och b-blocket [c fp kd m] – var endast 15 procent i valundersökningen 2006! Kampen om regeringsmakten tycks ha försigått i en mycket liten grupper väljare med blocköverskridande partiuppsättningar.

Vad som talar för respektive emot röstning på partierna

I e-panelen 2006 ställde vi specifika följdfrågor till deltagarna om vad de tyckte talade för respektive emot att rösta på de partier som de uppgett att de övervägde att rösta på.[7] Syftet är uppenbart: att försöka få en inblick i vilka faktorer som väljarna väger in i sina beslutskalkyler mycket nära inpå valen när valrörelsen nästan är slut och det är dags att slutgiltigt bestämma sig. Vad lägger väljarna i de olika vågskålarna? Efter vilka kriterier bedöms de alternativ som väljarna står och väger mellan?

Följdfrågorna om vad som talar för respektive emot att rösta på partier i väljarnas partiuppsättningar ställdes i varje panelsteg under valrörelsen. Fritextsvaren är ett mycket omfattande material som vi inte har möjlighet att genomföra fördjupade analyser av i det här sammanhanget. I tabell 7.5 har vi sammanställt svar från en webbenkät som skickades ut torsdagmorgon den 14 september, bara fyra dagar före valet. Vi har kategoriserat de öppna svaren i sexton olika kategorier med hjälp av ett kodschema. Upp till fem svar kodades. Procenten i tabellen visar andelen deltagare som givit ett svar som förts till den aktuella kategorin.

Resultaten visar att ideologi och sakpolitik är de i särklass främsta konkurrensmedlen i partiernas kamp om väljarna. Långt mer än hälften av alla för- och emotargument faller i de kategorierna. Man vinner väljare i huvudsak på sin politik. Ideologisk närhet är väljarnas huvudsakliga kriterium för partivalet. Närmare inspektioner av de många svar som faller inom denna kategori ger samma bild av partiernas starka och svaga sidor som andra analyser visar i denna bok.

Kompetens och förtroendefaktorer är god tvåa när det gäller att försöka sortera ut ett vinnande alternativ från sin partiuppsättning. Socialdemokraterna har klar minusstatistik när det gäller kompetens/duglighet (-10 pe) medan moderaterna har klar plusstatistik (+15 pe) bland de väljare som överväger att rösta på dessa partier. Kompe-

[7] Webbenkäterna programmerades så att deltagarna fick helt öppna följdfrågor om alla de partier som de uppgett att de övervägde att rösta på i riksdagsvalet. Andelen deltagare som svarat på de öppna följdfrågorna varierar mellan 90-95 procent. Antalet svar på den positiva frågan (vad som talar för att rösta på partiet i fråga) är genomgående något större än antalet svar på den negativa frågan (vad som talar emot att rösta på partiet i fråga).

tens/duglighetskategorin domineras av explicita omnämnanden av partiledarna.[8]

Gruppintressen och socialisation (anhängarskap/vana) är gamla klassiska förklaringar till partival som inte är närvarande nästan alls i e-paneldeltagarnas överväganden om vilka partier de skall rösta på. Resultaten visar att den här typen av svar endast förekommer bland arbetarrörelsens partier (vänsterpartiet och socialdemokraterna) och bland feministiskt initiativs väljare eftersom de refererar flitigt till gruppen kvinnor i sina överväganden.

Det är inte bara åsiktsnärhet och ideologisk åsiktsöverensstämmelse som är viktigt för väljarna. Det finns nämligen mängder av rationella skäl varför man ibland *inte* bör rösta på det alternativ som står en ideologiskt närmast. Den *strategiska kontexten* anses också ha betydelse för hur olika valmöjligheter skall värderas (Downs 1957). Väljare behöver också, åtminstone i teorin, ta hänsyn till saker som partiernas inbördes storlek, hur andra väljare troligen kommer att agera, den sannolika utgången av regeringsbildningen efter valet och om det mest gillade partiet har tillräcklig organisatorisk stabilitet och sammanhållning för att verkligen kunna föra den politik de går till val på.

Analysen visar att väljarna ägnade sig mycket åt den här typen av överväganden i samband med 2006 års val. Regeringsfrågan dominerar de strategiska valmöjligheterna. För de två stora partierna är det ett klart plus att de uppfattas vara de två regeringsbärande partierna. De mindre partierna (v, c, mp) anses viktigt att rösta på för att stödja regeringsalternativen: i centerpartiets fall för att stå lojala med Alliansen; i vänsterpartiet och miljöpartiets fall i första hand för att till varje pris undvika en alliansregering.

[8] Om man särredovisar explicita omnämnanden av partiledarna får man följande resultat: Klart bäst ut är Maud Olofsson som nämns explicit som ett skäl för röstning av 23 procent av de personer som överväger att rösta på centerpartiet. Motsvarande andel bland emotargumenten är 4 procent (balansmått +19 pe). Centerledaren följs tätt i spåren av moderatledaren Fredrik Reinfeldt (15 procent för – 2 procent emot; +13 pe), följt av feministiskt initiativs Gudrun Schyman (8-0; +8 pe) och Göran Hägglund (12-5; +7 pe). Göran Persson nämns som ett skäl för att rösta på socialdemokraterna av 4 procent av dem som överväger en s-röst. Motsvarande andel som nämner Persson som ett skäl emot s-röst är 9 procent (-5 pe). Det största sänket är dock inte Persson, det är folkpartiledaren Lars Leijonborg (3 procent för och 11 procent emot: -8 pe).

Tabell 7.5 E-paneldeltagarna beskriver vad de tycker talar för respektive emot att rösta på de partier som ingår i deras partiuppsättning inför valet 2006 (andel svar)

		Ideologisk närhet			kompe-tens		gruppintressen socialisation			strategisk kontext							
över-vägt parti		partiets politik	partiets ideologi	Åsiktsöverensstämmelse	förtroende	kompetens/duglighet	gruppreferenser	anhängarskap	vana	partiets organisation/ sammanhållning	regeringsfrågan	Taktik (4 procentspärren)	partiets storlek	Dagsform (medvind/ motvind i opinionen	påverkan av valkampanjen	påverkan av social omgiv-ning	övrigt
v	för	36	35	7	5	7	5	5	5	0	5	6	1	0	1	1	5
	emot	28	11	5	5	9	0	2	0	3	4	1	4	0	2	0	3
	diff	+8	+23	+2	+1	-2	+5	+3	+5	-3	+1	+5	-3	±0	-1	+1	+2
s	för	48	21	4	1	13	4	1	4	0	16	2	1	0	1	0	9
	emot	35	9	2	7	24	2	2	0	5	7	0	0	0	2	0	1
	diff	+14	+12	+1	-6	-10	+2	±0	+4	-5	+9	+2	+1	±0	-1	±0	+7
c	för	62	10	11	1	24	1	1	0	2	6	0	1	1	1	1	1
	emot	45	8	6	4	5	0	1	0	0	1	1	5	0	3	0	3
	diff	+17	+3	+5	-3	+19	+1	±0	±0	+2	+5	-1	-4	+1	-2	+1	-2
fp	för	58	18	15	1	5	0	1	1	0	2	3	0	0	3	0	4
	emot	28	5	8	5	12	0	0	0	1	3	2	1	0	16	0	5
	diff	+29	+12	+7	-5	-7	±0	+1	+1	-1	±0	+1	-1	±0	-13	±0	±0
m	för	57	13	7	5	18	0	0	2	1	13	0	1	0	0	0	7
	emot	29	10	6	2	3	1	0	0	0	1	2	1	0	1	0	2
	diff	+28	+3	+1	+3	+15	±0	±0	+1	±0	+12	-1	±0	±0	±0	±0	+4
kd	för	72	14	6	5	12	0	1	1	0	3	0	0	0	1	0	3
	emot	40	4	7	2	6	0	0	1	1	3	1	2	0	0	0	5
	diff	+33	+10	-2	+3	+6	±0	+1	+1	-1	-1	-1	-2	±0	+1	±0	-2
mp	för	81	9	10	3	9	0	0	1	1	10	3	1	0	1	0	7
	emot	48	9	5	7	7	1	0	1	1	8	2	2	1	1	1	9
	diff	+34	+1	+5	-4	+2	-1	±0	±0	±0	+2	+1	-1	-1	±0	-1	-3
sd	för	75	2	5	3	0	2	0	0	2	3	5	0	0	0	0	19
	emot	22	3	2	7	5	0	2	0	0	2	8	5	0	2	0	15
	diff	+53	-2	+3	-3	-5	+2	-2	±0	+2	+2	-3	-5	±0	-2	±0	+3
jl	för	52	12	8	16	16	0	0	0	0	4	0	0	0	4	0	16
	emot	12	4	0	4	4	0	0	0	4	4	0	40	0	4	0	20
	diff	+40	+8	+8	+12	+12	±0	±0	±0	-4	±0	±0	-40	±0	±0	±0	-4
fi	för	47	40	4	2	8	10	0	0	2	4	6	0	0	0	0	17
	emot	17	21	2	15	2	2	0	0	4	10	35	0	0	0	0	13
	diff	+30	+19	+2	-13	+6	+8	±0	±0	-2	-6	-29	±0	±0	±0	±0	+4

Kommentar: Resultaten är hämtade från e-panelen 2006. Fritextsvaren är insamlade under torsdag-lördag 14-16 september. Upp till fem skäl för och emot röstning kodades för varje parti. Kodschemat finns publicerat på www.valforskning.pol.gu.se. Antalet svar är för de olika partierna: v (n=149), s (n=256), c (n=158), fp (n=274), m (n=406), kd (n=177), mp (n=149), sd (n=59), fi (n=51), jl (n=25).

Kommentarer om att *partiets storlek* ingår i övervägandena är ovanliga, men förekommer på minussidan bland de väljare som har vänsterpartiet eller centerpartiet i sin partiuppsättning. Fyraprocentspärren uppfattades som ett hinder för att rösta på feministiskt initiativ och i viss mån på sverigedemokraterna. För personer som övervägde vänsterpartiröst var fyraprocentspärren tvärtom ett taktiskt skäl för en v-röst.

Icke-förekomst av argument är givetvis också högintressant. Dagsformsfaktorn – överväganden som gäller partiers eventuella medgång eller motgång i opinionen före valet – lyser helt med sin frånvaro i väljarnas argumentation. En förklaring kan vara att det inte fanns några valrörelseraketer under kampanjen 2006 såsom varit fallet i flera tidigare valrörelser (vänsterpartiet och kristdemokraterna lyfte sitt stöd rejält inför 1998 års val; folkpartiet tredubblade sitt stöd under 2002 års valrörelse).

Överväganden som gäller påverkan av valkampanjen nämns endast av potentiella folkpartiväljare. Sexton procent av dem som hade fp med i sin partiuppsättning uppger att partiets och partiledningens agerande under valrörelsen, främst i samband med dataintrångsskandalen, är ett viktigt skäl emot en folkpartiröst.

I kategorin övriga skäl återfinns svårkodbara svar av typen ”jag vill det”, ”personliga skäl”, ”allt”, ”mycket”, ”det mesta”. Andelen övriga skäl är särskilt stor bland sverigedemokraternas väljare – närmare var femte argument för en sd-röst hamnar här. Vad som talar för en röst på sverigedemokraterna är, enligt paneldeltagarna, att röra om i grytan, få de etablerade partierna att vakna, straffa de etablerade partierna för att de argumenterar så dåligt gentemot sd och behandlar dem illa, som något katten släpat in. Bland argumenten emot en sd-röst återfinns motiveringarna att man när allt kommer omkring inte vet så mycket om sd:s politik, att man upplever en skräck för att de faktiskt skall komma in i riksdagen.

Var så god och välj

I det här kapitlet har vi genomfört de första analyserna med de nya frågeinstrument vi utformat för att identifiera väljares partiuppsättningar och för att ta oss närmare individuella väljares beslutsprocesser i slutskedet av valrörelserna.

Lärdomarna? För det första har de nya frågeinstrumenten lärt oss att *storleken* på väljarnas partiuppsättningar är mindre än vad vi tidigare har trott (se t ex Holmberg & Oscarsson 2004). Tidigare uppskattningar – byggt på olika operationaliseringar med ogillar-gillarskalor som grund – har varit ett snitt i närheten av tre partier. Denna skattning behöver justeras ned. Med mer direkt ställda frågor om vilka partier man överväger att rösta på eller väljer mellan blir det genomsnittliga antalet partier i uppsättningarna klart mindre – mellan 1,2 och 2,1 partier beroende på vilken teknik som används.

För det andra visar analyserna av partiuppsättningarnas *innehåll* att det var ett mycket litet antal väljare som övervägde partier från båda blocken i svensk politik. Andelen väljare med blocköverskridande partiuppsättningar var bara 15 procent enligt valundersökningen 2006.

För det tredje har vi fått större inblick i vilka *överväganden* som ägde centralitet i väljarnas sätt att resonera för respektive emot röstning på övervägda alternativ. Enligt förväntningarna dominerade sakpolitik och ideologi helt i väljarnas beslutskalkyler. Precis som tidigare analyser i boken har visat (se kapitel 3) förekom diskussioner kring regeringsfrågan och, inte minst, explicita omnämnanden om partiernas ledare i många svar.

Till sist bör man vara medveten om att när de kognitivt utmattande beslutsprocesserna väl är till ända och valkuverten igenklistrade känner en del väljare ändå ånger: Jag borde ha röstat på ett annat parti än vad jag gjorde! Reaktionen vilar på rationell grund: det är ju först när det aggregerade valresultatet är klart som man ser hur alla andra har röstat och man har möjligheter att värdera politiska konsekvenser av utslaget. Analyser av ångerröstning är en nyhet som introducerades i e-panelen redan i samband med 2002 års val. På måndagen efter valet uppgav fem procent av deltagarna att de ångrade hur de hade röstat 2002. Motsvarande siffra från e-panelen 2006 är 8 procent. Ett år efter valet, den 17 september 2007, återkom vi till e-paneldeltagarna och ställde om frågan. Tolv procent uppgav då att de ångrade sitt partival.

Kapitel 8
Valförlust trots högkonjunktur

En av de mest omhuldade teorierna i den politiska debatten är att sittande regeringar gynnas opinionsmässigt av goda ekonomiska tider och tappar stöd när konjunkturen är sämre. Denna belöningsbestraffningsteori bygger på en av den ekonomiska vetenskapens grundbultar – tanken att människan handlar så att den egna nyttan maximeras. *Homo economicus* – den ekonomiska människan – tenderar enligt teorin att belöna sittande regeringar som gör att hon får det materiellt bättre men bestraffar regeringar som försämrar hennes villkor.

Den empiriska forskningen visar att det ofta finns samband av det indikerade slaget. Ekonomiska förhållanden och bedömningar påverkar hur väljarna röstar (Lewis-Beck and Stegmaier 2007). Men det betyder inte att ekonomiska omständigheter är en allt annat överskuggande påverkansfaktor eller att sittande regeringar alltid vinner röster när ekonomin går bra och förlorar stöd när det går mot sämre tider.

Tidigare föreställningar om mycket starka samband mellan ekonomi och röstning har modererats högst betydligt i sentida valforskning. Idag vet vi till exempel att västeuropeiska regeringar i genomsnitt tappar röster i val även under goda ekonomiska tider, även om de tappar mindre då än under lågkonjunkturer. Skillnaden i förlusterna är 3 procentenheter i genomsnitt under efterkrigstiden – minus 1 procentenhet för regeringar under goda ekonomiska tider mot minus 4 procentenheter när ekonomin går sämre (Narud og Valen 2007: 245, Martinsson 2008).

Regeringar tenderar alltså att tappa stöd även när ekonomin blomstrar. Homo economicus är uppenbarligen inte så lättflirtad som ekonomerna föreställt sig. Det betyder dock inte nödvändigtvis att hon medvetet biter den hand som föder henne. Verkligheten är mycket mer komplicerad än så. Belönings- och bestraffningsteorin verkar inte automatiskt och i ett politiskt tomrum. Teorin förutsätter att en hel mängd andra faktorer samverkar. Till exempel att regeringar är med och styr ekonomin och att denna styrning är politiskt kontroversiell och möter opposition, och att väljarna uppfattar att det finns olika ekonomiska styrningsalternativ och ger den sittande regeringar äran när det går bra och skulden när det går dåligt. Det vill säga att ekonomin och den ekonomiska politiken är en omstridd sakfråga som väljarna kan ta ställning till. Väljare kommer inte att belöna eller bestraffa en regering vars ekonomiska politik de inte känner till eller har några åsikter om. Ansvarsutkrävande förutsätter tydliga regeringsalternativ och att regeringar uppfattas som viktiga aktörer inom ekonomin.

Forskningen har visat att ekonomisk röstning för eller emot regeringar påverkas av hur komplicerad regeringens sammansättning är. Ansvarsutkrävande är lättare med en enpartiregering med egen majoritet än med en koalitionsregering (Powell and Whitten 1993, Whitten and Palmer 1999, Anderson 2000, Nadeau, Niemi and Yoshinaka 2002). Modern forskning visar också att den globaliserade ekonomin gör det svårare för väljarna att tillskriva enskilda regeringar plus eller minus för vad som händer med ekonomin. Hellwig (2001, 2007) kan visa att ekonomisk regeringsröstning är mindre vanlig och minskande i länder med mycket frihandel. Kort sagt varierande institutionella omständigheter och mer eller mindre kortsiktiga politiskt-ekonomiska faktorer påverkar Homo economicus möjligheter och vilja att maximera sin nytta.

Fallet Sverige 2006

Svensk ekonomi gick som tåget valåret 2006. Arbetslösheten var relativt låg (kring 5 procent) och sjunkande. Inflationen var också låg och hade varit så sedan slutet av 1990-talet. Den ekonomiska tillväxten var bland den snabbaste i EU med tillväxtsiffror på cirka 3-4 procent. Lägg härtill att räntorna befann sig på en historiskt mycket låg nivå

och det är svårt att inte slå fast att ekonomin var osedvanligt god valåret 2006.

Den bedömningen höll de flesta svenskar med om. På en intervjufråga i Valundersökningen svarade 70 procent att det ekonomiska läget i Sverige var mycket eller ganska bra[1]. En stor andel (40 procent) tyckte dessutom att ekonomin hade förbättrats under de senaste tolv månaderna. Endast 10 procent uppfattade att ekonomin hade försämrats. Den subjektiva förståelsen av den svenska ekonomin 2006 var alltså övervägande positiv. De flesta bedömde ekonomin som god och de allra flesta som uppfattade någon förändring såg förbättringar, inte försämringar.

Regeringen Persson (s) gick alltså till val under mycket goda ekonomiska förhållanden, men åkte trots det på ett historiskt stort nederlag. Vad hände? Varför gick det så dåligt? Vi börjar att tackla den frågan genom att se på hur sambandet mellan ekonomi och röstning sett ut i tidigare svenska val. Är socialdemokraternas valförlust under goda ekonomiska tider 2006 något unikt, eller har något liknande hänt tidigare? I valundersökningarna har vi tillgång till data om hur väljarna har bedömt ekonomins utveckling i samband med åtta val sedan 1982.

Resultaten i tabell 8.1 visar hur svenska folket i samband med valen har uppfattat att Sveriges ekonomi förändrats – om den har förbättrats eller försämrats. För jämförelsens skull inkluderas också väljarnas bedömningar av hur den egna ekonomin har förändrats. Tabellen omfattar alltså väljarnas retrospektiva bedömningar av hur såväl Sveriges ekonomi som den egna plånbokens tjocklek har utvecklats. Den senare typen av data är intressant eftersom den tuffaste varianten av belönings-bestraffningsteorin säger att väljarna i första hand plånboksröstar utifrån den egna ekonomin. Bedömningarna av hur den nationella ekonomin utvecklas är mindre centrala. Homo economicus är mest intresserad av den egna plånboken. Andras plånböcker inklusive Sveriges kollektiva plånbok är mindre viktiga. Regeringen Persson kanske förlorade valet därför att väljarna inte uppfattade att deras egna personliga ekonomier blivit bättre?

[1] Intervjufrågan ("Hur ser Du på det ekonomiska läget i dagens Sverige?") ställdes i förvalsstudien. Tio procent svarade mycket bra, 60 procent ganska bra, 18 procent varken eller, 9 procent ganska dålig och 3 procent mycket dåligt. Resultaten från motsvarande fråga i eftervalsstudierna 1998 och 2002 är 37 respektive 41 procent mycket eller ganska bra, 35 procent varken eller båda valen och 27 respektive 23 procent ganska eller mycket dåligt. Svenska folkets betyg på ekonomin var alltså klart mer positiv 2006 än 1998 och 2002.

Tabell 8.1 Svenska folkets retrospektiva bedömningar av hur den egna ekonomin och Sveriges ekonomi utvecklats (procent)

	den egna ekonomin								Sveriges ekonomi						
	-82	-85	-88	-91	-94	-98	-02	-06	-85	-88	-91	-94	-98	-02	-06
förbättrats	21	31	36	38	22	29	30	34	25	59	5	4	49	21	40
ungefär densamma	40	41	40	37	40	54	47	51	28	21	14	7	34	36	41
försämrats	38	27	22	25	37	16	22	14	39	12	75	86	11	32	40
vet inte	1	1	2	0	1	1	1	1	8	8	6	3	6	11	9
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	2715	2681	2533	2473	2296	877	1048	1125	2678	2532	2475	2296	877	1048	1125

Kommentar: Intervjufrågan om den svenska ekonomin ställdes inte 1982. Bedömningarna gällde de två tre senaste åren i valundersökningarna 1982-94. I 1998, 2002 och 2006 års valundersökningar (förval) gällde frågan de senaste 12 månaderna.

Resultaten visar att en sådan tolkning har mycket lite stöd. Det var klart fler människor 2006 som tyckte att den egna ekonomin hade förbättrats (34 procent) än som uppfattade att den hade försämrats (14 procent). När det gäller Sveriges ekonomi är övervikten för positiva bedömningar ännu tydligare – 40 procent uppfattade förbättringar mot 10 procent försämringar. Regeringen Persson förlorade alltså valet 2006 trots att många människor tyckte att både Sverige och de själva fått det ekonomiskt bättre och mycket få tyckte att Sverige eller de själva fått det sämre.

Belönings- och bestraffningsteorin

Frågan är nu hur sambanden ser ut mellan dessa subjektiva ekonomibedömningar och röststödet för olika partier och speciellt stödet för regeringspartier. Tenderar s- och b-regeringar vinna ökat stöd i goda ekonomiska tider och tappa röster i dåliga tider? En skärskådning av resultaten i tabell 8.1 avslöjar inte något sådant tydligt samband. Endast en minoritet av valen passar in på ett belönings-bestraffningsmönster.

När det gäller bedömningarna av Sveriges ekonomi uppvisar två val ett resultat i enlighet med den ekonomiska teorin. Väljarnas bedömningar 1991 och 1994 blev mer negativa jämfört med föregående val och sittande regeringar tappade röster. I båda fallen så mycket röster att regeringarna föll – Carlsson (s) 1991 och Bildt (borgerlig) 1994.

Men övriga fyra val från vilka vi har data uppvisar resultat som motsäger belönings- och bestraffningsteorin. I valet 1988 bedömde väljarna Sveriges ekonomi mer positivt än 1985 men regeringen Carlsson (s) tappade trots det röster. Samma sak 1998. Väljarna uppfattade den svenska ekonomiska utvecklingen klart mer positivt än 1994, men regeringen Persson (s) förlorade trots det mycket röster.[2] I valet 2002 gjorde folket tvärtom en mer negativ bedömning av den ekonomiska utvecklingen än 1998, men nu gick regeringen Persson (s) fram och vann röster. I valet 2006, slutligen, återkom väljarna med en mer positiv ekonomibedömning än 2002 men denna gång förlorade regeringen Persson (s) röster. Alltså – två val där resultaten stämmer med den ekonomiska teorin mot fyra där resultaten inte stämmer.

Utfallet för den ekonomiska teorin blir inte bättre när vi ser på plånboksröstningen. Den stämmer endast helt och hållet i samband med ett val av sju (1994). I två andra val är utslaget ambivalent eftersom både andelen väljare som ser förbättringar och som ser försämringar ökar (1991 och 2002). I övriga fyra val (1985, 1988, 1998 och 2006) går resultaten stick i stäv mot den ekonomiska teorin. I alla fyra fallen uppfattar genomsnittsväljaren att hennes egen ekonomi förbättrats jämfört med vid föregående val, men trots det förlorar regeringarna Palme (s) 1985, Carlsson (s) 1988 och Persson (s) 1998 respektive 2006 röster i valen.

En förklaring till det svaga stödet för den ekonomiska teorin är att det är belöningsdelen i hypotesen som inte fungerar. Väljarna tenderar *inte* att belöna sittande regeringar när det går bra. Det enda något tveksamma fallet i våra data är valet 2002 där bedömningarna av den egna ekonomin både blev något mer positiv och något mer negativ och regeringen Persson (s) gick fram i valet. Övriga åtta fall av positiva bedömningar av den nationella ekonomin eller av den egna ekonomin har följts av minskande röststöd för regeringarna, inte ökande.

När väljarnas bedömningar av ekonomin är åt det negativa hållet blir resultatet däremot oftast en bestraffning i form av ett *minskande* röststöd för regeringen. I våra data har det hänt fyra gånger av sex möjli-

[2] Om man enbart ser på hur väljarna bedömde utvecklingen av Sveriges ekonomi 1998 var det klart fler som uppfattade förbättringar (49 procent) än som såg försämringar (11 procent). Och ändå gjorde regeringen (s) ett dåligt val, det näst sämst i socialdemokratins demokratiska historia.

ga.[3] Det finns en negativ bias i väljarnas ekonomiska ansvarsutkrävande (Alvarez et al 2000, Bengtsson 2004). De bestraffar mer än de belönar.

Resultaten för den ekonomiska teorin är alltså inte lysande på den aggregerade nivån i Sverige under de senaste tjugofem åren. Belönings- och bestraffningsteorins träffbild har varit mycket dålig. I endast en minoritet av fallen har teorins prediktion slagit in – i 5 fall av 13 (38 procent). Utfallen har dock varit klart bättre när människors ekonomibedömningar har gått åt det negativa hållet (4 rätt av 6 (66 procent)) än när bedömningarna har varit mer positiva (1 rätt av 7 (14 procent)).[4] Historikern Thomas Carlyle kallade en gång den ekonomiska vetenskapen ”the Dismal Science”.[5] Han hade rätt såtillvida att väljare tenderar att vara mer sura och hämndlystna på sina styresmän när ekonomin går dåligt än de är tacksamma när ekonomin går bra. Otack är världens lön för regeringar.

Svagt stöd även på individnivå

Stödet för den ekonomiska teorin är heller inte imponerande på mikronivå bland svenska väljare. De samband som finns är oftast mycket svaga även om de för det mesta går i predicerad riktning. Människor som uppfattar att landets ekonomi eller den egna ekonomin försämras har en viss tendens att rösta mindre på den sittande regeringen än väljare som tycker att ekonomin förbättras. Och omvänt, människor med positiva ekonomibedömningar röstar något oftare med än mot regeringen jämfört med personer som bedömer ekonomin negativt. Det finns en koppling mellan väljarnas ekonomiska bedömningar och valet av parti.

Problemet för den ekonomiska teorin är att dessa samband är förhållandevis svaga i Sverige, och att de dessutom är avtagande. Eta-

[3] 1991 och 1994, men inte 2002, när det gäller bedömningar av såväl Sveriges ekonomi som den egna ekonomin.

[4] Vi jämför ekonomibedömningarna varje valår med motsvarande bedömningar vid föregående val. Totalt har vi då data från tretton tillfällen – sex när det gäller bedömningar av den nationella ekonomin och sju när det gäller värderingar av hur den egna ekonomin utvecklats. Som riktiga prediktioner har följande fem räknats: 1991 och 1994 när det gäller bedömningar av Sveriges ekonomi och 1991, 1994 och 2002 när det gäller bedömningar av den egna ekonomin. Övriga åtta ekonomibedömningar ledde till felaktiga prediktioner.

[5] Benämning användes första gången indirekt när Thomas Carlyle 1839 diskuterade Malthus befolkningsprediktioner. Den fullständiga frasen återfinns för första gången i en skrift av Carlyle från år 1849 (Wikipedia 2007).

värdet för sambandet mellan väljarnas retrospektiva bedömningar av den nationella ekonomins utveckling och valet av parti är i genomsnitt endast .22 för de sju valen sedan 1985 med ett toppvärde 1985 på .37 och ett bottenvärde på .17 i valet 2006. Sambanden är än svagare när det gäller plånboksröstningen. Eta för korrelationen mellan människors bakåtblickande bedömningar av hur den egna ekonomin förändrats och valet av parti har i genomsnitt hållit sig kring låga .12 vid de åtta valen sedan 1982. Högst värde uppmättes 1982 med ett eta på .18, lägst värde hittar vi 1998 med .07. Vid valet 2006 är eta-värdet för plånboksröstningen .10.[6]

Sambandsstudier med eta-värden är analytiskt värdefulla, men särskilt pedagogiskt användbara är de inte. Korrelationskoefficienter är inte lätta att ta till sig. Det är lättare att förstå procent och procentskillnader. Därför har vi tagit fram resultaten i figur 8.1 som bygger på procentanalyser. Vi utgår som tidigare från väljarnas retrospektiva bedömningar av hur Sveriges ekonomi och den egna ekonomin har förändrats – till det bättre, ingen skillnad eller till det sämre. Beräkningarna visar sedan procentskillnaden i regeringspartiernas röststöd bland personer som ser förbättringar i ekonomin jämfört med bland personer som ser försämringar. Den ekonomiska röstningen skulle vara på maxnivå om alla som ser förbättringar röstade på regeringen och alla som ser försämringar *inte* röstar på regeringen. Då skulle vi få en procentskillnad på +100. Om väljare som uppfattar att ekonomin förbättras röstar *mindre* på regeringen än väljare som ser försämringar för vi en negativ procentdifferens och då är den ekonomiska teorins prediktion inte bara svagt underbyggd. Den är helt felaktig. När det skall vara belöning i form av extra röster är det istället bestraffning i form av färre röster.

[6] Eta för sambandet mellan retrospektiva bedömningar av Sveriges ekonomi och röstningen har haft följande värden: 1985 .37, 1988 .20, 1991 .19, 1994 .18, 1998 .24, 2002 .19 och 2006 .17. Motsvarande eta-värden för sambandet mellan retrospektiva bedömningar av den egna ekonomin och partivalet har varit följande: 1982 .18, 1985 .08, 1988 .13, 1991 .12, 1994 .14, 1998 .07, 2002 .15, och 2006 .10. Framåtblickande ekonomiska bedömningar har lika svaga samband med röstning bland svenska väljare. Eta för kopplingen mellan prospektiva bedömningar av Sveriges ekonomi och partivalet har varit: 1982 .17, 1991 .17, 1994 .10, 1998 .14, 2002 .14 och 2006 .06. För de prospektiva ”förhoppningarna” när det gäller den egna ekonomin är eta-värdena följande med valet av parti: 1982 .08, 1994 .17, 1998 .14, 2002 .07 och 2006 .10. De prospektiva resultaten bygger i samtliga fall på data från förvalsstudier.

Figur 8.1 Ekonomiröstning 1982 – 2006. Procentskillnad i regeringspartiers röststöd bland väljare som ser förbättringar i ekonomin jämfört med bland väljare som ser försämringar (procentskillnader)

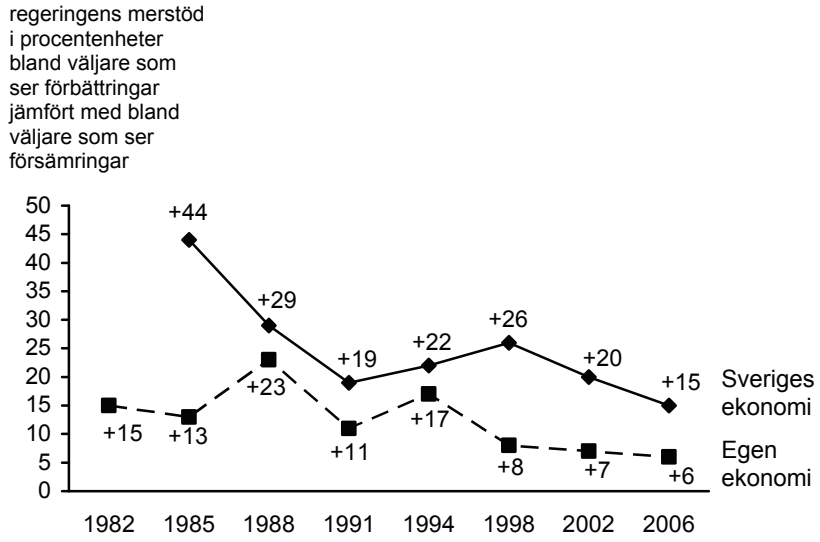

Kommentar: Intervjufrågorna gäller retrospektiva bedömningar – om den egna ekonomin respektive Sveriges ekonomi förbättrats, förblivit ungefär densamma eller försämrats. Bedömningarna gäller de två-tre senaste åren i valundersökningarna 1982 – 1994 och de senaste 12 månaderna 1998 – 2006. Resultaten kommer i samtliga fall från förvalsstudierna. Regering har definierats som: c/fp/kd/m 1982 och 1994 och s de övriga valåren. Om vi 1982 definierar regeringen som c/fp blir resultatet +8 för den egna ekonomin. Frågan om Sveriges ekonomi ställdes inte i Valundersökningen 1982.

Men så illa är det inte. De empiriska resultaten visar i samtliga fall på positiva procentskillnader om än oftast mycket små positiva skillnader. När det gäller bedömningar av den nationella ekonomin är den genomsnittliga procentdifferensen +25 med en klar topp på +44 i samband med 1985 års val och ett lägsta värde på +15 2006.[7] Tendensen

[7] Motsvarande procentskillnad i USA 2004 är +67. Bland amerikaner som tyckte att den nationella ekonomin blivit bättre röstade 87 procent på Bush. Motsvarande andel var endast 20 procent bland USA-väljare som tyckte att den nationella ekonomin blivit sämre (Lewis-Beck and Stegmaier 2007). Ekonomiröstningen är med andra ord mycket mer påtaglig i USA än i Sverige. Data från Norge tyder på något högre nivåer på den nationella ekonomiröstningen 2005 än i Sverige 2006. Bland norrmän som 2005 uppfattade en förbättrad nationell ekonomi ville 44 procent ha en borgerlig regering mot endast 18 procent bland dem som tyckte att Norges ekonomi försämrats, en differens på +26 procentenheter (Aardal 2007: 189).

är en tydlig minskning i den nationella ekonomiska röstningen. Plånboksröstningen ligger på en lägre nivå med ett snitt på +13, men även den minskar över tid från en topp på +23 i valet 1988 till ett lägsta resultat på +6 är 2006.

Utvecklingen med en relativt låg och sjunkande nivå på ekonomiröstningen i Sverige är förklarlig i ett internationellt perspektiv om man betänker att Sverige är ett frihandelsland med en allt mer internationaliserad ekonomi. Just länder av det slaget utmärks av en lägre grad av ekonomiröstning eftersom det i sådana länder är svårare att ge regeringar ära eller skuld för vad som händer i ekonomin (Hellwig 2001). Sverige är också ett land med koalitionsregeringar, minoritetsregeringar eller regeringar med mer eller mindre fasta samarbetspartier, det vill säga regeringar som det inte alltid är lätt att utkräva ansvar av. Forskningen har visat att väljare i dylika länder tenderar att ekonomirösta mindre (Lewis-Beck 1988). Det är svårt att belöna eller bestraffa om man inte vet vem som har gjort vad.

För in mer politik i ekvationen

Den påtagligt starkare nationella ekonomiröstningen i 1985 års val är en avvikare som ger en ledtråd till vad som behövs för att ekonomin skall betyda mer i röstningssammanhang. Beskrivningen av ekonomin och dess utveckling var ovanligt omstridd i valet 1985. Socialdemokraterna med finansminister Kjell-Olof Feldt i spetsen tecknade en mycket ljusare bild av ekonomin än den borgerliga oppositionen. Socialdemokraterna hävdade att svensk ekonomi äntligen var på bättringsvägen efter sex borgerlig regeringsår. Oppositionen höll inte med om en sådan verklighetsbeskrivning. Ekonomin hade inte förbättrats om man tog hänsyn till bland annat budgetunderskottet. Det vi frågade om i Valundersökningen 1985 var alltså en konfliktfråga i valrörelsen – hade ekonomin förbättrats eller försämrats (Holmberg och Gilljam 1987). Det betyder att ekonomin blev en politisk sakfråga. Ekonomin partipolitiserades och blev en stridsfråga. Och då blev den också viktigare när väljarna röstade.

Om sambandet mellan ekonomi och politik skall stärkas måste alltså mer politik föras in i ekvationen. Rena ekonomiska överväganden räcker inte. Väljare bestraffar inte en sittande regering som de uppfattar som oskyldig till en konjunkturnedgång. Ansvar och skuld måste läggas till de ekonomiska bedömningarna om något större skall hända

(Holmberg 1984, Kumlin 2002). Och denna elementära sanning känner partierna till sedan länge. Det är därför striden är så hård inför varje val om att ge motståndarna skulden för dåliga tider och själv ta åt sig äran för goda tider.

I valundersökningarna har vi inte regelbundet frågat om ansvaret för den ekonomiska utvecklingen. När vi gjort det (1982 och 1991) har vi dock kunnat visa på mycket starka samband mellan skuldbeläggning och röstning eller inte röstning på sittande regering (Holmberg 1984, Gilljam och Holmberg 1993). Det är ingen tvekan om att politiserad ekonomi spelar en stor roll när människor röstar. När ekonomin blir en sakfråga påverkar den valet av parti.

Intervjufrågor om ansvar är dock inte den enda metoden att komma åt politiserade bedömningar av ekonomiska förhållanden. Man kan också fråga mer direkt efter människors värderingar av de olika partiernas ekonomiska politik. Och det har vi gjort kontinuerligt i valundersökningarna sedan 1982. Svarspersonerna har helt öppet fått ange vilket eller vilka partier som har en bra respektive dålig politik i en serie av politiska sakområden – bland vilka svensk ekonomi är ett. Resultaten i figur 8.2 visar hur väljarna har betygsatt socialdemokraternas och moderaternas politik när det gäller svensk ekonomi i allmänhet och när det gäller sysselsättningen – som var den stora politiskt-ekonomiska frågan i 2006 års val.

Moderaterna får bäst betyg 2006 både när det gäller ekonomi allmänt och när det gäller sysselsättning. I fråga om sysselsättningen vinner moderaterna klart med 35 procent som säger att partiet har en bra politik mot endast 21 procent som säger detsamma när det gäller socialdemokraternas sysselsättningspolitik. Resultatet är anmärkningsvärt. Socialdemokraternas sysselsättningspolitik brukar oftast bedömas klart mer positivt än moderaternas. Valet 2006 är först gången som socialdemokraterna förlorar sakfrågeägarskapet i sysselsättningsfrågan till moderaterna, även om det var nära 1991 (Martinsson 2008). Andelen som 2006 utpekar socialdemokraternas sysselsättningspolitik som bra är dessutom den lägsta sedan vi började mäta 1979. På ett motsvarande sätt är moderaternas positiva sysselsättningsbedömning 2006 den högsta som någonsin uppmätts för partiet. Valet 2006 innebar ett tronskifte i sysselsättningsfråga. Socialdemokraterna blev utmanade på en av sina klassiska hemmaplansfrågor och förlorade. Göran Persson fick fel när han 1 maj uttalade att sysselsättningen *inte* skulle bli en stor valfråga.

Figur 8.2 Andel som bedömer socialdemokraternas respektive mode-raternas politik som bra när det gäller sysselsättning och svensk ekonomi 1979 – 2006 (procent)

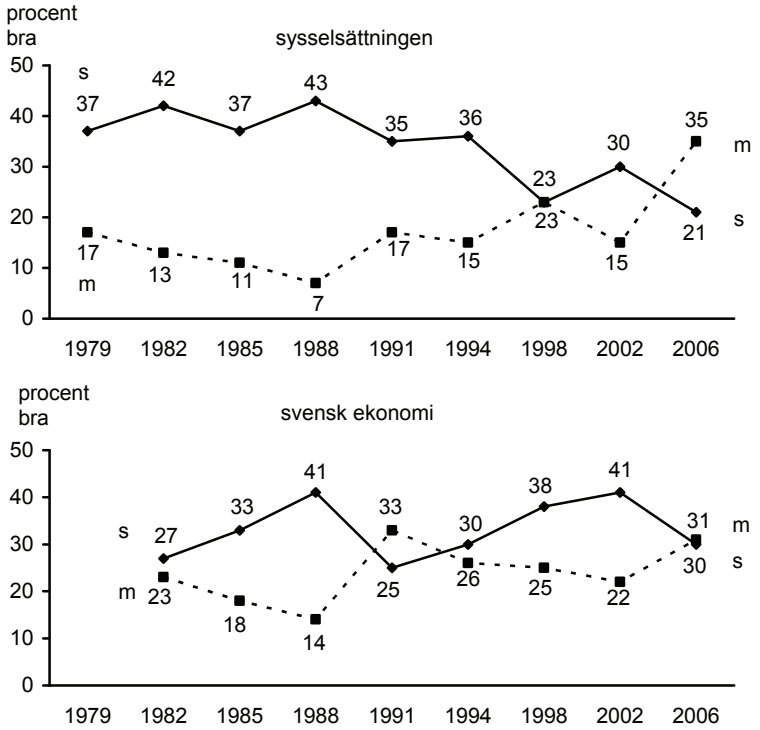

Kommentar: Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen. Resultaten bygger på öppna intervjufrågor där svarspersonerna får ange vilket eller vilka partier som har en bra respektive en dålig politik när det gäller svensk ekonomi och sysselsättning. Sexton ytterligare politikområden ingår också i frågebatteriet. Andelen som svarar dålig politik är för socialdemokraterna inom ekonomi – respektive sysselsättningsområdet: 1979: -/10, 1982 16/9, 1985 16/9, 1988 6/3, 1991 21/12, 1994 11/6, 1998 13/19, 2002 10/12 och 2006 10/20. Motsvarande resultat för moderaterna är: 1979 -/19, 1982 19/22, 1985 17/18, 1988 13/13, 1991 10/13, 1994 20/20, 1998 18/18, 2002 22/15 och 2006 14/13. Frågan om svensk ekonomi fanns inte med i 1979 års valundersökning.

Resultaten är mindre dramatiska när det gäller vem som är bäst på Sveriges ekonomi. Moderaterna uppnår ett något bättre betyg än socialdemokraterna 2006 men skillnaden är obetydlig, 31 procent bra ekonomisk politik för m mot 30 procent för s. I valet 1991 vann moderaterna mer övertygande med 33 procent som utpekade partiets ekonomiska politik som bra mot 25 procent för socialdemokraterna. Även

vid andra val som 1982 och 1994 har bedömningarna av vem som har bäst ekonomisk politik varit relativ jämn mellan socialdemokraterna och moderaterna även om socialdemokraterna haft ett försteg.

Det är ingen tvekan om att resultaten i figur 8.2 rymmer den kanske enskilt viktigaste sanningen bakom varför socialdemokraterna förlorade regeringsmakten 2006. De förlorade därför att socialdemokraterna inte längre uppfattades som det parti som hade de bästa lösningarna när det gäller sysselsättning och ekonomi.[8] Den positionen togs över av Alliansen och moderaterna 2006. Väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik – speciellt regeringspartiers politik – har ett mycket starkt samband med valet av parti. Partipolitiserade ekonomibedömningar är kraftfulla prediktorer när det gäller att förutse väljares partival.

Resultaten i tabell 8.2 illustrerar det på ett mycket tydligt sätt. Vi har detaljstuderat hur s-väljare från 2002 röstade 2006 beroende på hur de värderade socialdemokraternas politik i aderton olika politikområden. Frågan är inom vilka områden som negativa bedömningar var vanligast och inom vilka områden som negativa bedömningar var mest skadliga för socialdemokraterna, det vill säga inom vilka områden som negativa bedömningar ledde till relativt sett flest partibyten över till Alliansen.

[8] Om vi jämför hur partiernas politik bedömdes inom de olika sakområdena mellan 2002 och 2006 förändrades värderingen av socialdemokraternas politik mest i negativ riktning när det gäller utrikes/säkerhetspolitik, svensk ekonomi och sysselsättning. Bedömningen av moderaternas politik förändrades mest i positiv riktning när det gäller sysselsättning, företagens villkor och svensk ekonomi.

Tabell 8.2 Byte eller inte byte till Alliansen 2006 bland s-väljare från 2002 med olika bedömningar av socialdemokraternas politik inom aderton politiska sakområden (procent)

	bland s-väljare från 2002: s-politik		procentandel bland s-väljare som byter parti och röstar på c/fp/kd/m 2006 s-politik			effekt på valutgången av nettoförlust (-) eller nettovinst (+) för s i partibyten med
politikområde	negativ	positiv	negativ	positiv	skillnad	c/fp/kd/m
svensk ekonomi	2	56	45*	11	+34	+0,3
sysselsättning	11	40	40	7	+33	-1,4
skatter	6	46	38	7	+31	-0,3
utrikes-/säkerh pol	1	22	40*	13	+27	+0,1
företagens villkor	12	17	31	10	+21	-1,6
skola/utbildning	13	30	29	9	+20	-1,4
lag o. ordning	10	34	29	9	+20	-0,7
barnomsorg	5	45	32	12	+20	+0,2
äldreomsorg	12	41	26	10	+16	-0,6
energi o. kärnkraft	8	26	23	8	+15	-0,6
invandring/flyktingar	16	26	22	9	+13	-1,0
sjukvård	8	45	25	12	+13	±0,0
miljö	4	25	26	13	+13	-0,3
integration	12	23	23	11	+12	-0,9
glesbygdsfrågor	9	13	19	7	+12	-0,7
jämställdhet	7	34	19	13	+6	-0,1
EU	2	32	15*	13	+2	+0,3
social trygghet	5	68	11	15	-4	+1,4

* = färre än 20 personer

Kommentar: Resultaten bygger på öppna intervjufrågor där svarspersonerna får ange partier med bra eller dålig politik inom aderton politikområden. Analysen gäller enbart s-väljare från 2002 som röstade 2006 (565 personer). Procentandelarna för s respektive c/fp/kd/m:s nettovinster/förluster på grund av partibytarförluster mellan 2002 och 2006 kan inte summeras. Nettoberäkningarna jämför partibytarförluster till c/fp/kd/m bland s-väljare från 2002 som 2006 värderar s-politik *negativt* inom de olika politikområdena med partibytarvinster till s från c/fp/kd/m-väljare från 2002 som 2006 värderar s-politik *positivt* inom sakområdena.

Politikområdena har rangordnats efter vilka områden som uppvisar störst partibytartendens bort från socialdemokraterna över till den borgerliga alliansen. Toppar gör tre ekonomiska områden – ekonomi i

allmänhet, sysselsättningen och skatterna.[9] Socialdemokrater från valet 2002 som tyckte att s-partiet hade en dålig politik inom något av dessa tre områden hade den största tendensen att lämna partiet 2006. Den ekonomiska teorin har rätt om den kompletteras med politik. Väljare har en stark benägenhet att ekonomirösta – men i huvudsak bara om ekonomin är subjektivt politiserad och förknippad med positiva eller negativa bedömningar av vad partierna står för. Ekonomin måste kryddas med politik och ansvar annars händer inte mycket i valsammanhang.

Storleken på bytartendensen är central för den ekonomiska teorin. Om människor som tycker något är bra inte belönar och människor som tycker något är dåligt inte bestraffar har den ekonomiska teorin bekymmer. Men så är det alltså inte alltid i vårt fall bland socialdemokratiska väljare från 2002. De hade störst tendens att bestraffa s-regeringen om de var negativa till socialdemokraternas politik när det gällde ekonomi, sysselsättning och skatter. Missnöje med partiets politik på andra områden, som t ex jämställdhet, EU eller social trygghet, var inte förknippat med lika stora tendenser att byta parti över till Alliansen.

Men bytartendeserna säger inte allt om varför socialdemokraterna förlorade valet. En bytartendens kan vara stor inom ett område, men om det endast är mycket få personer som har negativa bedömningar inom just det området kommer effekten på valresultatet trots allt att bli högst begränsat. Om många väljare är negativa och dessutom relativt många av dem byter parti blir effekten på valutgången som störst. Om få väljare är negativa och förhållandevis få bland dem byter parti blir effekten minimal på det samlade valresultatet.

Det intressanta med de ekonomiska områdena i valet 2006 är att de alla för socialdemokraterna uppvisar starka bytartendenser bort från partiet, men det är endast i ett fall av tre som det är många s-väljare som är berörda, det vill säga som gör negativa bedömningar av socialdemokraternas politik. När det gäller svensk ekonomi och skatterna är det endast 2 respektive 6 procent av gamla s-väljare från 2002 som är negativa till partiets politik (men bland dessa få var det cirka 40 procent som bytte till Alliansen 2006). Maxeffekten på valutgången blev

[9] Samma tre politikområden toppar också om vi mer allmänt ser på sambandet mellan partivalet 2006 och bedömningen av socialdemokraternas politik. Eta-värdena är .47 för skattefrågan, .44 för svensk ekonomi och .43 för sysselsättningspolitiken.

begränsad, en förlust på sammantaget -0,3 procentenheter när det gäller skatterna och en vinst på +0,3 procentenheter för ekonomi. Observera plusresultatet för svensk ekonomi. Regeringen (s) *vann* alltså röstmässigt något lite på den goda ekonomin 2006. Liksom partiet nettovann röster på den sociala tryggheten (+1,4 procentenheter), ett annat område där s-politiken fick många positiva omdömen.

Den ekonomiska fråga som drabbar socialdemokraterna mest negativt är sysselsättningen (-1,4 procentenheter) beroende på att relativt många s-väljare från 2002 tycker partiets politik är dålig (11 procent) och bland dem är det hela 40 procent som byter över till det borgerliga blocket 2006. Andra frågor, med mindre individuella bytartendenser men med mer missnöje, som netto drabbar socialdemokraterna negativt 2006 är frågan om företagens villkor (-1,6), skolpolitiken (-1,4) och invandring/flyktingfrågorna (-1,0). Problematiken kring företagsamhetens villkor är liksom ekonomifrågorna typiska vänster-högerfrågor där socialdemokraterna tappar högerorienterade väljare. Skolfrågorna och invandring/flyktingområdet är mindre vänster-högerladdade.

Analysen i tabell 8.2 är gjord bivariat område för område utan hänsyn till eventuella samvariationer och överlappningar. En multipel regression med alla aderton områden inkluderade som oberoende variabler och partibyte eller inte från s 2002 till c/fp/kd/m 2006 som beroende variabel bekräftar våra resultat när det gäller partibytartendenserna. Starkast oberoende tendens bland s-väljare från 2002 att gå till något borgerligt parti 2006 uppvisar personer som är negativa till s-politik när det gäller skatter, sysselsättning och ekonomi i allmänhet, det vill säga samma tre ekonomiska frågor som vi återfann i den tidigare bivariata analysen. Partipolitiserade ekonomiska frågor har en stark potential att förflytta väljare till och från regeringspartier. Så också i Sverige 2006 när den socialdemokratiska regeringen tappade väljare på framförallt sysselsättningspolitiken och skatterna.

En sammanfattande multivariat test

Vi avslutar kapitlet med en serie multipla regressionsanalyser. Syftet är att med emfas driva hem vår tes att den ”rena” ekonomiska modellen med enbart ekonomibedömningar som förklaringsvariabler är begränsat användbar när det gäller att förklara svenskt väljarbeteende, men att däremot en ekonomiskt-politiskt modell som inkluderar hur män-

niskor värderar partiernas ekonomiska politik är mycket användbar om man vill förstå varför svenska väljare röstar som de gör.

Regressionsanalysen genomförs i fyra olika led där förklaringsfaktorerna läggs till stegvis. Vi börjar långt bak i en tänkt orsakstratt med ett antal grundläggande socio-ekonomiska variabler som vi vet är med och långsiktigt strukturerar svenskt väljarbeteende (yrke, ålder och utbildningsnivå).[10] Därefter för vi in vänster-högerideologi i regressionsanalysen. Om det är någonting som är en verkligt tung sanning när det gäller röstning i Sverige är det att väljarnas vänster-högeråsikter spelar en mycket stor och varaktig roll för hur de väljer parti.

Tillsammans kan vi säga att steg 1 och 2 utgör en slags basmodell för svenskt väljarbeteende. Frågan är nu om de mer kortsiktiga och rena ekonomibedömningarna respektive de likaså kortsiktiga och partipolitiserade ekonomivärderingarna kan tillföra någonting i förklaringskraft. I steg 3 inkluderar vi de retrospektiva bedömningarna av hur svensk ekonomi utvecklats liksom hur den egna ekonomin har förändrats; om det gått mot det bättre, förblivit detsamma eller blivit sämre. Till slut i steg 4 förs två partipolitiserade ekonomibedömningar in i analysen; bedömningar som samtidigt är ett slags utvärderingar av den socialdemokratiska regeringens insatser: Hur svenska folket bedömde socialdemokraternas politik när det gäller sysselsättning respektive ekonomi - som bra, som dålig eller som varken/eller.

Resultaten av de logistiska regressionsanalyserna redovisas i tabell 8.3. Av metodiska skäl måste vi använda en logistisk analys eftersom vår beroende variabel är tudelad. Effektmåtten är inte lika lättolkade som motsvarande b-värden i en reguljär regressionsanalys men huvudresultaten kan ändå sammanfattas någorlunda entydigt.

Utfallen av regressionerna i steg 1 och 2 illustrerar mycket tydligt att klasstillhörighet (yrkesgrupp) och vänster-högerideologi fortfarande är två centrala faktorer när det gäller att förstå svenskt väljarbeteende. Effekterna på blockröstningen är i båda fallen starka men med ett klart försteg för ideologi framför klass. Den förklarade variansen

[10] Kön är också medtaget även om vi vet att sambandet mellan kön och röstning brukar vara svagt i Sverige och speciellt så 2006.

Tabell 8.3 Ekonomisk-politisk röstning. Stegvis test med hjälp av logistisk regression (effektestimat)

	steg 1 socio-ekonomi	steg 2 vänster-höger	steg 3 ekon. bedömn.	steg 4 bedömn av reg. politik	förväntad effekt
Intercept	-1,20**	-2,91**	-3,68**	-4,85**	
Kön	.06	.02	.26	.34	+.08
Yrkesgrupp	1,46**	.95**	1,26**	1,36**	+.32
Åldersgrupp	.52**	.46	.79*	.72	+.18
Utbildn.grupp	.55**	.60**	1,06**	1,23**	+.30
Vänster-höger	-	3,74**	3,48**	2,99**	+.63
Sveriges ekon bakåt	-	-	.78**	.36	+.08
Egen ekon bakåt	-	-	-.13	-.14	-.04
Soc dem syssel-sättn. politik	-	-	-	1,23**	+.30
Soc dem ekono-misk politik	-	-	-	2,26**	+.49
R^2 (justerat)	.12	.50	.49	.57	

* = sign. på .05-nivå; ** = sign. på .01-nivå

Kommentar: Resultaten kommer från en serie logistiska regressioner med *blockval 2006* som beroende variabel (v/s/mp=0, c/fp/kd/m=1). De oberoende variablerna är kodade på följande sätt: *kön* kvinna = 0, man = 1; *yrkesgrupp* arbetare = 0, tjänsteman/egenföretagare = 0,5, högre tjänsteman/företagare med anställda = 1; *åldersgrupp* 18 – 30 = 0, 31 – 64 = 0,5, 65 – 80 = 1; *utbildningsgrupp* låg = 0, medel = 0,5, hög = 1; *vänster-högerideologi* mätt via ett index byggt på åsiktsfrågor om offentliga kontra privata lösningar, offentligt = 0, mittposition = 0,5, privat = 1; bedömning av *Sveriges ekonomi retrospektivt,* förbättrats = 0, samma = 0,5, försämrats = 1; bedömning av *egen ekonomi retrospektivt* förbättrats = 0, samma = 0,5, försämrats = 1; bedömning av *socialdemokratisk sysselsättningspolitik* bra = 0, varken/eller = 0,5, dålig = 1; bedömning av *socialdemokraternas ekonomiska politik* bra = 0, varken/eller = 0,5, dålig = 1. Koefficienterna i tabellen är maximum likelihood estimat. R^2 är justerat enligt max-rescaled R^2. Förväntad effekt kan tolkas i termer av den ökning i procentenheter i röstning på Alliansen som varje maxförändring från 0 till 1 för de oberoende variablerna ger upphov till när alla andra oberoende variabler antar sina genomsnittliga värden. Antalet svarspersoner är 1 750 i steg 1, 1 340 i steg 2, 658 i steg 3 och 4 (endast förval).

(R^2) är .12 i första analyssteget och stiger till imponerande .50 när vänster-högerideologi förs in i analysen i steg 2.

Det mest intressanta börjar dock när de rena ekonomiska bedömningarna tas med i ekvationen i steg 3. Men utfallet blir inte dramatiskt, snarare som vi kunde förvänta oss utifrån tidigare svensk forskning. Effekten blir begränsad. Den totala förklarade variansen minskar till och med något från .50 till .49. Men en av de ekonomiska bedömningarna visar sig ha en svag, men signifikant och oberoende effekt på blockvalet. Det gäller utvärderingen av hur den svenska ekonomin har

förändrats. Det som i internationell litteratur brukar kallas sociotropisk bedömning. Den andra ekonomiska bedömningsvariabeln, den som gäller hur den egna ekonomin har förändrats, uppvisar dock inget signifikant samband med röstningen.[11] Med andra ord, vissa tecken på ett självständigt "nationalekonomiskt" röstande, men inga tecken på något plånboksröstande.

När de ekonomiska bedömningarna partipolitiseras och kopplas till regeringsinnehavet i steg 4 börjar emellertid större saker hända. Värderingen av socialdemokraternas (regeringens) ekonomiska politik och sysselsättningspolitik visar sig båda ha oberoende och signifikanta effekter på röstningen. Och den förklarade variansen ökar från .49 till .57. Samtidigt minskar den oberoende effekten av den rena nationalekonomiska bedömningen av ekonomins utveckling ned till icke-signifikant nivå.[12]

Ekonomiröstning i den politiserade varianten spelade alltså en självständig roll bland svenska väljare 2006. Ekonomiröstning enligt den rena ekonomivarianten spelade däremot inte någon signifikant självständig roll. Ekonomiska bedömningar behöver kryddas med politiska bedömningar om vi vill ha kraftfulla förklaringsmodeller. Men kraftfulla förklaringsmodeller är ingen självklar vetenskaplig målsättning. Mer teoretiskt rena modeller med ett begränsat antal förklaringsfaktorer är ett tänkbart alternativ. I det förra fallet är vi ute efter att maximera förklarad varians medan vi i det andra fallet är ute efter att pröva olika klart avgränsade teoretiska hypoteser. Om det senare gäller kan vi konstatera att den renodlade ekonomimodellen för röstning

[11] Den icke-signifikanta effekten av de bakåttittande bedömningarna av den egna ekonomin är negativ i såväl steg 3-analyserna som i steg 4-analyserna. Under kontroll för övriga oberoende variabler visar det sig alltså att väljare som tyckte att den egna ekonomin förbättrats inte främst röstade på den sittande regeringen utan på oppositionen. Men effekten är mycket svag och inte signifikant.

[12] Vi har även prövat den ekonomiskt-politiska modellen i tabell 9.3 dynamiskt genom att istället för blockval specificera blockbyte eller inte-blockbyte som den beroende variabeln (från s-sidan 2002 till Alliansen 2006). Antalet undersökningspersoner blir begränsat (319) men resultaten blir trots det mycket snarlika de vi får med blockval som beroende variabel. Följande variabler uppvisar signifikanta oberoende effekter i steg 4 av den dynamiska analysen: vänster-högeråsikt, värderingen av den socialdemokratiska sysselsättningspolitiken och utbildningsnivån. När en identisk dynamiska test görs på enbart paneldata 2002-2006 (150 personer) blir samma tre variablers effekter signifikanta, och inga andra variabler uppnår signifikant effektnivå. Vår slutsats förstärks - politiserade ekonomibedömningar spelade en stor roll när svenska väljare röstade 2006 och sysselsättningsfrågan fällde socialdemokraterna.

bland svenska väljare inte har fått något starkare stöd i våra analyser av valet 2006.

En hövding som offrades trots att skörden var riklig

Huvudslutsatsen av vår studie är att socialdemokraterna – trots den goda ekonomin - förlorade valet därför att partiet förlorade debatten om vem som borde belönas respektive bestraffas för den ekonomiska utvecklingen. Man lyckades inte övertyga tillräckligt många väljare om att regeringen borde belönas för den goda ekonomiska utvecklingen och inte bestraffas för arbetslösheten och utanförskapet. Partiet lyckades inte ta åt sig äran för den positiva ekonomin och man lyckades inte undvika att förknippas negativt med sysselsättningsfrågan. Socialdemokraterna förlorade för första gången någonsin sakfrågeägarskapet när det gäller sysselsättningen. Moderaterna tog över. Som det blev vann socialdemokraterna mycket lite netto på den goda ekonomin samtidigt som man förlorade klart på sysselsättningsfrågan.

Det kan kanske vara en viss tröst för socialdemokraterna att vad som drabbade dem inte är något unikt. Sittande regeringar brukar oftast gå tillbaka i moderna val och det också i goda ekonomiska tider. Väljare är mycket bättre på att bestraffa regeringar när ekonomin är dålig än de är på att belöna regeringar när ekonomin går bra. I den mån som regeringen Persson (s) kan ta åt sig äran för den goda svenska ekonomin 2006 drabbades han och regeringen av ett otacksamt folk.

Legenden säger att nordborna fordomdags offrade sina hövdingar när skördarna blev magra. I valet 2006 offrades en hövding trots att skörden var riklig. Han offrades därför att han inte lyckades övertyga folket om att det var hans förtjänst att de fått det bättre. Dessutom är kanske sentida svenskar mer otåliga än de gamla nordborna. Nutida hövdingar offras oavsett om skördarna är bra eller dåliga.

Kommentar: Ett valbudskap från Allianspartierna under valrörelsen 2006 som ironiserar över samarbetspartiernas (v, s och mp) splittring i regeringsfrågan.

Kapitel 9
Regeringsfrågan

En gammal sanning i svensk politik är att regeringsfrågan brukar gynna socialdemokraterna. De borgerliga partierna har varit splittrade och socialdemokraterna har haft erfarenhet och uppfattad bättre *regeringsfähighet* på sin sida. Men frågan är om inte detta ändrades i valet 2006. En mer enad borgerlighet än någonsin mötte en socialdemokratisk regering som till följd av hanteringen av bland annat tsunamikatastrofen i Thailand var något skadeskjuten när det gäller uppfattad kompetens. En fräsch borgerlig Allians utmanade en något luggsliten socialdemokratisk regering som hade regerat i tolv år.

Frågan är alltså om inte socialdemokraterna för första gången i modern tid tappade sin gamla paradgren regeringsfrågan i valet 2006. Och att det blev en bidragande orsak till valförlusten. Den slutsatsen kan man i vilket fall dra om man lyssnar på vad partibytarna 2006 sa om regeringsfrågan när vi helt öppet frågade dem om viktiga frågor bakom röstningen. Bland socialdemokratiska väljare från 2002 som 2006 bytte till något borgerligt parti var hänvisningar till förändringsbehov och bristande regeringsduglighet mycket vanliga motiveringar bakom blockbytet. Hela 35 procent av dem resonerade i termer av ”ville ha byte vid makten”, ”ville ha förändring” eller ”dåligt skött sista åren”. Frågan är om slutsatsen blir densamma när vi ser på resultaten från andra något mindre subjektiva mätningar. Men först en rätt avgörande fråga. Visste väljarna vilken regering vi hade i valet 2006? Man kan ju knappast på något rationellt sätt utkräva sanktion och rösta emot en misshaglig regering om man inte vet vilket eller vilka partier som sitter i regeringen?

Regeringen, vad då?

Så frågan är hur kunniga väljarna var om regeringens sammansättning när de gick och röstade 2006. I valundersökningarna har vi mätt väljarnas kännedom om regeringsinnehavet fyra gånger, två gånger på 1960-talet med en öppen kunskapsfråga och 2002 respektive 2006 med en sluten påståendefråga I mätningarna 1964 och 1968 var det klara majoriteter som kände till att vi vid båda mättillfällena hade socialdemokratiska regeringar (70 respektive 80 procent).[1] Resultaten på 2000-talet är sämre. Endast 47 procent 2002 respektive 45 procent 2006 svarade rätt på en kunskapsfråga där det gällde att ange om påståendet att ”Under valperioden 1998-2002 (respektive 2002-2006) har Sverige haft en socialdemokratisk enpartiregering” var ”riktigt” alternativt ”felaktigt” eller att man inte kände till/inte visste. Det rätta svaret är ”riktigt”, Sverige hade en socialdemokratisk enpartiregering under båda valperioderna. Hela 44 procent 2002 och 48 procent 2006 uppgav *felaktigt* att påståendet var felaktigt medan 8 respektive 7 procent medgav att de inte kände till.

Vi tror inte att det dåliga resultatet förorsakats av en svår eller formalistisk statsvetenskaplig frågeformulering. SNS Demokratiråd 1998 fick samma resultat när de frågade om ”hur många partier som för närvarande sitter i Sveriges regering”. Rätt svar lika med ett parti angavs av endast 48 procent av de svarande. Även i en mindre pilotstudie från 2002 har vi fått ett liknande resultat. I valundersökningens provundersökning i april 2002 prövades en alternativ formulering: ”Efter förra valet 1998 bildade socialdemokraterna regering tillsammans med miljöpartiet och vänsterpartiet”. Andelen som svarade att påståendet var ”felaktigt”, vilket är det rätta svaret, var endast 39 procent mot 45 procent som felaktigt hävdade att det var ”riktigt”. 16 procent svarade att de inte visste.[2]

Det är uppenbart att socialdemokraternas organiserade samarbete med vänsterpartiet och miljöpartiet sedan slutet av 1990-talet har skapat en viss osäkerhet i regeringsfrågan bland väljarna. Många vet inte om v och mp formellt är med eller inte med i regeringen. Göran Perssons och socialdemokraternas samverkan med ”samarbetspartierna”

[1] Intervjufrågan var helt öppen: ”Vilket eller vilka partier är med i den nuvarande regeringen?”
[2] Antalet intervjupersoner var endast 56.

har gett upphov till en slags halvkoalition; en ny innovation när det gäller svensk regeringsbildning.

Slutsatsen av våra kunskapsmätningar är alltså att socialdemokraternas halvkoalition i regeringsställning med vänsterpartiet och miljöpartiet gjort det svårare för väljarna att orientera sig i regeringsfrågan. Men det betyder inte att vi drar slutsatsen att väljarna 2002 och 2006 *inte* visste att socialdemokraterna ingick i regeringen. Det tror vi att de allra flesta visste, precis som på 1960-talet. Det är vänsterpartiets och miljöpartiets formella ställning som väljarna är osäkra om, inte socialdemokraternas. Väljarna var inte okunniga om att Göran Persson och socialdemokraterna styrde Sverige vid valen 2002 och 2006.

Betyg på regeringsinsatser

En indikator på att väljarna känner till det väsentliga när det gäller regeringssammansättningen är att de allra flesta genom åren varit villiga och förmögna att utvärdera olika regeringars insatser. Vi har med start 1979 bett svarspersonerna i valundersökningarna att bedöma olika namngivna regeringars insatser under den gångna valperioden. Väljarna har fått se bakåt och avge ett samlat omdöme på en skala mellan -5 (dåligt) till +5 (bra). Få personer har inte velat eller kunnat besvara bedömningsfrågorna, oftast färre än fem procent. Resultaten i figur 9.1 visar hur svarspersonerna har betygsatt ett tiotal olika regeringar under perioden 1979-2006. Medeltalen har multiplicerats med tio för att undvika decimaler.

Om den gamla sanningen att socialdemokraterna har ett övertag när det gäller regeringsfähighet är sann skall vi finna att s-regeringar tenderar att få klart bättre betyg av väljarna än b-regeringar.

Och det är precis vad vi finner. De sex socialdemokratiska regeringar som bedöms uppe i figuren får ett medelbetyg på +8 med regeringen Carlsson 1982-88 i topp med +15 och med regeringen Carlsson 1988-91 i botten med -2. Regeringen Persson 2002-2006 får betyget +5, något sämre än genomsnittet för s-regeringar. De tre borgerliga regeringar som betygsätts uppe i figuren får ett klart sämre betyg, i genomsnitt endast -4. Bäst ut kommer regeringen Fälldin 1976-78 med ett medeltal på -0 medan de borgerliga regeringarna 1976-82 och regeringen Bildt 1991-94 hamnar på klart sämre -7 respektive -6.

Figur 9.1 Tillbakablickande bedömningar av olika regeringars insatser 1979 – 2006 (medeltal)

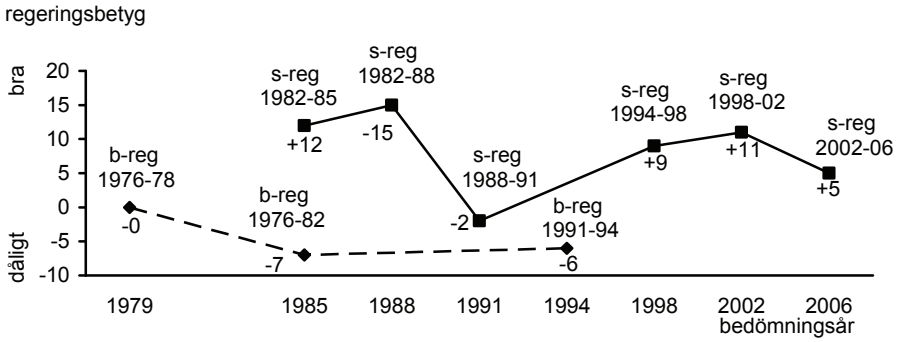

Kommentar: Resultaten kommer från valundersökningarnas förvalsstudier. Bedömningsskalan kan variera mellan -50 (dålig) till +50 (bra). Intervjufrågan ställdes också 1979 för fp-regeringen 1978-79 med resultatet +9. Väljarna 1988, 1991 och 1994 ombads även att samlat bedöma de borgerliga regeringarna 1976-82 med resultaten -8, -8 respektive -9. Vid valet 1991 fick väljarna också bedöma s-regeringen 1982-88 med resultatet +7. Motsvarande mätning för s-regeringen 1982-91 i samband med valet 1994 gav resultatet +1.

En borgerlig regering avviker från det negativa mönstret och får betyg i nivå med socialdemokraterna. Det är den kortvariga regeringen Ullsten 1978-79 som får snittbetyget +9. En av huvudorsakerna till att fp-regeringen klarade sig så bra är att s-väljare 1979 inte bedömde Ullstenregeringen lika negativt som s-väljare brukar göra när det gäller borgerliga regeringar (Holmberg 1981). Olof Palme och socialdemokraterna valde att släppa fram en fp-regering i samband med den borgerliga regeringskrisen 1978 (Petersson 1980). Det var uppenbarligen ett beslut som tolererades väl bland s-väljare.

Sämst betyg av alla regeringar vi mätt har de borgerliga regeringarna 1976-82 fått när de bedömts samlat av väljarna 1988, 1991 och 1994. Genomsnittsbetyget blev låga -8, -8 respektive -9. Det övergripande minnet av de första borgerliga regeringarna i modern tid är inte positivt. Och Bildtregeringen bättrade inte på betyget särskilt mycket (-6). Jämfört med s-regeringar bedöms b-regeringars insatser klart mer negativt. När det gäller tillbakablickande bedömningar är den gamla sanningen sann att socialdemokraterna har ett försteg framför de borgerliga när det gäller hur väljarna värderar regeringsinsatserna. Socialdemokratiska regeringar tenderar att få högre betyg än

borgerliga. Och det gäller också regeringen Persson 2002-06, även om det betyget var bland de svagare någon s-regering uppvisat.

Resultaten hittills tyder alltså inte på att socialdemokraterna i väljarnas ögon på något avgörande sätt tappade regeringsfähigheten 2006. Betyget sjönk jämfört med 2002 och 1998, men inte på långa vägar ned till tidigare borgerliga regeringars nivå.

Framtidsförväntningar

Men hur är det med framtidsbedömningarna? En sak är att få hyfsade betyg för vad man gjort. Minst lika viktigt är dock att förknippas med positiva framtidsförväntningar. Att ”äga” regeringsfrågan är inte bara att uppfattas som att man är den som skött sig bäst hittills. Man skall också helst vara den som människor tror mest på inför framtiden. Väljare uppskattar regeringar som gjort bra ifrån sig, men ger mandat till partier som de bedömer kommer att sköta sig bra i en eventuellt kommande regering. Det hjälper inte att ha varit bäst igår, om man inte också uppfattas som att kunna vara bäst också i morgon.

Resultaten i figur 9.2 visar vilka framtidsförväntningar svenska folket har haft på eventuellt kommande s- respektive b-regeringar. Mätserien omfattar perioden 1985-2006. Svarspersonerna har fått frågan om hur de tror att socialdemokratiska respektive borgerliga regeringar kommer att sköta sig under de närmaste tre alternativt fyra åren. Bedömningsskalan går som tidigare mellan -50 (dåligt) och +50 (bra).

I genomsnitt får socialdemokratiska regeringar högre förväntansbetyg än borgerliga regeringar när det gäller vem som kommer att sköta sig bäst om man får bilda regering. Medeltalet för åren 1985-2006 blir +10 för potentiella s-regeringar mot +3 för eventuellt kommande b-regeringar. Högst positiva förväntansbetyg fick socialdemokraterna 1988 med Ingvar Carlsson som statsminister (+15). Lägsta förhoppningarna på en framtida s-regering fanns 1991 och 2006 med betyget +6 i båda fallen. Carlsson 1991 och Persson 2006 delar alltså på den tvivelaktiga äran att ha varit statsministrar när förhoppningarna varit som lägst vad gäller hur framtida s-regeringar skulle sköta sig. De borgerligas bottenrekord när det gäller positiva framtidsförhoppningar är dock mycket sämre. Det är hela -8 satt 1994 med Bildtregeringen i färskt minne.

Figur 9.2 Förväntan på framtida regeringar 1985 – 2006 (medeltal)

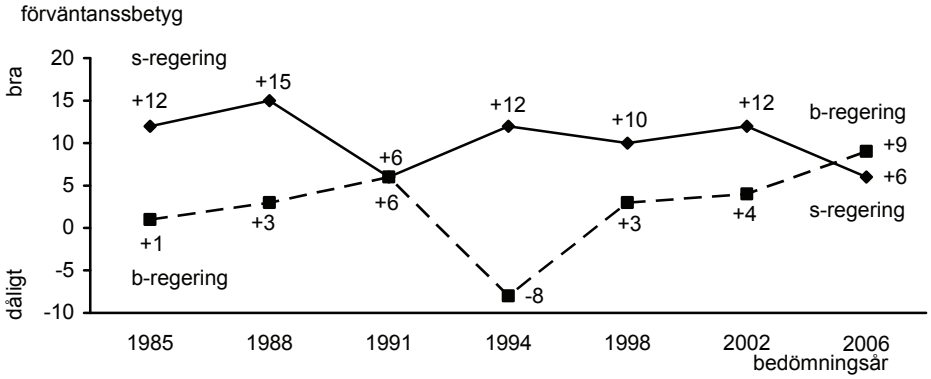

skillnad s-regering mot b-regering	+11	+12	±0	+20	+7	+8	-3

Kommentar: 1998 frågades om två borgerliga regeringar – en m/fp/kd (+3) och en c/fp/kd (-3)
Intervjufråga: ”Om Du ser framåt och använder samma skala: Hur tror Du socialdemokraterna/de borgerliga partierna kommer att sköta sig som regeringsparti(er) under de närmaste fyra åren om de får bilda regering efter valet?” Skalan går mellan -5 (dåligt) och + 5 (bra). Resultaten har multiplicerats med 10 för att slippa decimaler.

De borgerliga möttes med mest positiva förväntningar 2006 med ett genomsnittsbetyg på +9. Det är ett anmärkningsvärt resultat eftersom det är första och enda gången en potentiell borgerlig regering får ett högre förväntansbetyg än de konkurrerande socialdemokraterna. I valet 2006 fick en framtida s-regering endast förväntansbetyget +6. Här tar alltså den borgerliga alliansen för första gången över ledning från socialdemokraterna när det gäller positiva förväntningar på regeringsinsatser. Resultatet blev att socialdemokraterna inte längre ”ägde” regeringsfrågan 2006. Alliansen bedömdes kunna göra ett bättre framtidsjobb än socialdemokraterna. Ett tronskifte med andra ord. Om det blir långvarigt kommer att visa sig i valet 2010.

Kopplingar till partivalet

Väljarnas regeringsbedömningar är ingen oskyldig sifferlek. Bedömningarna har klara samband med valet av parti. Väljare som tycker att en regering har skött sig dåligt i gången tid eller som förväntar sig att en regering kommer att sköta sig dåligt i framtiden röstar sällan på den regeringen. Den statistiska korrelationen (eta) mellan valet av par-

ti och regeringsbedömningarna är mycket stark. När det gäller tillbakablickande bedömningar ligger genomsnittet för eta-värdet på .58 för perioden 1979-2006. För de framtidsinriktade förväntningar är genomsnittet något högre. Det blir .61.[3]

Prospektiva regeringsförväntningar tenderar alltså i Sverige att vara något starkare direktkopplade till valet av parti än retrospektiva bedömningar av tidigare regeringsinsatser. Framtidsinriktat mandatgivande är med andra ord något vanligare än tillbakablickande sanktionsutkrävande. Men skillnaden är mycket liten, och det är inte så konstigt med tanke på att sambandet mellan människors tillbakablickande och framtidsinriktade bedömningar är mycket starkt. Korrelationen var till exempel +.86 2006 mellan hur väljarna bedömde s-regeringens insats bakåt och förväntningarna på en s-regering framåt. De allra flest människor gör i huvudsak samma positiva eller negativa bedömning av en regering oavsett om det gäller vad som har gjorts eller vad som eventuellt kommer att göras framöver.[4]

Korrelationsmått är analytiskt viktiga, men de ger ingen riktigt bra känsla för hur starka olika samband är. Gammal hederlig procentanalys är bättre på det. Väljare som 2006 bedömde att s-regeringen 2002-2006 gjort dåligt ifrån sig röstade nästan aldrig på socialdemokraterna. Endast 6 procent gjorde det. Bland väljare som tvärtom tyckte att s-regeringen gjort ett bra jobb röstade 50 procent på socialdemokraterna. Effekten av en negativ bedömning jämfört med en positiv bedömning av s-regeringens arbete blir alltså en minskning av andelen s-röster med hela 44 procentenheter (6-50=-44).[5] Bland väljarna 2006 var det 52 procent som bedömde s-regeringens insats positivt, 17 procent gjorde en neutral bedömning medan 31 procent var negativa. Om alla väljare gjort en positiv värdering av s-regeringens insats hade socialdemokraterna fått en egen majoritet i valet. Men en sådan bedömning gjorde bara 52 procent; alltså förlorade socialdemokraterna valet.

[3] Perioden för de framtidsinriktade förväntningarna är 1985-2006. Om vi beräknar snitteta för samma period när det gäller de tillbakablickande bedömningarna blir resultatet .57.

[4] Tillbakablickande bedömningar får en starkare totaleffekt på röstningen än framtidsinriktade förväntningar om vi specificerar en teoretisk modell där de retrospektiva bedömningarna inte bara påverkar röstningen direkt utan också indirekt via de framtidsinriktade förväntningarna. Modellen specificerar alltså att upplevda erfarenheter kan påverka olika framtidsförhoppningar; en inte orimlig rationalistisk opinionsbildningsmodell. Se vidare Gilljam 1995 och Holmberg och Gilljam 1987.

[5] Bedömningsbetyg mellan -1 till -5 har klassificerats som dåligt jobb medan betygen +1 till +5 har kodats som bra jobb.

Regeringsbedömningarna 2006 hade också mycket tydliga samband med partibyten bort ifrån det socialdemokratiska regeringspartiet. Bland s-väljare från 2002 som 2006 bedömde partiets regeringsinsats som negativ röstade endast 28 procent på socialdemokraterna. Motsvarande röstandel är hela 77 procent bland s-väljare från 2002 som 2006 tyckte att s-regeringen skött sig bra. Skillnaden på 49 procentenheter visar minskningen i s-röstningen på grund av en negativ värdering av partiets regeringsinsats.[6] Slutsatsen är tydlig. Väljarnas bedömningar av regeringars insatser spelar en stor roll för hur de röstar.

Figur 9.3 Sambandet mellan val av parti och tillbakablickande respektive framtidsriktade bedömningar av olika partikonstellationers regeringsinsatser 1979-2006 (eta-värden)

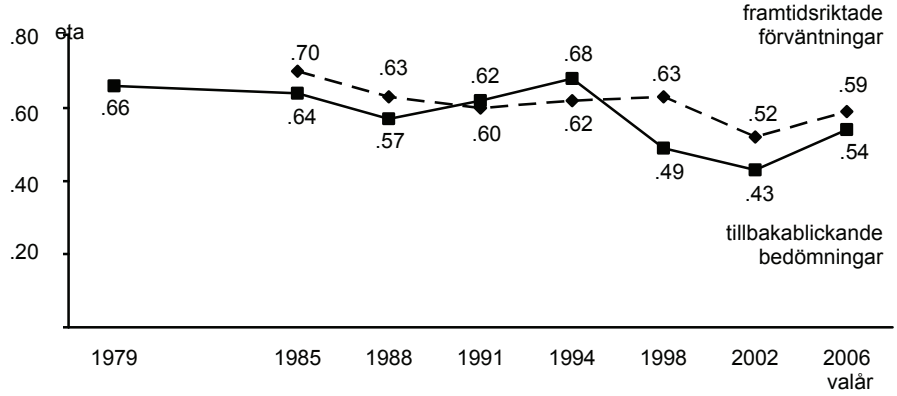

Kommentar: Bedömningarna gäller hur olika regeringar *har skött sig* respektive *kommer att sköta sig*. Bedömningsskalan kan variera mellan -5 (dåligt) och +5 (bra). Eta-värdena visar sambandet mellan bedömningarna och valet av parti. De regeringar som bedömts retrospektivt är 1979 den borgerliga trepartiregeringen 1976-78 och fp-regeringen 1978-79 (medeltalet blir eta = .66), 1985 s-regeringen 1982-85, 1988 s-regeringen 1982-88, 1991 s-regeringen 1988-91, 1994 den borgerliga fyrpartiregeringen 1991-94, 1998 s-regeringen 1994-98, 2002 s-regeringen 1998-02 och 2006 s-regeringen 2002-06. Prospektivt gäller förväntningarna s-respektive borgerliga regeringar varje år utom 1998 då vi frågade om en fp/kd/m-regering. De framtidsriktade eta-värdena är medeltalen för förväntningarna när det gäller s-respektive b-regeringar.

[6] En analys av socialdemokraternas nettoförlust 2006 i partibytena med allianspartierna på grund av bedömningen av regeringsinsatsen 2002-2006 visar på en förlust på 1,1 procentenhet.

Sett över tid kan vi dock iaktta en tydlig försvagning i kopplingen mellan partivalet och regeringsbedömningarna. Försvagningen återfinns såväl för de tillbakablickande bedömningarna som för de framtidsinriktade förväntningarna (se figur 9.3).

Valet 2006 innebar en viss uppryckning jämfört med valet 2002 men inte ända tillbaka till nivåerna från 1980- och 1990-talen. Regeringsfrågan spelade en större roll för väljarnas röstning för femtontjugo år sedan.

I globaliseringens och ett mer marknadsorienterat tidevarv - med mindre makt för regeringar - har betydelse av hur regeringar bedöms sköta sig minskat något för väljarna när de bestämmer sitt partival. Och kanske spelar det också en roll att osäkerheten ökat om vilket eller vilka partier som sitter med i dagens regeringar. Men nedgången får inte överskugga det faktum att regeringsfrågan fortfarande är en av de tunga orsaksfaktorerna bakom varför svenska väljare röstar som de gör. Om socialdemokraterna fått bättre regeringsbetyg av väljarna 2006 och inte fått stryk av Alliansen när det gäller de framtidsinriktade regeringsförväntningarna hade partiet suttit kvar vid makten idag.

Ideologiröstning kontra regeringsröstning

Innan vi mer definitivt fastslår att regeringsröstning verkligen är en realitet bland svenska väljare måste vi kontrollera att resultaten inte bara är en synvilla, ett resultat av en annan bakomliggande variabel. En sådan möjlig bakomliggande variabel är väljarnas ideologiska vänster-högerinställning. Människor till vänster kan misstänkas se på en socialdemokratisk regering med mer positiva glasögon än människor till höger. Så frågan är om väljarnas regeringsbedömningar har något självständigt samband med röstningen sedan vi tagit med vänster-högerideologi i analysen. Resultaten i tabell 9.1 visar utfallet av en serie sådana kontroller ända tillbaka till 1979. Vi har genomfört logistiska regressionsanalyser med blockval som beroende variabel och väljarnas subjektiva vänster-högerposition respektive retrospektiva regeringsbedömningar som oberoende variabler.

Tabell 9.1 Ideologisk vänster-högerröstning och retrospektiv regeringsröstning 1979 – 2006 (b-värden, R-kvadrat)

Valår	Ideologisk vänster-höger position	Bedömning av sittande regerings insats	Maximal uppskattad R-kvadrat
1979	1,05	-.58	.77
1985	1,05	.63	.73
1988	1,17	.35	.65
1991	1,21	.46	.69
1994	0,91	-.54	.71
1998	1,20	.26	,66
2002	1,22	.23	.65
2006	1,20	.45	.69

Kommentar: Resultaten bygger på en serie logistiska regressionsanalyser med blockval (v/s/mp – c/fp/kd/m) som beroende variabel kodad 1 eller 0 och med självuppskattad vänster-högerposition (kodad 0-10) och bedömningen av sittande regerings insats som dålig eller bra (kodad 0-10) som oberoende variabler. Resultaten för 1979 gäller för bedömningen av trepartiregeringen 1976-78. Om vi istället analyserar bedömningen av fp-regeringen 1978-79 blir utfallet: vänster-höger 1.25, regeringsbedömning -.37 och R-kvadrat .68. Minusvärdena framför b-värdena för regeringsbedömningarna 1979 och 1994 beror på att det var sittande borgerliga regeringar som bedömdes. Övriga valår var det sittande s-regeringar som utvärderades. Samtliga b-värden är statistiskt signifikanta på .0001-nivån.

Resultaten är mycket likartade genom åren. Samtliga effektmått för såväl ideologiröstningen som regeringsröstningen är förhållandevis stora och statistiskt säkerställda, och tillsammans förklarar de hela sextiofem till sjuttiofem procent av variansen i blockvalet. De tillbakablickande regeringsbedömningarna har alltså en tydlig och självständig effekt på hur svenska väljare röstar. Effekten är dock inte lika markerad som för vänster-högerfaktorn. Ideologiröstning är mer påtaglig bland svenska väljare än röstning utifrån hur sittande regering sköter sitt arbete. Ideologiskt baserat mandatröstande är viktigare i Sverige än sanktionsröstande i regeringsfrågan.

När det gäller ideologiröstandet visar dessutom effektmåtten på en viss förstärkning över tid medan effekten av regeringsbedömningarna snarast uppvisar en viss försvagning jämfört med läget för tjugo-trettio år sedan. När det gäller minskningen för effekten av regeringsbedömningarna bekräftar det ytterligare vad vi fann tidigare. Regeringsröstandet har långsiktigt minskat i betydelse bland svenska väljare även om en viss uppgång kunde noteras just 2006.

Svenska folkets önskeregering

Regeringsröstande blir ett konstigt utryck om inte väljarna har åsikter om vilken regering de vill ha. Så frågan blir – har svenska folket uttalade preferenser när det gäller hur regeringen skall vara sammansatt? Svaret är ja. De allra flesta av våra svarspersoner i valundersökningarna är beredda att sätta samman en regering när vi frågar. Den politiska realismen i de önskeregeringar som sammansätts kan ibland diskuteras, men i de allra flesta fall föreslås regeringskonstellationer som känns väl igen från den offentliga debatten. Resultaten i figur 9.4 visar hur populära fyra olika regeringsuppsättningar varit bland väljarna sedan 1968. Intervjufrågan som ställts helt öppet i förvalsstudier har gällt vilket eller vilka partier man helst skulle vilja ha med i regeringen efter valet det aktuella året.

Figur 9.4 Svenska folkets önskeregeringar 1968 – 2006 (procent)

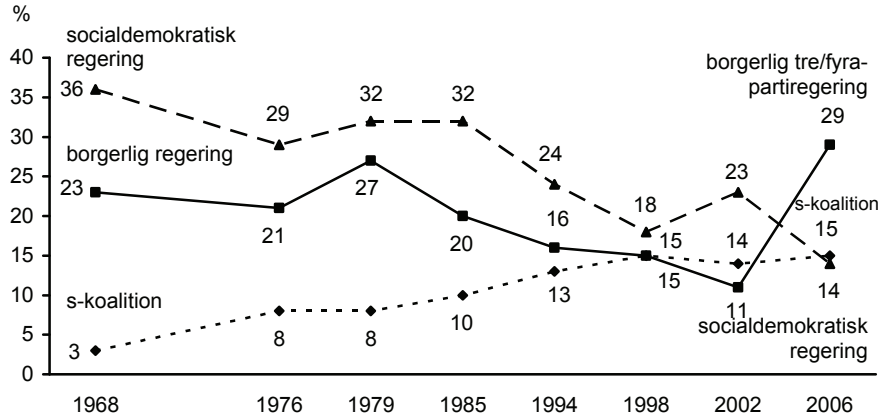

	1968	1976	1979	1985	1994	1998	2002	2006
blocköver-skridande regering	25	19	16	14	31	24	22	24

Intervjufråga: ”Vilket eller vilka partier skulle Du helst vilja ha med i regeringen efter valet i år?”
Kommentar: Resultaten kommer från valundersökningarnas förvalsstudier. Enbart personer som besvarat den öppna frågan om önskeregering ingår i procentbasen. Andelen personer som ej besvarat frågan uppgår till mellan 9 – 18 procent genom åren (11 procent 2006). I kategorin *borgerlig regering* ingår svar som nämner tre eller fyra olika borgerliga partier. I *s-koalition* ingår svaren s/v, v/s/mp eller s/mp. *Blocköverskridande* regering innefattar svar där minst något borgerligt parti nämns tillsammans med v, s eller mp; allra oftast s. Resultaten summerar inte till 100 procent därför att relativt många svarspersoner utanför socialdemokratin önskar sig enpartiregeringar bestående av enbart det parti man röstar på.

En klar majoritet av svarspersonerna har besvarat frågan genom åren, som flest 1968 och 1979 (91 procent) och som minst 1998 (82 procent). Vid valet 2006 var svarsandelen 89 procent. De allra flesta svenskar har en favoritregering. I början av mätperioden var den favoriten en socialdemokratisk regering (1968-1985) med en blocköverskridande (1968) eller en borgerlig regering som tvåa (1976-1985).

Under 1990-talet fick s-regering allvarlig konkurrens av blocköverskridande regering om första platsen medan borgerlig regering endast hamnade trea, ibland till och med nedflyttad till en delad tredje plats av en s-koalitionsregering. I valen 1994 och 1998 var blocköverskridande regering svenska folkets favoritregering med en ren s-regering först på andra plats. Borgerlig regering placerade sig som svag trea (1994) eller som ännu svagare tangerad trea (1998).

Valet 2002 innebar en viss uppryckning för s-regering som nätt och jämnt slog blocköverskridande regering om första platsen samtidigt som borgerlig regering satte ett bottenrekord med en odelad fjärdeplats efter s-koalition på plats tre. I valet 2002 var det endast 11 procent av väljarna som önskade sig en borgerlig regering.

Vid valet 2006 såg regeringsönskemålen helt annorlunda ut. De borgerlig hade gått samman i en allians som klart vann kampen om väljarnas favoritregering. På andra plats kom blocköverskridande regering. En socialdemokratisk enpartiregering kom först på fjärde plats med bottensiffran 14 procents stöd, sämsta någonsin. En s-koalitionsregering slog för första gången en ren s-regering och fick stöd av 15 procent av svarspersonerna.

Resultatet bekräftar med emfas vad vi funnit tidigare att socialdemokraterna 2006 mycket tydligt förlorade sitt gamla traditionella försteg framför de borgerliga i regeringsfrågan. För första gången i våra mätningars historia var en borgerlig regering mer populär som önskeregering än en ren s-regering.

Med tanke på debatten inför valet 2010 är det intressant att notera att stödet för någon form av s-koalitionsregering hela tiden ökat sedan 1968 (3 procent) för att 2006 ha mer stöd än en ren s-regering (15 respektive 14 procent). Även bland s-sympatisörer har stödet för en s-koalition ökat från 5 procent 1968 till 28 procent 2006 samtidigt som stödet för en ren s-regering minskat från 66 procent 1968 till enbart 33 procent 2006. Observera dock att en ren s-regering fortfarande 2006 var något mer populär bland s-sympatisörer än en s-koalition, 33 procents stöd mot 28 procent.

Regeringsönskemål är mycket starkt kopplade till röstningen. De allra flesta röstar på ett parti som ingår i den utpekade favoritregeringen. Hela 98 procent av de väljare som 2006 ville ha en alliansregering och som röstade stödde något av de fyra borgerliga partierna. Bland personer som ville ha en s-regering röstade 93 procent på socialdemokraterna medan bland personer som önskade sig en s-koalition stödde 94 procent v, s eller mp i valet. Det är endast bland personer som önskar sig en blocköverskridande regering som vi får en klart mindre entydig röstning. I valet 2006 röstade 55 procent av väljare som ville ha en blocköverskridande regering på något parti från s-sidan mot 41 procent som stödde något allianspparti.

Regeringspreferenserna slår också mycket tydligt igenom bland partibytare. Bland den stora gruppen väljare som avgjorde 2006 års val genom att byta från något s-blocksparti till ett allianspparti var det endast några enstaka procent som önskade sig en fortsatt s-regering (3 procent). Men en majoritet av dem ville inte ha en borgerlig regering. De flesta ville istället ha en blocköverskridande regering. Så här ser de blockbytande v/s/mp-väljarnas regeringsönskemål ut 2006: Blocköverskridande regering 44 procent, alliansregering 24 procent, annan borgerlig regering 24 procent, s-koalition 4 procent, ren s-regering 3 procent och annan regering 1 procent.[7] Resultatet antyder ett något halvhjärtat stöd för alliansregeringen. Många bytare från s- till b-sidan hoppades på en blocköverskridande regering, inte på en rent borgerlig regering. Alliansen vann inte valet. Det var socialdemokraterna som förlorade.

Vem vill väljarna ha som statsminister?

Väljarna är inte bara kapabla att önsketänka om bästa regeringskonstellation. De är också villiga att agera talman och utpeka önskade statsministrar. I valundersökningarnas förvalsstudier har vi vid fyra tillfällen frågat svarspersonerna vilken person de helst vill ha som

[7] Antalet intervjupersoner är mycket begränsat. I förvalsstudien 2006 återfinns 82 partibytare från v/s/mp 2002 till c/fp/kd/m 2006. Av dem besvarade 68 intervjufrågan om önskeregering. Bland de ännu färre partibytarna från c/fp/kd/m 2002 till v/s/mp 2006 (24, varav 20 med önskeregering) återfanns följande favoritregeringar: Ren s-regering 45 procent, blocköverskridande regering 35 procent, s-koalition 10 procent, annan borgerlig regering 5 procent, annan regering 5 procent och alliansregering 0 procent. Alltså även här en stor andel som önskar blocköverskridande regering.

statsminister. Antalet vet ej-svar har varierat mellan som lägst 17 procent 2006 och som högst 27 procent 2002. De allra flesta väljare är alltså villiga att peka ut en favoritstatsminister. Resultaten i tabell 9.2 visar i rangordnad form de personer som nämnts av minst tre procent av svarspersonerna.

Tabell 9.2 Svenska folket väljer statsminister (procent)

1991	procentstöd	1998	procentstöd
1) Ingvar Carlsson (s)	35	1) Carl Bildt (m)	41
2) Carl Bildt (m)	30	2) Göran Persson (s)	29
3) Bengt Westerberg (fp)	18	3) Gudrun Schyman (v)	8
4) Alf Svensson (kd)	4	4) Mona Sahlin (s)	7
5) Olof Johansson (c)	4	5) Alf Svensson (kd)	5
		6) Lennart Dahleus (c)	3

2002	procentstöd	2006	procentstöd
1) Göran Persson (s)	53	1) Fredrik Reinfeldt (m)	43
2) Alf Svensson (kd)	17	2) Göran Persson (s)	30
3) Bo Lundgren (m)	8	3) Maud Olofsson (c)	6
4) Gudrun Schyman (v)	6	4) Margot Wallström (s)	4
5) Maud Olofsson (c)	5	5) Maria Wetterstrand (mp)	3
6) Lars Leijonborg (fp)	3	6) Lars Leijonborg (fp)	3

Kommentar: Resultaten kommer från en öppen fråga i valundersökningarnas förvalsstudier om vilken statsminister man helst vill ha. Procentbasen utgörs enbart av personer som besvarat frågan med något namn. Alla nämnda personer med minst 3 procents stöd är medtagna i resultaten.

I valet 1991 var Ingvar Carlsson mest populär som statsminister med ett stöd på 35 procent bland väljarna. Riksdagen valde väljarnas andrapreferens Carl Bildt som stöddes av 30 procent. En liknande procedur utspelades efter valet 1998. Väljarnas favorit var nu Carl Bildt med stöd av 41 procent. Riksdagen valde igen väljarnas nummer två Göran Persson som hade stöd av 29 procent.

Vid valen 2002 och 2006 har väljarna och riksdagen varit mer överens när det gäller val av statsminister. I valet 2002 fick Göran Persson som väljarnas förstapreferens stöd av 53 procent långt före tvåan Alf Svensson och trean Bo Lundgren med endast 17 respektive 8 procents stöd. Riksdagen höll med väljarna och valde Persson som statsminister. År 2006 var Fredrik Reinfeldt väljarnas favorit med ett

43-procentigt stöd medan Göran Persson fick 30 procent som tvåa. Riksdagen följde väljarnas råd och gjorde Reinfeldt till statsminister.[8]

Det är endast två personer som genom åren hamnat bland väljarnas toppnamn som tänkbar statsminister utan att ha varit partiledare.[9] De personerna är Mona Sahlin (s) och Margot Wallström (s). Annars är det bara partiledare som dominerar på topplistorna.

Resultaten för Göran Persson illustrerar väl hans popularitetskarriär bland svenska väljare. Han började relativt svagt med endast 29 procents personligt stöd som statsminister. Toppade 2002 med det starkaste personliga stöd någon svensk statminister har haft i våra mätningar (53 procent). Och avslutade sedan på nästan samma låga nivå som han startade på (30 procent). Det sviktande personliga stödet för Göran Persson som statsminister 2006 var inte en positiv faktor för socialdemokraterna i valet.

Allians för Sverige en framgång

Socialdemokraterna tappade inte bara sitt sakfrågeägarskap när det gäller sysselsättningen 2006. Man förlorade också för första gången sakfrågeägarskapet när det gäller regeringsfrågan, den andra gamla klassiska socialdemokratiska paradgrenen. Och den förlusten var en av de tunga faktorerna bakom socialdemokraternas valförlust 2006. Svenska folkets favoritregering 2006 var inte längre en s-regering. Det var istället för första gången i valundersökningarnas historia en borgerlig regering. De borgerliga partiernas samgående i en Allians för Sverige blev ett framgångsrecept. Bland annat därför vann man valet 2006.

[8] En kommande statsministerkandidat som varit aktuell tidigare och blivit omnämnd i alla studierna sedan 1991 är Mona Sahlin. I valet 1998 kom hon på 4:e plats med ett stöd på 7 procent. År 1991 hamnade hon på plats sju med 2 procent, år 2002 på plats 9 med 1 procent och 2006 på plats 10 med 1 procent. Observera också att Margot Wallström kom på plats fyra i mätningen 2006 med ett stöd på 4 procent. I de tidigare mätningarna har Margot Wallström endast fått enstaka strööröster. Det bör kanske också nämnas att Gudrun Schyman, som kom på plats tre 1998 (8 procent) och på plats fyra 2002 (6 procent), hamnade så högt som på plats nio i valet 2006. Och då var hon inte längre partiledare för vänsterpartiet utan istället för det nya partiet feministiskt initiativ .

[9] Kriteriet på toppnamn är lågt satt till stöd av minst 3 procent av svarspersonerna.

Kapitel 10
Politisk misstro

Förtroende bygger samhällen. Utan ett visst mått av tilltro människor emellan eller mellan människorna och gemenskapens institutioner fungerar inget civiliserat samhälle. I ett förtroendelöst sammanhang vågar få lämna barn på dagis, sätta in pengar på banken eller äta mat på krogen. I sådana samhällen måste städer ha ringmurar för att skydda sig från grannstäder. Och de flesta skulle vara beväpnade precis som i gamla onda tider eller i vilda västern på 1800-talet.

Utan förtroende skjuter alla transaktionskostnader i höjden. Allt blir dyrt, ineffektivt och onjutbart. Människor måste ägna sig åt att snegla över axeln och oroa sig över knivar i ryggen istället för att se framåt, arbeta och njuta sina liv. Kort sagt förtroende är en välsignelse och nödvändig ingrediens i varje samhällsbygge (Johansson, Jönsson, Solli 2006; Norris 1999; Nye, Zelikow, King 199); Aronsson, Karlsson 2001; Misztal 1996; Luhman (1989).

Men inte för mycket. Fåraktig lojalitet eller sanslös tillit är inte bra – inte för kreativitet, inte för förändring, inte för ansvarsutkrävande eller för konkurrens. Lagom förtroende är bäst. Och förmodligen är lagom snarast högt förtroende än halvhögt på de mätskalor som används. Forskningen på området är ense om att förtroende är centralt, men hur mycket förtroende som är bäst finns det ingen konsensus kring.

Sverige är ett av de länder på Jorden som kan uppvisa högst förtroendesiffror – både när det gäller mellanmänsklig tillit och institutionsförtroende. Det relativt stora förtroendekapitalet i Sverige är en mycket viktig tillgång – kanske viktigare än skogen, malmen och bilindustrin. När det gäller det horisontella förtroendet människor emellan

ligger Sverige i topp tillsammans med övriga nordiska länder (Rothstein and Stolle 2003). Även när det gäller institutionsförtroende hamnar Sverige högt. I senaste publicerade resultaten från European Social Survey (ESS) 2003 placerar sig Sverige på 2:a plats bland tjugotvå länder i mätningen av förtroende för det nationella parlamentet (Grönlund and Setälä 2007). World Value Survey's (WVS) ännu inte offentliggjorda mätning från åren 2005/07 har också Sverige på en hög rangplats i undersökningen av parlamentsförtroende. Bland trettiotvå länder från hela världen kommer svenskt parlamentsförtroende på 4:e plats (Pettersson 2007).[1]

Dagens internationellt höga förtroendesiffror i Sverige innebär dock inte att de alltid haft denna nivå.[2] När det gäller institutionsförtroende tyder alla mätningar att det var *än högre* i Sverige för tjugo-trettio år sedan när de första mätningarna gjordes. Det gäller inte minst det politiska förtroendet. Mätningar av politikförtroende i Sverige har visat på i huvudsak nedåtgående kurvor sedan de första studierna påbörjades under 1960-talet. Fallet var störst under sent 1960-tal och under 1970-talet, men har fortsatt även senare. Klara tecken på en uppbromsning och en viss återhämtning har dock varit synliga i mätningar under de senaste tio åren (Holmberg och Oscarsson 2004). SOM-institutets undersökningar av institutionsförtroendet i Sverige visar att politiska institutioner (t. ex. riksdagen, partierna, kommunstyrelser, EU-kommissionen) ånyo uppvisar en förstärkt tillit sedan botten under sent 1990-tal (Holmberg och Weibull 2008a). Politiken är på väg tillbaka förtroendemässigt.

Frågan är om vi kan se samma tendenser i valundersökningarnas resultat. Vi har tillgång till ett rikt material med många olika typer av mätningar som kan komplettera SOM-institutets studier av institutionsförtroende. Men den centrala frågan för oss är inte vad som har hänt med politikerförtroendet i Sverige över tid. Eller varför det som har hänt har hänt. Vår centrala fråga återfinns istället på effektsidan

[1] I ESS kom Danmark 1:a, Sverige 2:a, Finland 3:a och Norge 5:a. Sist hamnade Polen (22:a) och Tjeckien (21:a). I WVS kom Vietnam 1:a med (ej trovärdiga) 99 procent som uttalade ett mycket eller ganska stort förtroende för parlamentet, Malaysia 2:a med 68 procent, Finland 3:a med 56 procent och Sverige 4:a med 55 procent. I botten hamnade Polen med 13 procent och Guatemala med 11 procent. Om mätproblem i WVS när det gäller förtroendestudier se Holmberg 2007 och 2008

[2] SOM-institutets mätningar av den mellanmänskliga tilliten i Sverige visar på mycket stabila resultat sedan mätningarna startade 1996. Tilliten minskar inte, men den ökar heller inte. Den är fortsatt stabilt hög (Rothstein 2008).

och med fokus på valet 2006. Vilken roll spelade väljarnas politikermisstro för valdeltagandet och partivalet? Vann Alliansen röster på misstron? I vilken utsträckning är sverigedemokraterna ett misstroparti?

Vi vill alltså primärt studera politiskt förtroende som en förklaringsfaktor till väljarnas beteende. Men vi börjar med att se på hur valundersökningens olika förtroendemått har utvecklats över tid.

Förtroendet på väg upp igen

Det är ingen tvekan. Valundersökningarnas resultat visar precis som SOM-mätningarna att det politiska förtroendet i Sverige är på väg upp igen. Vår längsta tidsserie går tillbaka till valet 1968 och omfattar två cyniska påståendefrågor där instämmanden innebär politikermisstro och avståndstagande förtroende. Resultaten i figur 10.1 visar att avståndstaganden från påståendena att ”partierna är bara intresserade av folks röster, men inte av deras åsikter” eller att ”de som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycket och tänker” var mycket vanligare 1968 än 2006. Det negativa påståendet om partierna tog till exempel 55 procent avstånd ifrån 1968 jämfört med endast 33 procent 2006. Politikförtroendet var klart högre på 1960-talet än på 2000-talet. Eller annorlunda formulerat – politikcynismen var mindre utbredd för fyrtio år sedan.

Men det mest intressanta är att politikförtroendet inte fortsatt att minska under 2000-talet. Det har tvärtom börjat förstärkas något igen. Andelen personer som motsätter sig de cyniska påståendena om partierna och riksdagen har ökat först 2002 och sedan ytterligare 2006 jämfört med bottenläget 1998. Uppgången fram till valet 2006 är i båda fallen cirka tio procentenheter. Ingen dramatisk ökning – och det krävs ytterligare uppgångar på femton-tjugo procentenheter för att komma tillbaka till läget 1968 – men trots allt ett trendbrott och en förändring uppåt.

Figur 10.1 Politiskt förtroende 1968 – 2006 (procent)

Påstående: ”Partierna är bara intresserade av folks röster, men inte av deras åsikter.”

Påstående: ”De som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker”.

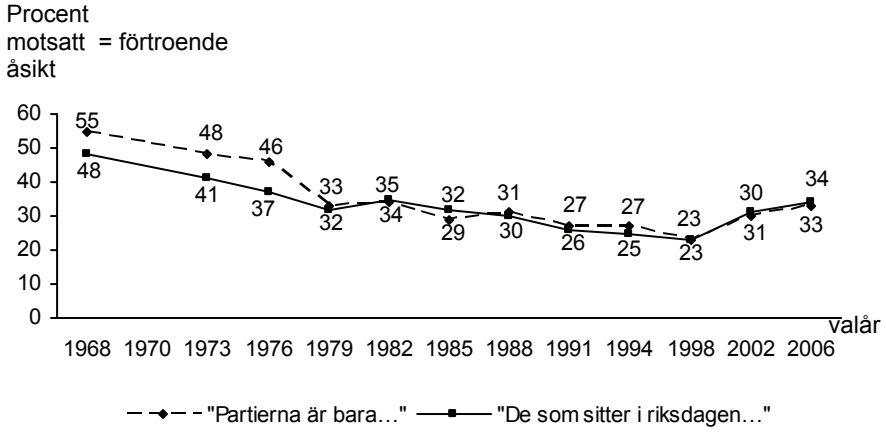

Kommentar: Svarsalternativen är ”Instämmer helt, instämmer delvis, delvis motsatt åsikt, helt motsatt åsikt.” Påståendefrågorna om politiskt förtroende fanns inte med Valundersökningen 1970. Svarspersoner som ej besvarat förtroendefrågorna är medtagna i procentbasen. De har genom åren utgjort mellan 2 – 7 procent för båda påståendefrågorna

Tabell 10.1 Grad av förtroende för svenska politiker 1988-2006 (procent)

Fråga: ”Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker? Har Du mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, ganska litet förtroende eller mycket litet förtroende?”

förtroendenivå	1988	1991	1994	1998	2002	2006
mycket stort förtroende	3	2	1	1	2	3
ganska stort förtroende	41	36	35	30	39	46
ganska litet förtroende	44	50	50	51	46	39
mycket litet förtroende	11	11	13	17	12	10
vet inte/vill ej svara	1	1	1	1	2	2
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	2528	2613	2534	2101	2624	3111
andel mycket/ganska stort förtroende	44	38	36	31	41	49

Samma trendbrott återfinner vi om vi studerar resultaten från en annan av valundersökningarnas förtroendemätningar. Den bygger inte på metodologiskt bristfälliga påståendefrågor som kräver avståndstagande för att indikera förtroende, och som därmed ger upphov till resultat som underskattar förtroendet.[3] De nyare mätningarna med start 1988 bygger på en femgradig skala där svarspersonerna själva får klassificera sin grad av politikerförtroende från mycket stort till mycket litet. Resultaten i tabell 10.1 demonstrerar mycket tydligt att även det självklassificerade förtroendet har ökat i valen 2002 och 2006 jämfört med lägstanivån 1998. Andelen personer med ett mycket eller ganska stort förtroende har ökat från 31 procent 1998 över 41 procent 2002 till 49 procent 2006. Uppgången har varit hela 18 procentenheter. Förtroendesiffran 2006 är till och med högre än 1988 då den var 44 procent.

Ytterligare stöd för tesen att politikförtroendet är på väg upp igen får vi om vi ser på hur svenska folket bedömer hur demokratin fungerar i Sverige. Mätserien är en omstridd klassiker som påbörjades i Eurobarometern under 1970-talet och som idag återfinns i surveystudier från hela världen. Den är omstridd eftersom den inte utgör en ren mätning av det den utger sig för att mäta, det vill säga hur demokratin fungerar (Canache, Mondak, Seligson 2001; Fuchs, Guidorossi, Svensson 1995). Metodtester har visat att den också mäter hur dagspolitiken fungerar och vad människor tycker om den sittande regeringen. Men intervjufrågan mäter tvivelsutan någon form av politikförtroende. Korrelationerna med traditionella politiska tilltrofrågor tenderar att vara positiva. I valundersökningen 2006 uppvisar nöjd med hur demokratin fungerar-frågan korrelationer på +.34, +.28 respektive +.31 med den subjektiva förtroendefrågan respektive med de två cynismfrågorna.[4] Inga starka samband, men dock i rätt positiv riktning. Bedömningar av hur demokratin fungerar i Sverige har ett samband

[3] Orsaken till underskattningen är att det är svårare att säga emot än att hålla med om någon frågar. Negativt formulerade påståendefrågor tenderar alltså att ge mer negativa resultat än positivt formulerade påståendefrågor. Valundersökningens två cyniska förtroendepåstånden ger därför upphov till för låga andelar förtroendesvar (=avståndstaganden). Förändringsskattningarna tror vi dock inte påverkas av dessa problem med nivåskattningarna.

[4] Cynismfrågorna har vänts så att förtroendesvar (=avståndstagande) får låga numeriska värden liksom de positiva svaren på nöjd med hur demokratin fungerar-frågan. Korrelationen mellan den subjektiv förtroendefrågan och de båda cynismfrågorna är .45 och .47. Motsvarande korrelation mellan cynismfrågorna är .69.

med politiskt förtroende. Svaren på intervjufrågan om hur nöjd man är med hur demokratin fungerar utgör en indikator på graden av allmänt politikerförtroende.

Resultaten i tabell 10.2 visar att svenska folkets blivit klart mer positiva till hur demokratin fungerar i Sverige under 2000-talet. Andelen personer som förklarar sig mycket eller ganska nöjda har ökat från 70 procent 1998 över 76 procent 2002 till 81 procent 2006.[5] Ökningen har varit 11 procentenheter. En uppgång som ungefär motsvarar den vi tidigare sett för våra tre förtroendeindikatorer.

Tabell 10.2 Nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige (procent)

fråga: ”På det hela taget, är Du mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd eller inte alls nöjd med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?”

	1998	2002	2006
mycket nöjd	8	9	15
ganska nöjd	62	67	66
inte särskilt nöjd	25	21	17
inte alls nöjd	5	3	2
summa procent	100	100	100
antal personer	1 196	1 238	1 190

Kommentar: Andelen personer som inte besvarar frågan är 2 procent alla undersökningsåren. Frågan återfinns i eftervalsstudierna.

Det är alltså ingen tvekan om att förtroendet för politiker inklusive uppskattningen av hur svensk demokrati fungerar har stärkts under början av 2000-talet. Politikertilltron är på väg uppåt igen från lågvattenmärket i mitten av 1990-talet.

Politikerförtroende i olika samhällsgrupper

Förtroendet för politiker är ungefär lika stort eller lika litet i olika samhällsgrupper. Men vissa skillnader finns det naturligtvis, även om de är förhållandevis små. Och de skillnader som finns har ofta sett likadana över tid. Det betyder att sociala gruppfaktorer som om man är ung eller gammal, arbetare eller tjänsteman, man eller kvinna inte är några starkare förklaringsfaktorer bakom människors politikerför-

[5] SOM-undersökningarna visar också på en tydlig uppgång i andelen svenskar som är mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar – från 61 procent 1998 över 71 procent 2002 till 78 procent 2006 (Holmberg och Weibull (2008b) *Svenska trender* 1986-2007).

troende, men också att några sociala grupptillhörigheter har ett visst begränsat förklaringsvärde när det gäller varför vissa människor tenderar att hysa ett lägre förtroende för politiker än andra.

Resultaten i tabell 10.3 visar graden av politikerförtroende inom ett trettiotal olika sociala grupper under sex val mellan 1988 till 2006. Man kan studera skillnader i förtroende mellan olika grupper och man kan se hur förtroendet förändrats över tid.

Gruppskillnaderna i förtroende är oftast bara några enstaka procentenheter, men följande sociala grupper har genom åren tenderat att ha ett högre politkerförtroende än genomsnittet i Sverige: män, studerande, högre tjänstemän, högutbildade, anställda i offentlig sektor, boende i mellanstora städer, regelbundna kyrkobesökare och nya svenskar. Ett lägre förtroende än i genomsnitt brukar återfinnas bland kvinnor, lågutbildade, arbetslösa, sjukpensionerade, arbetare, lägre tjänstemän, anställda i privat sektor, boende på landsbygden eller i mindre tätorter och bland personer som aldrig går i kyrkan.

Det är inte alldeles lätt att urskilja några gemensamma drag hos dem som tenderar att ha ett relativt högt förtroende för politiker. Det är något lättare att se ett mönster bland dem som hyser ett förhållandevis lågt politikerförtroende.

När det gäller ”politikerlitarna” finns dock en viss tendens att de är vanligare bland människor som tillhör etablissemanget eller som är mer direkt beroende av den politiska sektorn (högre tjänstemän, högutbildade och anställda i offentlig sektor). Kyrkobesökare tillhör inte etablissemanget men väl de någorlunda etablerade i samhället. Nya svenskar tillhör kanske oftast heller inte etablissemanget men här är det fråga om en mindre grupp som kunnat, och själva valt att bli svenska medborgare. Men politikerförtroendet bland invandrare i Sverige som *inte* är svenska medborgare brukar också vara högre än bland svenska medborgare (Antoni 2005). Det visar SOM-undersökningarna, som till skillnad från valundersökningarna också omfattar urvalspersoner som inte är svenska medborgare.[6]

[6] Antalet undersökta personer utan svenskt medlemskap blir få även i SOM-studierna. Och här kan man dessutom undra över skillnaden i politikerförtroende mellan invandrare som ställer upp i en undersökning av SOMs slag och invandrare som inte vill eller inte kan delta i svenskspråkiga frågeundersökningar.

Tabell 10.3 Politkerförtroende 1988 – 2006 efter socioekonomisk grupptillhörighet (procent)

		andel mycket/ganska stort förtroende					
		1988	1991	1994	1998	2002	2006
samtliga		44	38	36	31	41	49
kön	man	46	41	37	35	42	51
	kvinna	41	36	35	27	39	47
ålder	18 – 21	50	37	37	35	40	50
	22 – 30	42	37	37	33	45	51
	34 – 40	37	33	30	31	43	52
	41 – 50	43	37	32	31	37	50
	51 – 60	47	40	39	29	39	44
	64 – 70	44	44	40	31	41	47
	71 – 80	51	49	42	31	40	50
utbildning	låg	47	38	35	26	39	43
	medel	40	36	35	31	40	50
	hög	40	46	40	39	49	60
förvärvsarbete	förvärvsarbetande	42	36	34	33	42	52
	arbetslös	42	33	35	24	43	39
	sjukpensionär	58	35	36	30	33	41
	studerande	44	44	39	33	45	(63)
yrke	industriarbetare	52	38	34	27	38	47
	övrig arbetare	43	38	29	27	39	43
	lägre tjänsteman	44	36	34	30	38	47
	mellantjänsteman	43	37	41	36	49	56
	högre tjänsteman	41	46	40	37	44	56
	småföretagare	34	38	36	32	35	50
	jordbrukare	38	38	33	24	48	(66)
sektor	offentlig	43	39	38	33	46	53
	privat	44	38	34	30	40	51
boort	landsbygd	34	34	30	28	40	47
	mindre tätort	47	36	31	29	41	46
	stad/större tätort	46	42	39	44	44	50
	Sthlm, Gbg, Malmö	42	39	41	29	41	52
kyrkogång	minst en gång/mån	48	50	42	38	49	61
	några gånger/år	45	42	41	35	46	55
	en gång/år	41	36	36	32	46	51
	aldrig	43	36	31	27	37	49
uppväxt-bakgrund	svensk	-	-	35	31	42	52
	utländsk	-	-	50	40	49	58

Kommentar: Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen. Frågeformuleringen redovisas i tabell 10.1. Resultaten inom parentes för 2006 misstänker vi är överskattningar p g a få svarspersoner och ej efterfrågad information i extremförkortade frågeformulär.

När det gäller människor med ett relativt lågt förtroende för politiker kan man iaktta ett tydligt periferi-mönster enligt Johan Galtungs centrum-periferiteori (Galtung 1961). Det är människor ute i samhällets maktperiferi som främst tenderar att hysa misstro mot politikerna (kvinnor, lågutbildade, arbetslösa, sjukpensionärer, arbetare och landsbygdsbor). Den politiska makten tenderar att misstros mest av dem som har minst politiskt makt.

Skillnaden i politikerförtroende mellan olika grupper är mycket större när vi ser på ett antal politiska variabler. Förtroende för politiker har mer att göra med politik än med olika socioekonomiska omständigheter. Politikerförtroendet är klart lägst bland människor som är svagt engagerade och kunniga i politik. Det är ett positivt resultat för svensk demokrati. Förtroendet är lägst bland de ointresserade och okunniga medborgarna. I teorin kunde det ha varit tvärtom och mer krisartat med lägst politikerförtroende bland de mest intresserade och kunniga medborgarna. Men så är det alltså inte. De mest engagerade och kunniga medborgarna har ett klart högre förtroende för politiker än genomsnittet.

När det gäller ideologisk position och partival finns tre mönster i resultaten. Det första är att ideologisk vänsterposition under den studerade tidsperioden tenderar att vara förknippat med ett högre förtroende för politiker än en ideologisk högerposition. Vänstern hyser ett högre förtroende för politiker än högern. Dock hyser inte högern lägst förtroende för politiker. Det tenderar personer som varken identifierar sig som vänster eller höger att göra (se tabell 10.4).

Det andra mönstret är partipolitiskt. Socialdemokrater har en klar tendens att vara ”politikerlitare”. Socialdemokratiska väljare ligger varje val över snittet i tilltro till politiker; något mindre tydligt när de borgerliga vinner eller har makten, men även då.

Borgerliga väljare är mer politiskt konjunkturkänsliga. De uppvisar ett politikerförtroende över snittet när de borgerliga har makten (1994) eller när de borgerliga vinner makten (1991 och 2006).[7] Men när socialdemokraterna styr tenderar borgerliga väljare att ha ett politikerförtroende under genomsnittet (1988, 1998 och 2002).[8] Det finns

[7] Mönstret gäller för alla fyra borgerliga väljargrupper 1991, 1994 och 2006 utom för c-väljare 1994.

[8] Mönstret gäller för samtliga fyra borgerliga väljargrupper 1988, 1998 och 2002 utom för c- och fp-väljare 1998.

med andra ord en viss hemmalagsfaktor när det gäller politikerförtroendet. Man har större förtroende när de egna regerar än när motståndarna styr (Holmberg 1999).

Tabell 10.4 Politikerförtroende efter ett antal politiska variabler (procent)

		andel mycket/ganska stort förtroende					
		1988	1991	1994	1998	2002	2006
samtliga		44	38	36	31	41	49
politiskt intresse	mycket stort	61	64	52	54	55	68
	ganska stort	50	46	42	35	49	59
	inte särsk stort	37	27	26	24	32	40
	inte alls	25	21	23	15	21	19
politiska kunskaper	mycket goda	53	56	52	50	55	69
	ganska goda	45	45	41	34	45	58
	mellan	44	39	36	29	45	51
	ganska dåliga	40	35	31	27	38	48
	mycket dåliga	32	25	26	23	35	44
partiidentifikation	stark	63	58	57	51	60	79
	svag	46	42	37	31	48	57
	enbart partipref	36	31	28	28	39	51
	ingen partipref	20	19	20	17	25	34
vänster-höger-ideologi	klart till vänster	66	57	45	43	55	60
	något till vänster	57	47	38	36	50	57
	varken eller	36	30	30	26	35	44
	något till höger	36	40	32	30	38	55
	klart till höger	34	42	45	30	38	57
partival	v	45	33	29	20	40	37
	s	61	50	41	42	55	57
	mp	29	33	24	33	44	57
	c	34	36	37	38	39	60
	fp	34	44	37	41	36	54
	kd	30	39	41	26	31	54
	m	30	39	37	29	37	53
	nyd	-	21	-	-	-	-
	sd	-	-	-	-	-	18
	blankt	13	5	13	14	16	15
	icke-röstare	30	22	23	21	27	33

Vänsterpartiets och miljöpartiets väljare passar inte riktigt in i detta mönster. När det gäller v-väljare har de en tendens att ha ett politikerförtroende under genomsnittet oavsett vilka som styr. Mest politikerförtroende hade dock vänsterpartiets väljare relativt sett när socialde-

mokraterna och Ingvar Carlsson styrde 1988. Miljöpartiets väljare hade ett politikerförtroende klart under genomsnittet i början när partiet inte var så etablerat. Men sedan dess har mp:s väljare snarare haft ett politikerförtroende klart över snittet. Det gäller valen 1998, 2002 och 2006.

Om vi skall finna partiväljare med mycket annorlunda nivåer när det gäller politikerförtroende måste vi gå till ny demokrati 1991 och sverigedemokraterna 2006; två partier klart utanför de etablerades krets i Sverige. I båda fallen finner vi en mycket lägre grad av politikerförtroende än hos väljare som röstar på de etablerade riksdagspartierna. I valet 1991 hade 38 procent av valmanskåren ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker. Bland ny demokratis väljare var motsvarande andel endast 21 procent. I valet 2006 skilde sverigedemokraterna ut sig än mer. I valmanskåren som helhet 2006 hyste 49 procent ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker. Bland sverigedemokraternas väljare var motsvarande siffra bara 18 procent. En utbredd politikermisstro förenar ny demokratis och sverigedemokraternas väljare. De står utanför politikerstugan och föraktar dem som sitter inne i stugvärmen.

Mönster nummer tre gäller två andra grupper som också står utanför politikerstugan – blankröstare och icke-röstare. I båda fallen är det frågan om grupper som mer eller mindre aktivt valt att inte delta i den partibaserade demokratin, åtminstone inte på valdagen. Och båda grupper uppvisar ett mycket lågt förtroende för politiker. Allra mest tydligt bland blankröstarna – den grupp som mest aktivt valt att *inte* stödja något etablerat parti. Andelen personer med ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker har genom åren endast hållit sig mellan 5 till 16 procent bland blank-röstare. Bland icke-röstare har politikerförtroendet tenderat att vara något högre – mellan 21 till 33 procent. Men alltså i båda fallen ett klart lägre politikerförtroende än bland partiröstande medborgare. Politisk misstro är en mycket påtaglig faktor bakom framför allt blankröstning, men också bakom icke-röstning.

Uppgången i politikerförtroende sedan 1998 återfinns jäms över alla socioekonomiska grupper. Och den har varit i allt väsentligt lika stor i alla grupper med en ökning i andelen personer med ett mycket eller ganska stort politikerförtroende på cirka 15-20 procentenheter. Förtroendet för politiker har lyftas i hela samhället och det har lyft i stort sett parallellt i alla sociala grupper.

När det gäller de politiska grupperna är förändringsmönstret något mer komplicerat. Alla förändringar sedan 1998 har inte varit parallella. Några grupper har till exempel knappt alls förstärkt sitt politikerförtroende. Det gäller blankröstare och personer helt utan intresse för politik. Andra grupper uppvisar en extra stor ökning i politikertilltron. Här märks främst personer med en stark partiidentifikation och väljare med ideologisk position till höger. Partipolitiskt uppvisar moderata och kristdemokratiska väljare störst ökning i förtroendet för politiker, men här återfinns också miljöpartiets väljare. Även socialdemokraternas väljare uppvisar ett förstärkt politikerförtroende; trots ett redan tidigare relativt stort politikerförtroende och trots att bortalaget Alliansen vann valet 2006.

Vilka politiska åsikter har de politikermisstroende?

Det enkla svaret på rubrikens fråga är att politikermisstroende väljare i de allra flesta fall har samma åsikter i olika sakfrågor som folk i allmänhet. Sambanden mellan människors olika sakfrågeåsikter och graden av politikerförtroende är oftast mycket svaga. I Valundersökningen 2006 är korrelationen mellan politikerförtroendet och åsikterna i femtiotvå sakfrågor i genomsnitt .09. Det är endast elva av de studerade femtiotvå sakfrågorna som uppvisar korrelationer på .15 eller högre. Men dessa elva sakfrågor är inte vilka som helst. De handlar i huvudsak om endast två områden i svensk politik – invandring/flyktingar och EU. Resultaten i tabell 10.5 redovisar mer konkret vilka sakfrågor det rör sig om.

Listan toppas av två frågor om EU-medlemskapet där EU-motståndare tenderar att vara mer politikermisstroende än EU-anhängare. Politikermisstro har ett klart samband med EU-motstånd. Något längre ned på listan återfinns flera frågor om ett mångkulturellt samhälle och kring flyktingmottagning och invandring. I samtliga fall är politikermisstroende personer mest negativa till invandring, till en generös flyktingmottagning eller till ett mångkulturellt samhälle. Allmän politikermisstro är tydligt kopplat till en negativ inställning till invandring och ett internationaliserat samhälle. Politkermisstroende

väljare har en nationalistisk tendens. *Sverige först*. EU och invandring betraktas med skepticism.[9]

Tabell 10.5 Elva sakfrågeåsikter med starkast samband med politikermisstro (procent)

sakfråga (åsikt)	korrelation mellan åsikt och politikermissstro
Sverige bör urträda ur EU (bra)	.24
Svenskt EU-medlemskap (mot)	.23
Satsa på ett samhälle med mer internationell inriktning och mindre av grän- ser mellan folk och länder (dåligt)	.19
Satsa på ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot männi- skor från andra länder med andra religioner och levnadssätt (dåligt)	.19
Införa mycket hårdare fängelsestraff för brottslingar (bra)	.18
Öka det ekonomiska stödet till invandrare så att de kan bevara sin egen kultur (dåligt)	.17
Ta emot färre flyktingar i Sverige (bra)	.17
Minska u-hjälpen (bra)	.16
Öka arbetskraftsinvandringen till Sverige (dåligt)	.16
EU utvecklas till en förbundsstat (negativt)	.15
Sverige bör införa euro som valuta (dåligt)	.15

Kommentar: Politikermisstron har mätts med en självklassificeringsfråga som gäller graden av förtroende för svenska politiker (se tabell 10.1). Svarsalternativet inom parentes bakom de elva sakfrågorna visar vilka åsikter politikermisstroende personer tenderar att ha. Övriga fyrtioen testade sakfrågor uppvisade lägre korrelationer med politikerförtroende än .15. Resultaten kommer från Valundersökningen 2006.

Det intressanta med EU-frågan och invandringen är att just de två områdena är bland de sakområden där riksdagen åsiktsmässigt representerar väljarna sämst. Riksdagsledamöter är i genomsnitt klart mer positiva till EU och till en generös flyktingmottagning än valmanskåren. Det är ett resultat som återkommit i flera representationsundersökningar som genomförts, senast i den studie som Martin Brothén och Sören Holmberg gjorde 2006 (Holmberg 1996, Brothén och Holmberg 2009). Det kan alltså ligga ett visst mått av rationalism i det faktum att EU-motståndare och motståndare till att ta emot fler flyktingar – två underrepresenterade åsiktsgrupper i riksdagen – är mer politiker-

[9] Liknande resultat återfinns också i Norge och Danmark. Se Aardal 1999, Borre and Andersen 1997 och Nielsen 1999.

misstroende än väljare i allmänhet. De är dåligt representerade i riksdagen och missnöjda med den politik som förs.

Politikermisstroende väljare förklarar sig

Varför inte fråga politikermisstroende människor varför de misstror politiker? En naturlig tanke kan man tycka, särskilt bland surveyforskare, men i praktiken alltför sällan använd. Subjektiva orsaksförklaringar är naturligtvis just subjektiva och som sådana ibland självrationaliserande, överdrivet svartmålande och kanske ofta snabbt och torftigt artikulerade, men de har trots det ett stort värde. De ger kött på benen och en konkret närvarokänsla och i många sammanhang är det självuppfattade förklaringar som vi är intresserade av, och inte de mer kyliga ”objektiva” förklaringarna.

Vi har två gånger i valundersökningarna frågat politikermisstroende väljare om orsakerna till deras misstro. I förvalsundersökningarna 1998 och 2006 frågade vi alla svarspersoner med ett mycket eller ganska litet politikerförtroende: ”Vilket eller vilka är de viktigaste skälen till att Du har ett litet förtroende för svenska politiker?” De allra flesta avgav ett substantiellt svar, om än oftast på en mycket allmän nivå (94 procent år 2006).

De flesta svar handlar om politikernas egenskaper (se tabell 10.6). De är opålitliga, vänder kappan efter vinden, lever inte som de lär, gynnar sig själva, dålig kontakt med verkligheten, tillhör en elit. En fyndig respondent sammanfattade sitt omdöme sålunda: ”Dom är som duvor. Är dom på samma nivå som Du äter dom ur handen. Hamnar de ovanför skiter de på Dig!” Sammanlagt 57 procent av de svarande 1998 och 56 procent 2006 uppgav att dylika negativa politikeregenskaper var skälet till deras politikermisstro.

En annan vanlig typ av svar fokuserar på löftesbrott och valfläsk (Naurin 2006). Politiker håller inte sina löften, håller inte vad de lovar, pratar runt men håller tunt, sviker sina partiprogram. Eller som en svarande formulerade det: ”Valfläsk först men sedan hålls inga löften.” Totalt avgavs detta slags svar av 48 procent av respondenterna 1998 och 37 procent 2006.

Tabell 10.6 Skäl för ett lågt politikerförtroende (procent)

fråga: ”Vilket eller vilka är de viktigaste skälen till att Du har ett litet förtroende för svenska politiker?”

	procentandel	
	1998	2006
aktörsegenskaper	57	56
löftesbrott	48	37
affärer	18	13
förd politik	8	8
övrigt	5	4

Kommentar: Analysen omfattar endast svarspersoner som angett att de har ett mycket eller ganska litet förtroende för svenska politiker. De utgjorde 68 procent 1998 respektive 49 procent 2006 av valmanskåren. Resultaten visar andel svarspersoner som nämnt respektive skäl som orsak till det egna låga politikerförtroendet. Upp till tre skäl 2006 och fyra skäl 1998 registrerades som svar på den öppna intervjufrågan om de viktigaste skälen till ”att Du har ett litet förtroende för svenska politiker.”; därför summerar resultaten till mer än hundra procent. Undersökningarna ingår i valundersökningarna 1998 och 2006.

En tredje typ av relativt vanliga skäl som nämns varför man hyser ett litet förtroende för politiker har att göra med olika politiska skandaler eller affärer. De flesta svarande nämner bara orden affärer, skandaler eller mygel mer allmänt utan specifikationer. Men det är tydligt att *procedurhantering* spelar en roll för det politiska förtroendet (Tyler 2000, Norén Bretzer 2003)). De konkreta affärer som nämndes oftast 2006 var tsunamihanteringen (15 personer av 1422 svarande), folkpartiets dataintrång (7 personer) och olika ekonomiska oegentligheter (7 personer). Totalt uppgav 18 procent av de svarande 1998 och 13 procent 2006 att olika affärer låg bakom deras politikermisstro.

Ytterligare en fjärde typ av misstroskäl som uppges av förhållandevis många svarspersoner handlar om den politik som förs inom olika policyområden. Här ser vi främst att *performance* betyder något för människors politikertilltro. De områden som oftast hänvisades till 2006 var sjukvården (28 personer), sysselsättningen (22 personer), barn- och äldreomsorgen (18 personer) och skolan (11 personer). EU och invandring – som vi tidigare sett har en kopplig till politikermisstro – nämns av relativt få, 2 respektive 6 personer. Summerat hänvisade 8 procent av svarspersonerna till förd politik inom olika sakområden som ett skäl till politikmisstron både 1998 och 2006.
Enskilda politiker pekas mycket sällan ut som skäl till det låga politikerförtroendet. Endast ett femtontal svarande uppgav något namn på

någon politiker 2006. Det är endast tre namngivna personer som utpekas av fler än en svarande. De tre är Göran Persson (s) av 7 svarande, Mona Sahlin (s) av 3 och Lars Danielsson (s) av 2. Svenska folkets politikermisstro är alltså i mycket liten grad personifierad och kopplad till enskilda politiker. Politikermisstron är mer generell och knuten till politikens form och innehåll.

Om vi jämför hur väljarna förklarar sin politikermisstro 1998 med 2006 kan man notera en stor likhet i resultaten samtidigt som andelen hänvisningar till löftesbrott och affärer minskat något över tid. Här kan vi ha en indikation på två orsaker till att politikerförtroendet förstärkts mellan 1998 och 2006. Relativt sett upplever väljarna att olika politiska affärer och löftesbrott blivit ett mindre problem (se också Esaiasson and Kumlin 2008).[10]

Partiidentifikation fortsatt på väg nedåt

Människors känsla av anhängarskap till något parti är inte detsamma som förtroende, men det är ett besläktat fenomen. Väljare som identifierar sig med ett parti har oftast ett högre allmänt politikerförtroende än väljare som inte har något parti de kan känna anhängarskap med. Partiidentifikation och politikerförtroende har ett samband med varandra vilket inte är konstigt i en partidominerad demokrati (Särlvik 1970). Men korrelationen är inte imponerande stor. I de senaste valen har den varit +.24 1998, +.26 2002 och +.27 2006. Det modesta sambandet betyder att relativt många människor känner för ett visst parti utan att för den skull ha ett högt förtroende för politiker i allmänhet. Eller omvänt. Förhållandevis många väljare har förtroende för politiker utan att ha hittat hem till något bestämt parti. Partiidentifikation och politikerförtroende är besläktade men inte mer än kanske kusiner.

När vi ser på hur graden av partiidentifikation förändrats i Sverige finner vi att den till skillnad från allmän politikertilltro har fortsatt att

[10] Andelen politikermisstroende som fick intervjufrågan var mindre 2006 (49 procent) än 1998 (68 procent). Om vi räknar om resultaten för samtliga undersökningspersoner ser man tydligare vilka förändringar som har skett. Då blir andelen som uppger aktörsegenskaper som skäl för sin politikermisstro 39 procent 1998 mot 27 procent 2006, löftesbrott 33 procent 1998 mot 18 procent 2006, affärer 12 procent 1998 mot 6 procent 2006 och förd politik 5 procent 1998 mot 4 procent 2006. Räknat på detta sätt ser vi att även referenser till politikernas (negativa) egenskaper minskat tydligt över tid. Men relativt sett har fortfarande hänvisningar till löftesbrott och affärer minskat mest.

försvagas även efter 1998. Nivån 2006 är den klart lägst vi någonsin uppmätt sedan den första studien i Valundersökningen 1956. Vid valen 1956-1964 angav halva svenska folket att de var starkt övertygade anhängare av något parti (45-53 procent). Motsvarande andel hade sjunkit till 39 procent 1968 och till låga 15 procent 2006. Partiernas försvagade ställning bland väljarna kan inte illustreras bättre.

Figur 10.2 Graden av partiidentifikation minskar (procent)

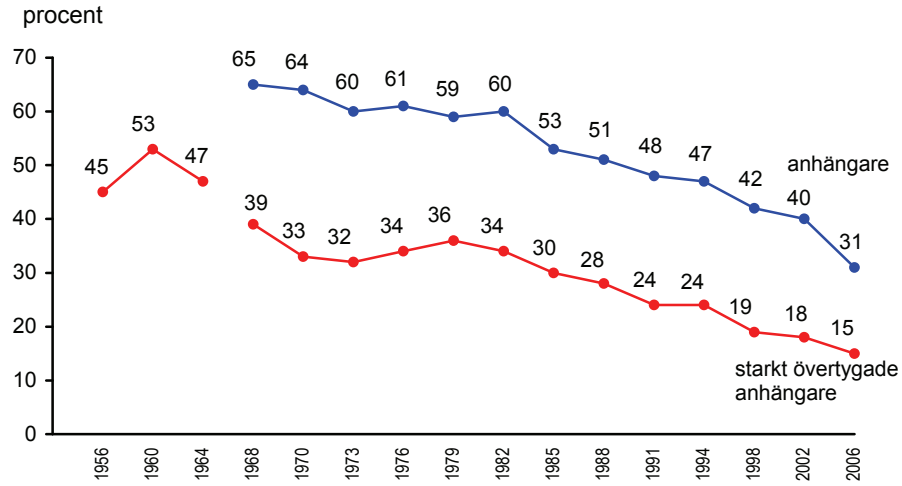

Kommentar: Den övre kurvan visar den totala andelen personer som betraktade sig som anhängare av något parti (starkt och svagt övertygade anhängare kombinerade). Den nedre kurvan visar andelen personer som betraktade sig som starkt övertygade anhängare av ett parti. Åren 1956 –1964 utnyttjades inte samma fråga om partiidentifikation som fr. o. m. 1968. Frågan var tidigare dikotom: undersökningspersonerna fick ange om de var starkt övertygade anhängare av sitt parti eller inte.

Nedgången i andelen partiidentifierade väljare gäller inte bara för några få partier. Den gäller alla partier. Sedan 1968 har andelen partiidentifierade minskat med cirka 30 procentenheter för såväl s-väljare som för borgerliga väljare. Tappet i partiidentifikation mellan 2002 och 2006 är dock i första hand ett borgerligt eller moderat fenomen. Andelen identifierade väljare med moderaterna sjönk från 56 procent 2002 till 37 procent 2006 (minus hela 19 procentenheter). Motsvarande nedgång för s-väljare var bara från 57 procent 2002 till 50 procent 2006 (minus 7 procentenheter). En förklaring är att alliansbygget kos-

tade på. Enskilda partilojaliteter fick stå tillbaka för den gemensamma Alliansen.[11]

Sverige är långt ifrån ensamt om att få uppleva att partierna tappar i psykologiskt anhängarskap. Samma långsiktiga nedgång kan iakttas i de flesta västerländska demokratier som har mätningar bakåt i tiden (Dalton and Wattenberg 2000, Thomassen 2005, Holmberg 2007). Men den stora sentida nedgången 2006 är Sverige tämligen ensamt om. I flera andra länder som Norge, Danmark och USA har andelen partiidentifierade väljare snarast ökat än minskat i början av 2000-talet.[12]

Svenska partier förlorar alltså inte bara medlemmar. De tappar också känslomässiga anhängare i form av en sjunkande partiidentifikation. Det är nog inte fel att lätt alarmistiskt slå fast att vi har en partikris i Sverige. Men det är samtidigt viktigt att notera att vi inte har någon politikkris eller demokratikris. Andelen svenskar som förklarar att de är mycket eller ganska intresserade av politik har inte minskat långsiktigt. Den har tvärtom ökat något från 44 procent i början av 1960-talet till 54 procent vid de två senaste valen. Och någon demokratikris har vi inte, åtminstone inte om vi skall tro på vad väljarna själva säger. Vi kunde ju tidigare visa att svenska folket är klart mer nöjda med hur svensk demokrati fungerar idag än tidigare under 1990-talet.

Ytterligare ett sätt att illustrera att vi inte har en demokratikris men väl en partikris är att mätmässigt kombinera våra undersökningar av partiidentifikation och politiskt intresse. Olof Petersson initierade den här typen av analys 1976 och han avgränsade fyra olika väljarkatego-

[11] Andelen partiidentifierade sympatisörer 2002 och 2006 är följande för de olika partierna: v 44 procent 2002 mot 42 procent 2006, s 56 mot 50, mp 19 mot 20, c 46 mot 31, fp 32 mot 21, kd 37 mot 29, m 56 mot 37. Andelen partiidentifierade sd-väljare 2006 var 24 procent. För en fullständig tidsserie tillbaka till 1968 se Holmberg och Oscarsson 2004:259.

[12] Andelen partiidentifierade väljare ökade från 42 procent 2001 till 48 procent 2005 i Norge, från 47 procent 2001 till 50 procent 2005 i Danmark och från 60 procent år 2000 till 63 procent 2004 i USA. I Storbritannien sjönk andelen partiidentifierade från 55 procent 2001 till 51 procent 2005. Ett land där andelen partiidentifierade sjunkit lika drastiskt under 2000-talet som i Sverige är Holland där andelen identifierade minskat från 40 procent 2002 till 30 procent 2006. Men det holländska resultatet 2002 var kanske en tillfällig avvikelse. I valen 1994 och 1998 i Holland var andelen partiidentifierade 33 respektive 28 procent. För Tyskland har vi inget jämförbart resultat från valet 2005. I valen 1998 och 2002 var andelen partiidentifierade i Tyskland 31 respektive 36 procent. Uppgifterna kommer från de olika ländernas valundersökningar och har tagits fram av Bernt Aardal (Norge), Bernhard Wessels (Tyskland), David Sanders (Storbritannien), Kees Arts (Holland), Jörgen Goul Andersen (Danmark) och Donald Granberg (USA).

rier (Petersson 1977). Den partibaserade demokratins kärnväljare är de *partiaktiva* som både är intresserade av politik och har en partiidentifikation. En mer individualiserad och kanske också mer folkomröstningsbaserad demokratis idealväljare är *fribytarna* som är politikintresserade men utan att vara identifierade med något bestämt parti. En tredje grupp är de *passiva* som saknar såväl politiskt intresse som en känsla av anhängarskap med något parti. De skulle kunna var nyliberalismens idealväljare – så lite politik och partier som möjligt. *Vaneröstarna* är den sista gruppen. De har inget politiskt intresse men väl ett bästa parti som de identifierar sig med. Om de är någons idealväljare skulle det vara partifantasternas – de som speciellt värdesätter lojalitet och stabilitet i alla lägen.

Figur 10.3 Partiaktiva, fribytare, vaneröstare och passiva 1968-2006 (procent)

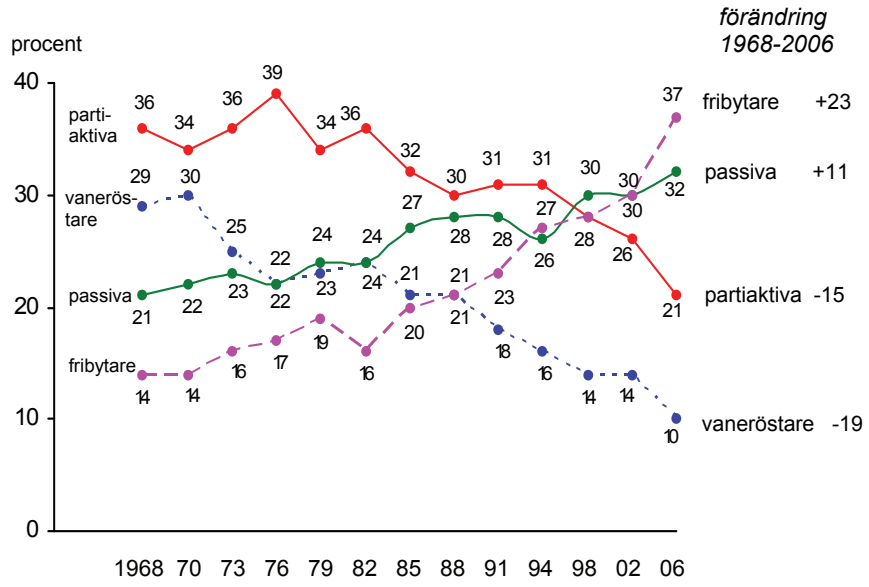

Kommentar: Klassificeringsidén har hämtats från Petersson (1977). Den bygger på en korsning av partiidentifikationsvariabeln och variabeln för subjektivt politiskt intresse. Partiaktiva har en partiidentifikation och är intresserade av politik, fribytare är politiskt intresserade men känner sig inte som anhängare av något parti. Vaneröstare är partianhängare men har inget intresse för politik, medan passiva är ointresserade av politik och utan någon partiidentifikation.

Resultaten i figur 10.3 visar hur storleken på dessa fyra väljargrupper förändrats mycket drastiskt under de senaste fyrtio åren. Andelen par-

tiaktiva har minskat mycket påtagligt – från 36 procent 1968 till 21 procent 2006. Den partibaserade demokratins kärnväljare har nästan halverats sedan 1960-talet. Samtidigt har andelen fribytare – ett mer direktdemokratiskt och individualistiskt systems idealväljare – ökat från endast 14 procent 1968 till hela 37 procent 2006; nästan en tredubbling på bara fyrtio år.

En annan väljargrupp som också ökar i andel är de passiva – från 21 procent 1968 till 32 procent 2006. Om man vill tala om en begynnande demokratikris kan man ta spjärn i detta resultat. Andelen människor utan både politiskt intresse och känsla för partierna ökar i Sverige. De är idag den näst största väljargruppen, endast slagna av fribytarna, men klart fler än t ex de partiaktiva.

Dock att vaneröstarna minskar i antal och numera är den minst omfattande väljargrupperna måste av de flesta bedömas som positivt för demokratin. Visserligen bidrar vaneröstarna till stabilitet, men slentrianröstning är ingenting som är bra i någon demokratimodell. Vaneröstarna i Sverige har gått ned från 29 procent 1968 till 14 procent 2006 – lite mer än en halvering.

Effekter på valdeltagandet

Politikerförtroende har en mycket påtaglig effekt på valdeltagande. Resultaten i tabell 10.7 för alla val sedan 1988 visar tydligt att människor med ett högt förtroende för politiker tenderar att ha ett klart högre valdeltagande än personer med ett lågt politikerförtroende. Valdeltagande bland personer med ett högt politikerförtroende har snittmässigt legat kring 89 procent genom åren. Motsvarande andel har varierat mer bland personer utan politikerförtroende men genomsnittet har varit kring 72 procent. En skillnad på hela 17 procentenheter mellan politikerlitande och politikermisstroende personer är en stor skillnad för bara en enda orsaksfaktor.[13] Om vi kontrollerar effekten av politikerförtroende för andra konventionella förklaringsvariabler bakom valdeltagande kvarstår en signifikant inverkan. Kända socioekonomiska eller politiska orsaksvariabler eliminerar inte effekten av politiskt

[13] Sambandet kvarstår om man kontrollerar för ett antal konventionella socioekonomiska variabler som yrke, utbildning, civilstånd, kön och ålder. Detsamma gäller om vi också kontrollerar för sådana politiska variabler som partiidentifikation och politiskt intresse. Effekten av politiskt förtroende är signifikant efter såväl socioekonomiska som politiska kontroller (p=.01). De multivariata testerna har gjorts med hjälp av Per Hedberg på data från Valundersökningen 2006.

förtroende på valdeltagandet. Det finns en självständig effekt av politikertilltro. Vi talar inte om en av de starkaste effekterna men dock en självständig och signifikant effekt efter rätt tuffa kontroller.

Tabell 10.7 Andel valdeltagare efter grad av politikerförtroende (procent)

politikerförtroende	1988	1991	1994	1998	2002	2006
mycket/ganska stort	90	93	91	88	86	87
ganska litet	86	86	87	84	80	80
mycket litet	72	76	81	68	64	68

Kommentar: Resultaten är vägda. Andelen valdeltagare är alltså inte överskattade. Valdeltagandet är dessutom kontrollerat mot röstlängderna.

Politikermisstro har också en mycket tydlig effekt på en annan form av icke-deltagande – på blankröstningen. Blankröstare deltar i valen men avstår från att välja parti. Personer med ett lågt politikerförtroende har en klart förhöjd tendens att rösta blankt jämfört med personer som har en hög politikertillit. I genomsnitt för de sex valen sedan 1988 blankröstar endast 1 procent av politikerlitarna (=mycket eller ganska stort förtroende) mot hela 7 procent bland de politkermisstroende (=mycket litet förtroende). Det är alltså sju gånger vanligare att delta i valen men avstå från partivalet bland politikermisstroende väljare jämfört med bland politikerlitarna. Relativt sett är det en stark effekt av politikermisstro. Blankröstning är en klar missnöjesyttring och en protest mot allt vad politiker och partier heter.

Effekter på partivalet

Valskolk till en del och blankröstning till en stor del är alltså manifestationer av bristande förtroende för politiker. Men politkermisstro har hittills inte haft någon stark självständig inverkan på partival i Sverige. ”Missnöjespartier” har inte varit framgångsrika - med undantag för ny demokrati i valet 1991 - och kopplingen mellan politikermisstro och röstning på något av de etablerade partierna har varit svag. Denna sanning gäller fortfarande 2006. Resultaten i tabell 10.8 visar hur väljarna partiröstade i valet 2006 efter graden av politikertilltro. Vissa svaga samband finns när det gäller röstandet på riksdagspartierna. Tre partier har något svagare stöd bland politikermisstroende väljare jäm-

fört med bland politikerlitarna. De partierna är socialdemokraterna, centerpartiet och moderaterna. För socialdemokraterna är skillnaden mest påtaglig med ett -8 procentenheter svagare röststöd bland politikermisstroende än bland politikerlitare.

Tabell 10.8 Partival i riksdagsvalet 2006 efter grad av politikerförtroende (procent)

	partival i riksdagsvalet 2006									summa	antal
politikerförtroende	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	övr	procent	personer
mycket/ganska stort	4	38	6	9	8	7	26	1	1	100	1 391
ganska litet	8	32	5	7	8	7	27	3	3	100	1 002
mycket litet	7	30	6	6	7	6	22	9	7	100	200

Effekten av politikermisstro är klart större när det gäller röstandet på sverigedemokraterna eller på övriga mindre partier. Bland politikerlitare finns knappast några som röstar på andra partier än de etablerade. Endast 2 procent bland dem röstade på sd eller något annat mindre parti 2006.

Mönstret är helt annorlunda bland politikermisstroende väljare. Här stödjer hela 9 procent sverigedemokraterna och 7 procent något annat småparti. Sverigedemokraterna är tredje största parti bland personer med ett mycket lågt förtroende för politiker. Politikermisstro har med andra ord en begränsad effekt när det gäller röstandet på något av riksdagspartierna men en mycket klar effekt när det gäller röstande på något parti utanför riksdagen. Speciellt tydlig är misstroeffekten på röstandet på sverigedemokraterna.

De här sambanden kvarstår även sedan vi tagit hänsyn till väljarnas vänster-högerideologi. Frånvaron av någon självständig effekt av politikermisstro när det gäller val av något riksdagsparti återfinns även sedan vi kontrollerat för ideologifaktorn. En viss effekt finns men den är marginell. Närvaron av en klar självständig effekt av politikermisstro när det gäller röstande på partier utanför riksdagen återfinns även efter kontroll för vänster-höger. När det gäller röstande på sverigedemokraterna och andra mindre partier 2006 var effekten av politikermisstro större än vänster-högerideologi.

Politikermisstro har också andra effekter när det gäller partival, kanske mer indirekta för partierna men väl så betydelsefulla för valdemo-

kratins sätt att fungera.[14] Det vi tänker på är rörligheten i systemet och partibytena. Det visar sig att politikermisstroende väljare byter parti mycket oftare än politikerlitare. Och denna förhöjda rörlighet bland de politikermisstroende återfinns såväl när det gäller partibyten mellan valen som när det gäller byten under valrörelserna. I genomsnitt för valen 1988-2006 är skillnaden i andelen partibytare mellan politikerlitare och politikermisstroende 15 procentenheter för mellanvalsbytena och 8 procentenheter för valrörelsebytena. Politikermisstroende rör klart mer på sig. Och det kan man uppfatta som ett problem eftersom politikermisstroende väljare i genomsnitt är mindre politiskt engagerade och kunniga än politikerlitarna. Det är främst mindre politiskt kunniga och intresserade politikermissstroende väljare som står för rörligheten i svenska val. Man kan fundera över vilken betydelse det har för kvaliteten på valutslagen.[15]

Svensk politikermisstro

Förtroendet för partier och politiker har varit på nedgång i Sverige sedan de första mätningarna gjordes i slutet av 1960-talet. Men under 2000-talet har utvecklingen vänt så sakteliga. I de två senaste valen 2002 och 2006 har politikerförtroendet ånyo varit på uppgång. Det ökade förtroendet för politiker syns tydligast på den ideologiska högerkanten och bland sympatisörer till kristdemokraterna och moderaterna. Här har valsegern för Alliansen hjälpt till. Väljare har en tendens att ha ett högre allmänt förtroende för politiker om det egna partiet är med och har regeringsmakten. Men även socialdemokratiska väljare uppvisar en större politikertillit på 2000-talet trots förlusten 2006. Sverigedemokraternas väljare tillsammans med blankröstare är mycket påtagligt de med allra lägst förtroende för politiker. En annan grupp med lågt politikerförtroende är valskolkare.

När väljarna själva förklarar sin politikermisstro hänvisas oftast till olika negativa egenskaper hos politiker (gynnar sig själva, elit, oppor-

[14] Vänstersidan (v,s,mp) förlorade en något större andel av sina väljare från 2002 till alliansen 2006 bland politikermisstroende väljare (18 procent) än bland politikerlitare (15 procent).

[15] Personvalen uppvisar ett motsatt mönster. Politkermisstroende väljare personkryssar mindre ofta jämfört med politikerlitarna. I snitt för de tre valen 1998, 2002 och 2006 har politikerlitare kryssat +5 procentenheter mer än politikermisstroende. Ett naturlig skillnad kan man tycka. Man bör ju lita på någon om hon eller han skall få ett kryss. Men trots det, 15 procent av allmänt politikermisstroende väljare hade 2006 förtroende nog för någon enskild politiker för att ge henne eller honom ett kryss.

tunister) och till löftesbrott och olika affärer. Över tid har främst referenser till löftesbrott och affärer minskat. Kanske har politiska dikeskörningar av detta slag blivit något färre och därigenom bidragit till ett ökat politikerförtroende?

Politikermisstro skiljer sig inte mycket åt mellan människor från olika sociala grupper. Politikermisstroende människor tenderar dock socialt att främst tillhöra mindre gynnade och resurssvaga grupper som kvinnor, lågutbildade, arbetslösa, sjukpensionärer, arbetare och landsbygdsbor. Politikerlitarna återfinns främst bland män, högre tjänstemän och högutbildade – och bland regelbundna kyrkobesökare. Det finns ett samband mellan att tro på gud och att tro på politiker – åtminstone i Sverige.

Åsiktsmässigt tenderar politikermisstroende väljare att vara som folk är mest, men med två undantag. När det gäller EU och invandring är politikermisstroende personer klart mer negativa än svenska folket i genomsnitt. Missnöje med politiken när det gäller EU och invandring göder politikermisstron i Sverige.

Den allmänna politikermisstron – som alltså minskade 2006 – var inte en faktor som spelade någon större roll för socialdemokraternas valnederlag. Det finns endast ett mycket svagt samband mellan politikermisstro och röstande på något riksdagsparti i Sverige. Vänstersidan tappade obetydligt fler röster bland politikermisstroende än bland politikerlitare 2006. När det däremot gäller röstande på partier utanför riksdagen – främst röstande på sverigedemokraterna – spelar allmän politikermisstro en stor roll, till och med en större roll än ideologisk vänster-högerposition. Politikermisstro är också en viktig faktor bakom blankröstning men också för icke-röstning.

Politiskt förtroende liksom allt förtroende får ett system att fungera bättre och smidigare. Alla transaktionskostnader minskar och gör det mesta billigare och mer effektivt. Förtroende är ett smörjmedel. Misstro är långsiktigt ett grus i maskineriet. Den uppåtgående kurvan för politikerförtroendet i Sverige är alltså ett gott besked för svensk demokrati. Fast det är klart, vi är långt ifrån tillbaka till de mycket höga förtroendesiffror Sverige kunde uppvisa på 1960-talet. Och det kanske är bra. För mycket tilltro är inget ideal. Lagom är bäst.

Mitt i all denna idylliska bild får vi dock inte glömma den allt mörkare skugga som vilar över de politiska partierna. Det är inte bara medlemstalen som sviktar. Väljarnas psykologiska anhängarskap – partiidentifikationen – blir också allt svagare med nytt bottenrekord

2006. Partiernas känslomässiga grepp om väljarna har aldrig varit så svagt i Sverige som nu. Demokratin och politiken har ingen kris, men väl partierna. Den partibaserade demokratin håller på att försvagas i sin partibas. Väljare med en mer individualiserad syn på politik och demokrati ökar i antal. En ny demokratimodell håller måhända på att långsamt födas? En modell som förutsätter en hög grad av politikerförtroende – tillit till enskilda politiker – och en lägre grad av partiidentifikation.

Hur det går kommer att avslöjas i framtida valundersökningar, först 2010 och sedan 2014 och 2018. Världens näst äldsta politiska mätserie när det gäller väljarbeteende kommer att rymma spännande nyheter i framtiden.

Kapitel 11
Partiernas framgångar och motgångar i olika befolkningsgrupper

Politisk-sociologiska analyser av väljarbeteende intar en central plats i valforskares förklaringsmodeller runt om i världen. Det beror förstås främst på att det fortfarande finns intressanta och spännande samband mellan väljares position i den sociala strukturen och deras politiska beteende. Sannolikheten att en väljare deltar i val eller röstar på vissa partier kan alltjämt prediceras rätt framgångsrikt med hjälp av information om hennes sociala kontext. Sociala hierarkier och sociala skiljelinjer i samhället ger ständigt nytt bränsle åt politiska konflikter.

Det gamla industrisamhällets skiljelinjer eroderar långsamt till följd av moderniserings- och individualiseringsprocesser. Det är viktigt att kunna följa dessa dödsryckningar ända in i slutet. Samtidigt vill vi inte missa framväxten av det postindustriella nätverkssamhällets nya sociala skiljelinjer som kan komma att ligga till grund för partiers kamp om väljarstöd i en nära framtid. Individualiseringsprocessen är inte linjär eller irreversibel: vi kan inte lättvindigt utesluta att nya kollektiv kring gemensamma politiska intressen kan byggas upp på ruinerna av de gamla. Utmaningar i form av välfärdsmissnöje, klimathot, immigration och globalisering skapar nya domäner för politisk kamp där partier genom sitt sätt att agera och argumentera kan stå som vinnare eller förlorare i framtida riksdagsval.

Även om det numera förekommer mycket lite av traditionell klasspolitik eller klassretorik i moderna svenska valkampanjer är partiernas kampanjstrategier starkt fokuserade på att sända riktade budskap till

specika väljargrupper. Partierna gör stora ansträngningar för att utforma sina valbudskap så att de skall falla grupper som småföretagare, arbetslösa, LO-anslutna, sjukskrivna, låginkomsttagare, invandrare, bönder och stadsbor i smaken. Och för de partier som vill vinna regeringsmakten måste man vinna stöd från stora viktiga väljargrupper: medelinkomsttagare, barnfamiljer, villaägare och pensionärer. Även i 2000-talets valkampanjer adresserar partierna sina budskap i första hand till grupper och inte till individuella väljare.

I det här avsnittet ger vi en noggrann beskrivning av hur och med vilken kraft de historiskt mest betydelsefulla sociala skiljelinjerna i svensk politik (klass, religion och region/stad-land) strukturade väljarnas val av parti i samband med 2006 års riksdagsval. Vi undersöker också närmare utvecklingen av historiskt svagare men kanske alltmer betydelsefulla sociala skiljelinjer – såsom utbildning, etnicitet, kön, ålder och sektorstillhörighet.

Fortsatt erosion av gamla sociala skiljelinjer

Nationsbyggandets och industrialiseringens sociala skiljelinjer (Lipset & Rokkan 1967; Knutsen 1989; Oskarson 1994, 2005) fortsätter alltjämt att försvagas åtminstone om man ser till sambandet med partival. Men det går mycket långsamt. Det behövs ett betydligt längre perspektiv än en mandatperiod för att skapa sig en bra bild av de samhällsförändringar som långsamt skapar nya förutsättningar för politiska partiers möjligheter att vinna stöd i olika grupper. Serien av svenska valundersökningar är en av de bästa datamaterialen i världen att använda för den som vill illustrera ”upplösningen av industrisamhällets livsformer”, för att citera Ulrich Beck, en av de mest tongivande individualiseringsteoretikerna (Beck & Beck-Gernsheim 2001; se även Oscarsson 2005).

I tabell 11.1 har vi uppdaterat våra tidigare analyser av sambandet mellan olika sociala kategoriseringar och partival med nya resultat från valet 2006. Några dramatiska överraskningar är det inte tal om. Förändringar av den sociala strukturen går långsamt. Men man kan notera att två av de historiskt starkaste skiljelinjerna i Sverige (klass/yrke och stad-land) uppvisar de svagaste sambanden med partival någonsin (Cramers V=.28, .17 respektive .12). Även de skiljelinjer som berör människors ställning och position på arbetsmarknaden – såsom fackföreningstillhörighet och utbildningsnivå – uppvisar allt

svagare samband med partival över tid. Sambandet mellan uppväxtort (stad-land) och röstning minskar medan styrkan i de regionala skiljelinjerna inte har förändrats nästan alls under de senaste fyrtio åren.

Tabell 11.1 Utvecklingen av bivariata samband mellan socioekonomisk struktur och partival 1956-2006 (Cramers V)

	År															
Kategorier	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06
Klass (2 kat)	.53	.55	.47	.41	.39	.44	.39	.42	.39	.35	.33	.28	.32	.31	.28	.28
Bostadstyp (2-kat)	.30	.	.	.	.	.	.17	.18	.16	.15	.11	.09	.16	.14	.17	.14
Fackförening (5-kat)	.34		.34	.25	.26	.23	.20	.23	.27	.23	.25	.21	.22	.18	.19	.20
Yrke (7-kat)	.	.	.	.	.	.	.22	.23	.23	.23	.21	.19	.22	.19	.19	.17
Utbildning (3-kat)	.28	.27	.29	.23	.25	.27	.25	.25	.27	.23	.25	.24	.22	.21	.20	.21
Stad-land (4-kat)	.25	.19	.18	.	.	.	.16	.17	.19	.20	.20	.18	.15	.14	.15	.12
Inkomst (5-kat)	.	.20	.16	.12	.12	.11	.13	.16	.14	.13	.14	.12	.13	.13	.15	.14
Region (8-kat)				.11	.10	.09	.10	.09	.09	.10	.11	.11	.09	.10	.10	.10
Kyrkogång (4-kat)	.17	.	.22	.23	.	.		.	.	.27	.25	.24	.22	.17	.19	.21
Civilstånd (4-kat)	.08	.09	.08	.08	.07	.09	.07	.12	.06	.08	.08	.08	.08	.09	.11	.08
Ålder (7-kat)	.07	.09	.07	.06	.08	.09	.07	.10	.10	.08	.08	.09	.09	.10	.11	.09
Kön (2-kat)	.07	.09	.12	.08	.12	.06	.05	.09	.09	.10	.09	.12	.13	.14	.10	.10
Sektor (2-kat)	.	.	.	.	.	.	.05	.10	.17	.15	.11	.17	.15	.11	.15	.14
Nationell uppväxtbakgr (4-kat)														.07	.09	.07

Kommentar: Resultaten bygger på svenska valundersökningar 1956-2006. Det valda sambandsmåttet, Cramers V, visar den statistiska samvariationen mellan olika gruppindelningar och partivalet (antalet kategorier som använts för partivariabeln vid respektive val framgår av Appendix A). Måttet visar hur stor relevans för partivalet olika indelningar har. Om det inte hade funnits några skillnader alls mellan olika gruppers röstning hade sambandet varit 0. Ju högre Cramers V-mått desto mer relevant är den sociala stratifieringen. Samtliga koefficienter i tabellen är statistiskt signifikant större än noll. Följande kategorier har använts: *Ålder* (18-21, 22-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70+) där den yngsta kategorin alltid är förstagångsväljarna, *Kön* (man, kvinna), *Utbildning* (låg, medel, hög) där kategorin hög utbildning har reserverats för högskole/universitetsexamen under hela perioden, *Civilstånd* (ensamstående, sammanboende, gift, änka/änkling), *Kyrkogång* (uppgiven kyrkogångsfrekvens), *Yrke* (industriarbetare, övriga arbetare, lägre tjänstemän, mellan tjänstemän, högre tjänstemän, företagare, jordbrukare) bygger på Valundersökningarnas yrkesklassificering 1976-2006, *Klass* (arbetarklass, medelklass) bygger på olika yrkesklassificeringar, studenter borttagna ur analysen, Fackförening (ej fackansluten förvärvsarbetande, LO, TCO, SACO, arbetsgivarförening, övrig sammanslutning), *Inkomst* (indelad i fem percentiler 15-20-30-20-15, *Stad-land* (ren landsbygd, mindre tätort, större tätort, Sthlm+Gbg+Malmö), *Bostadstyp* (hyr bostad, äger bostad), *Sektor* (offentlig sektor, privat sektor), *Region* (Stockholm, Östra Mellansverige, Småland med öarna, Sydsverige, Västsverige, Norra Mellansverige, Mellersta Norrland, Övre Norrland). För mer detaljer om hur partiernas röststöd utvecklats inom olika kategorier, se appendix A. För *nationell uppväxtbakgrund* används en kategorisering som bygger på svaren på en fråga om var någonstans intervjupersonen i huvudsak har vuxit upp (Sverige, annat land i Norden, annat land i Europa och land utanför Europa).

Religion brukar också räknas till de gamla skiljelinjer som växte fram ur nationalstatsbygget efter Westfaliska freden. I motsats till många

andra länder i Europa har religiösa skiljelinjer haft en begränsad betydelse för svenskt politiskt liv under 1900-talet. Men sambandet mellan graden av religiositet och partival är ändå relativt starkt (V=.21) – den lilla betydelsen av skiljelinjen beror främst på att Sverige är ett av världens mest sekulariserade länder och helt enkelt inte har så stor andel religiöst aktiva (Hagevi 2005). Men faktum kvarstår: De som besöker religiösa sammankomster röstar ofta annorlunda, och klart mer borgerligt, än personer som aldrig besöker religiösa möten. Det märks framför allt när det gäller röstning på kristdemokraterna. Bland personer som besöker en gudstjänst minst en gång i månaden röstade 35 procent på kristdemokraterna i 2006 års val, men bara 16 procent på socialdemokraterna (se tabell 11.2).

När det gäller nyare skiljelinjer såsom kön, ålder, anställningssektor och etnisk härkomst handlar det fortfarande om svaga samband. Och det saknas tydliga trender över tid. Vi kommer återkommer till dessa skiljelinjer längre fram. Låt oss först analysera närmare några av de viktigaste faktorerna i de etablerade sambanden mellan social struktur och partival.

Klass- och yrkestillhörighet

Den minskade klassröstningen är numera en etablerad och generell sanning, även om striden om minskningens storlek, betydelse och konsekvenser alltjämt pågår (läs mer i Holmberg & Oscarsson 2004). Försvagningen är synlig i så gott som alla länder i den industrialiserade världen. Fortfarande gäller att sambandet mellan klasstillhörighet och partival minskar mest i just de länder som historiskt har haft den starkaste klassröstningen, det vill säga i de skandinaviska länderna och i Storbritannien (Nieuwbeerta 1995; Oskarson 2005; Knutsen 2006).

Valundersökningen 2006 ger härvidlag inga nya överraskande besked. I figur 11.1 har vi uppdaterat den för sociologer och statsvetare välbekanta tidsserien över styrkan i klassröstningen – mätt med hjälp av Robert Alfords klassröstningsindex. Den tangerade sitt lägsta värde 2006. I arbetarklassen röstade 57,9 procent på socialistiska partier (socialdemokraterna och vänsterpartiet). Motsvarande resultat i medelklassen var 32,5 procent (AI=57,9-32,5=25,4; se figur 11.1). Styrkan i klassröstningen i Sverige är lika svag 2006 som den var vid det förra borgerliga maktövertagandet i samband med valet 1991.

Figur 11.1 Alfords klassröstningsindex 1956-2006 (AI)

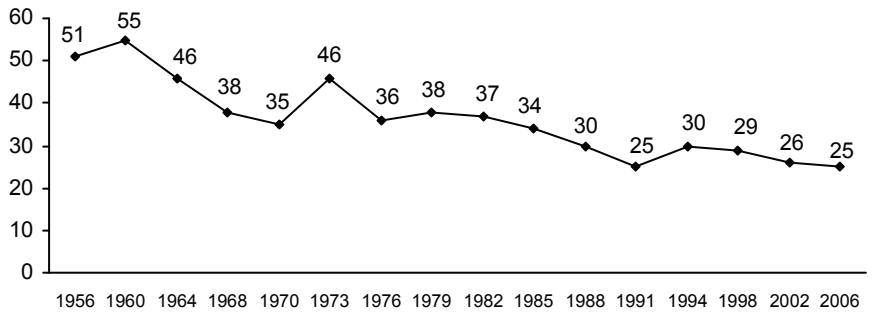

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarna 1956-2006. De är oviktade, vilket innebär att klassröstningen överskattas eftersom andelen socialdemokrater tenderar att överskattas i valundersökningarna. Sociologen Robert Alfords klassröstningsindex (1962) är det i särklass flitigast använda måttet på klassröstning i jämförelser över tid och mellan länder (se t ex Nieuwbeerta 1995). Trots hård kritik genom åren (se bl.a. Lipset & Rokkan 1967; Heath, Jowell & Curtice 1985) är styrkan i Alfords index dess enkelhet: indexet (AI) representerar procentdifferensen mellan andelen röstande på socialistiska partier i arbetarklassen och motsvarande andel i medelklassen. (Som socialistiska partier räknas vänsterpartiet och socialdemokraterna). De många teoretiska och statistiska invändningar som kan anföras emot användandet av Alfords index uppväger inte det faktum att indexet effektivt sammanfattar utvecklingen av klassröstningen över tid – och detta resultat förändras inte heller av vilka metoder som används. Klassindelningen bygger på objektiv yrkeskodning, men den har inte varit exakt densamma genom hela perioden. Industriarbetare och övriga arbetare förs till arbetarklass, medan tjänstemän, företagare och jordbrukare förs till medelklass. Studerande ingår inte i analysen.

För svensk del kan vi konstatera att det ändå var rätt länge sedan det rådde dramatik när det gäller klassröstning i Sverige. Den mest drastiska försvagningen av klasskiljelinjen ägde rum under 1960-talet, för mer än fyrtio år sedan. Under den senaste tjugoårsperioden får styrkan i klassröstningen betraktas som stabil med indexvärden mellan 25 och 30.

Styrkan på klassröstningen i ett land har i första hand med graden av politisering av klasskiljelinjen att göra. I en del länder, som Sverige, har konkurrerande skiljelinjer (region/stad-land eller religion) inte blivit föremål för politisk organisering i samma utsträckning som i många andra länder. Konflikten mellan arbete och kapital och klassojämlikheterna har utan nämnvärd konkurrens kunnat strukturera svenskt politiskt liv under 1900-talet (Särlvik 1965; Lipset & Rokkan 1967).

Resultaten från 2006 års valundersökning visar att den gamla klasskiljelinjen fortfarande sätter tydliga avtryck i väljarnas partival, om än inte i samma omfattning som under det förra seklet (se tabell 11.3). Socialdemokraterna fick till exempel ett nästan dubbelt så starkt röststöd från arbetarklassväljare (52 procent) än från medelklassen (27 procent) 2006. Och omvänt, moderaterna hade ett avsevärt starkare stöd i medelklassen (31 procent) än i arbetarklassen (13 procent). Våra kategoriseringar av väljarna i arbetarklass och medelklass bygger bland annat på öppna frågor om svarspersonernas yrkestillhörighet och är så jämförbara som det bara går tillbaka till 1950-talet (för detaljer om valundersökningarnas yrkeskodning, se Gilljam m fl 1991; Oskarson 2007)

Vår mer detaljerade yrkesgruppsindelning har sju kategorier plus en kategori för studerande. Analyserna visar med stor tydlighet att 1900-talets sociala struktur fortfarande sätter spår i väljarbeteende på 2000-talet. Våra fem gamla partier har tydliga ursprung i socialt avgränsade kärngrupper, och dessa grupper är fortfarande de starkaste fästena för partierna. Centerpartiet står fortfarande än idag starkast bland jordbrukare (56 procent), och moderaterna står som vanligt starkast bland företagare (44 procent). Socialdemokraterna har fortfarande stöd av en klar majoritet av industriarbetarna (57 procent), och av nästan hälften bland övriga arbetare (48 procent). Inom tjänstemannagrupperna märks ett monotont fallande röststöd för socialdemokraterna i grupperna lägre tjänstemän (37 procent), mellan tjänstemän (30 procent) och högre tjänstemän (19 procent).

Yrkesgruppsindelningen ger matnyttig information om hur partierna förändrat sitt röststöd i olika grupper mellan 2002 och 2006. Tvivelsutan har de största förändringarna ägt rum i de olika tjänstemannagrupperna. Moderaternas succéval beror i stor utsträckning på att man gjorde stora väljarvinster bland tjänstemän. Bland högre tjänstemän gick moderaterna fram hela 18 procentenheter mellan 2002 och 2006. Folkpartiets väljarförluster bland högre tjänstemän var nästan lika stor, minus 17 procentenheter. Huvuddelen av dessa båda partiers förändrade röststöd beror på att moderaterna vunnit väljare från folkpartiet.

Enligt valundersökningen höll socialdemokraterna faktiskt ställningarna bland industriarbetare och övriga arbetare mellan 2002 och 2006 års val. Det var istället vänsterpartiet som stod för väljarförlusterna i dessa arbetargrupper (-8 respektive -4 procentenheter). Mot

bakgrund av vad vi lärt om väljarströmmar från vänsterpartiet till socialdemokraterna mellan 2002 och 2006 är det ingen vågad gissning att det handlar om arbetarväljare som tidigare stött vänsterpartiet men som röstade på socialdemokraterna i 2006 års val. Denna väljarrörlighet inom arbetarrörelsen är ett intressant men förbisett fenomen. Högervinden 2006 blåste inte enbart väljare över blockgränsen; det tycks också ha blåst lokal högervind inom s-blocket.

Socialdemokraternas tillbakagång i väljarstöd mellan 2002 och 2006 beror alltså inte främst på att man misslyckades med att mobilisera sin klassiska kärngrupp: arbetarna. Förlusterna kan snarare isoleras till de olika tjänstemannagrupperna. Bland lägre tjänstemän tappade man -10 procentenheter. Motsvarande tapp bland mellan tjänstemän och högre tjänstemän var -7 respektive -6 procentenheter. Socialdemokraterna gjorde lika bra ifrån sig bland arbetare 2006 som de gjorde 2002. Men då måste man komma ihåg att det inte handlar om *samma* arbetare som stödde socialdemokraterna vid båda valtillfällena. Som kommer framgå av analyserna längre fram vann s nya arbetarväljare från vänsterpartiet och från soffan 2006 men förlorade också arbetarväljare över blockgränsen, till moderaterna.

Arbetsmarknadens intresseorganisationer återspeglar också den underliggande intressekonflikt som strukturerar väljares partival. En majoritet av Landsorganisationens medlemmar stödde socialdemokraterna 2006 (52 procent). Historiskt sett är detta inget absolut bottenrekord (se Appendix A), liknande låga siffror kan noteras för s både 1998 (53 procent) och 1991 (56 procent). Men jämfört med 2002 års val står socialdemokraterna klart försvagade bland LO-medlemmar (-6 procentenheter). Socialdemokraterna gick kräftgång även bland SACO- och TCO-anslutna.

Moderaterna gjorde en stor inbrytning i LO-leden i samband med 2006 års val. Tretton procent av LO-medlemmarna röstade på moderaterna. Inte heller det är något anmärkningsvärt i sig eftersom moderaterna nått liknande resultat i den här gruppen vid andra 1990-talsval. Moderaterna är fortfarande klart starkare bland TCO-anslutna (22 procent), SACO-anslutna (27 procent) och, inte minst, i gruppen icke fackanslutna väljare (42 procent).

I valundersökningarna låter vi respondenterna själva uppge om de vill beskriva sitt eget hushåll som ett arbetarhem, tjänstemannahem, jordbrukarhem eller företagarhem. Frågeinstrumentet fungerar så till vida att endast fem procent av de svarande uppger att de inte vet eller

vill svara på frågan. Väljarnas subjektiva utsagor om yrkesgruppstillhörighet och våra objektiva yrkesklassificieringar ger mycket likartade resultat (se tabell 11.3). I arbetarhem röstar en majoritet på socialdemokraterna (51 procent), i jordbrukarhem är centerpartiet kraftigt överrepresenterade (40 procent), och i företagarhem röstar halvparten på moderaterna (50 procent) i 2006 års val. En nyhet med 2006 års riksdagsval är att moderaterna blev största parti bland väljare som betraktar sitt hem som ett tjänstemannahem (31 procent) och var det i särklass största partiet (42 procent) bland personer som betraktar sina hem som högre tjänstemanna- eller akademikerhem. Moderaternas väljarvinster i de här tjänstemannagrupperna är klart mer imponerande och mer historisk än partiets inbrytning i arbetarleden.

Den breda medelklassen kan definieras som den mycket stora grupp väljare som har medelinkomster (mellan den 35-65 percentilen). Socialdemokraterna har genom den svenska politiska historien lyckats med konststycket att alltid stå starkast i just denna grupp (se Appendix A). För ett *catch all*-parti med siktet på eget regeringsinnehav är det förstås rätt grupp att vara starkast i. Även i 2006 års val nådde s sitt starkaste resultat i detta medelinkomstskikt med 41 procent av röststödet. Men socialdemokraterna försvagades kraftigt bland medelinkomsttagarna (-5 procentenheter) jämfört med 2002 och gick tillbaka även i rikare grupper. Samtidigt gjorde moderaterna mycket stora röstvinster bland väljare med medelstora inkomster (+14 procentenheter).

Anställningssektor har ett relativt svagt samband med partival i Sverige. Sektorsröstning spåddes en gång i tiden att bli ett allt starkare inslag i svenskt väljarbeteende, i takt med den offentliga sektorns expansion och som ett resultat av en ambitiös välfärdsstat (Zetterberg 1985; Goul Andersen 1989; Kitschelt 1994). Hypotesen har ett svagt stöd och kan inte leva upp till att vara en central politisk skiljelinje. Det är dock vanligare att stödja partier i s-blocket (v-s-mp) bland väljare som själva arbetar i offentlig sektor (51 procent) än bland väljare som arbetar i privat sektor (41 procent). Moderaternas ställning bland privatanställda är klart starkare (29 procent) än bland offentliganställda (21 procent). Moderaternas tjugoen procent bland offentliganställda 2006 är ett historiskt rekord (se Appendix A). Samtidigt noterar socialdemokraterna sitt sämsta resultat hittills bland offentliganställda (35 procent).

Tabell 11.2 Partiernas framgångar och tillbakagångar bland väljare med olika yrkestillhörighet, klass, inkomst, fackföreningstillhörighet och sektorstillhörighet 2002-2006 (procent och procentenheters förändring)

	Partival 2006																							
	v			s			c			fp			m			kd			mp			sd			övr		
Klass																											
Arbetarklass	6	-5	**	52	-3		6	±0		5	-3	**	13	+7	**	5	-1		4	-1		5			4	+1	
Medelklass	6	-1		27	-6	**	9	+3	**	9	-10	**	31	+14	**	8	-3	**	6	±0		1			3	+2	**
Yrkesgrupp																											
industriarbetare	4	-8	**	59	+3		4	-1		3	-2		14	+9	**	3	-4	**	4	-3		5			4	+1	
övriga arbetare	7	-4	**	48	-6		7	+1		7	-3		13	+6	**	6	+1		5	±0		4			3	+1	
lägre tjänstemän	8	±0		37	-10	**	6	+3		6	-7	**	26	+16	**	8	-3		3	-2		2			4	+1	
mellan tjänstemän	7	-1		30	-7	**	8	+3	**	11	-6	**	26	+14	**	7	-5	**	8	±0		1			2	+1	
högre tjänstemän	3	-2		19	-6	**	11	+5	**	10	-17	**	39	+18	**	9	-1		6	+1		0			3	+2	**
företagare	5	+2		19	+3		11	+2		4	-15	**	44	+8		8	+2		4	-4		2			3	±0	
jordbrukare	0	-3		7	-9		56	+7		7	+7		11	+3		15	-9		0	±0		0			4	+4	
studenter	4	-15	**	30	+1		6	+2		9	-9	**	24	+16	**	6	0		16	±0		2			3	+3	**
Subjektiv beskrivning av hushållet																											
Arbetarhem	8	-5	**	51	-4	**	6	+2	**	5	-5	**	13	+9	**	4	-2	**	5	-1		4			4	+2	**
tjänstemannahem	4	-2		27	-9	**	6	+2		10	-9	**	31	+16	**	10	-3		8	+2		1			3	+2	**
h.tjm/akademikerhem	5	-3		10	-5	**	11	+8	**	12	-18	**	42	+17	**	9	-1		9	+1		0			2	+1	
jordbrukarhem	5	+3		15	+2		40	-13		3	1		14	+9	**	14	-11		5	+5	**	1			3	+3	
egen företagarhem	2	±0		14	-3		12	1		6	-12	**	50	+17	**	10	-1		3	-4		2			1	±0	
Fackföreningstillhörighet																											
Förvärvsarbetande, ej fackanslutna	4	-1		20	±0		9	+5	**	7	-18	**	42	+15	**	6	-7	**	6	±0		3			3	+3	**
Samtliga LO-anslutna	8	-4	**	52	-6	**	6	+1		4	-5	**	13	+8	**	3	-1		5	±0		6			3	+1	
Samtliga TCO-anslutna	8	-2		34	-7	**	7	+2		10	-4	**	22	+12	**	8	-2		7	-1		1			3	+1	
Samtliga SACO-anslutna	5	-4		17	-7	**	14	+8	**	13	-16	**	27	+13	**	7	-2		14	+5		0			3	+3	**
Inkomst																											
15 % lägsta inkomstema	4	-9	**	30	±0		6	+2		6	-10	**	27	+15	**	7	-4	**	12	±0		3			5	+3	**
15-35 percentilen	7	-2		40	+3		11	+2		5	-8	**	19	+9	**	10	-1		4	-5	**	1			3	+1	
35-65 percentilen	6	-5	**	41	-5	**	8	+2		6	-8	**	22	+14	**	6	-2		6	+1		3			2	±0	
65-85 percentilen	6	-1		38	-6	**	7	+1		10	-6	**	26	+13	**	6	-2		4	-1		1			2	+1	
15 % högsta inkomsterna	4	+2	-	22	-7	**	7	+4	**	11	-12	**	43	+15	**	7	-3		4	±0		1			1	±0	
Sektor																											
Offentlig sektor	9	-3	**	35	-8	**	7	+2	**	9	-6	**	21	+13	**	6	-3	**	7	+1		2			4	+2	**
statlig	10	±0		38	-2		6	-1		9	-8	**	22	+12	**	6	-4		5	+2		1			3	±0	
kommunal	8	-5	**	37	-9	**	7	+2		8	-4	**	18	+11	**	6	-2		9	+2		3			4	+2	**
landstingskommunal	8	-3		23	-9		9	7	**	10	-14	**	34	+24	**	8	-2		3	-7	**	3			2	+1	
Privat sektor	4	-3	**	32	-5	**	9	+2	**	7	-10	**	29	+13	**	8	-1		5	-1		3			3	+2	**
Ställning på arbetsmarknaden																											
Förvärvsarbetande	6	-3	**	32	-7	**	9	+4	**	8	-10	**	27	+13	**	6	-2	**	7	±0		3			2	+1	**
Arbetslösa	12	-2		45	3		4	-3		3	-4		14	+2		4	0		10	-2		2			5	+3	
Sjukskrivningsfrekvens																											
Aldrig sjukskriven senaste året	5	-4	**	30	-6	**	9	+4	**	9	-10	**	29	+15	**	6	-2	**	7	-1		2			3	+2	**
Max en månads sjukskrivning per år	8	-5	**	33	-6	**	6	+1		8	-8	**	23	+12	**	6	-2		9	2		4			3	+2	**
Mer än 1 månads sjukskrivning per år	8	±0		40	-10	**	9	+3		5	-5	**	20	+8	**	7	+1		6	-1		2			3	+2	

Kommentar: Tabellen är en bearbetning av de resultat som finns redovisade i Appendix A. Procenttalen är skattningar av partiets röststöd i den aktuella gruppen i samband med 2006 års riksdagsval och de summerar till hundra procent radvis. Förändringstalen (+/-) avser förändringar i partiets andel av rösterna mellan 2002 och 2006 års val. Förändringarna har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal. Två stjärnor (**) betyder att skattningarna för partiets röststöd i den aktuella gruppen har förändrats signifikant mellan 2002 och 2006 (95 procents signifikansnivå, tvåsidigt test).

Analyserna av sektorstillhörighet blir ännu mer spännande om man bryter ned gruppen offentliganställda i tre olika grupper: kommunal sektor, landstingskommunal sektor och statlig sektor. En sådan analys visar att det finns betydande skillnader i röstningsbeteende mellan olika kategorier offentliganställda. Socialdemokraterna brukar till exempel stå starkare bland statligt och kommunalt anställda än bland landstingskommunalt anställda. Så var det också 2006. Och totalt sett lyckades s-blocket faktiskt hålla ställningarna mellan 2002 och 2006 (±0) bland statligt anställda samtidigt som man tappade mark i den kommunala och landstingskommunala sektorn. Den för vår analys av regeringsskiftet mest intressanta utvecklingen har ägt rum bland landstingskommunalt anställda. Moderaterna gjorde fenomenala röstvinster i denna grupp (+24 procentenheter) medan socialdemokraterna och miljöpartiet led svåra förluster (-9 respektive -7 procentenheter).

Utbildningsnivå och -inriktning

Utbildningsrevolutionen – den kognitiva mobiliseringen av medborgare i etablerade västdemokratier – är en av de viktigaste samhällsförändringarna under det senaste halvseklet (Dalton 1984). Andelen av befolkningen som besitter en universitetsexamen (en eftergymnasial utbildning) har passerat trettio procent. Svenskarna sitter längre på skolbänken och blir mer specialiserade och mer diplomerade. I ett globaliserat och internationaliserat informations- och nätverkssamhälle är individuella utbildningsmeriter hårdvaluta.

Utbildningsrevolutionen till trots, sambandet mellan utbildningsnivå och partival har varit starkt och stabilt under det senaste halvseklet. Människors utbildning är förstås starkt knutet till vilken position på arbetsmarknaden de har. Bland högutbildade med universitetsexamen var socialdemokraterna kraftigt underrepresenterade 2006 (20 procent), medan folkpartiet (12 procent), miljöpartiet (10 procent) och moderaterna (30 procent) var klart överrepresenterade (se tabell 11.4). Lågutbildade människor som endast har obligatorisk grundskola tenderar att rösta på partier till vänster: s-blocket (v-s-mp) stöddes av 57 procent bland lågutbildade mot enbart 36 procent bland högutbildade.

Med en ännu mer detaljerad kategorisering efter utbildningsnivå blir sambanden ännu tydligare. Socialdemokraterna står starkast i den väljargrupp som endast har obligatorisk skola kortare än nio år som högst uppnådda utbildning (54 procent). Denna grupp består i huvud-

sak av personer äldre än 60 år. Bland personer med långa universitetsutbildningar (längre än två år) röstade bara 21 procent på socialdemokraterna i 2006 års riksdagsval. Det är inte något bra strategiskt utgångsläge i en väljarkategori som kommer att växa i storlek under kommande decennier.

Utbildningseffekter på partival handlar inte längre enbart om antalet utbildningsår. Teorier om politisk socialisation förutspår att den allt längre utbildningstiden och intensiva kontakter med specifika utbildningsinstitutioner och -miljöer skapar nya förutsättningar att påverka och forma människors politiska preferenser. Lägg därtill en initial selektionsmekanism där vissa typer av människor från början söker sig till olika typer av utbildningar. Valundersökningarna bekräftar att det existerar intressanta samband mellan typ av utbildning och partival, framför allt bland yngre människor, även om dessa samband ännu är svagare än för utbildningsnivå. Centerpartiet utmärker sig till exempel bland lant- och skogsbruksutbildade (39 procent). Miljöpartiet står mycket starka bland personer som har en utbildning inom pedagogik (13 procent) eller humaniora (22 procent).

Några av förändringarna mellan 2002 och 2006 förtjänar att uppmärksammas. Socialdemokraternas stora tapp (-11 procentenheter) bland personer med tekniska utbildningar och centerpartiets frammarsch (+7 procentenheter) bland naturvetare och matematiker, till exempel. Notera också den signifikanta ökningen av röststöd för ”övriga partier” (+ 7 procentenheter) bland humanisterna, en ökning som nästan helt beror på röstning på feministiskt initiativ.

Tabell 11.3 Partiernas röststöd samt framgångar och tillbakagångar bland väljare med olika utbildning och utbildningsinriktning 2002- 2006 (procent och procentenheters förändring)

	Partival 2006								
	v	s	c	fp	m	kd	mp	sd	övr
Utbildningsnivå									
Hög utbildning	6 -3**	20 -6**	10 +5**	12 -11**	30 +14**	8 -2	10 ±0	1	3 +2**
Medel utbildning	6 -4**	37 -4**	7 +1	7 -6**	26 +14**	6 -4**	6 ±0	3	2 ±0
Låg utbildning	5 -1	50 -6**	8 +1	5 -5**	17 +9**	7 -1	2 ±0	3	3 ±0
Utbildningsnivå (SUN)									
Förgymnasial utbildning < 9 år	5 +1	54 -2	10 -1	2 -8**	17 +10**	5 -2	1 -1	3	3 ±0
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	7 -7**	42 +4	6 +2	5 -7**	24 +9**	5 -3	5 -3	4	2 +1
Gymnasial utbildning	5 -4**	40 -4**	7 +1	6 -8**	25 +13**	7 -1	5 ±0	3	2 ±0
Eftergymnasial utbildning < 2 år	8 +1	30 -5	5 +1	7 -14**	30 +15**	7 -1	10 ±0	0	4 +4**
Eftergymnasial utbildning => 2 år	7 -1	21 -4**	10 +5**	11 -13**	33 +16**	7 -4**	8 -1	1	2 +1
Forskarutbildning	4 +4	18 -13	13 +7	26 -24	22 +22**	0 -13**	13 +13	0	4 +4
Utbildningsinriktning (SUN)									
Allmän utbildning	6 -5**	42 -1	7 +1	6 -6**	23 +11**	6 -2	5 -1	3	2 ±0
pedagogisk & lärarutbildning	8 -1	25 -6	8 +1	14 -8**	23 +12**	7 -5	13 +6**	1	1 ±0
humaniora & konstutbildning	7 -5	20 ±0	4 -1	8 -14**	23 +9	7 ±0	22 +2	2	7 +7**
samhällsvetenskaplig, juridisk, handels, administrations utbildning	5 -2	30 +3	8 +2	9 -14**	33 +13**	6 -3	5 -2	2	2 +1
naturvetenskaplig, matematisk & data utbildning	7 +1	33 -2	7 +7**	15 -6	22 +2	6 +2	6 -8	0	4 +4
teknisk & tillverknings utbildning	4 -2	38 -11**	5 ±0	7 -7**	32 +20**	5 -4**	4 ±0	2	3 +2**
lant- & skogsbruks samt djursjukvårds utbildning	4 -1	23 -5	39 +8	6 -7	20 +10	4 -6	4 +1	0	0 ±0
hälso- & sjukvårds samt social omsorgs utbildning	9 -3	34 -4	7 +4**	6 -11**	22 +12**	10 ±0	7 -1	2	3 +1
tjänsteutbildning	5 ±0	35 -9	10 +6**	3 -11**	31 +13**	5 -3	3 -1	5	3 ±0

Kommentar: Tabellen är en bearbetning av de resultat som finns redovisade i Appendix A. Procenttalen är skattningar av partiets röststöd i den aktuella gruppen i samband med 2006 års riksdagsval och de summerar till hundra procent radvis. Förändringstalen (+/-) avser förändringar i partiets andel av rösterna mellan 2002 och 2006 års val. Förändringarna har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal. Två stjärnor (**) betyder att skattningarna för partiets röststöd i den aktuella gruppen har förändrats signifikant mellan 2002 och 2006 (95 procents signifikansnivå, tvåsidigt test).

Region och stad-land

Det finns två regionala skiljelinjer som formar svenskt väljarbeteende. För det första en nord-sydskiljelinje som främst tar sig utryck i att arbetarrörelsen står betydligt starkare i norra än i södra Sverige. Skillnaderna mellan olika landsändar beror till mycket stor del på att näringsstruktur och befolkningsssammansättning skiljer sig åt mellan olika landsändar. Samtidigt vet vi att socialdemokraterna under hela 1900-talet har haft ett starkare stöd i norr än vad de borde ha haft givet sammansättningen av befolkningen (Tingsten 1937; Holmberg 2000:91). För det andra, och mer centralt, en skiljelinje mellan stad och landsbygd som främst tar sig uttryck i att centerpartiet och kristdemokraterna har sina starkaste fästen på landsbygden, socialdemokraterna i bruksorterna och folkpartiet och miljöpartiet i de tre storstäderna. Som vi snart skall se kvarstod dessa generella röstningsmönster även i 2006 års riksdagsval.

Tabell 11.4 Partiernas regionala röststöd 1991-2006 (min, max och variationskoefficient)

					2006				
Parti	1991 VK	1998 VK	2002 VK	2006 VK	svagaste valkrets	min	starkaste valkrets	max	Min-Max
vänsterpartiet	,34	,25	,25	.29	Skåne län västra	3,3	Norrbotten	10,5	7,2
socialdemokraterna	,16	,13	,11	.17	Stockholms kommun	23,2	Norrbotten	51,5	28,3
miljöpartiet	,22	,16	,20	.29	Jönköping	3,4	Stockholms kommun	9,3	5,9
centerpartiet	,41	,48	,48	.39	Malmö kommun	2,9	Gotland	19,3	16,4
folkpartiet	,21	,28	,28	.26	Jämtlands län	4,1	Göteborgs kommun	10,2	6,1
kristdemokraterna	,34	,27	,33	.36	Malmö kommun	3,5	Jönköping	16,1	12,6
moderaterna	,29	,28	,28	.24	Norrbotten	13,4	Stockholms kommun	38,4	25,0

Kommentar: Variationskoefficienten korrigerar spridningen av partiernas röststöd för partistorlek (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2003). Variationskoefficienten mäts för varje parti som standardavvikelsen dividerat med medeltalet beräknat för de 29 valkretsarna. Resultaten för 1991-1998 är hämtade från (Holmberg 2000) och (Gilljam & Holmberg 1993).

Figur 11.2 Andel röstande på vänsterpartiet i riksdagsvalet 2006 i Sveriges kommuner (procent)

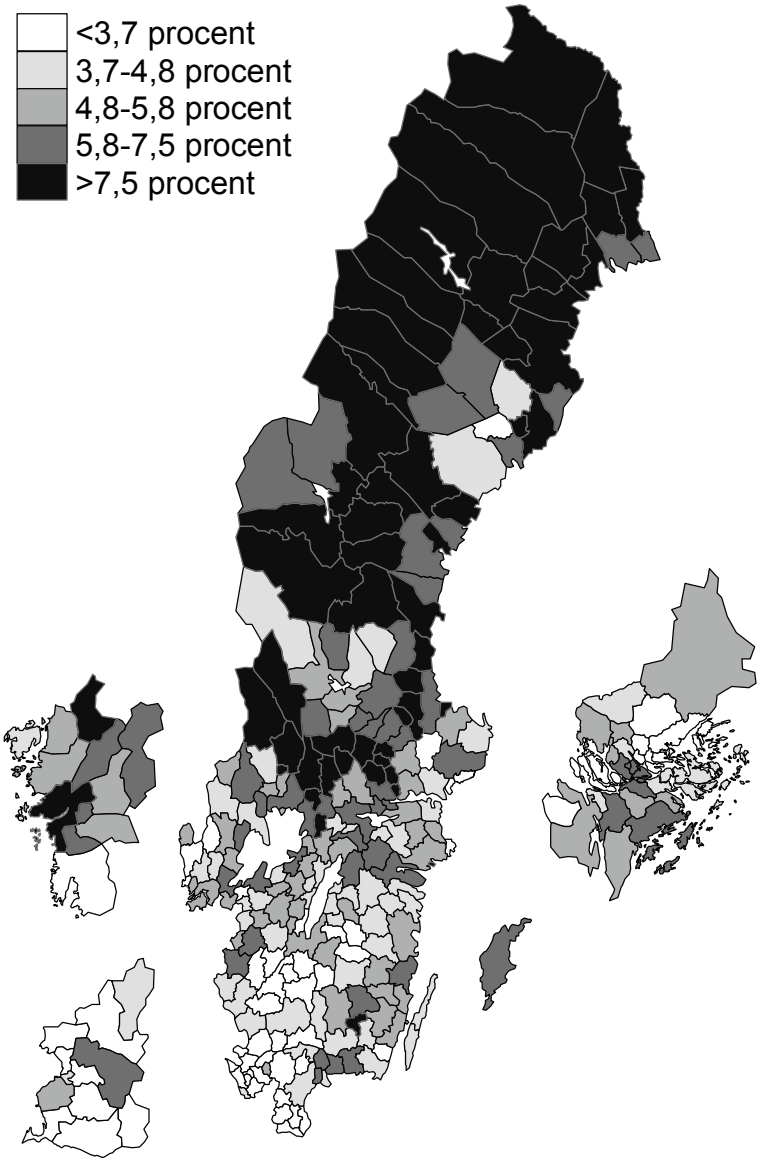

Figur 11.3 Andel röstande på socialdemokraterna i riksdagsvalet 2006 i Sveriges kommuner (procent)

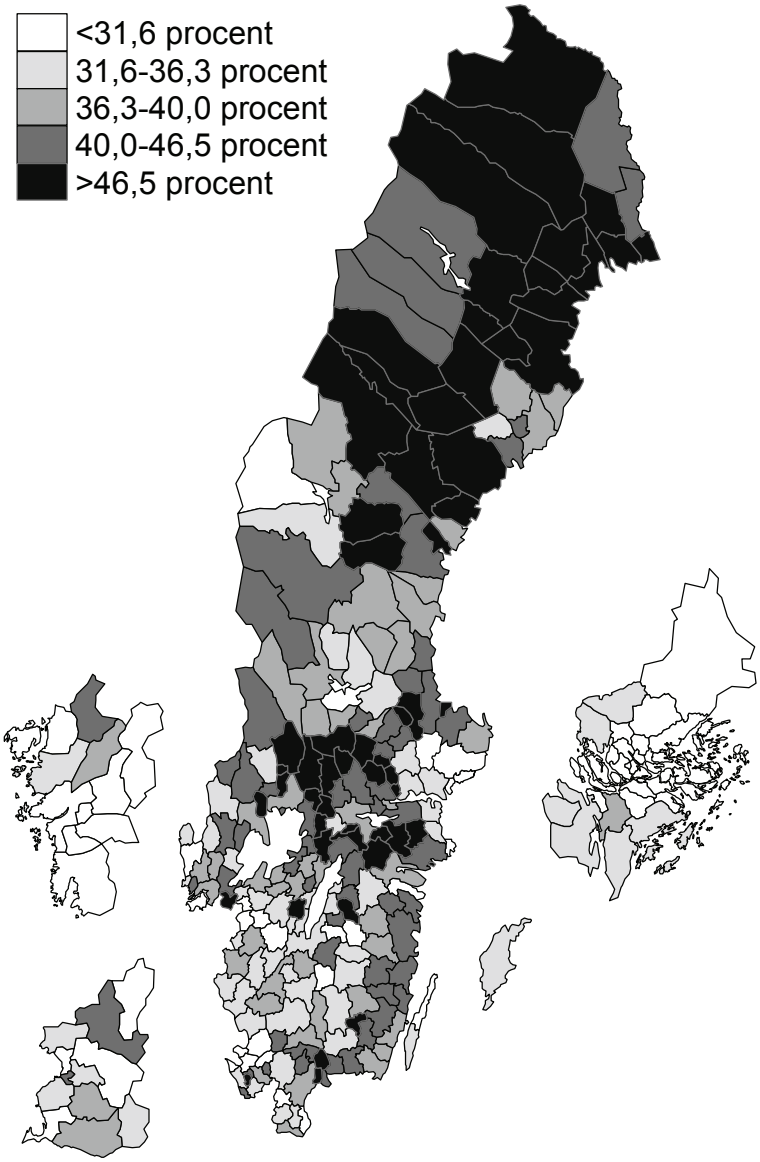

Figur 11.4 Andel röstande på miljöpartiet i riksdagsvalet 2006 i Sveriges kommuner (procent)

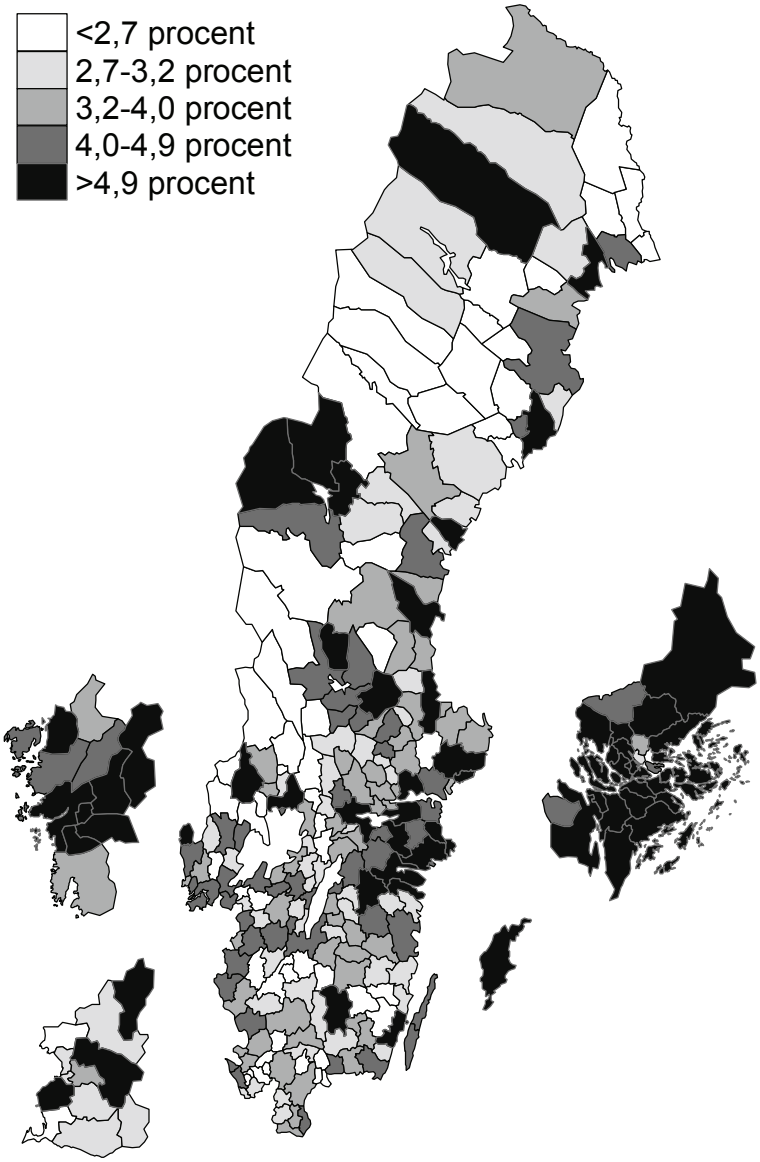

Figur 11.5 Andel röstande på centerpartiet i riksdagsvalet 2006 i Sveriges kommuner (procent)

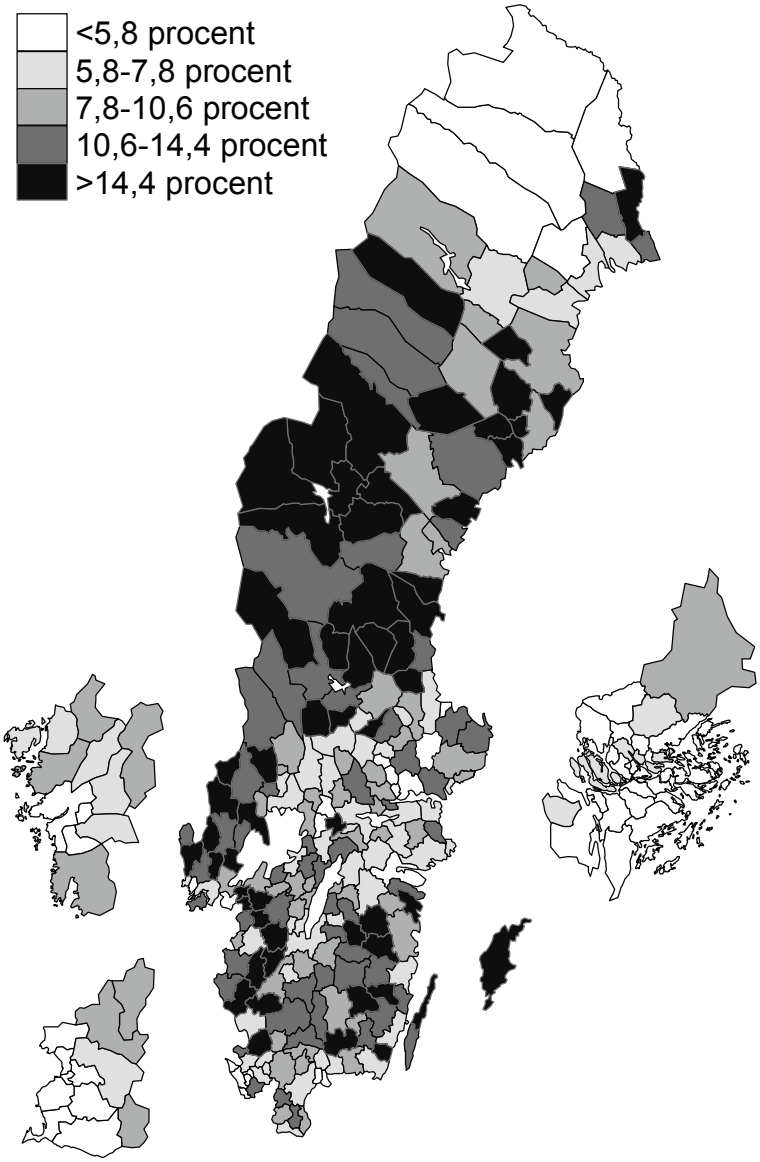

Figur 11.6 Andel röstande på folkpartiet i riksdagsvalet 2006 i Sveriges kommuner (procent)

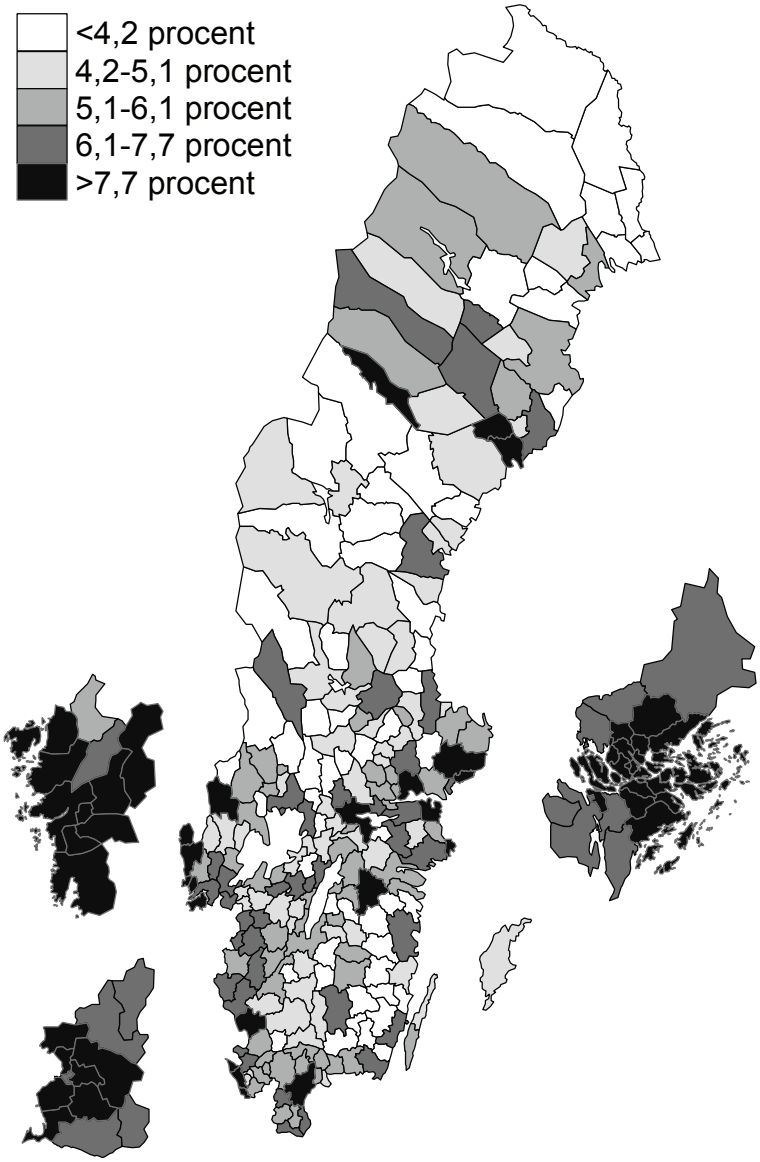

Figur 11.7 Andel röstande på kristdemokraterna i riksdagsvalet 2006 i Sveriges kommuner (procent)

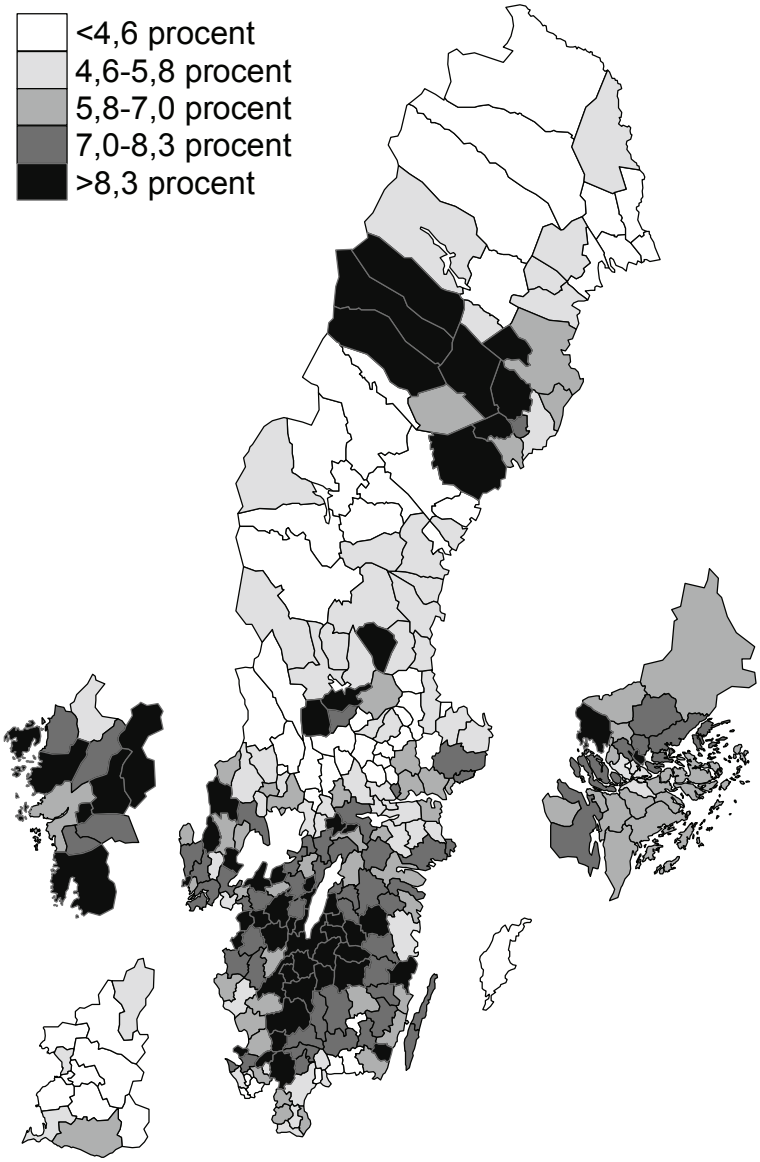

Figur 11.8 Andel röstande på moderaterna i riksdagsvalet 2006 i Sveriges kommuner (procent)

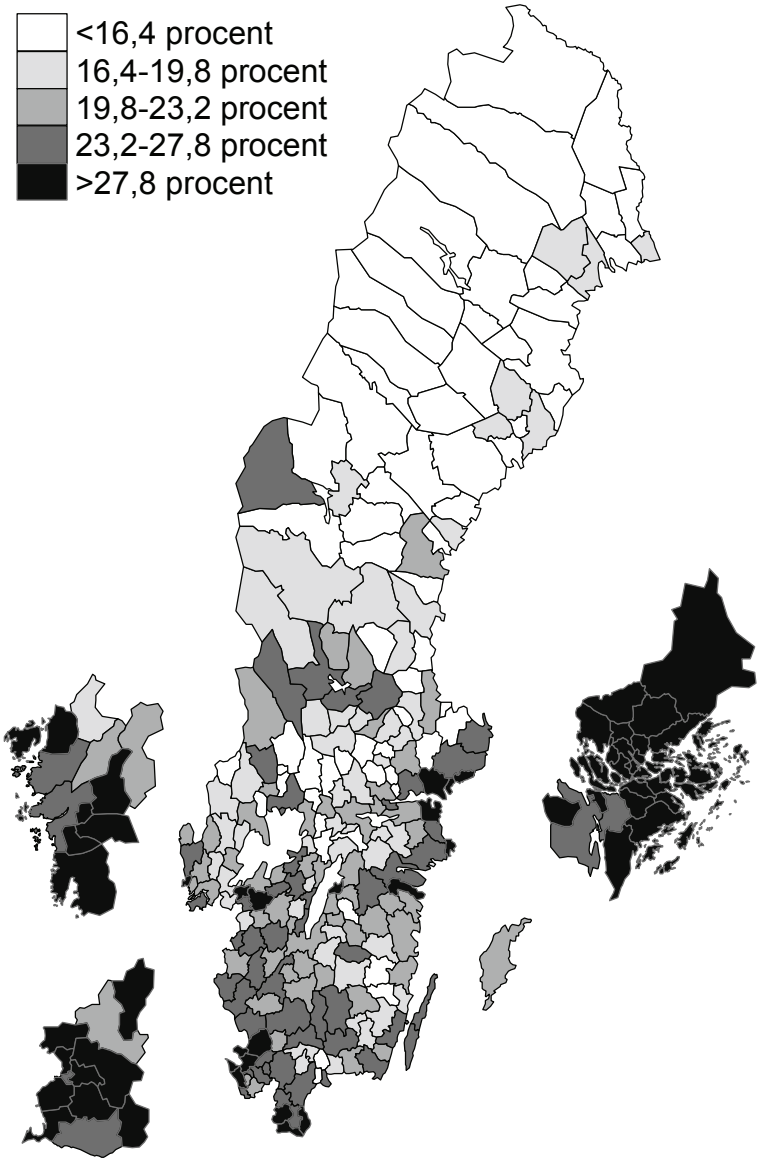

Figur 11.9 Andel röstande på sverigedemokraterna i riksdagsvalet 2006 i Sveriges kommuner (procent)

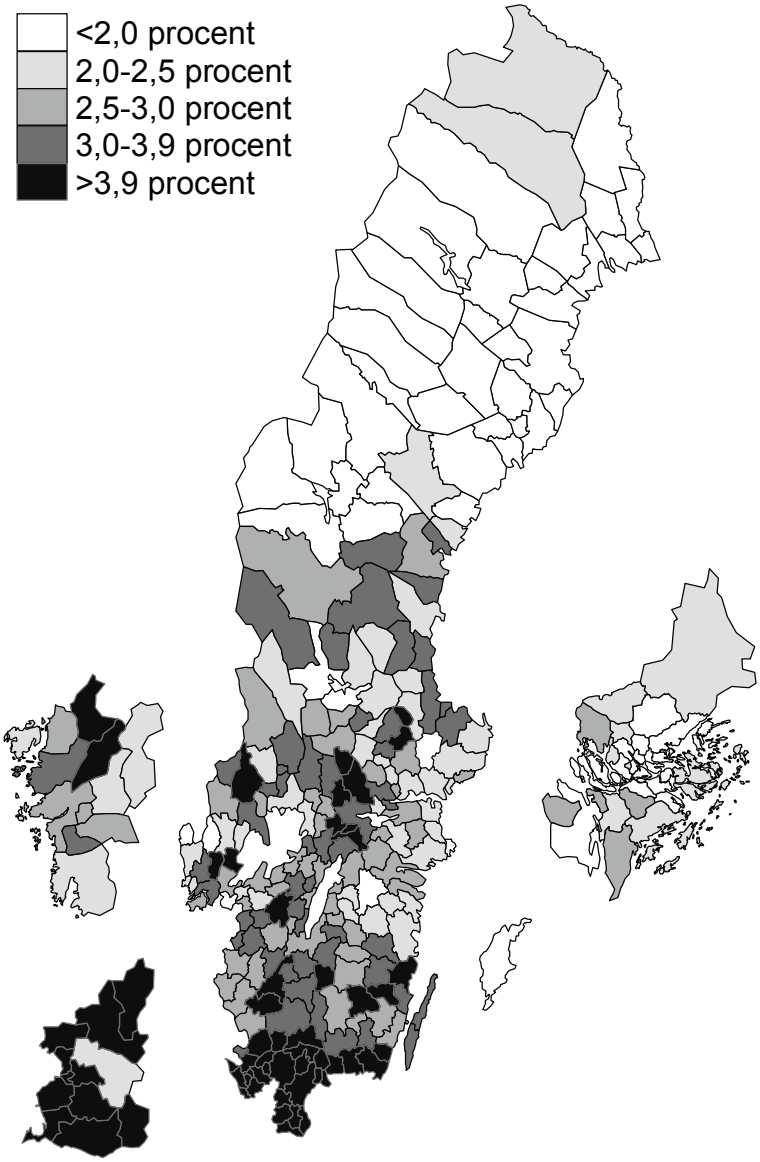

Kommentar till figur 11.3-11.9: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2006. Kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiernas röststöd.

Regionala skiljelinjer har en stark tendens att reproduceras i val efter val. I samband med 2006 års riksdagsval var centerpartiet starkast på Gotland, kristdemokraterna i Jönköping, Socialdemokraterna i Norrbotten, moderaterna i Stockholm och folkpartiet, återigen, starkast i Göteborgs kommun. Variationerna i partiernas röststöd i landets 29 valkretsar tenderar att vara ungefär lika stora i val efter val (se tabell 11.?). Med hänsyn taget till partiernas storlek visar analyserna att röststödet för centerpartiet varierade mest mellan valkretsarna även 2006 (VK=.39) och socialdemokraterna minst (VK=.17), precis som varit fallet i många tidigare riksdagsval. I absoluta tal var de regionala skillnaderna i röststöd dock störst för socialdemokraterna som fick egen majoritet i Norrbotten (51,5 procent) men bara 23,2 procent i Stockholms kommun. För moderaternas del var det tvärtom, det gick avsevärt mycket bättre i Stockholms kommun (38,4 procent) än i Norrbotten (13,4 procent).

I hela riket gick b-blocket med de fyra allianspartierna tillsammans framåt +4,5 procentenheter mellan 2002 och 2006 års val. Valvindarna blåste emellertid inte lika hårt i alla delar av landet, vilket vår valvindskarta över Sverige visar (se figur 11.10). De största nationella framgångarna för Alliansen ägde rum i kommuner som Lomma (+9,3 procentenheter), Haninge (+9,4), Värmdö (+9,5), Trosa (+9,6) och Nykvarn (+10,1). I sju kommuner i Sverige blåste valvinden dessutom åt ett helt annat håll än i resten av landet. I Årjäng gick b-blocket *bakåt* med -5,6 procentenheter mellan 2002 och 2006 års val. Motsvarande valvind var i Säffle -3,3, Norsjö -3,1, Örkelljunga -2,5, Bollnäs -2,1, Robertsfors -2,1 och Färgelanda -1,3.

Stad-land är en mycket tydligare skiljelinje i Sverige än den regionala. Sambandet mellan bostadsort – huruvida väljare bor i stan eller på landet – och partival har varit stabilt under de senaste femtio åren. I 2006 års riksdagsval röstade 16 procent av landsbygdsborna på centerpartiet – en stark överrepresentation för c-röster på landet i förhållande till städerna men samtidigt ett historiskt dåligt resultat (se Appendix A).

Figur 11.10 Förändringar av Allianspartiernas röststöd i riksdagsvalen mellan 2002 och 2006 i landets kommuner (procentenheter)

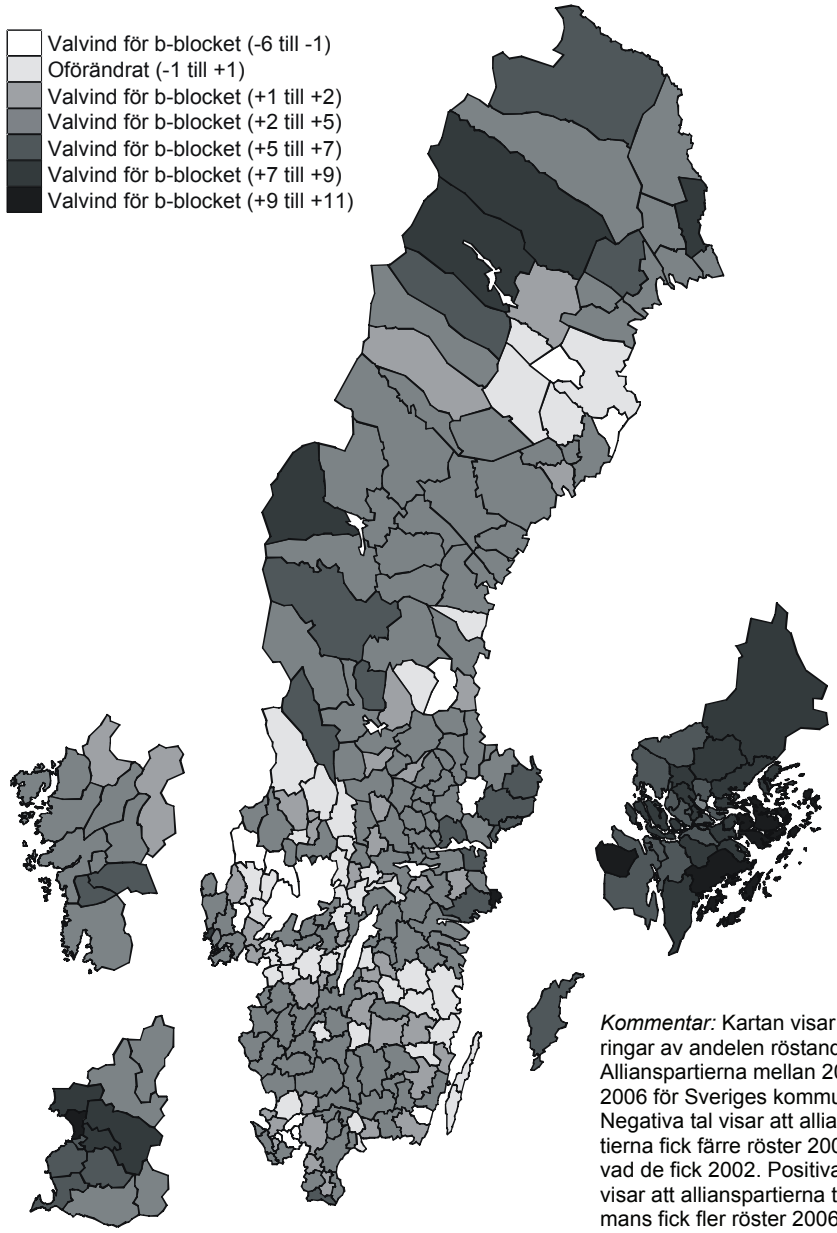

Kommentar: Kartan visar förändringar av andelen röstande på Allianspartierna mellan 2002 och 2006 för Sveriges kommuner. Negativa tal visar att allianspartierna fick färre röster 2006 än vad de fick 2002. Positiva tal visar att allianspartierna tillsammans fick fler röster 2006 än 2002.

Moderaterna gjorde ett ovanligt bra val bland landsbygdsväljare (23 procent), medan kristdemokraterna hade svagare stöd på landet än vad de brukar ha (9 procent). Socialdemokraterna klarade sig bra i mindre och större tätorter (41 respektive 37 procent), men mindre bra på landet (33 procent) och gjorde sitt historiskt sämsta val hittills i de tre storstäderna (25 procent). Folkpartiet gick som vanligt bäst i storstäderna (11 procent), men det var också i städerna som partiet tappade flest väljare jämfört med 2002 års val. Miljöpartiets stadsprofil stärktes eftersom partiet höll ställningarna i storstäderna (10 procent) samtidigt som partiet förlorade mark bland landsbygdsbor (3 procent).

Religion

I Sverige har kyrkobesökande medborgare alltid röstat mer borgerligt än personer som inte regelbundet besöker någon kyrka (se Appendix A). Som nämndes tidigare är sambandet mellan kyrkogångsfrekvens och partival relativt starkt och stabilt, trots sekulariseringen och minskad kyrksamhet. Vi har trots allt ett kristdemokratiskt parti närvarande i partisystemet ända sedan 1964. Och det finns en stark oberoende åsiktsdimension – den kristna traditionalismdimensionen – som står sig bra i konkurrensen med de andra utmanarna till den dominerande vänster-högerdimensionen. Som tidigare analyser i rapporten tydligt har visat kan väljares inställning till kristna värderingar, till familjepolitik och till sakfrågor om etik- och moral aldrig uteslutas från seriösa försök att förklara svenskt väljarbeteende.

De kyrksamma väljarna avviker beteendemässigt rätt mycket från väljare som inte går i kyrkan så ofta. Socialdemokraterna gjorde stora väljarförluster bland de som besöker kyrkan minst en gång i månaden (-12 procent) och noterar en ny historisk bottennivå bland aktivt kristna (16 procent). De kyrksamma tycks dessutom vara en grupp där folkpartiet *inte* minskade mellan 2002 och 2006. Även om kristdemokraterna kan ha fått en något svagare notering i 2006 års riksdagsval (35 procent) är kd alltjämt ohotat som det i särklass största partiet bland regelbundna kyrkobesökare (se tabell 11.4).

Tabell 11.4 Partiernas röststöd samt framgångar och tillbakagångar bland väljare med olika bostadsort och kyrkogångsfrekvens 2002-2006 (procent och procentenheters förändring)

	Partival 2006																							
	v		s		c		fp		m		kd		mp		sd		övr	
Bostadsort																		
Ren landsbygd	6	-2	33	-2	16	0	5	-4 **	23	+11 **	9	-3	3	-4 **	3		2	+1
Mindre tätort	5	-3 **	41	-3	8	0	6	-7 **	21	+11 **	7	-3 **	6	0	3		3	+2 **
större tätort	5	-4 **	37	-4 **	5	+2 **	8	-10 **	29	+17 **	7	-2 **	5	-1	2		2	0
Sthlm/Gbg/Malmö	7	-4 **	25	-5	6	+4 **	11	-10 **	30	+13 **	7	0	10	+1	2		2	-1
Kyrkogång																		
Minst en gång i månaden	3	0	16	-12 **	11	+2	11	+3	15	+8 **	35	-5	5	+1	1		3	+2
Några gånger om året	4	0	34	-2	13	+2	6	-12 **	25	+12 **	8	-2	6	-1	2		2	+1
En gång om året	4	-5 **	34	-5 **	8	+4 **	8	-10 **	30	+17 **	5	-3 **	6	-1	2		3	+1
Aldrig	9	-4 **	36	-7 **	5	+2 **	9	-6 **	24	+11 **	3	-1	7	0	4		3	+1

Kommentar: Tabellen är en bearbetning av de resultat som finns redovisade i Appendix A. Procenttalen är skattningar av partiets röststöd i den aktuella gruppen i samband med 2006 års riksdagsval och de summerar till hundra procent radvis. Förändringstalen (+/-) avser förändringar i partiets andel av rösterna mellan 2002 och 2006 års val. Förändringarna har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mell å, tvåsidigt test).an två procenttal. Två stjärnor (**) betyder att skattningarna för partiets röststöd i den aktuella gruppen har förändrats signifikant mellan 2002 och 2006 (95 procents signifikansniv

Kön och ålder

Könsskiljelinjen har alla förutsättningar att bli en stark politisk skiljelinje i Sverige. Det finns väldokumenterade materiella skillnader mellan män och kvinnor, könsroller reproduceras mycket effektivt från en generation till en annan, och det finns tydliga åsiktsskillnader mellan män i kvinnor i många viktiga politiska sakfrågor som t ex abort, pornografi, sex timmars arbetsdag, kriget mot terrorismen, kärnkraft och EU. Inför 2006 års val organiserades dessutom en stor offensiv på jämställdhetspolitikens område i samband med att ett nytt utmanarparti – feministiskt initiativ – bildades med vänsterpartiets gamla ledare Gudryn Schyman som en av taleskvinnorna.

Historiskt har skillnaderna mellan mäns och kvinnors partival dock varit mycket små (se tabell 11.å). Fram till omkring 1980 tenderade kvinnor att rösta mer borgerligt än män. Men sedan dess har kvinnor i allt större utsträckning börjat rösta på vänsterpartier. Utvecklingen ser likadan ut även utanför Sverige (Oskarson & Wängnerud 1995).

Sambandet mellan kön och partival var som störst i samband med 1994 och 1998 års val. Män var kraftigt överrepresenterade bland moderaternas väljare och kvinnor överrepresenterade bland miljöpartiets och vänsterpartiets väljare. Många trodde att könsgapet i väljarbeteende skulle fortsätta växa. Men i de två senaste riksdagsvalen 2002 och 2006 har män och kvinnor börjat rösta mer likt varandra igen. Avvikelserna 2006 ligger nära det historiska snittet.

Huvudmönstren från 1990-talet känns igen även i 2006 års val men de är mycket svagare. Vänsterpartiet och miljöpartiet har fortfarande ett något starkare stöd bland kvinnor än bland män. Och moderaterna har ett lite starkare stöd bland män än bland kvinnor. Förändringarna av partiernas röststöd är mycket likartade bland män och kvinnor. Moderaterna vann lika stora segrar bland män och kvinnor (+13 procentenheter) mellan 2002 och 2006. Och folkpartiets nedgång var lika stor bland män (-8) som bland kvinnor (-9).

Tabell 11.5 Skillnader i partival mellan män och kvinnor 1948-2006 (procentenheter, summerade absoluta avvikelser)

Parti	48	52	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06
vänsterpartiet	+2	+2	+1	+2	+1	+1	+2	+3	0	+1	+2	+1	–1	0	–2	–5	-3	-1
socialdemokraterna	+3	+2	+1	–2	+3	0	0	–1	+1	–1	–2	–5	–3	0	+3	+5	+3	+1
centerpartiet	+1	+4	+3	+1	+4	+3	+1	0	–2	–4	0	+1	+1	–2	–3	0	+1	0
folkpartiet	–4	–8	–3	–1	–4	–2	–2	–2	0	0	–2	–3	0	–2	–2	–2	0	+1
moderaterna	–2	0	–2	0	–4	–2	0	0	+1	+4	+4	+7	+5	+5	+7	+7	+3	+3
kristdemokraterna					0	0	0	0	–1	–1	–1	–1	–2	–2	–1	–4	-2	-2
miljöpartiet											–1	0	0	–3	–2	–2	-2	-4
Summerade absoluta avvikelser	12	18	10	6	16	8	5	6	5	11	12	18	12	14	20	25	14	12

Kommentar: Endast riksdagspartier är representerade i tabellen. Siffrorna i tabellen är procentenheter. En positiv (+) skillnad innebär att partiet är överrepresenterat bland män. En negativ (-) skillnad betyder att partiet är överrepresenterat bland kvinnor. Differensmåtten är beräknade utifrån valundersökningarnas skattningar av valresultaten och bygger inte på officiell valstatistik.

Den gamla sanningen att generella valvindar oftast blåser åt samma håll fast starkare i gruppen förstagångsväljare får överraskande inget stöd i valundersökningen 2006 (se tabell 11.6). Trots en kraftig valförlust visar våra analyser att socialdemokraterna gjorde ett bättre riksdagsval bland förstagångsväljarna 2006 (34 procent) än vad de gjorde i samband med riksdagsvalet 2002 (23 procent). Framgångarna för s (+11 procentenheter) är märklig eftersom vi inte alls kan validera den med andra undersökningar. SVTs vallokalsundersökningar 2002 och 2006 visar en tillbakagång för socialdemokraterna bland förstagångsväljarna, från 30 till 26 procent (-4 procentenheter). Jämförelser med SOM-undersökningarna 2002 och 2006 visar också att s inte gått fram utan snarare backat bland förstagångsväljarna, från 26 till 25 procent (-1 procentenheter). Nivåskattningarna för socialdemokraterna bland förstagångsväljarna varierar alltså mycket (Vu 34 procent, Valu 26 procent och SOM 24 procent) och det är valundersökningen 2006 som avviker mest från det troliga resultatet.

Förändringsskattningen för det förlorande s-blocket som helhet skvallrar dock inte om något förstärkt röststöd bland förstagångsväljarna utan visar en klar tillbakagång på -8 procentenheter. Orsaken är att vänsterpartiet och miljöpartiet fick ett mycket svagare stöd bland förstagångsväljarna 2006 än vad de hade 2002 (-13 respektive -6 procentenheter. Vänsterpartiet hade en generell tillbakagång bland väljare yngre än 40 år.

Tabell 11.6 Partiernas röststöd samt framgångar och tillbakagångar bland väljare med olika kön och ålder mellan riksdagsvalen 2002 och 2006 (procent, procentenheters förändring).

	Partival 2006																							
	v			s			c			fp			m			kd			mp			sd			övr		
Kön																											
Kvinna	6	-4	**	35	-3		8	+2	**	7	-9	**	25	+13	**	8	-2	**	8	+1		1			2	+1	**
Man	5	-2	**	36	-4	**	8	+2	**	8	-8	**	28	+13	**	6	-2	**	4	-2	**	3			2	±0	
Ålder																											
18-22 år (förstagångsväljare)	6	-13	**	34	+11	**	5	+2		6	-13	**	28	+15	**	6	-1		8	-6	**	4			3	+1	
22-30 år	6	-6	**	28	-6		8	+6	**	8	-13	**	25	+12	**	5	-2		12	+1		5			3	+3	**
31-40 år	5	-4	**	34	-4		6	±0		8	-7	**	28	+13	**	9	±0		7	±0		2			1	±0	
41-50 år	8	-2		32	-9	**	8	+3	**	7	-7	**	29	+17	**	6	-3	**	6	-1		2			2	±0	
51-60 år	7	-1		40	-4		7	+3	**	9	-9	**	23	+10	**	6	-2		5	±0		1			2	+2	**
61-70 år	4	-1		38	-3		10	+1		7	-8	**	27	+13	**	8	-2		2	±0		2			2	-2	
71-80 år	2	±0		40	±0		11	±0		6	-6	**	26	+13	**	12	-4		0	-3	**	0			3	±0	
Kön och ålder																											
Kvinna																											
18-22 år (förstagångsväljare)	9	-15	**	36	+22	**	5	±0		5	-12	**	23	+13	**	3	-7	**	13	-7		4			2	+2	
22-30 år	4	-11	**	28	-7		9	+7	**	7	-14	**	23	+14	**	6	-1		17	+6		3			3	+3	**
31-40 år	6	-5	**	33	-2		7	-1		9	-6	**	24	+11	**	9	-1		8	±0		2			2	+2	**
41-50 år	10	-3		31	-8	**	9	+4		6	-7	**	26	+15	**	7	-3		7	-1		2			2	+1	
51-60 år	7	-2		41	+1		5	+3	**	8	-13	**	22	+8	**	6	-2		8	+3		0			3	+2	
61-70 år	5	-1		36	-7		12	+5		9	-7	**	25	+15	**	8	-5		2	+1		1			2	-2	
71-80 år	2	+2		38	-5		10	-1		6	-2		28	+15	**	13	-5		1	-3		0			3	±0	
Man																											
18-22 år (förstagångsväljare)	2	-13	**	34	+3		5	+4		6	-14	**	32	+17	**	7	+2		5	-3		5			4	-1	
22-30 år	8	±0		27	-4		8	+5	**	8	-10	**	27	+7		4	-4		9	-2		6			3	+2	
31-40 år	3	-4	**	34	-6		5	+0		7	-8	**	33	+15	**	8	±0		6	±0		2			2	+1	
41-50 år	5	-2		36	-8	**	6	+1		8	-8	**	32	+20	**	4	-4	**	5	-1		2			2	±0	
51-60 år	7	+1		40	-7		8	+2		10	-5	**	25	+13	**	5	-4	**	2	-3	**	2			1	+1	
61-70 år	4	+1		39	-1		9	-3		5	-10	**	28	+10	**	8	2		2	±0		3			2	-2	
71-80 år	2	-3		42	+6		12	+1		7	-10	**	22	+9	**	10	-3		0	-2		1			4	+1	

Kommentar: Tabellen är en bearbetning av de resultat som finns redovisade i Appendix A. Procenttalen är skattningar av partiets röststöd i den aktuella gruppen i samband med 2006 års riksdagsval och de summerar till hundra procent radvis. Förändringstalen (+/-) avser förändringar i partiets andel av rösterna mellan 2002 och 2006 års val. Förändringarna har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal. Två stjärnor (**) betyder att skattningarna för partiets röststöd i den aktuella gruppen har förändrats signifikant mellan 2002 och 2006 (95 procents signifikansnivå, tvåsidigt test). Se texten angående socialdemokraternas höga röstandel bland förstagångsväljare.

Folkpartiet led också större förluster bland yngre än bland äldre väljare. Moderaterna gick framåt ungefär lika mycket i alla åldersgrupper. Centerpartiet stärkte sin position ordentligt på väljarmarknaden bland äldre ungdomar 22-30 år (+6 procentenheter).

Väljarströmmar i olika befolkningsgrupper

Analyserna hittills har handlat om att systematiskt studera hur aggregerade utfall i olika befolkningsgrupper har förändrats mellan riksdagsvalen 2002 och 2006. Problemet med en sådan gruppvis analys är att gruppernas sammansättning faktiskt inte är helt identiska mellan två val. Det är inte exakt samma väljare som ingår i de olika befolkningskategorierna vid tillfälle 1 och tillfälle 2. På fyra år hinner väljare byta grupptillhörighet. Gruppen förstagångsväljare 2002 ingår överhuvudtaget inte alls i gruppen förstagångsväljare 2006, för att ta ett drastiskt exempel.

Partiernas förändrade ställning i olika befolkningsgrupper är en sak. Väljarströmmar är en annan. Med hjälp av valundersökningarnas paneler kan vi studera den individuella rörligheten mellan partierna i olika befolkningsgrupper, det vill säga göra en socioekonomisk nedbrytning av den bytarmatris vi studerat tidigare i boken (tabell 2.1 och 2.2). Uppgifter om partibyten bygger till hälften på våra mellanvalspaneler och till hälften på väljarnas hågkomst av hur de röstade 2002.

Fem intressanta väljarströmmar har valts ut för en närmare analys i det här avsnittet. Den största väljarströmmen mellan 2002 och 2006 från folkpartiet till moderaterna finns med (+273 000 väljare). De fyra övriga är väljarströmmar som vi bedömer har haft störst betydelse för regeringsskiftet: nettoströmmarna från soffan till socialdemokraterna (53 000 väljare), från soffan till moderaterna (+100 000 väljare), direktbytena från socialdemokraterna till moderaterna (+154 000 väljare) och, slutligen, väljarströmmarna från s-blocket till b-blocket (+320 000 väljare).

Eftersom det statistiska underlaget minskar dramatiskt när vi studerar bytarmatrisen i olika befolkningsgrupper har vi genomfört en lång rad variansanalyser för att kunna markera de fall där vi konstaterar statistiskt signifikanta skillnader i väljarströmmar mellan olika grupper. I de fall då kategoriseringarna givit upphov till signifikanta F-värden – det vill säga då storleken på väljarströmmarna för *någon* eller *några* av grupperna skiljer sig från de övriga – har vi ramat in resulta-

ten. Av texten framgår vilket eller vilka gruppmedeltal som skiljer ut sig från de andra.

Den dominerande bilden är att väljarströmmarnas storlek är mycket likartade i olika väljargrupper. Medvinden respektive motvinden för partierna tenderar att vara homogena och skiljer sig inte mycket mellan olika väljargrupper. Av de 65 variansanalyserna (5×13) i tabell 11.7 finner vi statistiskt signifikanta gruppskillnader i endast elva fall.

Tabell 11.7 De största väljarströmmarna netto 2002-2006 bland samtliga samt i olika befolkningsgrupper (procentenheter och tusentals väljare)

	socialdemokraterna→ moderaterna	folkpartiet→ moderaterna	soffan→ moderaterna	soffan→ socialdemokraterna	s-blocket→ b-blocket	antal svarande
Samtliga						
andel av väljarkåren	+2,4	+4,3	+1,6	+0,8	+5,1	
tusentals väljare	+154	+273	+100	+53	+320	
Kön						
Man	+3,0	+4,1	+1,2	+0,9	+5,7	1356
Kvinna	+1,8	+4,6	+1,9	+0,7	+4,5	1298
Ålder						
22-30 år	+2,9	+4,7	+2,4	0,0	+6,3	382
31-40 år	+4,4	+3,0	+1,6	+1,0	+7,4	499
41-50 år	+1,8	+4,7	+2,1	+1,3	+4,0	531
51-60 år	+2,3	+4,7	+0,8	+1,5	+6,0	531
61-70 år	+1,7	+4,3	+2,1	0,0	+4,0	421
71-80 år	+1,0	+4,8	+0,3	+0,3	+1,4	290
Yrkesgrupp						
Industriarbetare	+1,5	+1,5	+1,5	-0,5	+2,6	194
Övriga arbetare	+1,7	+0,6	+1,1	+5,0	+1,9	361
Lägre tjänstemän	+4,3	+5,1	+2,4	-1,6	+6,3	255
Medel tjänstemän	+2,8	+4,6	+1,5	+0,3	+6,1	607
Högre tjänstemän	+3,0	+7,6	+3,6	+0,3	+7,6	330
Företagare	+1,2	+5,5	+1,2	-1,8	+7,3	165
Studenter	+2,1	+5,2	0	+1,0	+8,2	97
Klass						
Arbetarklass	+1,6	+0,9	+1,3	+3,1	+2,2	555
Medelklass	+2,9	+5,4	+2,1	-0,3	+6,5	1384
Fackföreningstillhörighet						
Förvärvsarbetande, ej fackanslutna	+2,4	+8,7	+2,5	0,0	+6,0	333
Samtliga LO-anslutna	+3,7	+0,8	+1,3	+3,8	+5,9	398
Samtliga TCO-anslutna	+2,8	+4,8	+1,7	+0,3	+8,5	393
Samtliga SACO-anslutna	+2,3	+4,5	+1,8	-1,7	+5,7	177

Tabell 11.7 forts

	Socialdem.→ moderaterna	folkpartiet→ moderaterna	soffan→ moderaterna	soffan→ socialdemokraterna	s-blocket→ b-blocket	antal svarande
Inkomst						
15 % lägsta inkomsterna	+1,1	+7,4	+0,5	+2,1	+3,2	188
15-35 percentilen	+1,8	+2,6	+1,6	+0,1	+5,4	500
35-65 percentilen	+2,3	+1,8	+1,9	+0,7	+3,6	885
65-85 percentilen	+2,8	+5,5	+1,3	+0,8	+5,7	613
15 % högsta inkomsterna	+3,6	+8,2	+1,7	+0,4	+7,5	466
Kyrkogång						
Minst en gång i månaden	+0,7	+2,1	+0,7	+0,7	0,0	145
Några gånger om året	+2,1	+4,7	+2,5	0,0	+5,7	559
En gång om året	+3,3	+5,3	+1,2	+0,7	+5,1	570
Aldrig	+2,4	+3,4	+1,8	+1,1	+6,3	776
Sektor två kategorier						
Offentlig sektor	+2,8	+3,9	+1,8	+0,4	+5,7	836
Privat sektor	+2,5	+4,2	+1,7	+0,9	+5,2	1183
Sektor fyra kategorier						
Kommunal sektor	+2,3	+5,1	+2,3	+0,9	+4,2	216
Landstingskommunal sektor	+2,4	+3,2	+1,4	+0,8	+5,2	502
Statlig sektor	+5,1	+5,1	+2,5	-2,5	+11,0	118
Privat sektor	+2,5	+4,2	+1,7	+0,9	+5,2	1183
Bostadsort						
Ren landsbygd	+2,3	+0,9	+1,6	+0,2	+4,6	432
Mindre tätort	+1,6	+2,5	+1,5	+1,3	+2,7	550
större tätort	+2,5	+5,6	+1,9	+0,9	+5,7	1279
Sthlm/Gbg/Malmö	+3,4	+6,5	+0,1	+0,3	+6,5	383
Utbildningsnivå						
Låg utbildning	+3,3	+2,3	+1,4	+1,8	+2,9	488
Medel utbildning	+2,3	+4,0	+1,9	+0,4	+4,0	819
Hög utbildning	+1,6	+5,6	+1,9	+0,3	+8,8	728
Utbildningsinriktning						
Allmän utbildning	+2,2	+1,8	+1,7	+0,5	+4,4	593
Pedagogisk & lärarutbildning	+1,9	+6,3	+2,9	+1,0	+6,3	208
Humaniora & konst	+1,1	+6,5	0,0	+1,1	+3,3	92
Samhällsvetenskaplig, juridisk, handels, administration	+1,9	+6,3	+2,3	-0,2	+5,3	431
Naturvetenskaplig, matematisk & data	+2,0	+5,9	+2,0	0,0	+3,9	51
Teknik & tillverkning	+3,7	+6,2	+1,1	+2,4	+6,7	534
Lant- & skogsbruk samt djursjukvård	+1,7	+3,4	+1,7	-3,4	+3,5	58
Hälso- & sjukvårds samt social omsorg	+2,8	+4,0	+1,2	+1,8	+4,9	326
Tjänsteutbildning	+4,1	+1,8	+2,4	+1,2	+5,3	170
Hyr/äger egen bostad						
Hyr bostaden	+1,9	+3,6	+1,7	+0,8	+5,6	589
Äger bostaden	+2,8	+4,4	+1,8	+0,6	+5,3	1460
Civilstånd						
Gift & Sambo	+2,4	+4,3	+1,5	+0,7	+5,2	1476
Änka/änkling	+3,5	+2,4	+2,4	0,0	+3,5	85
Ensamstående/ogift	+2,9	+3,9	+2,4	+0,8	+6,3	490

Kommentar: Procentbasen i beräkningarna för samtliga är densamma som i tabell 11.6 (n=2654). För varje kategorisering och partibytesgrupp har en envägs variansanalys genomförts för att undersöka om det finns signifikanta skillnader mellan olika grupper (bonferroni multipla t-test för skillnad mellan gruppmedelvärden). Jordbrukare är uteslutna ur analysen eftersom de är för få (n=27).

En detaljerad analys av mobiliseringskampen mellan socialdemokraterna och moderaterna – det vill säga mobiliseringen av väljare från soffan – visar att m gjorde likstora väljarvinster från gruppen icke-röstare (omkring +1,6 procentenheter) alldeles oavsett grupptillhörighet. Moderaterna vann alltså väljare från soffan i ungefär lika stor utsträckning i alla befolkningsgrupper. När det gäller socialdemokraternas mobiliseringsvinster är det intressant att notera att man faktiskt hade ett negativt värde (väljarförluster till soffan) bland industriarbetare (-0,5 procentenheter) och lägre tjänstemän (-1,6 procentenheter). Mobiliseringsvinsterna från övriga arbetare (+5,0), från studenter (+1,0) och övriga tjänstemannagrupper (+0,3) innebar dock att socialdemokraterna totalt sett gjorde nettovinster från soffan i 2006 års riksdagsval.

För folkpartiets del visar analysen att partiets väljarflykt var proportionellt sett större bland tjänstemän än bland arbetare, större bland TCO- och SACO-anslutna (+4,8 respektive +4,5 procentenheter) än bland LO-anslutna (+0,8), större bland högutbildade personer (+5,6) än bland lågutbildade (+2,3) och klart större i de tre storstäderna (+6,5) än på landsbygden (+0,9). Mönstret är tydligt: Folkpartiet förlorade flest väljare i just de väljarkategorier där partiet normalt har sitt starkaste stöd.

Det rekordstora antalet direktbyten mellan socialdemokraterna och moderaterna mellan 2002 och 2006 års val är historisk och kräver särskild uppmärksamhet, inte minst eftersom det är i denna grupp vi kan finna ledtrådar till varför Alliansen vann regeringsmakten. Men med våra variansanalyser i tabell 11.7 kan vi inte finna några statistiskt signifikanta skillnader mellan undersökta grupper när det gäller partibyten från s till m. Det saknas inte intressanta variationer, men det statistiska underlaget är helt enkelt litet (vi har endast 76 direktbytare mellan s och m i valundersökningen). Dock går vissa mönster igen från den aggregerade analysen tidigare: Det finns en svag tendens att direktbytena mellan s och m är större bland tjänstemän än bland arbetare, större bland män än bland kvinnor, större bland yngre än bland äldre och att tendensen att byta från s till m ökar monotont med ökade inkomster. Men ingen av dessa gruppmedeltal skiljer sig alltså tillräckligt åt för att nå statistisk signifikans.

Återstår så analysen av samtliga blockbyten. Netto vann partierna i b-blocket omkring 320 000 väljare från s-blocket eller 5,1 procent av väljarkåren. Analysen visar att blockbyten var vanligare bland medel-

klassväljare (+6,5 procent) än bland arbetare (+2,2 procent) och vanligare bland högutbildade (+8,8 procent) än bland lågutbildade (+2,9 procent). För övriga kategoriseringar finns ett liknande mönster att grupper med högre socioekonomisk status (t ex högre tjänstemän, personer i statlig tjänst och höginkomsttagare) hade en klart större blockbytartendens än grupper med lägre socio-ekonomisk status (t ex industriarbetare, låginkomsttagare), men dessa skillnader når inte statistisk signifikans i materialet.

Social struktur i förändring?

Markerar 2006 års riksdagsval någonting nytt när det gäller sambanden mellan social struktur och partival? Här går det inte undvika att återkomma till en analys av moderaternas historiskt stora valseger (+11,0 procentenheter). Moderaterna gjorde ungefär lika stora väljarvinster i alla socioekonomiska grupper – det finns en tydlig homogenitet i valframgången som anstår ett parti som gör anspråk på regeringsmakten. Förmodligen är det nödvändigt att det blåser medvind på det här sättet – överallt samtidigt – för att få till stånd ett regeringsskifte.

Många eftervalsanalyser kommenterade att moderaterna gick framåt eftersom de erhållit så många nya arbetarväljare som ville stödja ”det nya arbetarpartiet” – i så fall en potentiell omdaning av sambandet mellan social struktur och partival väl värd särskild uppmärksamhet. Men som redan framgått av våra analyser finns det anledning att kraftigt ifrågasätta denna tolkning. Visst, sammansättningen av moderaternas väljare förändrades 2006 och partiet fick totalt sett något mer av en arbetarprägel, åtminstone jämfört med 2002. Arbetarrösterna bidrog förstås till framgången. Exempelvis är var tionde moderat väljare numera medlem i LO (se Appendix B). Men det handlar faktiskt inte om något rekord. Moderaterna gjorde liknande inbrytningar i LO-leden i 1991 års val. Moderaternas väljare bestod 2006 av 5 procent industriarbetare och 8 procent övriga arbetare, andelsmässigt ungefär samma som vid riksdagsvalet 2002 (se Appendix B). Inte heller detta är i närheten av något rekord; moderaterna har haft en större andel arbetare i sina led tidigare – liksom för övrigt många andra partier, eftersom det helt enkelt fanns fler arbetare förr i tiden.

Slaget om mitten i svensk politik handlar inte längre så mycket om vem som vinner arbetarna. Det beror på att det inte finns särskilt många arbetare kvar att slåss om. En fjärdedel av dagens valmanskår

kan kategoriseras som arbetare. För trettio år sedan var samma andel närmare femtio procent (se Appendix B). Nej, det är tjänstemännen, framför allt gruppen mellantjänstemän som växer snabbast och utgör idag närmare en tredjedel av befolkningen. Det är mer riktigt att säga att det var bland dessa tjänstemannagrupper och inte bland arbetare som moderaterna gjorde sina största väljarvinster.

För det första skiljer sig framgångens storlek åt mellan olika grupper. Moderaternas framgångar i arbetarklassen var klart blygsammare än i medelklassen. På motsvarande sätt blåste den ljumma valvinden svagare bland lågutbildade än bland högutbildade. Moderaternas framgångar var också mer beskedliga bland arbetare än bland tjänstemän, mer beskedliga bland LO-anslutna än bland TCO- och SACO-anslutna. Det var bland väljare från socioekonomiskt starkare tjänstemannahem, inte socioekonomiskt svagare arbetarhem, som moderaterna gick fram tydligast i 2006 års riksdagsval. Hur gick det bland arbetslösa och sjukskrivna, två grupper som kom att få huvudroller i valdebatten? Bland de arbetslösa hade moderaterna klart mindre framgångar (+2 procent jämfört med 2002) än bland förvärvsarbetande (+13 procent). Bland personer som varit sjukskrivna mer än en månad det senaste året blåste moderaternas valvind något svagare (+8 procent) än bland personer som aldrig varit sjukskrivna (+14 procent).

För det andra, tar man också hänsyn till de analyserade väljargruppernas relativa storlek blir det ännu tydligare att moderaternas i särklass viktigaste väljarvinster räknades hem i numerärt stora tjänstemannagrupper och inte i de mindre arbetargrupperna. Även om alla arbetare som röstade på moderaterna 2006 istället hade legat hemma på sofflocket hade Alliansen mycket väl kunnat vinna regeringsmakten ändå – om än med en betydligt mindre segermarginal. Vår preliminära slutsats härvidlag är att det i huvudsak var socioekonomiskt välbeställda tjänstemannaväljare som röstade fram moderaterna som det ”nya arbetarpartiet”.

Kapitel 12
Partiernas väljare

Studier av väljarbeteende fokuserar oftast på att försöka förklara väljarnas val av parti och reda ut hur betydelsefulla olika faktorer varit för väljarnas beslut och som kan bidra till att förklara varför valet gick som det gick. Deskriptiva analyser av *sammansättningen* av partiernas väljare är emellertid mer sällsynt i akademisk forskning (se dock Gilljam 1993; Sannerstedt 2008) även om det är vanligt att sådan information efterfrågas av politiska journalister och av partierna själva.

I tider av stor väljarrörlighet – 37,1 procent av väljarna bytte parti mellan 2002 och 2006 års val – kan man ifrågasätta behovet av att teckna porträtt av partiernas väljare eftersom partierna ändå kommer att i stor utsträckning ha bytt väljare med varandra redan i nästa val. Icke desto mindre menar vi att det är ett givande analytiskt grepp att ”skära korven på andra ledden” och systematiskt undersöka sammansättningen av partiernas väljare. Ögonblicksanalyser av vilka väljargrupper som döljer sig bakom partiernas valresultat klargöra hur de olika partiernas mandat egentligen såg ut efter 2006 års val. Vilka väljargrupper representerar egentligen de olika partierna i riksdagen under mandatperioden 2006-2010? Även i en tid av stark individualisering och eroderande grupplojaliteter är de politisk-sociologiska frågeställningarna intressanta: Vilka väljargrupper utgör de sociala baserna för tjugohundratalets svenska partier?

Det finns fler goda skäl att porträttera partiernas väljare. Genom att följa hur sammansättningen av partiernas väljare förändras över tid nås insikter om hur samhällsförändringar skapar nya förutsättningar för partiernas möjligheter att konkurrera. Alla partier strävar efter att

öka sitt röstetal och grundreceptet är alltid detsamma: att samtidigt försöka hålla kvar de väljare man redan vunnit och försöka vinna insteg i nya grupper. God kännedom om vilka väljare som faktiskt röstat på partiet vid det senaste valet är viktig inte bara för partiernas strateger men också för statsvetare som önskar pröva och utveckla teorier för partikonkurrens och partistrategi.

Valundersökningarnas stora urval till trots är det statistiska underlaget för att göra träffsäkra porträtteringar av de olika partiernas väljare begränsat – exempelvis finns det endast ett trettiotal intervjupersoner i valundersökningen 2006 som uppger att de röstat på sverigedemokraterna. För att kunna ge en så bra bild som möjligt av partiernas väljare i samband med 2006 års val har vi därför valt att slå samman flera undersökningar. Denna samlade analys av partiernas väljare är den hittills mest omfattande i valundersökningarnas historia.

I den sammanslagna datamängd som ligger till grund för de flesta analyser i det här kapitlet ingår totalt fem olika undersökningar som genomfördes samtidigt hösten 2006: Valundersökningen 2006, enkätundersökningarna RiksSOM 2006, VästSOM 2006 och SydSOM 2006 från SOM-institutet vid Göteborgs universitet samt Sveriges Televisions vallokalsundersökning SVT/Valu. Det effektiva antalet respondenter i analyserna är maximalt 26 140 personer. Tack vare viktningar kan den sammanslagna datamängden betraktas som representativ för den röstberättigade valmanskåren. Vi har använt viktvariablerna i alla analyser där det varit möjligt. [1]

Resultaten redovisas för ett parti i taget. Partiernas väljare jämförs hela tiden med valmanskåren: i det här sammanhanget röstberättigade medborgare mellan 18 och 85 år. För vart och ett av partierna redovisas först partiväljarnas socioekonomiska sammansättning med avseende på kön och ålder, yrkesgruppstillhörighet, arbetsmarknadsställning, fackföreningstillhörighet, sektorstillhörighet, inkomst, utbildningsnivå och –inriktning, samt kyrkobesöksfrekvens. Därefter karaktäriseras partiväljarna efter dimensionerna partiidentifikation, politisk kunskap, politiskt förtroende och politiskt intresse – i dessa analyser används enbart valundersökningsdata.

I tabellerna särredovisar vi också sammansättningen av partiernas *kärnväljare*. Till kärnväljare räknas de personer som uppfyller följande

[1] Hur den sammanslagna datamängden har konstruerats finns beskrivet i detalj i Appendix D.

kriterier: a) de har uppgett att de har partiet som sitt bästa parti och b) de betraktar sig själva som anhängare eller starka anhängare av partiet.[2] Vi redovisar också sammansättningen av partiets väljare i tre olika åldersgrupper: yngre (18-29 år), medelålders (30-59 år) och äldre väljare (61-85 år).

Vänsterpartiets väljare

Trots minskande könsskillnader i svenskt väljarbeteende har vänsterpartiets väljare alltjämt en kvinnlig prägel (54 procent). Överrepresentationen av kvinnliga väljare i förhållande till väljarkåren som helhet är särskilt framträdande bland de allra yngsta väljargrupperna (se figur 12.1). Enligt den sammanslagna datamängden är sju av tio unga förstagångsväljande v-väljare kvinnor. Vänsterpartiet har gott om väljare i medelåldern men saknar de allra äldsta väljarna. Ålderpensionärerna är kraftigt underrepresenterade (17 procent jämfört med 28 procent i valmanskåren).

Figur 12.1 Vänsterpartiets väljare kön- och åldersprofil 2006 jämfört med valmanskåren (procent)

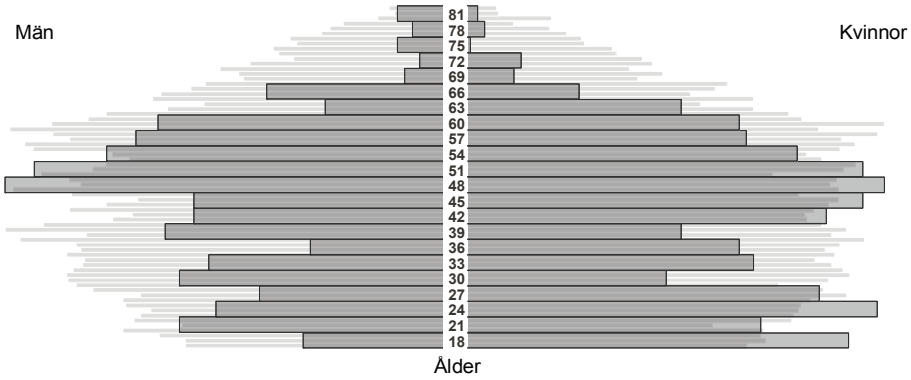

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren (bakgrunden) respektive vänsterpartiets väljare (förgrunden) i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

[2] Frågan om partianhängarskap ställdes inte i SVT/Valu, och därför ingår inte den undersökningen i analyserna av partiernas kärnväljare och mjuka väljare.

Tabell 12.1 Den socioekonomiska sammansättningen av vänsterpartiets väljare 2006 (procent, procentenheter)

Grupp	Alla parti-väljare	Alla v-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Yrkesgruppstillhörighet								
Tjänsteman	33	31	-2	31	±0	16	35	35
Tjänsteman med arbetsled. funkt.	14	9	-5 **	11	+2	1	11	15
Tjänsteman med företagsled funkt.	3	1	-2 **	2	+1	0	1	0
Arbetare	33	46	13 ***	41	-5	61	42	41
Arbetare med arbetsled. funktion	5	4	-1	7	-3 **	3	5	3
Jordbrukare	1	0	-1 **	0	±0	0	0	0
Jordbrukare med anställda	0	0	±0	0	±0	0	0	0
Företagare	4	3	-1 **	3	±0	2	4	4
Företagare 1-9 anställda	3	1	-2 **	1	±0	0	1	2
Företagare >10 anställda	1	1	±0	0	-1 **	0	1	0
Aldrig yrkesarbetat	3	4	1 **	4	±0	17	0	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	17 745	1141		269		229	712	190
Inkomst								
Låga inkomster	19	22	3 **	20	-2	53	14	18
Medellåga inkomster	21	24	3 **	20	-4	27	19	37
Medelhöga inkomster	30	30	±0	34	+4	15	36	23
Höga inkomster	30	24	-6 **	26	+2	5	31	22
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 442	697		313		128	438	131
Anställningssektor								
Statlig	12	14	2 **	16	+2	10	14	20
Kommunal	31	41	10 ***	44	+3	33	44	41
Privat	57	45	-12 **	40	-5	57	42	39
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	18 321	1 165		291		203	749	200
Fackföreningstillhörighet								
LO	24	35	11 ***	29	-6 **	27	39	27
TCO	20	25	5 ***	33	+8 **	5	31	27
SACO	12	10	-2 **	7	-3	6	12	8
Annan	3	2	-1 **	5	+3 **	3	2	2
Nej	41	28	-13 **	26	-2	59	16	36
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 204	1 231		311		252	759	208
Arbetsmarknadsgrupp								
Förvärvsarbetande	64	66	2	70	+4	42	83	38
Arbetsmarknadspol. åtgärder	1	2	1 ***	2	±0	1	2	0
Arbetsmarknadsutb (AMS)	0	0	±0	0	±0	1	0	0
Arbetslös	4	6	2 ***	7	+1	12	6	1
Ålderspensionär/avtalspensionär	19	10	-9 **	11	+1	0	0	53
Förtidspensionär/sjukpensionär	4	4	±0	2	-2 **	0	5	7
Hemarbetande	1	1	±0	1	±0	2	1	1
Studerande	7	11	4 ***	7	-4 **	42	3	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 154	1 221		308		253	742	213

Tabell 12.1 forts

Grupp	Alla parti-väljare	Alla v-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Utbildningsnivå								
Ej obligatorisk	1	0	-1 **	0	±0	0	0	0
Grundskola	20	19	-1	14	-5 **	21	13	37
Gymnasium två år	10	8	-2 **	9	+1	6	10	4
Gymnasium tre år	27	26	-1	27	+1	28	28	19
Eftergymnasial utb	9	8	-1	9	+1	1	9	9
Högskolestudier	9	14	+5 ***	14	±0	32	10	11
Examen från universitet	23	24	+1	27	+3	12	29	20
Forskarutbildning	1	1	±0	0	-1 **	0	1	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 311	710		316		130	444	135
Utbildningsinriktning								
Ekonomi/handel	16	10	-6 **	10	±0	4	12	9
Estetisk/design/hantverk/konst	3	4	+1	7	+3 **	11	3	2
Hotell/restaurang/service	2	3	+1 **	2	-1	2	4	0
Hälso/sjukvård	11	12	+1	13	+1	9	13	11
Humaniora/kultur	2	4	+2 ***	6	+2	10	3	0
Jorbruk/skogsbruk/miljövård	3	2	-1	1	-1	0	1	7
Teknik/industri/transport	22	15	-7 **	14	-1	10	16	17
Media/journalistik/reklam	1	2	+1 ***	1	-1	3	2	0
Naturvetenskap/matematik/data	5	6	+1	9	+3	10	5	5
Pedagogik	8	11	+3 ***	13	+2	2	13	16
Samhällsvetenskap/juridik	6	5	-1	6	-1	10	6	0
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	9	+4 ***	7	-2	4	10	8
annan/endast obligatorisk utb	16	17	+1	11	-6 **	25	12	25
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	10 631	614		263		113	388	113
Egen uppväxt								
Ren landsbygd	26	24	-2	30	+6 **	21	21	34
Mindre tätort	29	29	±0	27	-2	28	30	28
Stad eller större tätort	24	24	±0	21	-3	29	23	22
Sthlm, Gbg, Malmö	17	17	±0	15	-2	20	17	13
Annat land i Norden	1	1	±0	3	+2 **	0	2	1
Annat land i Europa	2	1	-1 **	1	±0	1	1	1
Annat land utanför Europa	1	4	+3 ***	3	-1	1	6	1
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 268	1 225		315		259	749	204
Kyrkobesöksfrekvens								
Aldrig	36	52	+16 ***	30	-22 ***	65	50	42
Mera sällan	34	27	-7 **	34	+7 **	19	28	35
Några gånger om året	24	18	-6 **	34	+16 **	14	19	20
Minst en gång i månaden	6	3	-3 **	2	-1	2	3	3
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	16 151	1 055		189		238	627	176

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Arbetarklassprägeln är fortfarande tydlig hos vänsterpartiet (se tabell 12.1). Det finns klart fler arbetare bland vänsterpartiets väljare än i valmanskåren. Hälften av v-väljarna definierar in sig i grupperna ”arbetare” eller ”arbetare med arbetsledande funktion” (50 procent). Motsvarande andel för alla väljare är 33 procent. Tjänstemannagrupperna är underrepresenterade i samma utsträckning. Bland sina väljare har v en svag överrepresentation av låginkomsttagare (+3 pe) och en tydlig underrepresentation av personer med höga inkomster (-6 pe).

Vänsterpartiet har en klar överrepresentation av anställda inom kommunal sektor (+10 procentenheter) och LO-anslutna (+11 procentenheter) bland sina väljare. En klar majoritet av v-väljarna arbetar i offentlig sektor (55 procent). Drygt var tredje v-väljare är LO-medlem (35 procent). Bland medelålders v-väljare är dessa karaktäristika än mer accentuerade: 58 procent offentliganställda och 39 procent LO-anslutna.

Vad gäller ställning på arbetsmarknaden är det framför allt bland vänsterpartiets yngre väljare i åldersgrupperna 18-30 år som det finns en klar övervikt av arbetslösa (12 procent; +5 pe) och studerande (42 procent; +6 pe) i förhållande till valmanskåren som helhet (se tabell 12.1). Andelen förvärvsarbetande är klart lägre än befolkningssnittet bland unga v-väljare (42 procent; -10 pe).

Var tionde vänsterpartist är studerande (11 procent), vilket är något högre än i väljarkåren (+4 pe). De utbildningsinriktningar som är särskilt framträdande bland v-väljarna är pedagogik (11 procent) och socialt arbete/omsorg/psykologi (9 procent). Samtidigt är personer som definierar sina utbildningar i kategorierna ”ekonomi/handel” och ”teknik/industri/transport” klart färre bland v-väljare än i valmanskåren (10 respektive 15 procent).

Inget annat parti har så stor representation av väljare som uppger att de vuxit upp i ett land utanför Europa. Denna invandrargrupp utgör fyra procent av vänsterpartiets väljare. Vänsterpartiet står starka bland invandrare och flyktingar. Mönstret framträder ännu tydligare när vi ser till andra generationens invandrare (ej med i tabell 12.1): exempelvis är andelen v- väljare som uppger att deras *föräldrar* vuxit upp i ett land utanför Europa sju procent (+3 pe).

Kyrksamheten bland v-väljarna är klart lägre än i valmanskåren som helhet. En majoritet uppger att de aldrig besöker en kyrka (52 procent; +16 pe). Situationen bland vänsterpartiets kärnväljare är

emellertid en annan historia: kärnväljarna går klart oftare i kyrkan än övriga v-väljare.

Vänsterpartiets väljare karaktäriseras av att vara klart mer politiskt intresserade än genomsnittsväljaren (se figur 12.2). Hela 71 procent av vänsterpartiväljarna uppger att de är mycket eller ganska intresserade av politik. Karaktärsdraget är typiskt för väljargrupper som ideologiskt befinner sig långt från mitten i politiken. V-väljarna har dessutom en starkare partiidentifikation än den svenske genomsnittsväljaren. Trettiosju procent betraktar sig som anhängare av partiet. Även när det gäller utbildning och politisk kunskap befinner sig v-väljarna något över snittet.

Figur 12.2 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland vänsterpartiets väljare jämfört med valmanskåren.

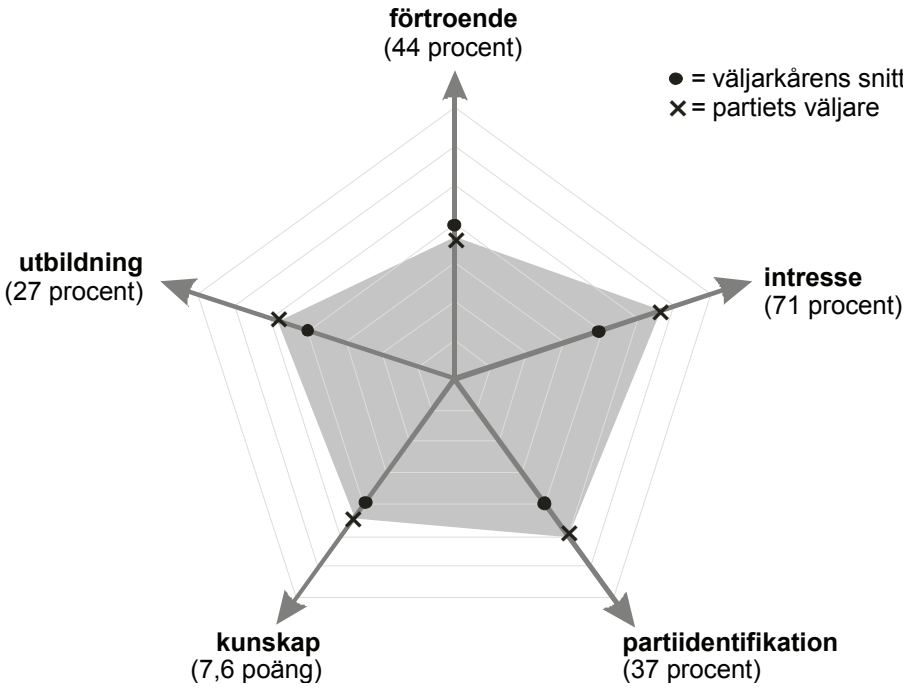

Kommentar: För att lätt kunna jämföra med valmanskåren har de fem analysvariablerna standardiserats så att befolkningssnittet på respektive dimension motsvarar ett medelvärde lika med noll. Skalan i figuren sträcker sig från -1,00 till +0,75 standardavvikelseenheter. Siffrorna i figuren är de ostandardiserade skattningarna för partiets väljare på respektive dimension. Data

är hämtade från Valundersökningen 2006. *Politiskt förtroende* är andelen väljare som uppger att de har ett ganska stort eller mycket stort förtroende för politiker (befolkningsskattning 46 procent), *Politiskt intresse* är andelen väljare som uppger att de är ganska eller mycket intresserade av politik (befolkningsskattning 55 procent). *Grad av partiidentifikation* är andelen väljare som uppger att de betraktar sig som svagt eller starkt övertygade anhängare av sitt parti (befolkningsskattning 31 procent). *Politisk kunskap* är ett index bestående av 16 kunskapsfrågor (befolkningsskattning 7,26 rätt av 16 möjliga). *Utbildningsnivå* är en variabel med sju kategorier (ej obligatorisk grundskola, grundskola, studier på gymnasiet, gymnasieexamen, eftergymnasial utbildning ej högskola, högskolestudier, högskoleexamen, forskarutbildning). Andelen i valmanskåren som har en fullbordad högskoleexamen eller en forskarutbildning är 22 procent.

Socialdemokraternas väljare

S-väljarnas kön- och åldersprofil liknar till stor del valmanskåren som helhet. Könsfördelningen är helt jämn. Men medelåldern bland s-väljarna är något högre (49,8 år) än för valmanskåren som helhet (47,7 år).[3] Befolkningspyramiden i figur 12.3 illustrerar tydligt att socialdemokraterna har färre unga väljare relativt valmanskåren och att det finns en överrepresentation inom varje åldersgrupp äldre än sextio år.

Figur 12.3 Socialdemokraternas väljare kön- och åldersprofil 2006 jämfört med valmanskåren (procent)

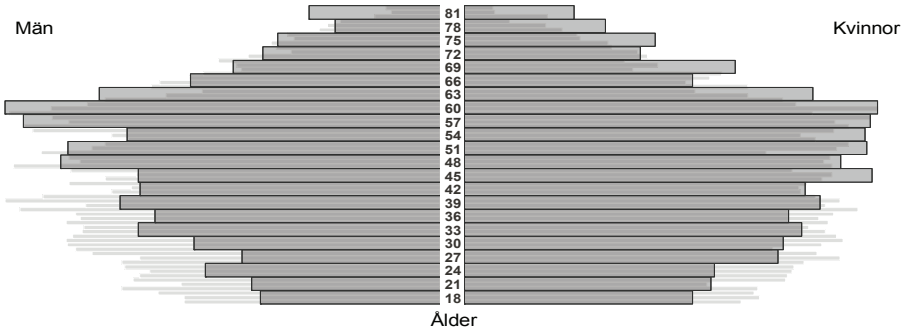

[3] Partiernas väljare i riksdagsvalet 2006 hade följande köns- och åldersammansättning (andel kvinnor, genomsnittsålder): vänsterpartiet: 54 procent, 44,7 år; socialdemokraterna 50 procent, 49,8 år; centerpartiet 56 procent, 49,7 år; folkpartiet 51 procent, 47,2 år; moderaterna 46 procent, 47,6 år; kristdemokraterna 57 procent, 52,7 år; miljöpartiet 63 procent, 39,0 år; feministiskt initiativ 78 procent, 42,0 år; junilistan 40 procent, 55,1 år; sverigedemokraterna 35 procent, 44,0 år. Valmanskåren som helhet hade 51 procent kvinnor och medelåldern var 47,7 år. Observera att personer över 85 år inte ingår i den här analysen, varför alla genomsnittsåldrar tenderar att vara systematiskt underskattade.

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive socialdemokraternas väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Med hänsyn till den förändrade yrkesgruppssammansättningen av socialdemokraternas väljare torde socialdemokratiska *tjänstemanna*partiet (SAT) numera vara en mer träffande beskrivning av arbetarepartiet (se figur 12.4). Sedan valet 2002 är tjänstemannagrupper större än gruppen arbetare bland socialdemokraternas väljare. Utvecklingen av s-väljarna speglar förstås en generell omstrukturering av den svenska arbetsmarknaden som inneburit att gruppen arbetare omfattar allt färre.

Enligt valundersökningarnas yrkesgruppskategorisering var andelen arbetare i väljarkåren som helhet närmare 50 procent 1976. Idag, trettio år senare, är motsvarande andel endast 25 procent. Bland s-väljarna har andelen arbetare minskat från 67 procent till 40 procent 2006. Äldre arbetaregenerationer har ”förborgerligats” och avancerat till tjänstemän samtidigt som yngre generationer i kraft av högre utbildning och förändrade samhällsbehov blivit tjänstemän istället för arbetare. Partier som i fortsättningen vill vara med och slåss om regeringsmakten måste tjusa tjänstemän snarare än arbetare.

Figur 12.4 Andel arbetare och tjänstemän bland socialdemokraternas väljare 1976-2006 (procent)

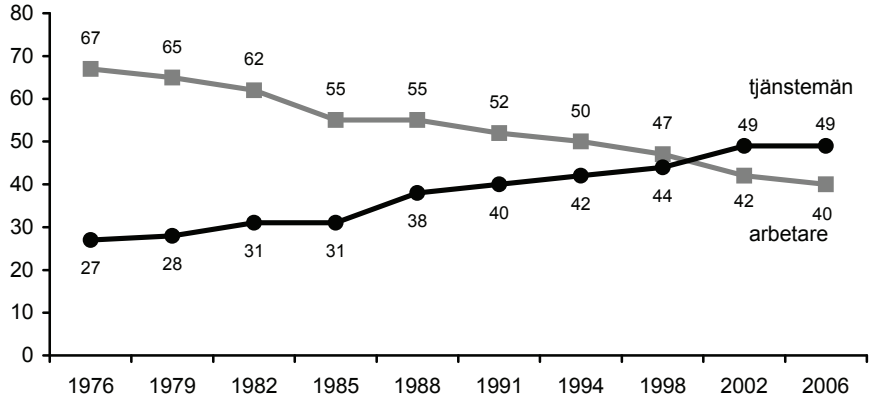

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarna 1976-2006. Kategoriseringarna bygger på valundersökningarnas yrkesgruppskodning. De kategorier som inte redovisas i figuren är grupperna studenter, företagare och jordbrukare (se Appendix B för fler detaljer).

Tabell 12.2 Den socioekonomiska sammansättningen av socialdemokraternas väljare 2006 (procent)

Grupp	Alla parti-väljare	Alla s-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Yrkesgruppstillhörighet								
Tjänsteman	33	27	-6 **	25	-2 **	18	29	27
Tjänsteman med arbetsled	14	11	-3 **	11	±0	3	10	15
Tjänsteman med företagsled	3	2	-1 **	2	±0	1	2	3
Arbetare	33	48	+15 ***	51	+3 **	57	48	44
Arbetare med arbetsled	5	6	+1 ***	7	+1	5	6	6
Jordbrukare	1	0	-1 **	0	±0	0	0	0
Jordbrukare med anställda	0	0	±0	0	±0	0	0	0
Företagare	4	2	-2 **	2	±0	1	2	2
Företagare 1-9 anställda	3	1	-2 **	1	±0	0	2	1
Företagare >10 anställda	1	0	-1 **	0	±0	1	0	1
Aldrig yrkesarbetat	3	3	±0	1	-2 ***	14	1	1
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	17 745	5 801		1 918		776	3 212	1 744
Inkomst								
Låga inkomster	19	20	+1	19	-1	53	9	25
Medellåga inkomster	21	25	+4 ***	26	+1	16	21	35
Medelhöga inkomster	30	32	+2 ***	32	±0	20	38	27
Höga inkomster	30	23	-7 **	23	±0	11	32	13
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 442	4 331		2 147		524	2 365	1 439
Anställningssektor								
Statlig	12	14	+2 ***	13	-1	11	12	17
Kommunal	31	33	+2 ***	33	±0	29	36	31
Privat	57	53	-4 **	54	+1	60	52	52
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	18 321	5 973		2 084		699	3 380	1 835
Fackföreningstillhörighet								
LO	24	41	+17 ***	43	+2	30	48	34
TCO	20	21	+1 **	22	+1	8	27	17
SACO	12	6	-6 **	4	-2 ***	7	8	3
Annan	3	3	±0	5	+2 **	2	3	3
Nej	41	29	-12 **	26	-3 ***	53	14	43
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 204	6 240		2 114		878	3 435	1 864
Arbetsmarknadsgrupp								
Förvärvsarbetande	64	60	-4 **	58	-2	51	84	23
Arbetsmarknadspol. åtgärder	1	2	+1 ***	1	-1 ***	4	3	1
Arbetsmarknadsutb (AMS)	0	1	+1 ***	0	-1 ***	1	1	0
Arbetslös	4	4	±0	3	-1 **	9	4	2
Ålderspensionär/avtalspensionär	19	21	+2 ***	28	+7 **	0	0	65
Förtidspensionär/sjukpensionär	4	6	+2 ***	6	±0	1	5	9
Hemarbetande	1	0	-1 **	0	±0	1	0	0
Studerande	7	6	-1 **	4	-2 ***	33	3	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 154	6 260		2 149		860	3 409	1 923

Tabell 12.2 forts

Grupp	Alla parti-väljare	Alla s-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Utbildningsnivå								
Ej obligatorisk	1	1	±0	2	+1 **	1	1	2
Grundskola	20	29	+9 ***	32	+3 **	22	17	53
Gymnasium två år	10	12	+2 ***	13	+1	11	12	11
Gymnasium tre år	27	30	+3 ***	26	-4 ***	39	36	17
Eftergymnasial utbildning	9	8	-1 **	8	±0	1	9	7
Högskolestudier	9	7	-2 **	7	±0	15	7	2
Examen från universitet	23	13	-10 **	12	-1	11	17	8
Forskarutbildning	1	0	-1 **	0	±0	0	1	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 311	4 254		2 118		533	2 381	1 338
Utbildningsinriktning								
Ekonomi/handel	16	15	-1	14	-1	10	16	15
Estetisk/design/hantverk/konst	3	2	-1 **	2	±0	6	1	2
Hotell/restaurang/service	2	3	+1 ***	4	+1 **	5	2	3
Hälso/sjukvård	11	9	-2 **	11	+2 **	6	11	10
Humaniora/kultur	2	1	-1 **	1	±0	1	1	0
Jorbruk/skogsbruk/miljövård	3	2	-1 **	2	±0	1	2	2
Teknik/industri/transport	22	27	+5 ***	28	+1	18	29	26
Media/journalistik/reklam	1	1	±0	1	±0	1	1	0
Naturvetenskap/matematik/data	5	3	-2 **	2	-1 **	4	3	2
Pedagogik	8	6	-2 **	7	+1	5	7	5
Samhällsvetenskap/juridik	6	5	-1 **	4	-1	11	6	3
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	6	+1 ***	6	±0	3	7	3
Annan/endast obligatorisk utb	16	20	+4 ***	18	-2 **	29	14	29
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	10 631	3 626		1 733		482	2 101	1 042
Egen uppväxt								
Ren landsbygd	26	28	+2 ***	31	+3 **	22	23	39
Mindre tätort	29	30	+1	30	±0	35	32	24
Stad eller större tätort	24	25	+1	23	-2 **	27	25	23
Sthlm, Gbg, Malmö	17	12	-5 **	11	-1	13	12	10
Annat land i Norden	1	1	±0	1	±0	0	1	2
Annat land i Europa	2	2	±0	2	±0	1	3	1
Annat land utanför Europa	1	2	+1 ***	2	±0	2	4	1
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 268	6 232		2 140		874	3 401	1 891
Kyrkobesöksfrekvens								
Aldrig	36	37	+1	27	-10 ***	53	39	25
Mera sällan	34	35	+1	37	+2	26	35	39
Några gånger om året	24	24	±0	34	+10 **	18	23	31
Minst en gång i månaden	6	4	-2 **	2	-2 ***	3	3	5
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	16 151	5 195		1 453		792	2 816	1 518

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

När det gäller *subjektiv* yrkesgruppstillhörighet är emellertid de väljare som själva klassificerar sig som arbetare alltjämt i majoritet bland socialdemokraternas väljare (se tabell 12.2). Femtiofyra procent av s-väljarna betraktar sig som arbetare, vilket ger s-väljarna en klart starkare arbetarprägel än valmanskåren som helhet (+16 pe). Bland socialdemokraternas kärnväljare är motsvarande andel ännu högre, 58 procent. De som bekänner sig till olika tjänstemannagrupper utgör 40 procent av socialdemokraternas väljare. De båda medelinkomstkategorierna är överrepresenterade medan det finns klart färre s-väljare med höga inkomster (23 procent) än i valmanskåren som helhet (30 procent).

När det gäller anställningssektor fördelar sig socialdemokraternas väljare ungefär som valmanskåren som helhet. Det finns en svag överrepresentation av väljare anställda i offentlig sektor (+4 pe). Andelen LO-anslutna är dock klart fler bland s-väljarna än i valmanskåren (41 procent; +17 pe).

De socialdemokratiska väljarnas utbildningsnivå är klart lägre än snittet, vilket reflekterar ålderssammansättningen av partiets väljare. Tjugonio procent av s-väljarna har endast obligatorisk utbildning, vilket kan jämföras med tjugo procent i valmanskåren. På motsvarande sätt är andelen högskoleutbildade underrepresenterade bland socialdemokraternas väljare: 13 procent har en examen från universitet/högskola. Motsvarande andel i elektoratet är 20 procent. Utbildningsprofilen liknar valmanskårens till stor del även om inriktningen mot teknik/industri/transport förekommer oftare bland s-väljare än i valmanskåren som helhet (27 procent, +5 pe).

Det finns färre storstadsbor bland socialdemokraternas väljare (-5 pe). Väljare som uppger att de växt upp i ett land utanför Europa är överrepresenterade bland s-väljarna, men utgör ändå bara totalt sett två procent av s-väljarna.

Tillitsfulla och lojala. Socialdemokraternas väljare 2006 var totalt sett den väljargrupp som uppgav att de hade störst förtroende för politiker (se figur 12.5). En knapp majoritet (52 procent) av s-väljarna har mycket eller ganska stort förtroende för politiker. Samtidigt är s-väljarna sedan lång tid tillbaka de mest partiidentifierade partiväljarna: hälften uttrycker anhängarskap till sitt parti, vilket är klart högre än andra partiers väljare. Starka känslomässiga förtroendeband till det egna partiet kontrasteras av lägre skattningar – klart lägre än snittväljaren – när det gäller utbildningsresurser och politisk kunskap.

Tillitsfulla och lojala. Socialdemokraternas väljare 2006 var totalt sett den väljargrupp som uppgav att de hade störst förtroende för politiker (se figur 12.5). En knapp majoritet (52 procent) av s-väljarna har mycket eller ganska stort förtroende för politiker. Samtidigt är s-väljarna sedan lång tid tillbaka de mest partiidentifierade partiväljarna: hälften uttrycker anhängarskap till sitt parti, vilket är klart högre än andra partiers väljare. Starka känslomässiga förtroendeband till det egna partiet kontrasteras av lägre skattningar – klart lägre än snittväljaren – när det gäller utbildningsresurser och politisk kunskap.

Figur 12.5 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland socialdemokraternas väljare jämfört med valmanskåren

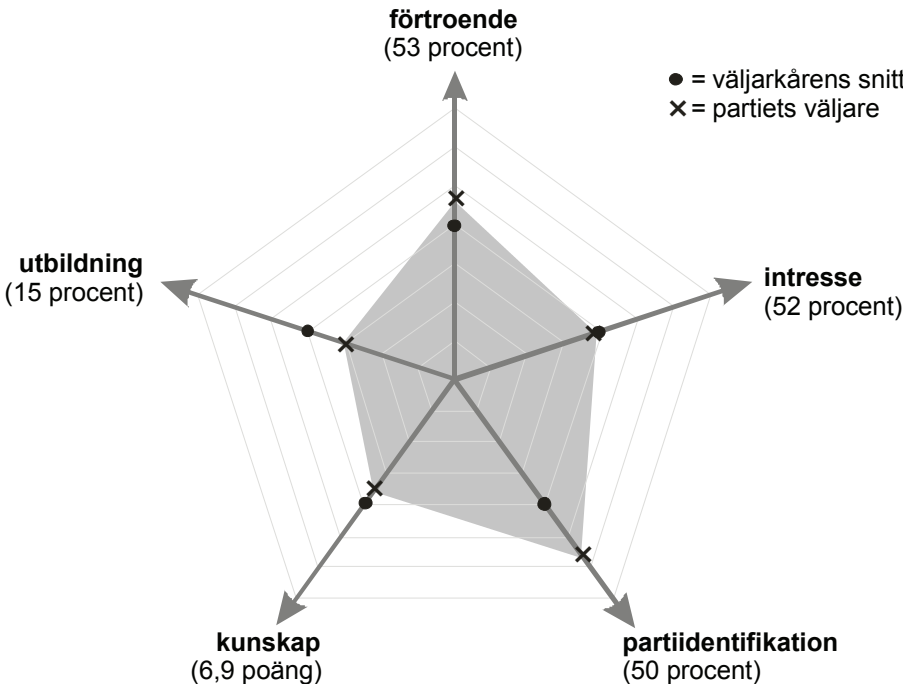

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2006.

Miljöpartiets väljare

Kön- och åldersprofilen för miljöpartiets väljare avviker kraftigt från valmanskåren som helhet (Se figur 12.6). Mp är starkt överrepresente-

rat bland unga och har dessutom en påtaglig överrepresentation av kvinnor i samtliga åldersgrupper: i vår sammanslagna datamängd är 63 procent av miljöpartiets väljare kvinnor. Bland unga förstagångsväljare 18-22 är könsfördelningen ännu snedare: 69 procent.

Figur 12.6 Miljöpartiets väljare kön- och åldersprofil 2006 jämfört med valmanskåren (procent)

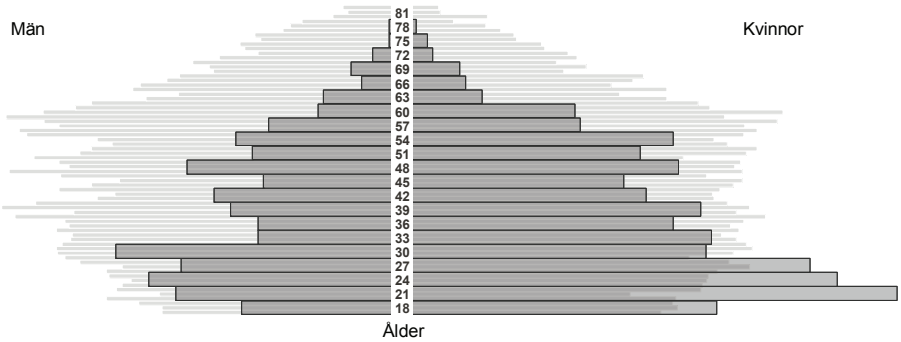

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive miljöpartiets väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Unga kvinnliga urbana kommunalanställda akademiker. Så skulle mp-väljarna kunna karaktäriseras. Följande grupper är något överrepresenterade bland miljöpartiets väljare (se tabell 12.3): storstadsboende (22 procent; +5 pe) Saco-anslutna (21 procent; +9 pe) tjänstemän (52 procent; +2 pe) med högskoleexamen (36 procent; +2 pe), företrädelsevis inom inriktningarna humaniora/kultur, estetik/design/hantverk, pedagogik och samhällsvetenskap/juridik.

Tabell 12.3 Den socioekonomiska sammansättningen av miljöpartiets väljare 2006 (procent, procentenheter)

Grupp	Alla parti-väljare	Alla mp-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Yrkesgruppstillhörighet								
Tjänsteman	33	41	+8 ***	44	+3	24	49	51
Tjänsteman med arbetsled	14	10	-4 **	10	±0	3	13	16
Tjänsteman med företagsled	3	1	-2 **	0	-1 **	1	1	0
Arbetare	33	31	-2	31	±0	48	24	17
Arbetare med arbetsled	5	5	±0	4	-1	5	4	5
Jordbrukare	1	0	-1 **	0	±0	0	0	1
Jordbrukare med anställda	0	0	±0	0	±0	0	0	0
Företagare	4	5	+1	5	±0	2	7	6
Företagare 1-9 anställda	3	1	-2 **	1	±0	0	2	4
Företagare >10 anställda	1	0	-1 **	1	+1 **	0	0	0
Aldrig yrkesarbetat	3	6	+3 ***	4	-2	17	0	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	17745	1110		363		353	643	108
Inkomst								
Låga inkomster	19	25	+6 ***	24	-1	59	10	14
Medellåga inkomster	21	17	-4 **	13	-4	12	19	23
Medelhöga inkomster	30	31	+1	31	±0	16	38	30
Höga inkomster	30	27	-3 **	32	+5	13	33	33
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12442	714		248		218	428	67
Anställningssektor								
Statlig	12	14	+2 **	16	+2	13	13	24
Kommunal	31	38	+7 ***	41	+3	30	41	38
Privat	57	48	-9 **	43	-5	57	46	38
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	18321	1104		221		307	683	110
Fackföreningstillhörighet								
LO	24	17	-7 **	18	+1	14	20	17
TCO	20	22	+2 **	31	+9 **	12	28	19
SACO	12	21	+9 ***	19	-2	12	25	24
Annan	3	2	-1 **	3	+1	1	2	1
Nej	41	38	-3 **	29	-9 ***	61	25	39
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19204	1233		250		410	701	115
Arbetsmarknadsgrupp								
Förvärvsarbetande	64	69	+5 ***	74	+5 **	44	89	37
Arbetsmarknadspol. åtgärder	1	1	±0	1	±0	1	1	1
Arbetsmarknadsutb (AMS)	0	0	±0	0	±0	0	0	0
Arbetslös	4	5	+1 **	6	+1	9	4	3
Ålderspensionär/avtalspensionär	19	5	-14 **	2	-3 ***	0	0	50
Förtidspensionär/sjukpensionär	4	2	-2 **	2	±0	0	2	9
Hemarbetande	1	1	±0	1	±0	1	0	0
Studerande	7	17	+10 ***	14	-3	45	4	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19154	1229		424		410	697	116

Tabell 12.3 forts

grupp	Alla parti-väljare	Alla mp-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Utbildningsnivå								
Ej obligatorisk	1	1	±0	1	±0	0	0	0
Grundskola	20	7	-13 **	7	±0	10	4	17
Gymnasium två år	10	7	-3 **	7	±0	10	6	9
Gymnasium tre år	27	24	-3 **	15	-9 ***	29	23	15
Eftergymnasial utb	9	6	-3 **	11	+5 **	3	7	11
Högskolestudier	9	19	+10 ***	18	-1	30	15	5
Examen från universitet	23	34	+11 ***	39	+5	18	43	34
Forskarutbildning	1	2	+1 ***	2	±0	0	2	9
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12311	727		254		226	432	67
Utbildningsinriktning								
Ekonomi/handel	16	10	-6 **	11	+1	4	13	10
Estetisk/design/hantverk/konst	3	7	+4 ***	4	-3	16	3	4
Hotell/restaurang/service	2	2	±0	3	+1	2	1	5
Hälso/sjukvård	11	10	-1	12	+2	6	11	14
Humaniora/kultur	2	7	+5 ***	11	+4 **	8	7	7
Jorbruk/skogsbruk/miljövård	3	1	-2 **	1	±0	2	1	0
Teknik/industri/transport	22	12	-10 **	14	+2	8	14	10
Media/journalistik/reklam	1	3	+2 ***	5	+2	4	3	0
Naturvetenskap/matematik/data	5	6	+1	10	+4 **	5	8	2
Pedagogik	8	16	+8 ***	12	-4	12	19	9
Samhällsvetenskap/juridik	6	11	+5 ***	11	±0	17	8	9
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	6	+1	4	-2	2	7	14
Annan/endast obligatorisk utb	16	9	-7 **	2	-7 ***	14	5	16
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	10631	643		207		203	386	54
Egen uppväxt								
Ren landsbygd	26	20	-6 **	27	+7 **	21	18	26
Mindre tätort	29	30	+1	27	-3	31	31	19
Stad eller större tätort	24	24	±0	21	-3	22	25	29
Sthlm, Gbg, Malmö	17	22	+5 ***	19	-3	24	21	20
Annat land i Norden	1	0	-1 **	1	+1 **	0	1	0
Annat land i Europa	2	2	±0	3	+1	2	1	6
Annat land utanför Europa	1	2	+1 ***	2	±0	0	3	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19268	1236		250		415	700	117
Kyrkobesöksfrekvens								
Aldrig	36	43	+7 ***	20	-23 ***	56	38	29
Mera sällan	34	32	-2	38	+6	24	35	40
Några gånger om året	24	20	-4 **	41	+21 **	15	22	25
Minst en gång i månaden	6	5	-1	1	-4 **	5	5	6
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	16151	1062		150		360	595	100

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Bland mp-väljarna finns fler anställda inom statlig (+2 pe) men framför allt kommunal sektor (+7 pe) än i valmanskåren som helhet. Den unga medelåldern bland mp-väljarna (39,0 år) speglas i en relativt valmanskåren större andel studerande (17 procent; +10 pe) och en mycket liten andel ålderspensionärer (5 procent; -14 pe).

Figur 12.7 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland miljöpartiets väljare jämfört med valmanskåren

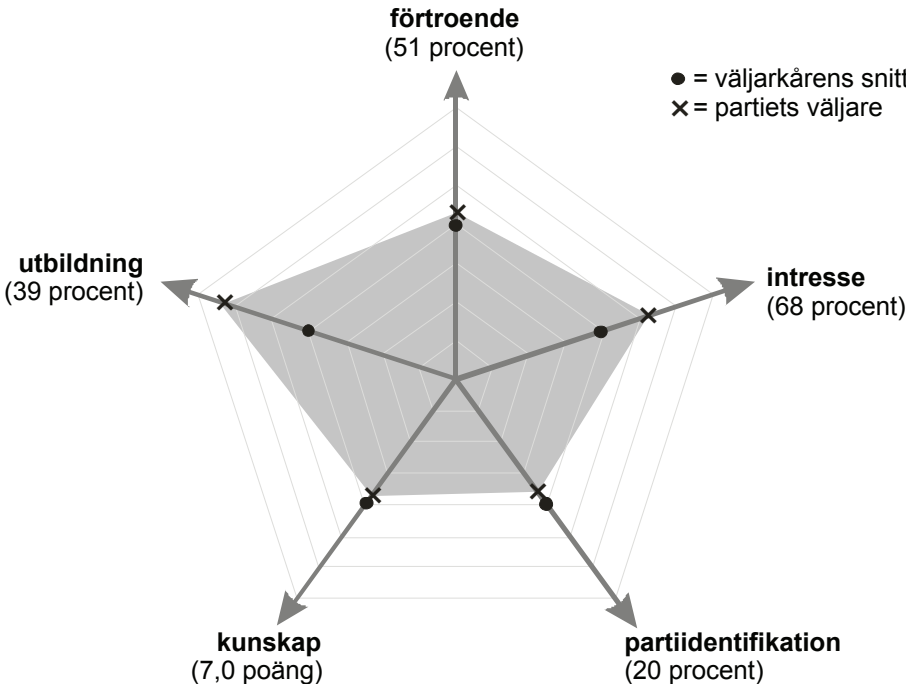

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2006.

Bilden av välutbildade mp-väljare syns tydligt även i våra spindelnätdiagram (se figur 12.7). Andelen med fullbordad högskoleutbildning bland mp-väljarna är 39 procent enligt valundersökningen 2006, vilket är klart högre än snittet i valmanskåren. Miljöpartiets väljare är något mer förtroendefulla (51 procent) och något mer intresserade av politik än snittväljaren men ligger under snittet både när det gäller partiidenti-

fikation (20 procent partianhängare) och politisk kunskap (7,0 poäng).

Centerpartiets väljare

Bland centerpartiets väljare finns en klar överrepresentation av kvinnor (56 procent) framför allt bland de yngre. I åldersgruppen 18-30 år är exempelvis två c-väljare av tre kvinnor (66 procent). Trots valframgångar bland de yngre i 2006 års val är centerpartiets väljare klart äldre än snittet i valmanskåren (49,7 år).

Figur 12.8 Centerpartiets väljare kön- och åldersprofil 2006 jämfört med valmanskåren (procent)

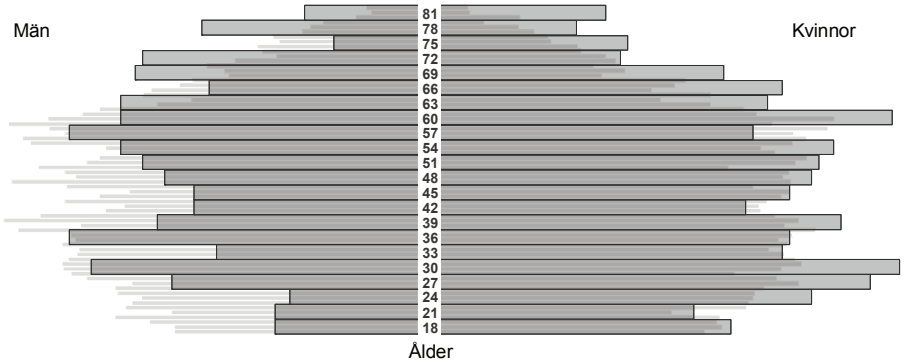

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive centerpartiets väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Centerpartiet har fortfarande en mycket stark landsbygds- och jordbrukarprägel (se tabell 12.4). I jämförelse med valmanskåren påträffar vi en dramatiskt större andel med landsbygdsbakgrund (46 procent; +20 pe) och jordbrukare (7 procent; +6 pe) bland c-väljarna. Överrepresentationen för dessa kategorier är ännu större när vi ser till centerpartiets kärnväljare: 66 procent med landsbygdsbakgrund och hela 19 procent jordbrukare.

Tabell 12.4 Den socioekonomiska sammansättningen av centerpartiets väljare 2006 (procent, procentenheter)

grupp	Alla parti-väljare	Alla c-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Yrkesgruppstillhörighet								
Tjänsteman	33	37	+4 ***	29	-8 ***	30	41	32
Tjänsteman med arbetsled	14	15	+1	18	+3	5	16	18
Tjänsteman med företagsled	3	3	±0	1	-2 **	0	4	2
Arbetare	33	22	-11 **	18	-4	39	20	19
Arbetare med arbetsled	5	4	-1 **	4	±0	4	3	4
Jordbrukare	1	5	+4 ***	11	+6 **	4	2	10
Jordbrukare med anställda	0	2	+2 ***	8	+6 **	2	2	3
Företagare	4	6	+2 ***	5	-1	4	7	6
Företagare 1-9 anställda	3	3	±0	5	+2 **	0	4	5
Företagare >10 anställda	1	1	±0	0	-1 **	1	1	1
Aldrig yrkesarbetat	3	2	-1 **	1	-1	11	0	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	17 745	1 450		272		206	783	441
Inkomst								
Låga inkomster	19	20	+1	21	+1	43	8	28
Medellåga inkomster	21	23	+2	25	+2	25	15	33
Medelhöga inkomster	30	30	±0	32	+2	18	37	25
Höga inkomster	30	27	-3 **	22	-5 **	14	40	14
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 442	943		327		119	475	349
Anställningssektor								
Statlig	12	12	±0	9	-3	8	11	15
Kommunal	31	32	+1	27	-5 **	23	33	33
Privat	57	56	-1	64	+8 **	69	56	52
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	18 321	1 494		315		196	821	460
Fackföreningstillhörighet								
LO	24	15	-9 **	12	-3	11	18	11
TCO	20	19	-1	18	-1	10	25	14
SACO	12	17	+5 ***	12	-5 **	14	22	10
Annan	3	5	+2 ***	8	+3 **	1	6	5
Nej	41	44	+3 **	50	+6 **	64	29	60
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 204	1 562		326		234	829	481
Arbetsmarknadsgrupp								
Förvärvsarbetande	64	64	±0	54	-10 ***	54	92	23
Arbetsmarknadspol. åtgärder	1	1	±0	1	±0	1	2	1
Arbetsmarknadsutb (AMS)	0	0	±0	0	±0	0	0	0
Arbetslös	4	2	-2 **	0	-2 ***	6	1	0
Ålderspensionär/avtalspensionär	19	24	+5 ***	41	+17 **	0	1	72
Förtidspensionär/sjukpensionär	4	1	-3 **	1	±0	0	1	3
Hemarbetande	1	1	±0	1	±0	2	1	1
Studerande	7	7	±0	2	-5 ***	37	2	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 154	1 565		325		236	820	490

Tabell 12.4 forts

grupp	Alla parti-väljare	Alla c-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Utbildningsnivå								
Ej obligatorisk	1	1	±0	3	+2 **	0	0	3
Grundskola	20	21	+1	28	+7 **	11	11	40
Gymnasium två år	10	9	-1	10	+1	11	4	15
Gymnasium tre år	27	24	-3 **	20	-4	32	27	15
Eftergymnasial utb	9	7	-2 **	10	+3 **	7	8	7
Högskolestudier	9	6	-3 **	3	-3 **	19	6	2
Examen från universitet	23	31	+8 ***	25	-6 **	20	42	17
Forskarutbildning	1	1	±0	1	±0	0	2	1
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 311	936		326		125	480	331
Utbildningsinriktning								
Ekonomi/handel	16	13	-3 **	14	+1	13	12	15
Estetisk/design/hantverk/konst	3	2	-1	0	-2 **	9	1	0
Hotell/restaurang/service	2	3	+1 **	2	-1	8	2	4
Hälso/sjukvård	11	10	-1	8	-2	6	12	8
Humaniora/kultur	2	2	±0	2	±0	0	3	0
Jorbruk/skogsbruk/miljövård	3	13	+10 ***	28	+15 **	11	11	18
Teknik/industri/transport	22	13	-9 **	9	-4 **	10	17	8
Media/journalistik/reklam	1	1	±0	0	-1	0	2	0
Naturvetenskap/matematik/data	5	3	-2 **	2	-1	9	3	2
Pedagogik	8	8	±0	6	-2	2	7	11
Samhällsvetenskap/juridik	6	6	±0	1	-5 ***	14	6	1
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	9	+4 ***	11	+2	3	12	7
annan utbildning	16	17	+1	17	±0	15	12	26
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	10 631	808		253		116	428	264
Egen uppväxt								
Ren landsbygd	26	46	+20 ***	66	+20 **	35	39	61
Mindre tätort	29	23	-6 **	21	-2	29	27	16
Stad eller större tätort	24	17	-7 **	6	-11 ***	20	19	15
Sthlm, Gbg, Malmö	17	11	-6 **	5	-6 ***	16	12	6
Annat land i Norden	1	1	±0	0	-1 **	0	1	1
Annat land i Europa	2	1	-1 **	1	±0	0	1	1
Annat land utanför Europa	1	1	±0	1	±0	0	1	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 268	1583		334		234	830	499
Kyrkobesöksfrekvens								
Aldrig	36	22	-14 **	11	-11 ***	41	24	10
Mera sällan	34	36	+2	37	+1	31	37	38
Några gånger om året	24	33	+9 ***	44	+11 **	25	33	36
Minst en gång i månaden	6	9	+3 ***	8	-1	3	6	16
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	16 151	1369		213		220	726	406

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Centerväljarna har högre utbildning än snittet i valmanskåren. Trettioen procent har examen från universitet eller högskola (+8 pe). Även när det gäller utbildningsinriktning är den agrara partiprofilen inte att ta miste på: Hela 13 procent av c-väljarna uppger att deras utbildning bäst passar in i kategorin ”jordbruk/skogsbruk/miljövård” (+10 pe).

Den tydliga landsbygds- och jordbruksprofilen till trots är denna oundvikligen på väg att slipas ned. År 1956 bodde 98 procent av bondeförbundets väljare på landsbygden enligt valundersökningarna. Under de senaste trettio åren har andelen landsbygdsbor i centerleden varierat mellan 33 och 50 procent. Noteringen 33 procent landsbygdsbor bland c-väljarna från 2006 är den lägsta andelen i partiets historia. Även andelen jordbrukare (enligt valundersökningarnas traditionella yrkesgruppsindelning) bland c-väljarna noterar ett bottenrekord: 9 procent 2006.

Figur 12.9 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland centerpartiets väljare jämfört med valmanskåren

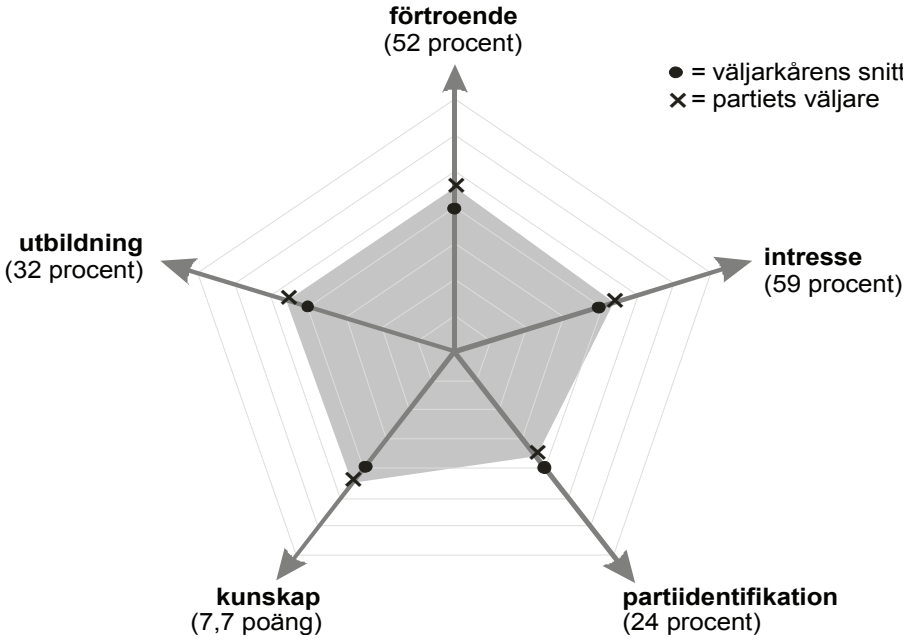

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2006. För detaljer hänvisas till figur 12.2.

Centerpartiets väljare har tidigare karaktäriserats av en relativt starkt partianhängarskap; oftast har c-väljarna noterat den starkaste partiidentifikationen av alla de borgerliga partierna. Men i samband med 2006 års val är detta inte längre korrekt. Centerväljarna anno 2006 är avsevärt svagare i anden med endast 24 procent som betraktar sig själva som anhängare (se figur 12.9). C-väljarna har starkare politikerförtroende (52 procent), är mer intresserade (59 procent) och politiskt kunnigare (7,7 poäng) än snittet i valmanskåren.

Folkpartiets väljare

Kön- och ålderssammansättningen av folkpartiets väljare ligger mycket nära snittet i valmanskåren (51 procent kvinnor, medelålder 47,2 år). I det här avseendet är partiets väljare är en bra spegling av valmanskåren.

Figur 12.10 Folkpartiets väljare kön- och åldersprofil 2006 jämfört med valmanskåren (procent)

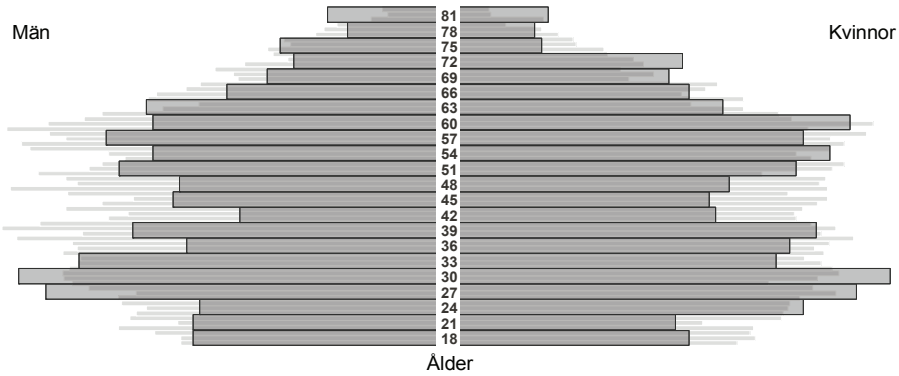

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive folkpartiets väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Folkpartiets väljare skiljer ut sig framför allt när det gäller andelen med examen från en högskoleutbildning (38 procent; +15 pe). Bland fp-väljarna är det omkring tre gånger så vanligt att finna en forskarutbildad än i valmanskåren (3 procent; +2 pe). Utbildningar inom pedagogik (14 procent; +6 pe) och samhällsvetenskap/juridik (9 procent; +3 pe) förekommer oftare än i valmanskåren som helhet.

Tabell 12.5 Den socioekonomiska sammansättningen av folkpartiets väljare jämfört med valmanskåren 2006 (procent, procentenheter)

Grupp	Alla parti-väljare	Alla fp-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Yrkesgruppstillhörighet								
Tjänsteman	33	45	+12 ***	47	+2	32	48	49
Tjänsteman med arbetsled	14	19	+5 ***	27	+8 **	6	20	25
Tjänsteman med företagsled	3	3	0	4	+1	0	3	5
Arbetare	33	20	-13 **	13	-7 ***	44	17	11
Arbetare med arbetsled	5	4	-1 **	3	-1	6	5	1
Jordbrukare	1	0	-1 **	0	±0	0	0	1
Jordbrukare med anställda	0	0	±0	0	±0	0	0	1
Företagare	4	3	-1 **	1	-2 **	2	3	3
Företagare 1-9 anställda	3	3	±0	1	-2 **	0	3	3
Företagare >10 anställda	1	1	±0	1	±0	0	1	1
Aldrig yrkesarbetat	3	2	-1 **	3	+1	10	0	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	17 745	1 435		240		238	798	391
Inkomst								
Låga inkomster	19	14	-5 **	10	-4 **	45	7	11
Medellåga inkomster	21	15	-6 **	17	+2	21	9	24
Medelhöga inkomster	30	29	-1	31	+2	17	32	29
Höga inkomster	30	42	+12 ***	42	±0	17	52	36
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 442	952		285		150	547	253
Anställningssektor								
Statlig	12	15	+3 ***	17	+2	15	12	22
Kommunal	31	31	±0	35	+4	18	32	36
Privat	57	54	-3 **	48	-6 **	67	56	42
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	18 321	1 486		271		231	836	410
Fackföreningstillhörighet								
LO	24	12	-12 **	8	-4 **	17	13	5
TCO	20	24	+4 ***	26	+2	10	30	23
SACO	12	21	+9 ***	21	±0	13	27	14
Annan	3	3	0	6	+3 **	3	4	3
Nej	41	40	-1	39	-1	57	26	55
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 204	1 549		274		282	839	419
Arbetsmarknadsgrupp								
Förvärvsarbetande	64	68	+4 ***	57	-11 ***	56	92	28
Arbetsmarknadspol. åtgärder	1	1	±0	3	+2 **	2	0	1
Arbetsmarknadsutb (AMS)	0	0	±0	0	±0	0	0	0
Arbetslös	4	2	-2 **	2	±0	3	3	0
Ålderspensionär/avtalspensionär	19	18	-1	30	+12 **	0	0	66
Förtidspensionär/sjukpensionär	4	2	-2 **	0	-2 ***	0	1	4
Hemarbetande	1	1	±0	1	±0	1	1	1
Studerande	7	8	+1	7	-1	38	3	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 154	1 552		280		276	844	423

Tabell 12.5 forts

Grupp	Alla parti-väljare	Alla fp-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Utbildningsnivå								
Ej obligatorisk	1	0	-1 **	0	±0	0	0	0
Grundskola	20	8	-12 **	4	-4 **	9	5	15
Gymnasium två år	10	8	-2 **	9	+1	13	6	9
Gymnasium tre år	27	23	-4 **	20	-3	32	23	17
Eftergymnasial utbildning	9	9	±0	13	+4 **	7	9	9
Högskolestudier	9	11	+2 **	13	+2	26	9	6
Examen från universitet	23	38	+15 ***	39	+1	13	45	39
Forskarutbildning	1	3	+2 ***	2	-1	0	3	5
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 311	930		280		152	553	224
Utbildningsinriktning								
Ekonomi/handel	16	18	+2	24	+6 **	10	17	26
Estetisk/design/hantverk/konst	3	2	-1	4	+2 **	5	2	1
Hotell/restaurang/service	2	1	-1 **	0	-1	3	0	0
Hälso/sjukvård	11	10	-1	9	-1	2	13	8
Humaniora/kultur	2	3	+1 **	3	±0	2	2	6
Jorbruk/skogsbruk/miljövård	3	1	-2 **	1	±0	2	1	1
Teknik/industri/transport	22	20	-2	19	-1	18	21	19
Media/journalistik/reklam	1	3	+2 ***	2	-1	11	2	0
Naturvetenskap/matematik/data	5	6	+1	6	±0	12	6	4
Pedagogik	8	14	+6 ***	11	-3	7	15	17
Samhällsvetenskap/juridik	6	9	+3 ***	11	+2	12	8	8
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	4	-1	6	+2	2	4	4
Annan/endast obligatorisk utb	16	9	-7 **	4	-5 ***	14	9	6
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	10 631	813		227		135	484	193
Egen uppväxt								
Ren landsbygd	26	20	-6 **	18	-2	13	15	31
Mindre tätort	29	28	-1	32	+4	30	29	25
Stad eller större tätort	24	29	+5 ***	31	+2	26	30	28
Sthlm, Gbg, Malmö	17	20	+3 ***	16	-4	29	20	13
Annat land i Norden	1	1	±0	1	±0	0	1	2
Annat land i Europa	2	2	±0	2	±0	1	3	1
Annat land utanför Europa	1	0	-1 **	0	±0	1	2	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 268	1 561		283		286	841	423
Kyrkobesöksfrekvens								
Aldrig	36	35	-1	11	-24 ***	54	35	21
Mera sällan	34	34	±0	39	+5	30	36	31
Några gånger om året	24	25	+1	42	+17 **	16	25	32
Minst en gång i månaden	6	6	±0	8	+2	0	4	16
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	16 151	1 318		163		242	724	345

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Profilen av välutbildade väljare slår givetvis igenom tydligt när det gäller yrkesgruppssammansättning. Två av tre folkpartister tillhör de tre tjänstemannakategorierna (67 procent; +17 pe). Tjugofyra procent av fp-väljarna kategoriserar sig själva som arbetare (-14 pe). Det finns en klar överrepresentation av TCO- och Saco-anslutna (+4 respektive +9 pe) och en klar underrepresentation av LO-anslutna (-12 pe) i folkpartiets led. Bland folkpartiets kärnväljare är dessa mönster ännu lättare att urskilja: 78 procent tjänstemän. Folkpartiets väljare har klart högre inkomster än snittet i valmanskåren: 42 procent av fp-väljarna räknas in kategorin ”högsta inkomster” (+12 pe).

Historiskt har folkpartiets väljare tillhört de mest kyrksamma väljarna (Hagevi 2005). I mitten av femtiotalet besökte var fjärde folkpartist kyrkan minst en gång i månaden (se appendix B). I samband med 2006 års val är kyrkobesöksfrekvensen bland fp-väljarna alls inget uppseendeväckande. De flitiga kyrkobesökarna utgör idag endast sex procent av folkpartiets väljare.

Figur 12.11 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland folkpartiets väljare jämfört med valmanskåren

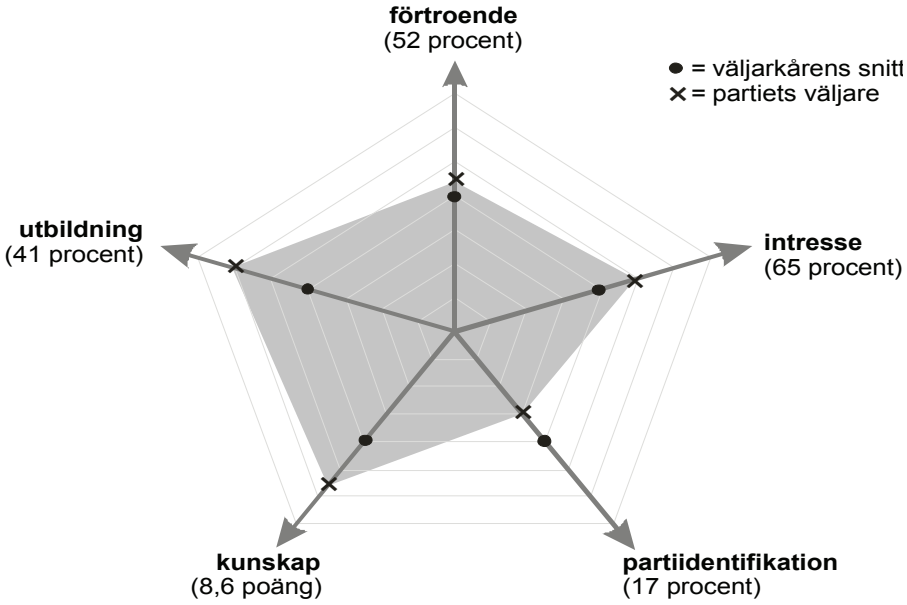

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2006. För detaljer hänvisas till figur 12.2.

Kristdemokraternas väljare

Kristdemokraterna har den äldsta väljarskaran av alla partier. Medelåldern bland kd-väljarna är hela 52,7 år. Representationen bland ungdomar är svag. Övervikten av kvinnliga väljare är också noterbar (57 procent). Kombinationen – stark överrepresentation av äldre kvinnor – illustreras tydligt i figur 12.12 som visar kön- och åldersprofilen bland kd-väljarna.

Figur 12.12 Kristdemokraternas väljare kön- och åldersprofil 2006 jämfört med valmanskåren (procent)

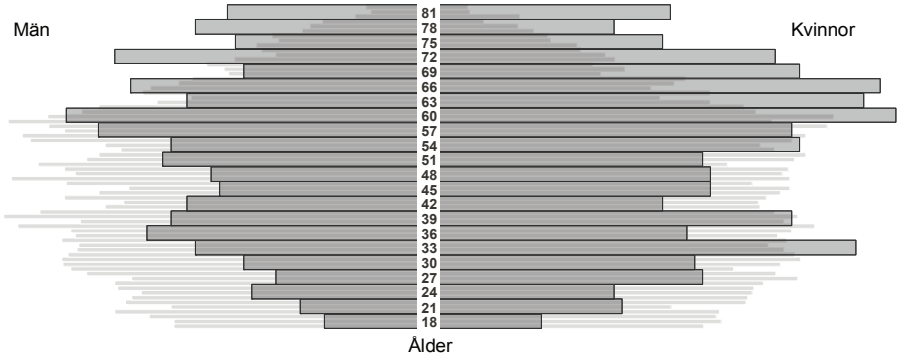

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive kristdemokraternas väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Kristdemokraternas väljare har en svag överrepresentation av tjänstemän (+4 pe) och en motsvarande underrepresentation av arbetare (-6 pe) jämfört med valmanskåren. Inkomstprofilen är dock dramatiskt annorlunda jämfört med t ex folkpartiets väljare: kd-väljarna har något lägre inkomster är genomsnittet. Andelen med låga inkomster är svagt överrepresenterade (+3 respektive).

Kd-väljarna karaktäriseras av att inte vara anslutna till någon fackförening eller arbetsgivareorganisation. Hälften av kd-väljarna saknar sådan anslutning (50 procent; +9 pe).

Trots en åldrad väljarskara (31 procent ålderspensionärer) är utbildningsnivån bland kd:s väljare ändå i nivå med valmanskåren. Inriktningarna hälso/sjukvård (+4 pe), humaniora/kultur (+2 pe) och pedagogik (+3 pe) förekommer oftare bland kd-väljarna än bland väljarna som helhet.

Tabell 12.6 Den socioekonomiska sammansättningen av kristdemokraternas väljare 2006 (procent)

grupp	Alla parti-väljare	Alla kd-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Yrkesgruppstillhörighet								
Tjänsteman	33	36	+3 **	26	-10 ***	27	36	39
Tjänsteman med arbetsled	14	14	±0	15	+1	2	12	20
Tjänsteman med företagsled	3	4	+1 **	6	+2	0	5	5
Arbetare	33	27	-6 **	31	+4	56	27	20
Arbetare med arbetsled	5	5	±0	10	+5 **	3	5	4
Jordbrukare	1	1	±0	1	±0	0	0	2
Jordbrukare med anställda	0	1	+1 ***	0	-1	0	1	0
Företagare	4	5	+1 **	5	±0	1	7	4
Företagare 1-9 anställda	3	4	+1 **	2	-2	0	5	4
Företagare >10 anställda	1	2	+1 ***	3	+1	1	2	2
Aldrig yrkesarbetat	3	1	-2 **	1	±0	10	0	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	17 745	1 179		252		123	573	466
Inkomst								
Låga inkomster	19	22	+3 **	27	+5 **	46	13	25
Medellåga inkomster	21	22	+1	19	-3	16	19	29
Medelhöga inkomster	30	28	-2	29	+1	33	25	29
Höga inkomster	30	28	-2	25	-3	5	43	17
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 442	839		299		97	403	339
Anställningssektor								
Statlig	12	10	-2 **	10	±0	9	7	14
Kommunal	31	34	+3 **	30	-4	22	32	39
Privat	57	56	-1	60	+4	69	61	47
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	18 321	1 230		284		117	602	498
Fackföreningstillhörighet								
LO	24	14	-10 **	12	-2	14	20	8
TCO	20	21	+1	22	+1	8	30	15
SACO	12	11	-1	4	-7 ***	12	14	8
Annan	3	4	+1 **	7	+3 **	2	4	4
Nej	41	50	+9 ***	55	+5	64	32	65
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 204	1 287		298		147	609	517
Arbetsmarknadsgrupp								
Förvärvsarbetande	64	55	-9 **	49	-6 **	53	86	20
Arbetsmarknadspol. åtgärder	1	1	±0	0	-1 **	2	1	1
Arbetsmarknadsutb (AMS)	0	0	±0	0	±0	0	0	0
Arbetslös	4	2	-2 **	2	±0	8	2	1
Ålderspensionär/avtalspensionär	19	31	+12 ***	41	+10 **	0	0	73
Förtidspensionär/sjukpensionär	4	4	±0	1	-3 ***	0	5	5
Hemarbetande	1	1	±0	1	±0	2	2	0
Studerande	7	6	-1	6	±0	35	4	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19154	1 299		302		142	617	525

Tabell 12.6 forts

grupp	Alla parti-väljare	Alla kd-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Utbildningsnivå								
Ej obligatorisk	1	0	-1 **	1	+1 **	0	1	0
Grundskola	20	19	-1	25	+6 **	5	11	35
Gymnasium två år	10	8	-2 **	8	±0	9	8	7
Gymnasium tre år	27	27	±0	22	-5 **	43	31	16
Eftergymnasial utb	9	9	±0	12	+3	5	10	8
Högskolestudier	9	10	+1	6	-4 **	20	8	8
Examen från universitet	23	26	+3 **	25	-1	18	30	24
Forskarutbildning	1	1	±0	1	±0	0	1	2
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 311	806		296		97	409	299
Utbildningsinriktning								
Ekonomi/handel	16	15	-1	18	+3	5	18	14
Estetisk/design/hantverk/konst	3	1	-2 **	0	-1	0	2	0
Hotell/restaurang/service	2	2	±0	1	-1	1	2	2
Hälso/sjukvård	11	15	+4 ***	16	+1	10	15	16
Humaniora/kultur	2	4	+2 ***	5	+1	9	2	4
Jorbruk/skogsbruk/miljövård	3	2	-1	4	+2 **	2	1	5
Teknik/industri/transport	22	17	-5 **	21	+4	20	17	16
Media/journalistik/reklam	1	0	-1 **	0	±0	0	1	0
Naturvetenskap/matematik/data	5	6	+1	4	-2	21	5	2
Pedagogik	8	11	+3 ***	6	-5 **	4	9	15
Samhällsvetenskap/juridik	6	5	-1	7	+2	13	5	3
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	6	+1	6	±0	3	7	5
Annan/endast obligatorisk utb	16	16	±0	12	-4	12	16	18
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	10 631	680		231		90	361	229
Egen uppväxt								
Ren landsbygd	26	30	+4 ***	38	+8 **	20	26	38
Mindre tätort	29	30	+1	27	-3	36	37	22
Stad eller större tätort	24	21	-3 **	19	-2	36	19	20
Sthlm, Gbg, Malmö	17	15	-2 **	12	-3	5	15	15
Annat land i Norden	1	2	+1 ***	3	+1	1	0	4
Annat land i Europa	2	1	-1 **	0	-1 **	2	1	1
Annat land utanför Europa	1	1	±0	1	±0	0	2	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 268	1281		288		144	611	510
Kyrkobesöksfrekvens								
Aldrig	36	14	-22 **	14	±0	17	12	15
Mera sällan	34	27	-7 **	22	-5	19	29	28
Några gånger om året	24	30	+6 ***	32	+2	24	30	31
Minst en gång i månaden	6	29	+23 ***	32	+3	40	29	26
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	16151	1108		197		126	533	430

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

När det gäller uppväxtort finns en landsbygdsprofil hos kristdemokraternas väljare men den är inte lika utmärkande som för centerpartiet. Trettio procent uppger att de vuxit upp på landsbygden (+4 pe). Landsbygdsprofilen är dock avsevärt tydligare hos kärnväljarna; 38 procent av kd:s kärnväljare har en bakgrund på ren landsbygd jämfört med 26 procent bland samtliga väljare.

Och så kyrksamheten, som bland kd-väljarna förstås är dramatiskt högre än för alla andra partiväljare. Tre av sju kristdemokratiska väljare besöker en gudstjänst minst en gång i månaden (29 procent; +23 pe). Kyrksamheten är något starkare bland kd:s kärnväljare (32 procent).

Kd-väljarna skiljer ut sig som något bättre utbildade (29 procent med högskoleutbildning), klart mer politiskt intresserade (62 procent) och något mer politiskt kunniga än valmanskåren som helhet (7,6 poäng) (se figur 12.13).

Figur 12.13 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland kristdemokraternas väljare jämfört med valmanskåren

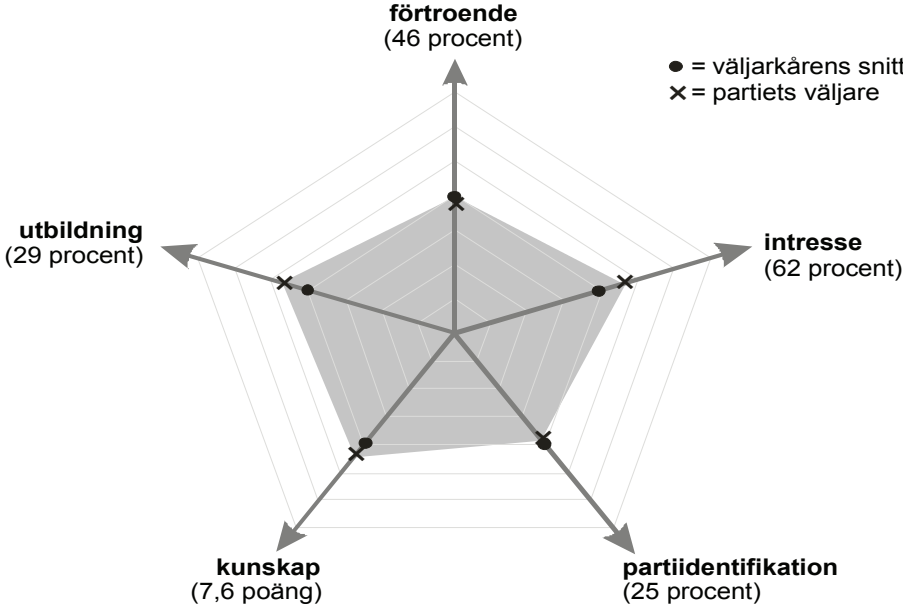

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2006. För detaljer hänvisas till figur 12.2.

Moderaternas väljare

Under 1990-talet var övervikten av män bland moderaternas väljare närmare sextio procent i flera val (se appendix B). En utjämning har dock ägt rum i de senaste två valen. I samband med 2006 års val var 54 procent av moderaternas väljare män. Fortfarande en manlig prägel men alltså inte lika uttalad som tidigare (figur 12.14). Genomsnittsåldern bland m-väljarna är densamma som i valmanskåren som helhet (47,6 år).

Figur 12.14 Moderaternas väljare kön- och åldersprofil 2006 jämfört med valmanskåren (procent)

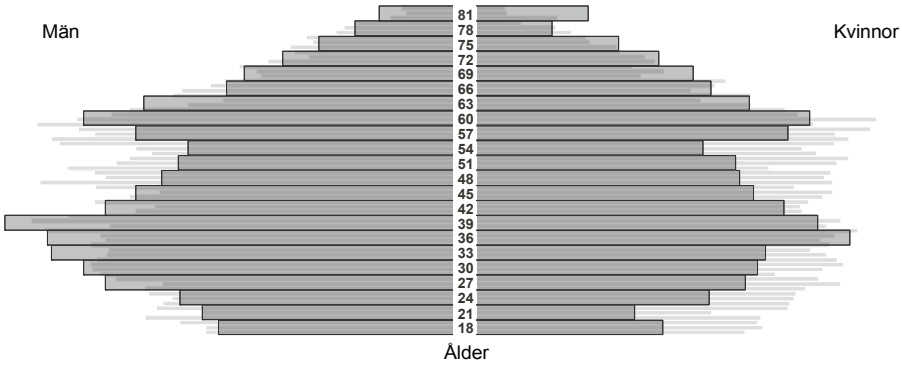

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive moderaternas väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Privatanställda, stadsbor, företagare, ej kollektivanslutna och höginkomsttagare är överrepresenterade bland moderaternas väljare jämfört med valmanskåren. Två tredjedelar av m-väljarna arbetar i privat sektor (67 procent, +10 pe). Fjorton procent kategoriserar in sig själva som företagare (+5 pe). Även högre tjänstemän med arbetsledande eller företagsledande ställning är överrepresenterade bland m-väljarna (+6 respektive +3 pe). *Det nya arbetarpartiet* utmärks av en kraftig underrepresentation av arbetare jämfört med valmanskåren: endast 22 procent av m-väljarna klassificerar sig själva som arbetare (-15 pe).

Yrkesgruppsprofilen hos m-väljarna syns också i plånboken. Moderata väljare är välbeställda ekonomiskt. Samtidigt är moderaterna inte längre lika ensamt om att vara de rikas parti: moderaterna har t ex inte en högre andel höginkomsttagare (41 procent) än folkpartiet (42 procent).

Tabell 12.7 Den socioekonomiska sammansättningen av moderaternas väljare jämfört med valmanskåren 2006 (procent, procentenheter)

grupp	Alla parti-väljare	Alla m-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Arbetsmarknadsgrupp								
Förvärvsarbetande	64	68	+4 ***	59	-9 ***	58	92	27
Arbetsmarknadspol. åtgärder	1	1	±0	0	-1 ***	3	0	0
Arbetsmarknadsutb (AMS)	0	0	±0	1	+1 **	0	1	0
Arbetslös	4	2	-2 **	1	-1 ***	6	2	1
Ålderspensionär/avtalspensionär	19	20	+1	30	+10 **	0	1	67
Förtidspensionär/sjukpensionär	4	2	-2 **	3	+1 **	0	1	4
Hemarbetande	1	1	±0	1	±0	1	1	1
Studerande	7	6	-1 **	5	-1	32	2	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19154	5 104		1 547		834	2780	1443
Inkomst								
Låga inkomster	19	15	-4 **	13	-2 **	47	5	17
Medellåga inkomster	21	16	-5 **	14	-2 **	15	12	23
Medelhöga inkomster	30	28	-2 **	31	+3 **	20	28	32
Höga inkomster	30	41	+11 ***	42	+1	18	55	28
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 442	3 385		1 572		495	1835	1054
Anställningssektor								
Statlig	12	11	-1 **	10	-1	9	10	14
Kommunal	31	22	-9 **	24	+2	12	21	29
Privat	57	67	+10 ***	66	-1	79	69	57
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	18 321	4 967		1 515		720	2 796	1 411
Fackföreningstillhörighet								
LO	24	11	-13 **	9	-2 **	12	13	7
TCO	20	18	-2 **	19	+1	8	24	14
SACO	12	12	±0	12	±0	9	15	8
Annan	3	4	+1 ***	5	+1 **	2	4	3
Nej	41	55	+14 ***	55	±0	69	44	68
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 204	5 159		1 556		860	2 817	1 432
Yrkesgruppstillhörighet								
Tjänsteman	33	34	+1	33	-1	29	36	32
Tjänsteman med arbetsled	14	20	+6 ***	23	+3 **	7	20	28
Tjänsteman med företagsled	3	6	+3 ***	4	-2 ***	2	7	5
Arbetare	33	18	-15 **	16	-2 **	37	16	12
Arbetare med arbetsled	5	5	±0	5	±0	7	5	4
Jordbrukare	1	1	±0	1	±0	0	0	1
Jordbrukare med anställda	0	0	±0	0	±0	0	0	1
Företagare	4	6	+2 ***	6	±0	3	7	6
Företagare 1-9 anställda	3	6	+3 ***	7	+1	2	7	8
Företagare >10 anställda	1	2	+1 ***	3	+1 **	1	2	3
Aldrig yrkesarbetat	3	2	-1 **	2	±0	12	0	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	17 745	4 773		1 328		772	2 629	1 326

Tabell 12.7 forts

grupp	Alla parti-väljare	Alla m-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Utbildningsnivå								
Ej obligatorisk	1	0	-1 **	0	±0	0	0	1
Grundskola	20	15	-5 **	14	-1	14	9	26
Gymnasium två år	10	8	-2 **	9	+1	7	6	12
Gymnasium tre år	27	27	±0	22	-5 ***	33	29	18
Eftergymnasial utb	9	12	+3 ***	14	+2 **	4	14	13
Högskolestudier	9	9	±0	9	±0	20	8	6
Examen från universitet	23	28	+5 ***	30	+2	21	33	23
Forskarutbildning	1	1	±0	2	+1 **	1	1	1
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 311	3 369		1 586		501	1 850	1 015
Utbildningsinriktning								
Ekonomi/handel	16	22	+6 ***	27	+5 **	15	22	24
Estetisk/design/hantverk/konst	3	2	-1 **	2	±0	4	1	2
Hotell/restaurang/service	2	2	±0	2	±0	3	2	1
Hälso/sjukvård	11	11	±0	11	±0	3	12	13
Humaniora/kultur	2	1	-1 **	2	+1 **	1	2	1
Jorbruk/skogsbruk/miljövård	3	1	-2 **	2	+1 **	1	1	3
Teknik/industri/transport	22	24	+2 **	19	-5 ***	21	26	21
Media/journalistik/reklam	1	1	±0	2	+1 **	2	1	1
Naturvetenskap/matematik/data	5	6	+1 **	8	+2 **	11	6	3
Pedagogik	8	7	-1 **	6	-1	3	7	8
Samhällsvetenskap/juridik	6	7	+1 **	6	-1	15	6	4
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	2	-3 **	2	±0	0	3	3
annan utbildning	16	14	-2 **	11	-3 ***	21	11	16
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	10 631	2 955		1 308		460	1 647	846
Egen uppväxt								
Ren landsbygd	26	20	-6 **	22	+2 **	17	16	29
Mindre tätort	29	28	-1	27	-1	33	30	21
Stad eller större tätort	24	26	+2 ***	27	+1	24	27	25
Sthlm, Gbg, Malmö	17	23	+6 ***	22	-1	24	24	21
Annat land i Norden	1	1	±0	1	±0	0	1	2
Annat land i Europa	2	1	-1 **	1	±0	1	1	2
Annat land utanför Europa	1	1	±0	0	-1 ***	1	1	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 268	5 199		1 572		864	2 821	1 468
Kyrkobesöksfrekvens								
Aldrig	36	37	+1	22	-15 ***	54	38	22
Mera sällan	34	36	+2 ***	39	+3 **	28	37	39
Några gånger om året	24	24	±0	36	+12 **	16	23	31
Minst en gång i månaden	6	3	-3 **	3	±0	2	2	8
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	16 151	4 253		914		755	2 332	1 116

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Moderaternas väljare har högre utbildning än snittet i valmanskåren. Tjugoåtta procent har en högskoleexamen (+5 pe). Inriktningarna ekonomi/handel är klart överrepresenterad bland moderaternas väljare (22 procent +5 pe), i synnerhet bland partiets kärnväljare (27 procent).

Endast var femte moderat väljare uppger att de vuxit upp på landsbygden (20 procent; -6 pe). Andelen som vuxit upp i de tre storstäderna är 23 procent (+6 pe).

Moderaternas väljare är något mer politiskt intresserade än snittväljaren (64 procent). Graden av partiidentifikation ligger nära snittet (28 procent), liksom förtroendet för politiker (49 procent). De politiska kunskaperna bland moderaternas väljare är något bättre än valmanskåren (8,0 poäng).

Figur 12.15 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland moderaternas väljare jämfört med valmanskåren

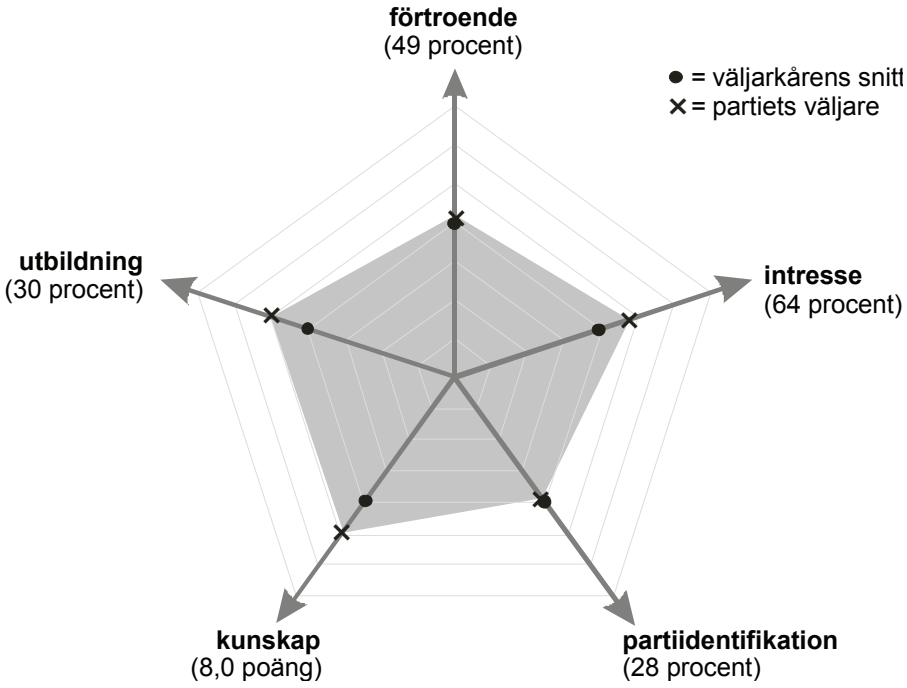

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2006. För detaljer hänvisas till figur 12.2.

Sverigedemokraternas väljare

Sverigedemokraternas framgångar i riksdagsvalet 2006 (2,9 procent) har vållat stor eftervalsdebatt om vilka grupper som egentligen står bakom partiet. Förhoppningsvis kan det här avsnittet reda ut hur sammansättningen av sverigedemokraternas väljare egentligen är. Valundersökningarnas supermängd – den sammanslagna datamängden – är utformad för att ge en så bra bild som möjligt av framför allt små partiers väljare.

Sverigedemokraternas väljare har en kraftig manlig slagsida. Endast 35 procent av partiets väljare är kvinnor. Medelåldern är klart lägre än i valmanskåren som helhet (44,0 år). Kön- och åldersprofilen för sverigedemokraternas väljare (se figur 12.16) illustrerar det faktum att den manliga dominansen är större bland de äldsta sd-väljarna 60-85 år (27 procent kvinnor) än bland de yngre grupperna 18-30 år (38 procent kvinnor).

Figur 12.16 Sverigedemokraternas väljare kön- och åldersprofil 2006 jämfört med valmanskåren (procent)

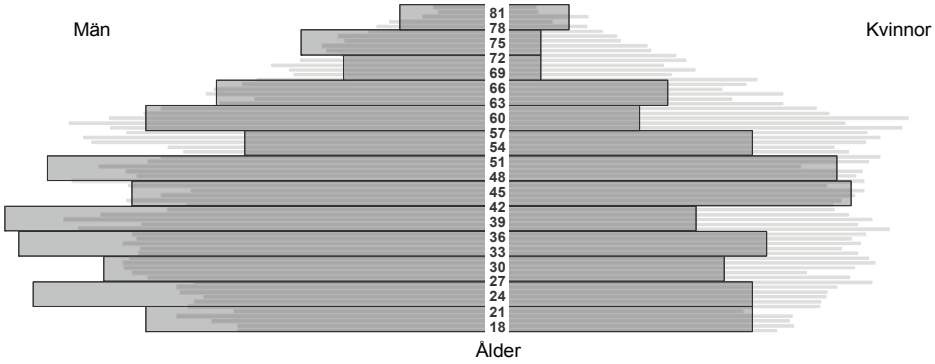

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive sverigedemokraternas väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört fem årskullar till varje ålderskategori.

Sverigedemokraternas väljare definierar sig i hög utsträckning som arbetare. Sextiotre procent av sd-väljarna klassificerar sig som arbetare vilket avviker kraftigt från valmanskåren (+25 pe). Denna andel är för övrigt klart högre än för de båda arbetarrörelsepartierna vänsterpartiet och socialdemokraterna. Andelsmässigt fler arbetare i sd-leden än i

arbetarrörelsen alltså. Och bland sverigedemokraternas kärnväljare är arbetarandelen ännu högre: 67 procent. Andelen LO-anslutna är bland sd-väljarna lika hög (41 procent; +17 pe) som bland socialdemokraternas väljare.

Underrepresentationen av tjänstemän är följaktligen mycket stor bland sd-väljarna. Endast 23 procent av sd-väljarna karaktäriserar sig som tjänstemän (-25 pe). Hushållens inkomster ligger klart under snittet i valmanskåren. Andelen sd-väljare med höga inkomster är endast 19 procent (-11 pe).

Bland sverigedemokraternas kärnväljare finns en tydlig överrepresentation av privatanställda. Sjuttiotvå procent av sd:s kärnväljare är anställda i privat sektor vilket är signifikant högre än i valmanskåren som helhet (+15 pe).

När det gäller arbetsmarknadsgrupp är andelen sd-väljare som befinner sig i arbetsmarknadsutbildningar, AMS-jobb eller är arbetslösa totalt sett högre än i valmanskåren som helhet (9 procent; +4 pe).

Utbildningsnivån bland sverigedemokraternas väljare är mycket lägre än i valmanskåren som helhet. Endast 8 procent av sd-väljarna uppger att de har en högskoleexamen (-15 pe); trettiofyra procent att de har obligatorisk grundskola eller lägre (+13 pe). Överrepresenterade utbildningsinriktningar är hotell/restaurang/service (7 procent, +5 pe), teknik/industri/transport (27 procent; +5 pe). Inriktningarna naturvetenskap/matematik/data och pedagogik är klart ovanligare bland sverigedemokraternas väljare än i valmanskåren (-5 respektive -6 pe).

Sverigedemokraternas väljare har en klar landsbygdsprofil. Tre av sju sd-väljare uppger att de vuxit upp på landsbygden (+6 pe). Personer uppvuxna i städerna är underrepresenterade bland sd-väljarna i motsvarande utsträckning (12 procent; -5 pe). Väljare som vuxit upp i ett annat land i Norden är signifikant överrepresenterade bland sd-väljarna (2 procent; +1 pe). Men väljare som vuxit upp i ett land utanför Europa lyser med sin frånvaro (0 procent; -1 pe).

Även när det gäller kyrksamhet avviker sverigedemokraternas väljare mycket från genomsnittsväljaren. En majoritet av sd-väljarna (55 procent) uppger att de aldrig går i kyrkan, vilket är fullt i klass med vänsterpartiets väljare. Bland de yngre sd-väljarna är motsvarande andel 68 procent.

Tabell 12.8 Den socioekonomiska sammansättningen av sverigedemokraternas väljare jämfört med valmanskåren 2006 (procent, procentenheter)

grupp	Alla parti-väljare	Alla sd-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Yrkesgruppstillhörighet								
Tjänsteman	33	16	-17 **	15	-1	12	19	14
Tjänsteman med arbetsled	14	8	-6 **	8	±0	2	6	20
Tjänsteman med företagsled	3	1	-2 **	0	-1	0	1	3
Arbetare	33	57	+24 ***	62	+5	67	57	50
Arbetare med arbetsled	5	6	+1	5	-1	6	7	3
Jordbrukare	1	0	-1 **	0	±0	0	0	0
Jordbrukare med anställda	0	0	±0	0	±0	0	0	0
Företagare	4	3	-1	6	+3	1	3	4
Företagare 1-9 anställda	3	4	+1	2	-2	2	5	4
Företagare >10 anställda	1	1	±0	0	-1	0	1	2
Aldrig yrkesarbetat	3	4	+1	2	-2	10	1	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	17 745	358		60		87	189	77
Inkomst								
Låga inkomster	19	23	+4 **	26	+3	44	10	23
Medellåga inkomster	21	25	+4	24	-1	22	19	39
Medelhöga inkomster	30	33	+3	31	-2	22	44	29
Höga inkomster	30	19	-11 **	19	±0	12	27	9
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 442	270		78		74	122	71
Anställningssektor								
Statlig	12	13	+1	12	-1	9	12	16
Kommunal	31	26	-5 **	16	-10 **	20	29	24
Privat	57	61	+4	72	+11 **	71	59	60
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	18 321	382		70		88	203	88
Fackföreningstillhörighet								
LO	24	41	+17 ***	43	+2	45	44	31
TCO	20	8	-12 **	3	-5	1	12	8
SACO	12	3	-9 **	3	±0	0	5	0
Annan	3	3	±0	3	±0	2	4	3
Nej	41	45	+4	48	+3	52	35	58
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 204	407		75		106	209	87
Arbetsmarknadsgrupp								
Förvärvsarbetande	64	64	±0	64	±0	62	87	18
Arbetsmarknadspol. åtgärder	1	2	+1 **	1	-1	3	2	0
Arbetsmarknadsutb (AMS)	0	1	+1 ***	0	-1	1	1	0
Arbetslös	4	6	+2 **	6	±0	11	5	1
Ålderspensionär/avtalspensionär	19	16	-3	18	+2	0	0	70
Förtidspensionär/sjukpensionär	4	5	+1	7	+2	2	4	11
Hemarbetande	1	1	±0	0	-1	1	1	0
Studerande	7	5	-2	4	-1	20	0	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 154	395		69		95	206	90

Tabell 12.8 forts

grupp	Alla parti-väljare	Alla sd-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	18-29	30-59	60-85
Utbildningsnivå								
Ej obligatorisk	1	2	+1	2	±0	2	1	0
Grundskola	20	32	+12 ***	24	-8	26	22	54
Gymnasium två år	10	13	+3	15	+2	6	16	15
Gymnasium tre år	27	37	+10 ***	43	+6	59	37	17
Eftergymnasial utbildning	9	7	-2	9	+2	6	7	10
Högskolestudier	9	1	-8 **	1	±0	0	2	0
Examen från universitet	23	8	-15 **	6	-2	1	15	4
Forskarutbildning	1	0	-1 **	0	±0	0	0	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	12 311	271		78		75	123	71
Utbildningsinriktning								
Ekonomi/handel	16	15	-1	24	+9 **	11	18	16
Estetisk/design/hantverk/konst	3	3	±0	0	-3	6	0	4
Hotell/restaurang/service	2	7	+5 ***	2	-5	13	4	5
Hälso/sjukvård	11	8	-3	2	-6	7	10	7
Humaniora/kultur	2	1	-1	0	-1	0	0	0
Jorbruk/skogsbruk/miljövård	3	3	±0	9	+6 **	4	3	0
Teknik/industri/transport	22	27	+5 **	32	+5	31	28	21
Media/journalistik/reklam	1	0	-1	0	±0	0	0	0
Naturvetenskap/matematik/data	5	0	-5 **	0	±0	0	0	0
Pedagogik	8	2	-6 **	0	-2	0	5	0
Samhällsvetenskap/juridik	6	4	-2	4	±0	0	5	7
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	6	+1	5	-1	9	8	0
Annan/endast obligatorisk utb	16	24	+8 ***	22	-2	19	19	40
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	10 631	223		59		68	95	58
Egen uppväxt								
Ren landsbygd	26	32	+6 ***	34	+2	32	30	33
Mindre tätort	29	31	+2	37	+6	45	26	27
Stad eller större tätort	24	22	-2	18	-4	15	28	19
Sthlm, Gbg, Malmö	17	12	-5 **	11	-1	7	15	14
Annat land i Norden	1	2	+1 **	0	-2	1	0	7
Annat land i Europa	2	1	-1	0	-1	0	1	0
Annat land utanför Europa	1	0	-1 **	0	±0	0	0	0
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	19 268	403		71		105	209	84
Kyrkobesöksfrekvens								
Aldrig	36	55	+19 ***	52	-3	68	55	35
Mera sällan	34	29	-5 **	36	+7	21	28	43
Några gånger om året	24	14	-10 **	6	-8	9	15	21
Minst en gång i månaden	6	2	-4 **	6	+4	2	2	1
summa procent	100	100		100		100	100	100
antal svarande	16 151	328		42		91	173	60

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Sverigedemokraternas väljare har i särklass lägst värden av de undersökta partiväljargrupperna på samtliga undersökta dimensioner i figur 12.17. Sd-väljarna står mycket långt ifrån idealtypen av den höglitande, intresserade, partiidentifierade och kunnige väljaren. Det politiska förtroendet är mycket lågt. Endast 11 procent av sd-väljarna uppger att de har mycket eller ganska stort förtroende för politiker. Andelen politiskt intresserade är lägre (45 procent) än snittet i valmanskåren (55 procent). Graden av anhängarskap är också lägre än för alla andra partier: endast tio procent av sverigedemokraternas väljare uppger att de betraktar sig som anhängare av partiet. Den genomsnittliga politiska kunskapsnivån bland sd-väljarna är nästan en standardavvikelseenhet lägre än befolkningssnittet (5,7 poäng). Endast nio procent av sverigedemokraternas väljare har examen från en högskoleutbildning.

Figur 12.17 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland sverigedemokraternas väljare jämfört med valmanskåren

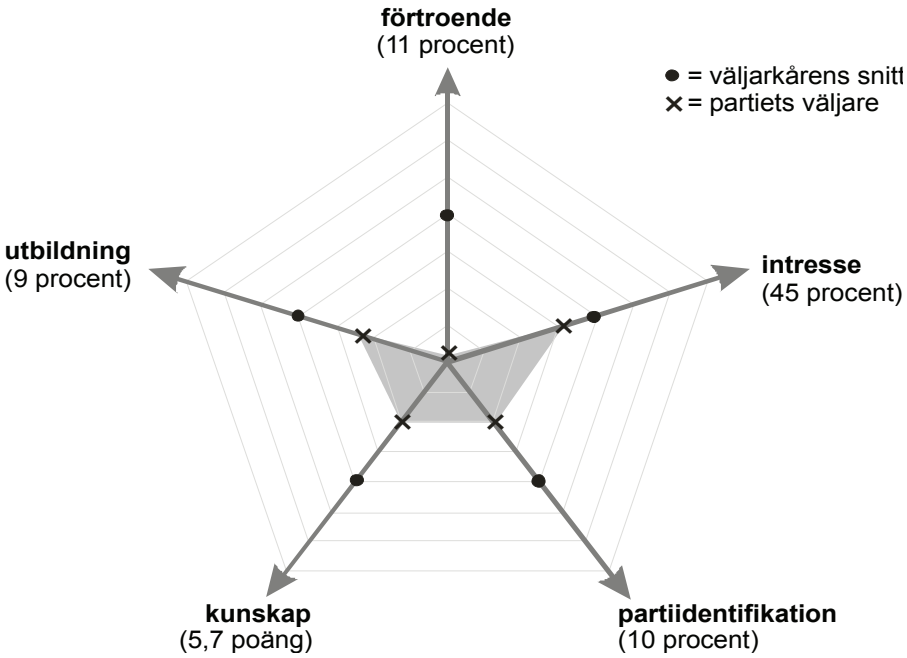

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2006. För detaljer hänvisas till figur 12.2.

Analysen av sammansättningen av sverigedemokraternas väljare bekräftar till stor del den ”lågutbildad ung arbetare från landsbygden”-karikatyren som varit framträdande i eftervalsdebatten. Nyheten i sammanhanget är den helhetsbild av sd-väljarna som framträder i analyserna. Sd-väljarna har en stark arbetarprägel. Och de avviker dramatiskt från andra grupper av partiväljare när det gäller intresse, kunskap, partiidentifikation och, framför allt, politiskt förtroende.

Partierna har distinkta väljarprofiler

Vi vet sedan tidigare att det fortfarande råder ett inte oväsentligt samband mellan grupptillhörighet och partival. Analysen av sammansättningen av partiernas väljare understryker att den sociologiska modellen för väljarbeteende inte är rimlig att avfärda trots försvagade samband mellan grupptillhörighet och partival under gångna decennier. Trots stor väljarrörlighet i partisystemet har partierna distinkta väljarprofiler med avseende på socioekonomisk sammansättning.

Vi behöver endast korta glimtar av redovisningarna i det här kapitlet för att identifiera vilket partis väljare det handlar om. Varje enskilt parti har en tydlig socioekonomisk profil. Sammansättningen av partiernas väljare är särpräglad. Vi har undvikit att diskutera begrepp som gruppintressen eller sociala skiljelinjer i det här sammanhanget. Men vi vet från andra analyser att grupptillhörighet har stor betydelse för politiskt beteende. Partiernas socioekonomiska baser förklarar en stor del av den variation i partiväljarnas åsikter och värderingar som vi kunnat kartlägga i andra kapitel i den här boken. Väljares ställning på arbetsmarknaden, yrkestillhörighet, sektorstillhörighet, bostadsort, inkomst, utbildningsnivå och utbildningsinriktning spelar roll för vilka politiska budskap de gillar respektive ogillar.

En andra lärdom från analyserna är att partiernas kärnväljare skiljer sig överraskande lite från övriga partiväljare när det gäller socioekonomisk sammansättning. Stora avvikelser hör till undantagen. Försöken att avtäcka de sociala baserna hos partiernas mest övertygade anhängare blev på sätt och vis en besvikelse. Den hårda kärnan har likartad socioekonomisk profil som den mer porösa delen av väljarskarorna.

En slutsats av analyserna är att regeringen Perssons och regeringen Reinfeldts väljarstöd ser dramatiskt olika ut när det gäller vilka socioekonomiska grupper som utgör deras väljarstöd. Väljarmajoriteten

bakom samarbetspartierna skiljer sig i många avseenden påtagligt från väljarmajoriteten bakom *Allians för Sverige*. Låt oss ta några exempel med utgångspunkt från den genomförda analysen: Alliansens majoritet har en större andel män (+2 procentenheter) och är något äldre (+1,2 år) än oppositionspartierna i s-blocket (s, v och mp). Alliansens väljarmajoritet representerar de icke fackanslutna i långt större utsträckning än s-blockets väljarminoritet (50 procent jämfört med 30), privatanställda (b-blocket: 62 procent – s-blocket: 51 procent), höginkomsttagare (b-blocket: 37 procent – s-blocket: 24 procent), högskoleutbildade (b-blocket: 32 procent – s-blocket: 18 procent), personer med ekonomiutbildning (b-blocket: 19 procent – s-blocket: 14 procent), storstadsbakgrund (b-blocket: 19 procent – s-blocket: 14 procent) och flitiga kyrkobesökare (b-blocket: 8 procent – s-blocket: 4 procent). Den socioekonomiska tyngdpunkten bakom regeringsmajoriteten försköts med andra ord kraftigt i samband med regeringsskiftet 2006.

Kapitel 13
Därför vann Alliansen

Alliansens seger i valet 2006 blev nätt. Efter en jämn valspurt fick tillslut de fyra samverkande borgerliga partierna 48,2 procent av rösterna mot 46,1 procent för socialdemokraterna tillsammans med vänsterpartiet och miljöpartiet; en vinst med endast 2,1 procentenheter motsvarande 119 328 röster. Valets store segrare var moderaterna som gick fram hela 10,9 procentenheter – den största valframgången för något svenskt parti sedan rösträtten blev allmän även för kvinnor i valet 1921.

Socialdemokraterna slog också rekord, men på bottensidan. Partiets röststöd blev endast 35,0 procent – det sämsta valresultatet för socialdemokraterna sedan fördemokratisk tid i landstingsvalen 1914. Socialdemokraternas valförlust på 4,9 procentenheter jämfört med valet 2002 är inte västeuroparekord under 2000-talet, men bra nära. S-partiet i Holland (PvdA) 2006 och Labour i Storbritannien 2005 har tappat något mer (6,1 respektive 5,5 procentenheter), men sedan kommer svenska socialdemokraterna på tredje plats med tyska socialdemokrater 2005 på plats fyra med -4,3 procentenheter. Socialdemokraterna i Sverige är alltså inte ensamma i s-familjen om att ha gjort dåliga val under början av 2000-talet. Men någon allmän negativ trend för s-partier kan vi inte tala om. Stora valframgångar för socialdemokraterna i Norge 2005, i Portugal 2005 och i Spanien 2008 pekar på att s-partier kan vinna val även under 2000-talet.

Effekten av valutgången 2006 i Sverige blev ett regeringsskifte. Enpartiregeringen Persson (s) avgick och ersattes av koalitionsregeringen Reinfeldt (allians). Regeringsskiften med ändringar av partiuppsättningen vid makten framställs ibland som en sällsynthet i Sverige. Men det är inte riktigt rätt. Sverige har genomgått hela elva regeringsskiften

av det slaget sedan slutet på andra världskriget. Elva skiften på sextio år – ett regeringsskifte var femte år – kan inte betraktas som sällsynt. Fem skiften har skett mitt i valperioder (1945, 1951, 1957, 1978 och 1981) medan sex har inträffat som en följd av väljarnas votum i val (1976, 1979, 1982, 1991, 1994 och 2006). Men det är klart regeringsskiften som också inneburit blockskiften vid makten har "bara" varit fem med start 1976 följt av 1982, 1991, 1994 och nu 2006. Men fem skiften är ingen liten siffra i sammanhanget. Under de senaste trettio åren har Sverige genomgått ett blockskifte vid makten hela fem gånger – i genomsnitt vart sjätte år. Inte heller blockskiften är alltså längre sällsyntheter i Sverige. Det är inte enbart väljarna som blivit allt rörligare. Även regeringarnas partifärg har börjat skifta allt oftare.

Det är inte en originell tanke att det kan finnas ett samband här. Allt mer rörliga väljare ger upphov till mer upp- och nedgångar för partierna och fler skiften vid makten. Väljarnas beteenden och valutgångarna får konsekvenser. I det svenska fallet är kopplingen mycket tydlig med allt mer partibytande väljare under de senaste trettio åren som lett till hela fem blockbyten vid makten.

I det här sammanfattande kapitlet kommer vi att koncentrera oss på regeringsskiftet 2006 och väljarnas roll. Med utgångspunkt från väljarnas beteende kommer vi att försöka belysa varför Alliansen vann. Fokus ligger på väljarna. Fokus ligger också på kortsiktiga förklaringsfaktorer – vad som hände under valrörelsen 2006 och vad som förändrats sedan förra valet 2002. Strukturerande långsiktiga påverkansfaktorer kommer att beröras som reliefer för de mer kortsiktigt verkande omständigheterna, men de kommer inte att sättas i centrum.

Generella makrosociologiska förklaringar som sveper över tid och rum kommer alltså att lysa med sin frånvaro även om de kan vara spännande läsning. Ett bra sådant exempel är sociologen Wojtek Kalinowskis analys av socialdemokratins kräftgång: "Men problemen är i grunden desamma för all europeisk socialdemokrati: en alltmer segregerad arbetsmarknad, ökande svårigheter att utnyttja ekonomisk tillväxt för att främja hela samhällets utveckling, ökad press på socialförsäkringssystemen, krav på hårdare tag mot de 'tärande', framväxten av en ny underklass, en växande känsla av social nedklassning och rädsla för globalisering." Och, fortsätter Kalinwski: "I ett samhälle som mister sin form känner sig alla förfördelade och tror att alla andra skor sig på just deras bekostnad… Att högern då får övertag verkar självklart – när tilliten brister är det mer lönande att individualisera

kvaliteten beroende på köpkraften, till exempel genom att sänka skatten och hänvisa till marknadens tjänster inom vård, skola och omsorg." (Dagens Nyheter 9/8 2008).

Svepande utsagor av detta slag kommer alltså inte att prövas systematiskt här. Men flera av de orsaksfaktorer som Kalinowski berör kommer vi att diskutera, till exempel betydelsen av en segregerad arbetsmarknad (utanförskap, arbetslöshet), hårdare tag mot de 'tärande' (välfärdssystemens utformning), skattesänkningar, marknadslösningar och globaliseringen. Vi är dock mer jordnära och håller oss till det svenska valet 2006 och det väljarbeteende som orsakade regeringsskiftet. Våra resultat och slutsatser kommer här att presenteras mycket kortfattat, närmast i punktform.

Väljarmobilisering

Mobiliseringen var framgångsrik i den meningen att valdeltagandet steg något 2006 till 82,0 procent från 80,1 procent 2002 efter att ha varit fallande ända sedan rekordvalet 1976 då valdeltagandet var mycket höga 91,8 procent. Valdeltagandeuppgången 2006 är inte något unikt för Sverige. Liknande ökningar i valdeltagandet kan iakttas i de flesta västeuropeiska länder under början av 2000-talet.

De flesta partier vann fler väljare från soffan än de förlorade till den. De gjorde mobiliseringsvinster – mest moderaterna som nettorekryterade cirka 100 000 väljare från soffan. Socialdemokraterna var inte lika framgångsrika. De nettovann endast cirka 50 000 röster. Relativt moderaterna förlorade med andra ord socialdemokraterna på valdeltagandeökningen 2006. Det enda parti som nettotappade röster till soffan 2006 var folkpartiet (-12 000 röster). Sammantaget vann Alliansen mer röster än s/v/mp på den ökade väljarmobiliseringen 2006. Mobiliseringsvalet 2006 bidrog till allianssegern.

En gammal sanning är att socialdemokraterna skulle vinna på ett ökat valdeltagande. Partiet har en större sympatireserv bland röstskolkare än andra partier. Det har gällt sedan åtminstone valet 1979 när vi första gången kunde specialstudera röstskolkarnas partisympatier. Vid alla val mellan 1979 och 2006, med ett nätt undantag för valet 1998, har socialdemokraterna haft mer stöd bland icke-röstare än bland röstare; mest så 1979 och 1982 men också mycket så sent som i valet 2002. Det har funnits en reserv som inte har kunnat mobiliseras. Valet 2006 bröt inte detta mönster. Socialdemokraterna var fortfarande

2006 något starkare bland icke-röstare än bland röstare (39 procent mot 35 procent). Ett ytterligare höjt valdeltagande 2006 hade alltså gynnat socialdemokraterna. Dock inte så mycket att Alliansens vinst hade hotats. Om vi gör det orealistiska antagandet att *alla* röstskolkare hade röstat hade socialdemokraterna vunnit ytterligare röster motsvarande maximalt 0,7 procentenheter. Det hade inte räckt för att undvika valnederlaget. Men jämnare hade valet blivit.

Misstroröstning

Förtroendet för partier och politiker har varit minskande i Sverige ända sedan de första mätningarna gjordes i slutet av 1960-talet. Men nedgången har inte fortsatt under 2000-talet. Vid valen 2002 och 2006 har politikerförtroende ånyo börjat gå upp något – inte tillbaka till de höga nivåerna under 1960-talet, men dock vänt uppåt igen. En effekt av det förstärkta politiska förtroendet är det ökande valdeltagandet 2006. Det är lättare att rösta om man rent allmänt har förtroende för partier och politiker.

Den något ökande tilltron till politiker är inte en faktor som spelade någon roll för valutgången när det gäller riksdagspartierna. Politikermisstro har ett mycket svagt samband med röstandet på de sju partierna i riksdagen. Alliansen vann inte valet 2006 på grund av någon allmän politikermisstro eller på grund av att politikerförtroendet förstärkts något. Tydliga effekter av politikermisstron finns dock när det gäller röstande på partier utanför riksdagen. Det gäller speciellt sverigedemokraterna. En allmän politikermisstro är påtagligt mycket vanligare bland sverigedemokraternas väljare än bland väljare som stödjer något av riksdagspartierna. Sverigedemokrater är nästan lika politikermisstroende som blankröstare. Och blankröstare är den väljargrupp som har allra lägst förtroende för politiker, lägre än icke-röstares.

Partiernas grepp

Väljarnas känsla av anhängarskap med partierna är inte detsamma som förtroende, men det är besläktat. Människor som identifierar sig med ett parti har oftast också ett relativt högt allmänt förtroende för politiker. Men till skillnad från det allmänna politikerförtroendet fortsätter graden av partiidentifikation att minska i Sverige. Partiernas känslomässiga grepp om väljarna blir svagare och svagare. Vid valen

för femtio år sedan uppgav halva väljarkåren att de var starkt övertygade anhängare av något parti. Motsvarande andel hade minskat till 39 procent 1968 och till rekordlåga 15 procent 2006. Andelen partiidentifierade väljare i Sverige är idag lägre än i de flesta andra västdemokratier där vi har jämförbara mätningar.

Svenska partier förlorar alltså inte bara medlemmar. De tappar också anhängare som verkligen känner för dem. Den partibaserade svenska demokratin har inte någon demokratikris men väl en partikris på väljarnivå. Människor röstar men känner allt mindre för partierna de röstar på.

Den sjunkande partiidentifikationen återfinns för alla partier. I valet 2006 var den dock speciellt markant bland borgerliga väljare. Alliansbygget kostade på i form av en minskad känsla av anhängarskap med de enskilda borgerliga partierna. Men det finns ingenting som tyder på att den sjunkande partiidentifikationen påverkade valutgången. På längre sikt betyder dock en lägre partiidentifikation med de etablerade partierna att möjligheterna ökar för nya utmanarpartier. De gamla partierna har inte längre lika övertygade och trofasta anhängare. Det blir lättare att byta till ett nytt parti. Den partibaserade demokratin blir mindre stabil och förutsägbar.

Rörlighet

En effekt av den minskade partiidentifikationen är att vi fått fler partier i Sverige och en klart ökad andel partibytare vid valen. Andelen partibytare slog nytt rekord vid valet 2006. Hela 37 procent av de väljare som partiröstade både 2002 och 2006 bytte parti 2006. Motsvarande andel var enbart 11 procent i valet 1960. En partitrogen valmanskår har blivit klart mer partiotrogen. Om vi också tar hänsyn till alla de väljare som rör sig mellan soffan och valurnan, det vill säga mellan att inte rösta och att röst får vi 2006 en rörlig andel på totalt 45 procent av valmanskåren. I valet 1976 var motsvarande andel bara 26 procent.

Den nya större rörligheten syns också under valrörelserna. Andelen väljare som byter parti under valspurten har ökat från endast 5 procent 1960 till hela 20 procent 2006. Ökningen i andelen valrörelsebytare har skett samtidigt som andelen väljare som bestämmer sitt partival först under valrörelsen också ökat. I valet 2006 angav 58 procent av partiväljarna att de bestämde sig under valrörelsen. Motsvarande andel var enbart 18 procent 1964. Väljarna bestämmer sig alltså sena-

re och byter allt oftare parti under valets sista veckor. Det betyder att valrörelserna har blivit viktigare i Sverige.

Den viktigaste partibytarströmmen 2006 – den som avgjorde valet – var den från socialdemokraterna 2002 till moderaterna 2006. Den omfattande cirka 150 000 personer motsvarande 8 procent av s-partiets väljare i valet 2002; den högsta andel direktövergångar från socialdemokraterna till moderaterna vi någonsin uppmätt i valundersökningarna. En annan ännu större bytarström 2006 gick från folkpartiet till moderaterna (uppskattningsvis 270 000 personer), men den skedde inom alliansblocket och spelade ingen roll för regeringsskiftet.

Eftersom fler och fler väljare byter parti under valens sista veckor och bestämmer sig sent under valrörelserna blir partiernas spurtförmåga allt viktigare. I valet 2006 nettovann främst två partier röster i spurten – centerpartiet och moderaterna. Det parti som förlorade mest på partibyten under valrörelsen 2006 var i första hand socialdemokraterna men också folkpartiet. I folkpartiets fall inverkade dataintrångsaffären negativt. Elva procent av de folkpartister från 2002 som bytte till ett annat parti 2006 uppger explicit dataintrånget som en orsak. Valrörelseförlusten för socialdemokraterna var så stor att man kan säga att partiet förlorade regeringsmakten i spurten. Några veckor före valdagen var opinionsläget jämnt mellan blocken.

Men socialdemokraternas dåliga spurt 2006 är inte unik. Den är snarare regeln. Och det är en stark regel. Enligt valundersökningarnas resultat byggt på paneldata har socialdemokraterna förlorat varenda valspurt i alla val sedan 1956; oftast inte mycket men dock tappat röster. I genomsnitt har socialdemokraterna förlorat cirka 1-2 procentenheter under valrörelserna. Socialdemokraterna är tvärtemot vad man ofta har hört i debatten inte Sveriges bästa valspurtare. Partiet är tvärtom Sveriges sämsta valspurtare. De bästa spurtarna är i stället flera mindre partier som vänsterpartiet, miljöpartiet och kristdemokraterna. När valen närmar sig får de chansen att visa upp sig i media för de många människorna och konkurrera mer jämbördigt med de stora partierna.

Om socialdemokratin skall vinna val i Sverige bör de alltså ha ett visst försprång när uppploppet börjar. Det hade inte partiet 2006, därför förlorade man.

Klassröstning

En av grundpelarna i svenskt väljarbeteende är att olika sociala klasser alltid har tenderat att stödja olika politiska partier. Klasskampen har i demokratisk form utkämpats via valurnorna. Arbetare har röstat mer socialistiskt medan högre tjänstemän, företagare och bönder har röstat mer borgerligt. Denna klassröstningstendens har dock försvagats över tid. Den var mycket mer påtaglig på 1950-talet än den är idag på 2000-talet. Större delen av nedgången inträffade under 1960-talet och under 1980-talet. Under de senaste tjugo har graden av klassröstning i Sverige minskat mycket lite.

Den minskande klassröstningen är en internationell trend. Väljare i hela västvärlden röstar idag mindre efter yrke och klass än tidigare. Nivån på dagens lägre klassröstning i Sverige är dock fortfarande högre än i de flesta jämförbara länder. Klassröstning är alltså fortfarande ett klart relevant fenomen bland svenska väljare. I Sverige är yrke/klass starkare kopplat till röstande än någon annan social eller ekonomisk gruppvariabel. Sambanden mellan tillhörighet och partival är svagare för andra gruppvariabler som facktillhörighet, utbildningsnivå, boendeform, inkomstgrupp, stad-landboende och kyrkogång. I alla dessa fall har också kopplingen till röstningen minskat över tid, liksom för klasstillhörigheten. Svenska folket röstar alltmindre grupplojalt. Och det förtjänar att betonas – nedgången har varit tydligast för klassröstningen som dock påbörjade minskningen från en mycket hög nivå under 1950-talet.

Men all grupptillhörighet uppvisar inte ett försvagat samband med partivalet i Sverige. Det finns exempel på identiteter som har ett ungefär lika starkt samband med röstningen på 2000-talet som för femtio år sedan. Tre sådana exempel är kön, ålder och regional hemvist. När det gäller region har dessutom mönstret med ett rött Norrland och ett blått Västsverige varit detsamma genom åren. Den typen av stabilitet finns inte när det gäller kön och ålder. Kvinnor och män liksom yngre och äldre har inte alltid tenderat att rösta på samma partier genom åren.

En identitet som också uppvisar ett icke-minskande, kanske till och med ett något ökande samband med röstningen är väljarnas sektorstillhörighet – om man är verksam i offentlig eller privat sektor. Sambandet är svagare än för klasstillhörighet men det är klart iakttagbart. Offentligtanställda röstar mer på vänsterpartiet och socialdemokraterna medan privatanställda tenderar att rösta borgerligt, främst på

moderaterna. En tendens till sektorskamp med röstsedeln finns i Sverige.

Om vi ser på hur gruppröstningen 2006 påverkade valutgången framträder inga dramatiska mönster. Alliansen vann röster i alla läger. Men socialdemokraternas tapp och moderaternas vinster var trots allt något tydligare i vissa grupper. Det var i medelklassen och bland högre tjänstemän och i Stockholm som socialdemokraterna förlorade mest och moderaterna vann klarast. Det nya arbetarpartiet moderaterna gick klart mindre fram bland arbetare och LO-medlemmar. Det var fortfarande enbart cirka10-15 procent bland dem som röstade på moderaterna. Partiets starkaste stöd återfanns 2006, precis som oftast tidigare bland företagare, 44 procent röstade på moderaterna. Bland arbetare och LO-anslutna röstade fortfarande en majoritet på socialdemokraterna i valet 2006. Men majoriteten är mycket nätt. Socialdemokraterna kan inte lika självklart som tidigare kalla sig ett arbetarparti.

Köns- och åldersröstning

Partival i Sverige har aldrig så länge vi har haft mätningar varit särskilt olika mellan skilda åldersgrupper eller mellan kvinnor och män. Vi är långt ifrån någon generationskamp eller ett könskrig i svenska val. Kopplingen mellan val av parti och ålder respektive kön är modest i Sverige. När det gäller ålder är sambandet något starkare på 2000-talet än under 1950- och 60-talen. Valet 2002 är det i modern svensk historia som uppvisat störst åldersskillnader i röstandet – skillnader som minskade 2006.

Historiskt och något förenklat har socialdemokraterna och högerpartiet/moderaterna bytt åldersgrupper med varandra där partierna är starkast. Under 1950- och 60-talen hade socialdemokraterna starkast röststöd bland unga väljare och högerpartiet bland de äldsta. Sedan 1980-talet är mönstret det omvända. Socialdemokraterna har mest stöd bland äldre väljare medan moderaterna är starkast bland de unga. I valet 2006 var ålderskillnaderna små i röstandet på såväl socialdemokraterna som moderaterna men socialdemokraterna fick relativt sett mest röster bland 51-60 åringar respektive bland väljare över 71 år medan moderaterna var starkast bland unga förstgångsväljare och bland 41-50 åringar.

Könsröstandet i Sverige tycktes vara på väg att stärkas mycket tydligt i slutet av 1990-talet men har i de senaste valen åter blivit mindre påtagligt. Men även om könsröstandet är svagt i Sverige finns det genom åren vissa noterbara mönster i kvinnors och mäns röstande. Fram till 1970-talets början tenderade kvinnor att rösta något mer på folkpartiet och högerpartiet medan män något mer stödde socialdemokraterna och kommunistpartiet. Tendensen var att kvinnor lutade något åt höger i sin röstning medan män lutade åt vänster. Det mönstret började ändras mot slutet av 1970-talet. Kvinnor började då rösta mer socialdemokratiskt medan männen drogs till moderaterna. Kvinnor lutade nu mer åt vänster medan männen lutade åt höger. Männens tendens att rösta mer höger och moderat har fortsatt sedan dess ända in i valet 2006. Även kvinnor har fortsatt att vara sin vänstertendens trogen, men sedan 1990-talet har det inneburit mer röster på vänsterpartiet och miljöpartiet – inte på socialdemokraterna som i valen sedan 1994 haft ett starkare stöd av män än av kvinnor.

Könsfaktorn spelade dock inte någon roll för valutgången 2006. Socialdemokraterna förlorade proportionellt ungefär lika många kvinnor som män samtidigt som moderaterna vann lika stora andelar i båda könsgrupperna. Ett parti som dock vann klart mer röster i ett kön än i det andra är feministiskt initiativ. Enligt SVTs vallokalsundersökning bestod feministiskt initiativs väljare av cirka 75-80 procent kvinnor. Men eftersom feministiskt initiativ totalt sett bara lyckades få 0,5 procent av rösterna är det oproblematiskt att fastslå att 2006 var ett val där kön inte betydde något för valutgången.

Partipositionering

Vad partierna står för och vad de gjort spelar en självklar roll för väljarna när de röstar. Partiernas politiska positionering betyder något. Väljare röstar inte i blindo. De röster på ett alternativ som de föredrar framför andra alternativ. Och här betyder i Sverige partiernas positioner på den traditionella vänster-högerskalan allra mest. Politiskt är Sverige ett av världens mest endimensionella länder när det gäller val och väljarbeteende. Vänster-högerröstning är fortfarande helt klart nummer ett när det gäller partival i Sverige.

Väljarnas uppfattningar om var partierna står på vänster-högerskalan är alltså mycket central. I valundersökningarna har vi tillgång till systematiska mätningar sedan valet 1979. Resultaten visar

på en stor stabilitet. I väljarnas ögon är partiernas vänster-högerpositioner 2006 mycket lika tidigare positioner under 1900-talet. Partilandskapet är i allt väsentligt detsamma.

Men de mindre förändringar som inträffat är väsentliga. De säger någonting om varför Alliansen kunde vinna valet 2006. Jämfört tillbaka till 1979 uppfattas tre partier som något mer in mot mitten idag medan tre andra partier uppfattas som mer ut mot någon ideologisk kant. De tre partier som väljarna uppfattar har gått in mot mitten är vänsterpartiet, socialdemokraterna och moderaterna. För vänsterpartiet och socialdemokraterna skedde förflyttningen mot mitten främst under 1980-talet. När det gäller moderaterna inträffade förflyttningen senare, mellan 2002 och 2006. De nya moderaterna uppfattas inte som lika långt ut åt höger som tidigare. De tre partier som uppfattas ha blivit mer ideologiskt profilerade är miljöpartiet, som väljarna tycker har gått åt vänster, och folkpartiet och kristdemokraterna som upplevs mer höger idag jämfört med för tjugofem år sedan. Centerpartiet uppfattas först ha gått åt vänster under 1990-talet och sedan gått tillbaka åt höger igen i valet 2006.

De uppfattade positionsförändringarna innebär att väljarna 2006 såg mindre ideologiska avstånd mellan allianspartierna än tidigare och även mindre avstånd mellan framförallt socialdemokraterna och miljöpartiet. Blocken var mer block för väljarna än tidigare. Samtidigt uppfattas avståndet mellan socialdemokraterna och moderaterna som mindre än någonsin; en viktig förutsättning för att det skall vara möjligt att byta parti mellan dem. Effekten 2006 blev också en rekordstor andel partibyten bort från socialdemokraterna till moderaterna. Moderaternas omvandling till de nya moderaterna och förflyttning in mot mitten i väljarnas ögon blev framgångsrik. Den bidrog till valsegern.

En annan relaterad faktor som också adderade till Alliansens seger var hur partierna lyckades kommunicera sin politik och vad de satsade på. Vi har i valundersökningarna mätt hur väl partierna har kunnat profilera sina valfrågor bland väljarna. Studierna gäller i vilken utsträckning som väljarna känner till de olika partiernas valfrågor. Resultaten visar att moderaterna profilmässigt var mer kända bland väljarna än någonsin tidigare samtidigt som socialdemokraterna slog ett bottenrekord för partiet. Profilen var mer oskarp än i tidigare val.

Moderaterna var alltså klart mer framgångsrika med att få sina valfrågor kända bland väljarna än socialdemokraterna. Och den fråga som moderaterna framförallt förknippades med var sysselsättningen.

Arbetslinjen och jobbfrågan blev moderaternas stora profilfråga bland väljarna. Här tog man över sakfrågeägarskapet från socialdemokraterna. Göran Persson och socialdemokraterna tappade partiets tidigare starkaste profilfråga – sysselsättningen – till moderaterna. Den förlusten – eller skall vi kanske säga det misstaget – var en av de allra viktigaste orsakerna till socialdemokraternas valnederlag 2006.

Vänster-högerröstning

Svenska folket är i första hand åsiktsröstare utifrån ideologisk position på vänster-högerdimensionen. Det visar forskningen och det säger väljarna själva när vi frågar dem. Det betyder att opinionsförskjutningar på vänster-högerdimensionen får mycket tydliga effekter på hur valen går. Om det blåser högervind gynnas de borgerliga partierna och om det blåser vänstervind är det positivt för s-blocket.

I valundersökningarna har vi mätt väljarnas självuppskattade positioner på vänster-högerskalan sedan 1968. Andelen svenskar som placerar sig till vänster var som störst i valet 1968 och vänstern behöll övervikten under 1970-talet. Under 1980-talet jämnade det ut sig mellan de två ideologiblocken medan 1990-talet och början av 2000-talet uppvisade mer instabilitet och kast mellan vänster- och högerövervikt, men med en tendens till fördel för högern. I valet 2006 blåste en tydlig högervind. Andelen väljare som placerar sig själv till höger har aldrig tidigare varit så stor som 2006. Den vänstervridna opinionen under sent sextiotal och tidigt sjuttiotal har i Sverige ersatts med en mer högervriden opinion. Denna förändring syntes tydligt 2006 och gynnade Alliansen i valet.

Högervinden 2006 märktes också mer konkret när det gäller väljarnas åsikter i olika sakfrågor. I valundersökningen studerade vi hur opinionen hade förändrats mellan 2002 och 2006 i ett fyrtiotal olika sakfrågor. I de flesta fall fann vi inga eller mycket små opinionsförskjutningar. Och de största åsiktsförändringarna återfanns inte i vänster-högerfrågor. De gällde istället moraliskt-kristna frågor där opinion försköts i klart moralliberal riktning. Något som drabbade kristdemokraterna och därigenom kanske något minskade Alliansens framgång. Men bland de frågor som uppvisade stora åsiktsförskjutningar återfanns också några tunga vänster-högerfrågor där opinionen gick åt höger. Det gäller frågan om mer sjukvård i privat regi, frågan om ett samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi och

frågan om sänkta skatter. Här ville väljarna, inklusive väljare som stödde socialdemokraterna 2002, ha mer privat sjukvård, mer privat företagsamhet och sänkta skatter. Det var bland väljare med dessa mer högerorienterade åsikter som socialdemokraterna i första hand förlorade röster till moderaterna 2006

Den klassiska vänster-högerdimensionen var alltså med och avgjorde 2006 års val. Det blåste högervind och det gynnade Alliansen. Högerlutande väljare från s-blocket tenderade att byta till den borgerliga sidan och det fanns fler sådana väljare 2006 på grund av högervinden.

Valets viktiga frågor

Partiernas positionering och vilka frågor de satsar på är viktigt liksom vad medierna väljer att fokusera på. Men allra viktigast på valdagen är vad väljarna själva tycker är valets viktiga frågor. Väljarnas dagordning är central om man vill förstå varför ett val gick som det gick. I valundersökningarna har vi systematiskt mätt vilka frågor väljarna själva anger som viktiga för partivalet ända sedan 1979.

I valet 2006 var de fyra sakområden som klart dominerade väljarnas agenda – först sysselsättningen, följd av sjukvården, utbildningen och äldrevård. Nyheten jämfört med valet 2002 är att sysselsättningen ryckte upp på första plats 2006. I valet 2002 hamnade sysselsättningen först på plats nio. Valet 2006 blev alltså ett sysselsättningsval om vi skall gå efter väljarnas viktighetsbedömningar. Hela 35 procent av väljarna anger sysselsättningen som en viktig fråga för deras partival. Fastighetsskatten som Göran Persson (s) utpekar som valets avgörande fråga nämns explicit av endast 4 procent som en viktig partivalsfråga.

Andra frågor som hamnar lågt på väljarnas dagordningen 2006 är invandrare/flyktingar med 5 procent (lägre än 2002) och EU/EMU med 0 procent. Två frågeområden som likt sysselsättningen blev mer betydelsefulla på väljaragendan 2006 är miljön och kärnkraften.

Ett sätt att mycket konkret undersöka varför det blev regeringsskifte 2006 är att jämföra vilka frågor stabila s-väljare respektive partibytare från socialdemokraterna till moderaterna tyckte var viktiga. Det visar sig då att partibytare från socialdemokraterna till moderaterna främst skilde sig från stabila s-väljare genom att framhäva vikten av sysselsättningen, skatterna och ekonomi. Med andra ord, socialdemokraterna förlorade valet 2006 i första hand på grund av tre samman-

flätade ekonomitunga vänster-högerfrågor. Och det mitt i en högkonjunktur.

Åsiktsröstning

Sett i ett längre perspektiv har svenska väljare blivit alltmer åsiktsröstare. Om vi jämför 1950- och 1960-talen med 2000-talet har sambandet mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partivalet blivit starkare. Men dagens åsiktsröstningen befinner sig långt ifrån på någon rekordnivå. Åsiktsröstningen i Sverige är inte som starkast idag. Den var klart starkare i slutet av 1970-talet och under 1980-talet. Då var partimotsättningarna större i många ideologiska vänster-högerfrågor, som till exempel i löntagarfrågan, och kärnkraftsstriden var som hetast. Bland väljarna märktes det tydligt i form en ökad åsiktsröstning.

Nedgången i åsiktsröstningen sedan dess bröts eventuellt i valet 2006. En viss svag uppgång i kopplingen mellan åsikter och partival kan spåras. Väljarnas sakfrågeåsikter betydde något mer för partivalet 2006 än 2002. En specialstudie av partibytares åsikter 2006 kan hjälpa oss att förstå varför socialdemokraterna tappade makten.

En analys av vilka konkreta sakfrågeåsikter som 2006 var starkast kopplade till partibyte bort från s-blocket och över till Alliansen visar att alla sådana frågor hade en tydlig vänster-högerkaraktär. Vänsterblocksväljare från 2002 med följande åtta åsikter hade störst tendens att byta till den borgerliga sidan 2006: Störst bytartendens hade personer som ville minska de sociala bidragen, följt av väljare som ville satsa på mer marknadsekonomi, tillåta avdrag för hushållsnära tjänster, sänka skatterna, ha mer sjukvård i privat regi, sälja statliga företag, *inte* ville satsa på ett socialistiskt samhälle och *inte* ville behålla fastighetsskatten. Högst upp på listan återfinns två klassiska högeråsikter - mindre sociala bidrag och mer marknadslösningar. Det var bland s-blocksväljare med dylika åsikter som tendensen att byta till Alliansen var som starkast 2006.

Om vi istället för individuella bytartendenser ser på hur många väljare socialdemokraterna nettoförlorade på olika sakfrågor kommer också olika vänster-högerfrågor högst. Mest tappade partiet på frågan om mer marknadsekonomi, följd av frågan om skatteavdrag för hushållsnära tjänster, frågan om skattesänkningar och frågan om fastighetsskatten. Ånyo ser vi alltså att socialdemokraterna förlorade valet 2006 på grund av en högervind som gynnade Alliansen.

Ekonomiröstning

Regeringen Persson (s) förlorade valet 2006 trots en mycket god ekonomisk konjunktur. Våra analyser visar att s-regeringen – som väntat i en högkonjunktur – eventuellt nettovann något lite på den goda ekonomin, men förlorade klart mer på den politiserade sysselsättningsfrågan. Moderaterna tog 2006 för första gången över sakfrågeägarskapet från socialdemokraterna i sysselsättningsfrågan. Klart fler väljare bedömde moderaternas sysselsättningspolitik som bättre än socialdemokraternas.

Socialdemokraternas valförlust i högkonjunktur är inte unik. I själva verket visar internationell forskning att regeringar oftast tenderar att tappa röster, även i goda tider. Men i goda tider brukar förlusterna vara något mindre än i dåliga tider. Mer generellt visar det sig att den ekonomiska belönings-bestraffningsteorin fungerar allt sämre. I Sverige minskar sambanden mellan ekonomiska bedömningar och partivalet. Och det gäller också bedömningar av hur den egna plånboken förändras. Regeringar vinner inte röster lika tydligt längre när ekonomin går bra och man förlorar inte lika entydigt när ekonomin går dåligt. Speciellt vinner man inte lika tydligt när ekonomin går bra. Belöningssidan i ekvationen fungerar sämre än bestraffningssidan. Väljare i den globaliserade marknadsekonomin ger inte lika självklart regeringarna äran när ekonomin går bra. Däremot tenderar piskan att användas fortfarande när ekonomin går dåligt. Ren ekonomiröstning var vanligare förr när regeringar hade mer makt över den nationella ekonomin.

Idag kan fortfarande ekonomin vara en mycket viktig valfråga, men bara om den politiseras i valrörelserna. I valet 2006 var ekonomin i allmänhet föga politiserad. Det gick bra och det vann regeringen(s) mycket lite på. Man lyckades inte ta åt sig äran för den goda konjunkturen. Den del av ekonomin som var starkt politiserad 2006 var sysselsättningen mer specifikt. Och här förlorade socialdemokraterna klart eftersom man för första gången tappat det positiva sakfrågeägarskapet till moderaterna. Sysselsättningsfrågan stjälpte socialdemokraterna.

Regeringsröstning

Socialdemokraterna förlorade inte bara sitt sakfrågeägarskap när det gäller sysselsättningen i valet 2006. Partiet tappade också för första gången sakfrågeägarskapet när det gäller regeringsfrågan – den andra klassiska socialdemokratiska paradgrenen. Och den förlusten var en

av de tunga faktorerna bakom regeringen Perssons (s) bakslag 2006. Det borgerliga regeringsalternativet förknippades 2006 med mer positiva framtidsförväntningar än det socialdemokratiska. Och det har inte hänt tidigare i valundersökningarnas mätningar tillbaka till 1985. De borgerligas samgående i en Allians för Sverige blev ett vinnarrecept.

När det gäller vilken regering väljarna ville ha 2006 hamnade en borgerlig koalitionsregering för första gången på plats nummer ett på väljarnas favoritlista. Valundersökningarna har mätningar ända tillbaka till 1968 och det har aldrig tidigare hänt att en borgerlig koalitionsregering har varit väljarnas favoritregering. Så sent som i valet 2002 hamnade en borgerlig fyrpartiregering först på plats fyra på önskelistan efter en socialdemokratisk enpartiregering, efter en blocköverskridande regering och efter en s-koalition. Bildandet av Alliansen fick tydliga effekter. I valet 2006 blev en alliansregering en klar etta bland väljarna, följd av en blocköverskridande regering, en s-koalition och först på plats fyra en ren s-regering. Socialdemokraternas tappade försteg när det gäller regeringsfrågan kan knappast illustreras bättre.

Väljarnas bedömningar av hur olika regeringar sköter sig, eller förhoppningar om hur de kommer att sköta sig, är mycket starkt kopplade till röstningen. Detsamma gäller sambandet mellan önskeregering och partival. Regeringsfrågan är med andra ord starkt kopplad till partival i Sverige; nästan lika starkt som ideologisk vänster-högerposition. Sett över tid kan vi dock se en viss försvagning i sambandet mellan partivalet och regeringsbedömningarna. Regeringsfrågan spelade en större roll för väljarnas röstning för tjugo år sedan. I globaliseringens och marknadsekonomins tidevarv – med mindre makt för regeringar – betyder väljarnas bedömningar av regeringars insatser något mindre än tidigare för röstningen.

Personröstning

En av samtidens mest omhuldade samhällsteorier är att utvecklingen på de flesta områden går mot en ökad individualisering. Ett område där vi än så länge inte kan återfinna denna tendens är personröstningen i svenska val. Personkryssandet ökar inte i Sverige. Det minskar. Allt färre svenska väljare tar hänsyn till de enskilda kandidaterna och stödjer dem med ett kryss när de röstar. När personvalsreformen sjösattes 1998 personkryssade 30 procent i riksdagsvalen. I valet 2006 hade den andelen sjunkit till 22 procent. En klar majoritet av svenska

väljare fortsätter att bara partirösta. Valundersökningens analyser visar att en huvudorsak bakom oviljan att personkryssa är bristande kännedom om kandidaterna (Oscarsson & Holmberg 2008). Man vill inte sätta kryss framför namn man inte hört talas om.

Och kännedomen om kandidaterna i riksdagsvalen har inte ökat sedan vi fick personval. Kännedomen har snarare minskat ytterligare. I valen under 1950- och 1960-talen kunde cirka 60 procent av de röstande namnge någon kandidat på valsedlarna. Motsvarande andel är kring 40 procent idag. I valet 1994, sista valet innan personvalsreformen, namngav 45 procent någon kandidat. Riksdagskandidaterna har blivit alltmer anonyma. Då är det inte lätt att få väljarna att personkryssa.

Personröstningen har heller inte slagit igenom helt popularitetsmässigt. Valundersökningen 2006 visar att en majoritet accepterar den i nuvarande utformning (54 procent), men det är fler som vill ha mindre personval eller inget personval alls (26 procent) än som vill ha ett utökat personvalsinslag (12 procent).

Det finns ingenting som tyder på att personvalet spelade någon roll för utgången av valet 2006. Någon tendens att populära kandidater skulle dra extraröster till sitt parti har vi inte funnit hittills och inte heller 2006. Socialdemokratiska väljare har en tendens att personkryssa något mindre ofta än genomsnittet och det var fallet också 2006. Ivrigaste personröstare brukar centerväljare vara. Och det var de också 2006.

Partiledarröstning

Partiledareffekter finns på partivalet i Sverige. Populära partiledare kan ibland dra röster till sitt parti samtidigt som impopulära partiledare kan stöta bort röster. Men effekterna är oftast mycket begränsade. Svenska väljare är i huvudsak åsiktsröstare inte personröstare. Vi har mätt partiledarröstningen sedan 1979 i valundersökningarna. Resultaten 2006 tyder på att betydelsen av partiledarenas popularitet var något större än vid tidigare val. Situationen 2006 var närmast experimentell med en mycket populär utmanare (Reinfeldt (m)) och en klart mindre populär titelförsvarare (Persson (s)). Utfallet blev att den uppskattade utmanaren vann medan den mindre gillade försvararen förlorade. Valundersökningens analyser tyder på att ledarnas personliga popularitet kan ha spelat en roll för valutgången. Fredrik Reinfeldt var

mer av en röstmagnet för moderaterna medan Göran Persson snarast var ett sänke för socialdemokraterna. Om man lyssnar på vad s-väljare från 2002, som lämnade socialdemokraterna 2006 och gick till Alliansen, själva sa om varför de bytte parti är kritiken mot Perssons person mycket påtaglig. Hela 15 procent av dem pekade explicit ut Göran Persson som en orsak till partibytet. Perssons svaga personliga popularitet 2006 bidrog till socialdemokraternas valförlust.

En annan indikator på Göran Perssons ansvar för partiets förlust 2006 är vad väljarna tyckte i statsministerfrågan – vem som skulle vara statsminister i Sverige. Här startade Göran Persson svagt 1998. Då ville klart fler ha Carl Bildt som statsminister än Göran Persson, 41 procent jämfört med 29 procent. I valet 2002 kom dock Persson igen rekordstarkt. I Valundersökningen uppgav hela 53 procent att han var deras förstaval som statsminister. Endast 17 procent stödde Alf Svensson och 8 procent Bo Lundgren. Fallet 2006 blev hårt. Göran Persson fick endast 30 procent som ville ha honom som statsminister – nästan lika svaga siffror som när han började 1998. Väljarnas favorit som statsminister 2006 blev Fredrik Reinfeldt med 43 procent som utpekade honom som förstaval.

Valundersökningarnas popularitetsmätningar understryker ytterligare Perssons uppskattningsproblem 2006 och Reinfeldts styrka. Perssons popularitetssiffra bland egna s-väljare 2006 är +21 på en skala mellan -50 till +50. Det är den sämsta uppskattningssiffra någon s-ledare fått sedan vi började mäta 1979. Det tidigare bottenrekordet hade Persson själv från 1998 (+23). Reinfeldts motsvarande resultat bland m-väljare 2006 är +42. Det är den högsta popularitetssiffra som någonsin uppmätts för någon partiledare bland egna sympatisörer i valundersökningarna.

Det är kanske inte så konstigt att vi finner vissa partiledareffekter på valresultatet när en rekordpopulär utmanare möter en bottenpopulär titelförsvarare. Den populäre Fredrik Reinfeldt har till viss del ett personligt mandat som statsminister samtidigt som den impopuläre Göran Persson får ta på sig ett visst personligt ansvar för valförlusten 2006.

Nätt fånget, lätt förgånget?

Alliansens seger 2006 var mycket nätt. Man vann med endast cirka 119 000 röster (2,1 procent). Intrycket efter valet när regeringens opi-

nionsstöd mycket snart störtdök blev att Alliansens seger inte bara var nätt utan kanske också utslaget av tillfällig och snabbt övergående opinionsyttring. Redan efter fyra månader i januari 2007 hade Alliansens partier tillsammans tappat -6,0 procentenheter i Sifo:s mätning. Det är ett nytt bottenrekord i opinionstapp för en ny regering i Sverige. Den tidigare största tillbakagången för någon regering efter fyra månader inträffade för regeringen Palme(s) i januari 1974 med ett tapp på -3,1 procentenheter jämfört med valresultatet 1973.

Regeringen Reinfeldts snabba opinionsfall är med andra ord rekordstort, men nedgången är långt ifrån unik. Regeringar brukar tappa i opinionsstöd redan efter fyra månader. I Sifo:s mätningar har det hänt för tio regeringar av tretton sedan första mätningarna 1969. I genomsnitt har svenska regeringar under perioden 1969-2007 förlorat -1,3 procentenheter i stöd efter fyra månaders regerande. De enda tre regeringar som lyckats undvika att snabbt tappa opinionsstöd är Olof Palmes(s) 1969 och 1983 och Ingvar Carlssons(s) 1989. De fick istället uppleva en mycket begränsad opinionsvinst på mellan +0,4 till +1,4 procentenheter.

Alla borgerliga regeringar vi har haft har likt Reinfeldts startat med att tappa opinionsstöd. Fälldinregeringarna 1977 och 1980 förlorade -1,3 respektive -0,5 procentenheter de första fyra månaderna. Carl Bildts(m) regering hade gått bakåt -1,4 procentenheter i januari 1992.[1]

Snabba opinionsförluster, om än oftast mycket små, har alltså drabbat alla nya borgerliga regeringar strax efter valsegrarna. Mönstret är liknande för nya s-regeringar, men inte lika entydigt. Sex nya socialdemokratiska regeringar har likt nya borgerliga regeringar fått uppleva snabba opinionsnedgångar. Men tre nya s-regeringar har gått emot trenden och undvikit opinionstapp. En svag opinionsmässig start för en ny regering har alltså hittills mer varit ett borgerligt problem än ett socialdemokratiskt. I genomsnitt har nya borgerliga regeringar sedan 1969 förlorat -2,3 procentenheter i opinionsstöd inom de fyra första månaderna av regerandet. Motsvarande siffra är -0,8 procentenheter för nya s-regeringar. Borgerliga regeringar tenderar alltså opinionsmässigt vara något sämre i starten än socialdemokratiska – men inte mycket sämre.

[1] Bildtregeringens tillbakagång blir -1,5 procentenheter om vi räknar med ny demokrati i regeringsunderlaget.

Vad som ytterligare kan förstärka intrycket av att alliansseger 2006 var en kortsiktig tillfällighet är att opinionsläget för regeringen Reinfeldt har fortsatt att vara mycket svagt. Opinionsstödet jämfört med valet har varit mellan minus -4,2 till -10,0 sedan januari 2007 fram till september 2008 (Sifo-siffror). I skrivande stund mitt i valperioden i september 2008 ligger Alliansen -8,6 procentenheter under sitt valresultat från 2006 i Sifo:s månadsmätningar. Det kan bli tufft att ta igen innan valet 2010.

Men det skall vi inte spekulera om här. Vi nöjer oss med att se på vad som har hänt tidigare i termer av opinionsförändringar under de två sista åren innan ett val. Har de borgerliga tidigare hämtat upp så mycket som 7,5 procentenheter? Svaret är nej. De borgerliga oppositionspartierna har som mest gått fram +6,2 procentenheter i en tvåårs långspurt. Det var som opposition från oktober 1989 till valet 1991, och då med hjälp av ny demokrati.[2] I regeringsställning har de borgerliga dock inte varit lika framgångsrika att vinna ökat stöd under de sista två åren av en valperiod. Mellan oktober 1977 fram till valet 1979 ökade c/fp/kd/m sitt stöd med +1,9 procentenheter. Ökningen var densamma mellan oktober 1980 till valet 1982 (+1,9). Bildtregering från oktober 1992 till valet 1994 lyckades sämre om vi tar hänsyn till ny demokrati som indirekt ingick i regeringsunderlaget i riksdagen. Regeringen Bildt (m) tappade stöd med hela -5,6 procentenheter om vi tar med ny demokrati i beräkningen. Om vi bortser från ny demokrati gick Bildtregeringen istället fram opinionsmässigt med +2,4 procentenheter.

Sett över hela perioden 1969-2006 har det borgerliga blocket i genomsnitt tappat opinionsstöd motsvarande -0,8 procentenheter under de två sista åren innan valen (ny demokrati medräknat).[3] Man har gått tillbaka vid sju tillfällen av tolv. S-blocket har gjort obetydligt bättre ifrån sig. Man har också gått tillbaka vid sju av tolv mättillfällen. I genomsnitt har tappet varit -0,0 procentenheter, något mindre än för de borgerliga. När socialdemokraterna haft makten har opinionsförlusten i snitt varit -0,1 procentenheter. Regeringsinnehav har inte varit en fördel för socialdemokraterna.

[2] Utan ny demokratis 6,7 procent i valet 1991 förlorade de borgerliga -0,5 procentenheter mellan oktober 1989 och valet 1991.

[3] Tappet blir -0,1 procentenheter om ny demokrati *inte* räknas med.

Någon tendens att något av blocken eller regeringssidan respektive oppositionssidan klart brukar vinna eller förlora opinionsstöd under de två sista åren finns alltså inte i Sverige. Ur borgerlig synpunkt kan det dock vara lite hoppingivande att samtliga tre borgerliga regeringar under efterkrigstiden lyckats gå något framåt opinionsmässigt under de två sista åren innan valen.[4] Ökningarna i opinion har varit beskedliga – mellan +1,9 till +2,4 procentenheter – men dock ökningar.

En annan typ av historisk statistik kan också vara relevant i sammanhanget. Den gäller inte som hittills opinionsdata och mellanvalsperioder. Den bygger på hårdare data och gäller själva valresultaten. Om vi går tillbaka till 1948 och ser hur det har gått för svensk regeringar i riksdagsvalen visar det sig att sittande regeringar förlorat femton val av nitton. Inte nödvändigtvis förlorat så mycket röster att de också förlorat makten, men likafullt förlorat i den meningen att de tappat röststöd. I genomsnitt har sittande svenska regeringar tappat -2,0 procentenheter i valen sedan 1948.

De enda val som sittande regeringar har vunnit med ökat röststöd är extravalet 1958, andrakammarvalen 1960 och 1968 och valet 2002. Segrarna var i samtliga fall socialdemokraterna. Göran Perssons(s) framgångsval 2002 är det val som uppvisar störst röstvinst för någon regering i Sverige (+3,5 procentenheter).

Regeln är alltså att sittande regering tappar röststöd i val. Störst förlust under efterkrigstiden har Göran Perssons regering (s) åkt på med -8,9 procentenheter 1998, näst störst bakslag vederfors regeringen Fälldin(c) med en tillbakagång på -7,3 procentenheter i valet 1982. Thorbjörn Fälldin(c) är dock inte den ende borgerlige statsminister som förlorat val. Det har också de andra två gjort – Ola Ullsten(fp) 1979 och Carl Bildt(m) 1994. En borgerlig statsminister har aldrig vunnit ett val i Sverige, åtminstone inte under efterkrigstiden. De tre vi hittills har haft under efterkrigstiden och som prövat sin lycka i val har alla förlorat. För den fjärde, för Fredrik Reinfeldt, är det upp till bevis 2010.

[4] Resonemanget gäller *inte* om vi räknar med ny demokrati i det borgerliga regeringsunderlaget 1991-1994. Ny demokrati tappade stort opinionsmässigt mellan 1992 till 1994. Bildtregeringen gick opinionsmässigt tillbaka -5,6 procentenheter mellan 1992-1994 om ny demokrati medräknas. Bortser vi från ny demokrati ökade istället Bildtregeringens stöd med +2,4 procentenheter.

De negativa valresultaten för sittande regeringar är inte en svensk specialitet. Mönstret ser likadant ut internationellt. I Västeuropa har sittande regeringar gått tillbaka röstmässigt i cirka 70 procent av alla parlamentsval sedan 1945. I engelskspråkig forskning talar man om *the cost of ruling*. Det kostar på att regera. Eftersom väljare har en tendens att bli mer negativa när regeringar fattar beslut de inte gillar än de blir positiva när regeringar fattar beslut de gillar, blir tendensen att sittande regeringars opinionsstöd långsamt nöts ned.

Regeringsinnehav sliter. Det är därför vi inte har permanenta regeringar i demokratier. Då och då blir det regeringsskifte. Som 2006. Vi får se hur det går 2010.

Därför regeringsskifte

Avslutningsvis skall vi sammanfatta våra huvudresultat i snabb journalistisk punktform. Vi urskiljer sju faktorer som tillsammans förklarar varför Sverige fick en ny regering 2006.

Socialdemokraterna förlorade regeringsmakten 2006 och Sverige fick ett regeringsskifte därför att:

- De borgerliga bildat Alliansen som blev en injektion i svensk inrikespolitik. Ett sammanhållet borgerligt alternativ erbjöds för första gången som mobiliserade nya väljare i valet.

- Moderaterna förvandlade sig till nya moderaterna och förflyttades i väljarnas ögon mer in mot mitten på vänster-högerdimensionen. Det gjorde det lättare för socialdemokratiska väljare att byta till moderaterna, vilket också skedde i rekordomfattning.

- Opinionen försköts åt höger under åren 2002-2006. Väljarna blev mer positiva till sänkta skatter, privat sjukvård och mer marknadsekonomi. Borgerliga partier vinner alltid röster när det blåser högervind och det gjorde de också 2006. En högervind hjälpte Alliansen till makten.
- Sysselsättningsfrågan blev valets viktigaste fråga. Det blev negativt för socialdemokraterna eftersom partiet inte längre - som alltid tidigare - uppfattades som bäst på sysselsättningsfrågor. Den positionen tog de nya moderaterna över. Moderaterna tog 2006 över sak-

frågeägarskapet när det gäller sysselsättningspolitiken. Jobblinjen blev en röstvinnande framgång.

- Socialdemokraterna och Göran Persson gjorde ett antal centrala strategiska felbedömningar. De missade inte bara sysselsättningsfrågans betydelse. De underskattade också motståndet mot fastighetsskatten som förorsakade klara röstförluster för partiet. Det erkänner Göran Persson i sina memoarer, men det är så dags då. Lägg härtill att partiet hade en övertro på att regeringen till slut skulle belönas för den ekonomiska högkonjunkturen. Men så fungerar det inte längre i Sverige. Dagens väljare bestraffar möjligen en regering för en dålig ekonomi, men belönar inte regeringar för en god ekonomi.

- Regeringsfrågan – byte vid makten – blev viktig i valet. Den socialdemokratiska regeringen uppfattades ha gjort sitt av många partibytare. Socialdemokraterna förlorade dessutom för första gången sitt sakfrågeägarskap i regeringsfrågan. Väljarna knöt mer positiva förhoppningar till en framtida borgerlig regering än till en fortsatt socialdemokratisk. En borgerlig regering var för första gången i vår mäthistoria väljarnas favoritregering.

- Statsminister Göran Persson var föga populär och fungerade som ett röstsänke för socialdemokraterna. Utmanaren Fredrik Reinfeldt var tvärtom mycket populär och fungerade som ett dragplåster för moderaterna. Partiledareffekterna är begränsade men var på marginalen negativa för socialdemokraterna. Göran Persson har en personlig del i socialdemokraternas valnederlag liksom att Fredrik Reinfeldt till en del fick ett personligt betingat mandat som statsminister.